МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
УПРАВЛІННЯ МОНІТОРИНГУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ МВС УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ГОЛОВНОЇ ІНСПЕКЦІЇ ТА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
"НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ"

IV ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ З НАГОДИ ВІДЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

м. Київ, 5 грудня 2024

УДК 342.7 (063)

Рекомендовано до поширення через інтернет Вченою радою Державного науково-дослідного інституту МВС України
(протокол № 2 від 20 лютого 2025 року)

342.7 Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 5 грудня 2024 року). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. 371 с.

У збірнику матеріалів конференції представлено напрацювання вчених та практиків, присвячені особливостям наукових досліджень в умовах воєнного стану. Зокрема, розглянуто актуальні питання у галузях національної безпеки, права, цивільного захисту, технічних наук та інформаційних технологій, соціальних та поведінкових наук і педагогіки. Особлива увага приділена сучасним вирішенню сучасних викликів, які постали перед науковою спільнотою в умовах воєнного стану.

Матеріали конференції можуть бути корисними науковцям та практикам, викладачам, здобувачам наукових ступенів, курсантам та студентам закладів вищої освіти.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою. Відповідальність за їх якість, достовірність, дотримання принципів академічної доброчесності, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

УДК 342.7 (063)
© ДНДІ МВС України, 2024
© Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1: ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ, ПРИНЦИПИ ТА СУЧАСНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Александров М. Є.
ЩОДО ПОНЯТТЯ «НЕПОЛІТИЧНІ ЗЛОЧИНИ» У КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ПОШУК ПРИТУЛКУ ВІД ПЕРЕСЛІДУВАНЬ 11

Єлаєв Ю.Л.
ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 14

Кожухар О. В.
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН НА ПРАВА ЛЮДИНИ 18

Николюк Д. І.
ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ:
РОЛЬ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 21

Подковенко Т. О.
ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ 24

СЕКЦІЯ 2: ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Dovgalyuk T., Omok H., Shuba L.
CONTEMPORARY CHALLENGES OF ATHLETES' RIGHTS AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVEL
IN THE CONDITIONS OF WAR..... 27

Kozakevych O.
PROTECTING THE RIGHTS OF UKRAINIAN CHILDREN IN TIMES OF WAR 30

Varvarych Y.
INTERNATIONAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS..... 33

Артеменко В.О.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ 35

Безклубенко І. С., Баліна О. І., Буценко Ю. П.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОДНОГО З НЕВІД'ЄМНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС 38

Бодух К.Ю., Каменський Д. В.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 41

Васильєв О. С.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 46

Ващенко О. С.
ВІЙНА І ШЛЮБ: ПРИЧИНИ КОНФЛІКТІВ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ …….. 49
Гарбар О. М.
КОРУПЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ…… 52
Гнатюк А. Ю.
МОМЕНТ ПОЧАТКУ ОБШУКУ. ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ 55
Гусєва К. А., Кобзар І. А.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ…….... 57
Гусєва К. А., Сичевський В. В.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ …….. 60
Дрижакова Д. Ю.
ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО В УМОВАХ ВІЙНИ 63
Зінченко Д. А.
ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ …… 66
Коваленко С. В.
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ОЗНАК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ….. 69
Козак Ю. В.
ПРАВО НА ОСВІТУ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ……. 72
Коллер Ю. С.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ Я ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ…….. 75
Литвин М.М.
ВІЙСЬКОВЕ КАПЕЛАНСТВО: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТУ ДУХОВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ…….. 78
Лук'яненко О. А., Завістовський О. Д.
ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАННЯХ ….. 81
Морквін Д. А., Данильченко О. А.
ЩОДО ПРАВА НА ВІДРАХУВАННЯ З НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ…… 83
Сорока О. А.
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ …… 86
Фігура В. О.
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ API/PNR …… 90
Харченко Т. М.
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ КРИВДНИКА ЗА ВІТЧИЗНЯНИМ

ЗАКОНОДАВСТВОМ 93
Чалабієва М. Р.
ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОГО ДОСВІДУ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ 96
Шубний О. Є.
ФУНКЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 99

СЕКЦІЯ 3: ПРОТИДІЯ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Глушкова Д. В.
ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ВІД ГЕНОЦИДУ..... 102
Живиця Д. Д.
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА 105
Іваньков І. В., Ромащенко К. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 109
Іващишин О. М.
МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГЕНОЦИД: ВИПАДОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 113
Коваленко А.І.
УРБІЦИД ЯК СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 116
Мельник В. Є.
РОЗРОБЛЕННЯ ПЕНАЛУ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ДЕТОНАТОРІВ 120
Нелін О. І.
СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ..... 122
Репік І. А.
РОЗРОБКА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОЦЕДУРИ ДЛЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ГЕНОЦИДУ, ЗДІЙСНЕНОГО РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЯСІНЬ ХХ СТОЛІТТЯ НА СУЧАСНУ ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ 126
Синоверський Р. І.
ДИНАМІКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВОЄННИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ 131
Слободян В І.
РОЗСТРІЛИ Й ТОРТУРИ: АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ..... 135

СЕКЦІЯ 4: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Yankevych D., Marcin V.
ESPIONAGE AND TREASON IN HISTORICAL CONTEXT: TYPES AND ISSUES OF DISTINCTION 139
Богданюк Р. І.
ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 142
Горяченко Р. І.
ІННОВАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЗАТРИМАНИХ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 145
Єфіменко О. В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 151
Зінченко Д. А.
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 155
Іванцов В. О.
КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 158
Касьянов І. О.
ПРАВО НА ПРИМИРЕННЯ З ПОТЕРПІЛИМ ЯК УМОВА ДОДЕРЖАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА 161
Мулик К. Т.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..... 164
Пітков І. Л.
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 168
Політова А. С.
ФІЗИЧНА СВОБОДА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ 173
Ракіпова І. В.
ЩОДО ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У НІМЕЧЧИНІ 178
Романюк Б. В.
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ Є НЕКОНСТИТУЦІЙНИМ 182
Сабіров Р. Ф.
ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ, У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВОМ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ …….. 186

Словян В. Ш.

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ……. 190

Сосєдка С. В., Сенченко Н. М.

ПОНЯТТЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ …….. 194

Хоменко Є. В., Свєтлічний І. В.

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ У ВІЙСЬКОВИХ ТА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНАХ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ …….. 198

Янкевич Д. П.

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА НА СЛУЖБОВИЙ ТВІР: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ …….. 201

СЕКЦІЯ 5: ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Chekh M.

FOREIGN EXPERIENCE OF COMBATING DOMESTIC VIOLENCE AND PROSPECTS FOR ITS USE IN UKRAINE …….. 204

Александренко О. В., Женунтій В. І.

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (Ст. 433 КК УКРАЇНИ)…….. 206

Бондар В. Ю., Краснов Р. В.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА НОСІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ЯК ОДНЕ З ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ …….. 209

Завгородній В. А., Харченко Т. М.

ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ОСІБ, ДО ЯКИХ ЗАСТОСОВАНО ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОННИЙ ПРИПИС …….. 213

Зінченко Д. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ …….. 217

Іванів А. А.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ …….. 220

Іванцов В. О., Собко О. О.

ВПЛИВ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ НА ПРОФЕСІЙНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ …….. 222

Іванцов В. О., Бахмат В. Г.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У МОНІТОРИНГУ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ ЗАБОРОННИХ ПРИПИСІВ ЩОДО ДОМАШНЬОГО

НАСИЛЬСТВА 225
Макарова О. П.
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 228
Макарова О. П., Гавриш В. І.
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 231
Макарова О. П., Довженко А. М.
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ 235
Сулятицька Ю. Р.
ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ 238
Філонова А. О.
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КАНАДИ ЯК СВІТОВОГО ЛІДЕРА ПРИ БОРОТЬБІ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЛЯМ 243
Чіпчик І. М.
ЦИФРОВЕ НАСИЛЬСТВО: ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СВІТУ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ 247

СЕКЦІЯ 6: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Бігунець В. В.
ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ..... 251
Ботнаренко О. М.
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР 254
Букатіна В. О.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ 257
Вейц А. М., Ісаєва Ю. С.
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМИ СУДАМИ 261
Войцеховська Д. М., Гусєва К. А.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 263
Гаврись А.П., Філіппова В. В.
ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД ТЕХНОГЕННИХ ТА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ БАЗОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 267
Гладій В. С.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ У СПРАВАХ НЕЛЕГАЛІВ ……. 270
Гура О. П.
МНОЖИННІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ЗМІСТУ ЗАБОРОНИ ПРОВОКАЦІЇ В ДОКТРИНІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ …. 275
Жукова І. В.
ЮРИДИЧНИЙ СПОСІБ ЕФЕКТИВІЗАЦІЇ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛІВ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ ПРАВОВОГО ПОЛЯ 279
Керноз Н. Є., Суярко К. О.
ВІДНОВЛЕННЯ НАЛЕЖНОГО ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМІСТЬ …….. 281
Луговий І. О.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ОСОБОЮ ПРАВИЛ ПАРКУВАННЯ …….……. 286
Манукало В. О., Самойленко Н. А.
РОСІЙСЬКА ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ ЯК ЧИННИК, ЩО ПОРУШУЄ ПРАВО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ОТРИМУВАТИ ЯКІСНЕ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ …… 290
Матвійчук Т. Д.
МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ ДОРОЖНЬОГО РУХУ …….. 294
Мацько В. А.
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ…….. 298
Мирошкін В. С., Баланюк В. М., Пазен О. Ю.
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ШЛЯХІВ ЕВАКУАЦІЇ НА ДІЮЧИХ ОБ'ЄКТАХ В УКРАЇНІ …….. 302
Михайлюк С. С.
ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ …… 306
Міхлін М. М.
ОХОРОНА І ЗАХИСИТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ……..…….. 310
Ольховик Л. А.
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЯК ВІДНОСНЕ …… 313
Остапович І. П.
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ…… 318
Пахомов І. В.
ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ …….. 321

Підгірна Т. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ 325

Підлісний В. С.
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ..... 328

Подопригор К. Р.
ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ..... 330

Полонка І. А.
ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ..... 334

Примаченко В. Ф., Чеханюк Б. Є.
ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ..... 337

Пузирна Н. С., Ромащенко К. Ю.
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ 341

Пузирна Н. С.
ЩОДО ПОНЯТТЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ..... 345

Риковський С. К.
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ 349

Свинаренко Н. О.
ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ПОЛЯКІВ В УКРАЇНІ ДО 2022 р..... 353

Соляр К. В.
ЮРИДИЧНА ПОМИЛКА: ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ..... 357

Тополь І. М.
ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНУ УКРАЇНИ "ПРО ВОЛОНТЕРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ"..... 360

Шиман Є. О.
ПРИНЦИП ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ЧИ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 363

Якубчик Т. В., Пшенична А. В.
АСЕРТИВНІСТЬ ЯК КЛЮЧ ДО ВНУТРІШНЬОГО КОМФОРТУ ТА ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ З ОТОЧУЮЧИМИ (ТЕХНІКИ ДЛЯ ЇЇ РОЗВИТКУ)..... 367

СЕКЦІЯ 1: ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ, ПРИНЦИПИ ТА СУЧАСНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Александров Михайло Євгенович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
судовий експерт, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України
ORCID ID: 0000-0001-9574-232X

ЩОДО ПОНЯТТЯ «НЕПОЛІТИЧНІ ЗЛОЧИНИ» У КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ПОШУК ПРИТУЛКУ ВІД ПЕРЕСЛІДУВАНЬ

У статті 14 Загальної декларації прав людини (далі – Декларація) зазначено, що кожна людина має право шукати в інших країнах притулку від переслідувань і користуватися таким притулком [1]. Однак, це право не можна використовувати, якщо людина шукає притулку від переслідування за неполітичні злочини (non-political crimes) або дії, які суперечать цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй (ООН) [1]. З одного боку, це справедливо, оскільки пошук притулку людиною, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, що посягає, наприклад, на життя та здоров'я людей, у разі надання будь-якою державою такого притулку сприятиме уникненню відповідальності за злочини. З іншого боку, термінологія статті 14 Декларації, на нашу думку, не є у повній мірі розкритою. Якщо злочини, які суперечать цілям і принципам ООН, можна так чи інше ідентифікувати, оскільки такі цілі та принципи визначені в Статуті ООН [2], то поняття «неполітичний злочин» може трактуватися доволі вільно.

Якщо здійснювати аналіз за логічною схемою «від зворотного», то право на притулок від переслідування може надаватися тим, хто зазнає переслідувань за «політичні злочини». Це поняття вбачається доволі розмитим і допускає багато трактувань як з боку національного, так і міжнародного права. П. В. Жулій і В. В. Марченко одним з критеріїв потреби міжнародного захисту визначають наявність обґрунтованого страху переслідувань за власні політичні погляди й переконання, належність до певних партій чи здійснення політичної діяльності [3, с. 679]. Однак людина, що зазнає політичного переслідування, може зазнавати переслідувань поза межами правового поля, що виключає власне наявність політичного злочину. З іншого боку, варто розуміти, що фактично будь-яка держава, яка де-юре забезпечує своїм громадянам захист їх прав і свобод, не буде на рівні офіційних правових актів визнавати, що на її території здійснюється переслідування за політичними мотивами. Навіть у тоталітарних системах діяння, які влада вважає «політичними злочинами», будуть належати до категорії кримінальних

правопорушень. Наприклад, переслідування в часи сталінських політичних репресій на території України здійснювались відповідно до Кримінального Кодексу УРСР 1927 року, де був окремий розділ «Контрреволюційні злочини» [4, с. 16]. Такими злочинами вважалися дії, «спрямовані на повалення, підрив або послаблення робітничо-селянських Рад ... і урядів ..., або на підрив та послаблення ... основних господарських, політичних та національних здобутків пролетарської революції» [4, с. 16]. Зазначимо, що різні частини статті 54 зазначеного вище документу, окрім таких винних діянь, як «активна боротьба проти робітничого класу та революційного руху» або «контрреволюційний саботаж», які мали суто політичний характер, включали й такі діяння, як «зрада батьківщині», «шпигунство» або «розголошення відомостей, що становлять державну таємницю», які і сьогодні є винними діяннями відповідно до чинного кримінального законодавства.

Якщо розглядати вітчизняне кримінальне право, то у класифікації кримінальних правопорушень, закріпленій у Кримінальному Кодексі України (далі – ККУ), взагалі відсутнє поняття «політичний злочин» або «неполітичний злочин». Особливою частиною ККУ виокремлені «Злочини проти національної безпеки України», «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина», «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки», «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності», «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», «Військові правопорушення» [5]. В умовах воєнного стану з'являються пропозиції розподіляти деякі з кримінальних правопорушень, які відносяться до цих розділів, на злочини проти ідеології, злочини проти політики та кримінальні правопорушення ідеологічного характеру [6, с. 132]. Зауважимо, що ми не підтримуємо такі поняття, як «злочини проти ідеології» та «кримінальні правопорушення ідеологічного характеру», оскільки, відповідно до Конституції України, жодна ідеологія не може бути визнана державою як обов'язкова [7], а отже, не може бути встановлена відповідальність за злочини проти будь-якої ідеології. До злочинів проти політики Ю. Коломієць відносить дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, та вчинення терористичного акту [5, 6].

Теоретично, ключовим для ідентифікації злочину як політичного має бути мотив його вчинення. Однак і тут існує низка застережень, які не дозволяють однозначно використовувати політичний мотив для визнання злочину причиною переслідування, від якого людина може шукати притулку в іншій країні. По-перше, особа, яка вчинила злочин, політичним мотивом може прикривати корисливий або інший мотив. По-друге, такі

злочини, як вчинення терористичного акту, можуть вчинятися з політичних мотивів, але, водночас, вони переслідуються за міжнародним правом. Також слід розуміти, що якщо переслідування за політичну позицію або діяльність здійснюється в полі кримінального законодавства, то політичні опоненти, скоріше за все, будуть переслідуватись за сфабрикованими справами за «неполітичні» кримінальні правопорушення. Тому, надання притулку від політичних переслідувань тій чи іншій особі має розглядатися в кожному випадку окремо, із вивченням реальних підстав для переслідування та характеру політичної діяльності або політичних поглядів людини, яка зазнає переслідувань.

Що ж до права, викладеного у статті 14 Декларації, вважаємо за доцільне змінити формулювання абзацу другого цієї статті, прибравши поняття «неполітичний злочин». На нашу думку, цей абзац має бути сформульований наступним чином: «Це право не може бути використане в разі переслідування, не пов'язаного з політичними поглядами чи діяльністю людини, а також в разі переслідування за діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй».

Список використаних джерел

1. Universal Declaration of Human Rights: UN General Assembly Resolution daten on 10th December, 1948. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights (дата звернення: 14.11.2024).
2. Статут Організації Об'єднаних Націй. Київ: Департамент громадської інформації ООН, 2008. 67 с. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 14.11.2024).
3. Жулій П. В. Щодо критеріїв визначення міжнародно-правового статусу біженців. *Актуальні проблеми приватного та публічного права: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І.* (Харків, 29 березня 2024 року). С. 678–680.
4. Кримінальний Кодекс УРСР: затверджений Центральним Виконавчим Комітетом Української РСР 8 червня 1927 року (З. У. УРСР 1927 р, № 26–27, ст. 131). Офіційний текст зі змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 року. Київ: Держполітвидав УРСР, 1950. 168 с.
5. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 14.11.2024).

Єлаєв Юрій Леонідович,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1,
Донецький державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-7101-0730

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Поняття кримінально-виконавчого законодавства України, встановлено нормами статті 2 Кримінально-виконавчого кодексу України [1] (далі за текстом – КВК України). Так, положення статті 2 КВК України передбачають вищевказану юридичну дефініцію шляхом визначення переліку джерел права, котрі власне й становлять форми кримінально-виконавчого законодавства України.

Такими джерелами кримінально-виконавчого законодавства України є: КВК України, інші акти законодавства, а також чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Тобто, по суті вищевказані приписи Закону передбачають дві групи форм кримінально-виконавчого законодавства України, а саме:

1) нормативно-правові акти (КВК України, інші акти законодавства);

2) міжнародно-правові договори (чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України).

Одночасно з цим, зазначаємо, що приписи статті 2 КВК України не передбачають інших форм права, які можуть розумітися в якості джерел кримінально-виконавчого законодавства України.

Проте, в тексті положень статті 2 КВК України, а рівно й в тексті інших приписів КВК України, відсутні правові норми, які б прямо забороняли застосовувати у кримінально-виконавчих правовідносинах (передусім, у правовідносинах виконання-відбування покарання) інші юридичні акти і/або документи. Вбачається, що такі юридичні акти (документи) в науково-теоретичному вимірі можуть розглядатися в якості:

1) джерел кримінально-виконавчого законодавства України щодо застосування яких у тексті КВК України відсутні будь-які застереження і/або заборони;

2) джерел кримінально-виконавчого права України, які при цьому не є джерелами кримінально-виконавчого законодавства України.

Разом з цим, у сфері міжнародного публічного права наявні юридичні акти-документи, що можуть розглядатися в якості джерел права, зокрема, в якості галузевих джерел права і/або галузевих джерел законодавства.

Одним із таких юридичних документів (актів) є Загальна декларація прав людини, що прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III)

Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [2] (далі текстом – ЗДПЛ).

Так, у тексті даних тез наукової доповіді ЗДПЛ буде розглядатися саме у вимірі джерела кримінально-виконавчого законодавства України щодо застосування якого в тексті КВК України відсутні будь-які застереження і/або заборони, що повністю співвідноситься з догматичним (формально-логічним) методом тлумачення норм права.

У зв'язку з цим, звертаємо увагу на те, що в конституційно-правовому розумінні ЗДПЛ може розглядатися, в якості загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, про які зазначається в тексті норм статті 18 Конституції України [3].

У свою чергу, положення речення 1 частини 3 статті 8 Конституції України, передбачають правило згідно якого: норми Конституції України є нормами прямої дії.

Таким чином, у формально-юридичному розумінні ЗДПЛ можливо розуміти в якості джерела кримінально-виконавчого законодавства України, як джерело законодавства, що прямо не передбачено, проте, опосередковано дозволено нормами Основного Закону України.

Особливо необхідно звернути увагу на те, що в змістовно-юридичному розумінні, положення ЗДПЛ можливо розуміти, в якості приниципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (стаття 5 КВК України).

Так, вбачається, що встановлені приписами статті 5 КВК України, принципи законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, із урахуванням їхнього теоретичного взаємозв'язку з природніми правами людини, можуть одночасно вважатися, як принципами міжнародного публічного права, з однієї сторони, так і принципами кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, з іншої сторони.

Також, ЗДПЛ можливо розуміти, в якості джерела кримінально-виконавчого законодавства України, в розмінні юридичної мети.

Так, норми частини 1 статті 1 КВК України, прямо передбачають, що одним із видів мети кримінально-виконавчого законодавства України є саме: мета захисту інтересів особи. Вказана юридична мета повністю співвідноситься з гуманістичними ідеями всіх положень ЗДПЛ.

Окрім цього, ЗДПЛ можливо розуміти, в якості джерела кримінально-виконавчого законодавства України в розмінні юридичної функції.

Адже, норми тіє ж таки частини 1 статті 1 КВК України визначають правоположення щодо запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, що є основними напрямком впливу даної юридичної норми на правовідносини в сфері виконання-відбування покарань.

Крім того, необхідно зазначити, що серед завдань кримінально-виконавчого законодавства України, котрі передбачені нормами частини 2 статті 1 КВК України є можливим дефініціювати саме гуманістично-спрямовані завдання, передусім, визначення правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; участі громадськості в юридичному процесі виконання-відбування покарань; а також завдання відносно регламентації звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання.

Вбачається, що вказані завдання кримінально-виконавчого законодавства України, в повній мірі відповідають гуманістичній юридичній природі ЗДПЛ.

Внаслідок чого, вбачається, що ЗДПЛ в цілому та окремі її норми можуть бути застосовані в усіх кримінально-виконавчих правовідносинах (передусім, у правовідносинах у сфері виконання-відбування покарання).

У зв’язку з цим, перспективним напрямком наукових розвідок у царині кримінально-виконавчого (пенітенціарного) права є дослідження юридичних співвідношення та взаємозв’язку окремих норм (статей, частин статей) ЗДПЛ з окремими приписами (статтями, частинами статей) КВК України.

Вбачається, що наукові пошуки у вказаній сфері юридичних знань будуть сприяти більш глибокому доктринальному пізнанню теоретичних співвідношення та взаємозв’язку кримінально-виконавчого права та міжнародного публічного права.

Звертаємо увагу на той факт, що станом на сьогоднішній день з часу прийняття та проголошення ЗДПЛ минув період часу більше ніж сімдесят п’ять років, внаслідок чого, є можливим досліджувати практику застосування ЗДПЛ до кримінально-виконавчих відносин в різні часи (в індустріальну епоху та в інформаційну епоху) із застосуванням історичного методу наукового пізнання.

При цьому, доцільно вивчати практику застосування ЗДПЛ судовими та правоохоронними (зокрема, пенітенціарними) органами різних держав, що з однієї сторони буде сприяти розвитку спеціального порівняльного правознавства (передусім, на рівні окремих інститутів кримінально-виконавчого права, а також у царині загально-методологічних питань пенітенціарного права), а з іншої сторони, буде сприяти розвитку юридичної лінгвістики (передусім, у частині визначення співвідношення пенітенціарно-правових термінів української юриспруденції та юриспруденції зарубіжних держав).

Також, розуміння ЗДПЛ в якості джерела кримінально-виконавчого (пенітенціарного) права та кримінально-виконавчого Законодавства України відповідає загальнофілософській стратегії антропоцентрізма, згідно якої саме: людина, її права, свободи та законні інтереси є найголовнішим предметом дослідження в усіх галузях права.

Крім того, в теоретико-юридичному вимірі ЗДПЛ можливо розглядати, зокрема, в якості кримінально-виконавчого правового акту, що існує в формі декларації, яка є особливим видом міжнародного правового договору, котрий є одним із типів джерел міжнародного публічного права.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення 20.11.2024 року).

2. Загальна декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/995_015#Text (дата звернення 20.11.2024 року).

3. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 254%D0%BA/ 96-% D0% B2%D1%80#Text (дата звернення 20.11.2024 року).

Кожухар Оксана Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу управління персоналом апарату ДМС,
Управління персоналу Державної міграційної служби України
ORCID ID: 0000-0002-2234-781X

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН НА ПРАВА ЛЮДИНИ

Закріплені у чинних міжнародно-правових договорах, права людини стали нормою життя сучасного демократичного суспільства. Проте нині суспільний розвиток характеризується глибокими змінами, які, охоплюючи усі сфери соціального життя, не оминули й правову.

Глобалізація – це процес універсалізації та уніфікації розгортання інституційних структур, зв'язків і відношень у різних сферах суспільного життя. Вона пов'язує минуле з сьогоденням і майбутнім, і такий процес не обмежується у часі. Водночас виникають і проблеми, пов'язані з цим процесом, які потребують не тільки вирішення, а й дослідження. Глобалізація проникає у всі сфери суспільного життя, активно впливає на право та створює нові тенденції правового регулювання прав людини. Можливо виокремити такі ознаки сучасної трансформації інституту прав та свобод, як видозмінення змісту прав людини під натиском глобальних проблем сучасності; універсалізація прав людини; ускладнення системи міжнародного правового регулювання прав людини тощо [1].

Процеси глобалізації, що відбуваються у світі, справляють значний вплив як на національне право окремої держави, так і на міжнародне право. В Україні одним із головних завдань є комплексний підхід до вивчення проблеми глобалізації прав людини та їх фактичне втілення в реальність. Права людини становлять найважливіший соціальний і політико-правовий інститут, що об'єктивно виступає мірилом досягнень суспільства, показником рівня його цивілізованості [2].

Зауважимо, що серед науковців відсутній єдиний уніфікований підхід до поняття "права людини". Так, М.В. Вітрук формулює права людини як матеріально обумовлені, юридично закріплені та гарантовані можливості індивіда володіти й користуватися конкретними соціальними благами [3, с. 19]. Про те, що права людини – це певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути рівними для всіх людей, – стверджує П.М. Рабінович [4, с. 24]. Проте, Л.С. Леонова зауважує, що оптимальним визначенням глобалізації в галузі прав людини може бути визнання універсального статусу прав людини, закріплення прав і свобод людини у їх захисті на міжнародному рівні [5, с. 306].

Слід сказати, що Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй запровадила «Стратегію сталого розвитку» як глобальну концепцію руху в майбутнє для людства [6], тому глобалізацію прав людини можна визначити як багатогранну категорію, що виражає прагнення світової спільноти у світі, що глобалізується, до вирішення першочергових завдань: утвердження принципів людської гідності, глобальності та справедливості рівні, забезпечення поваги до всіх міжнародно визнаних прав людини та основних свобод, боротьба з несправедливістю; розвиток для всіх народів світу; боротьба з насильством, терором та злочинністю; боротьба з деградацією і руйнуванням нашого спільного дому, позбавлення всього людства від загрози проживання на планеті, яка буде безнадійно зіпсована діяльністю людини, звільнення народів від лих війн чи то всередині держав, чи між державами, усунення загроз, створюваних зброєю масового знищення [7].

Міжнародне співтовариство, розглядаючи права людини, має враховувати і процеси глобалізації. Проте необхідно мати на увазі національну і регіональну специфіки, а також історичні, релігійні та культурні цінності, правові традиції. Водночас держави, незалежно від їхніх політичних, економічних і культурних систем, повинні заохочувати і захищати всі права людини та основні свободи, адже міжнародні стандарти покликані скасувати відмінності щодо реалізації прав і свобод людини, які проявляються на глобальному і національному рівнях, та стверджувати їх універсальний характер [8].

Таким чином, глобалізація прав людини – процес впливу різних факторів міжнародного значення (економічних, політичних, культурних та інформаційних) на права людини в окремих країнах; взаємозалежність соціального стану індивіда від життя народів та людства загалом і навпаки; це універсалізація позитивного світового досвіду у галузі прав людини, визнання та закріплення універсального статусу права і свободи людини, їх захисту на міжнародному рівні [9].

Список використаних джерел

1. Щирба М.Ю. Ознаки трансформації прав людини в умовах глобалізації суспільства. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5040/vnulpurn201683762.pdf.

2. Білозьоров Є.В. Права людини в умовах глобалізації: доктринальний підхід. *Право*. 2012. Вип. 18. С. 79–84.

3. Вітрук М.В. Акти застосування права у механізмі права і свободи особистості. Правознавство. 1983. № 2. С. 18–21.

4. Рабінович П.М. Основні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Академії Правових Наук*. 1995. № 2. С. 22–28.

5 Леонова Л.С. Глобалізація прав людини. *Наукові записки*. Том 20. Спеціальний випуск. 2002. С. 306–308.

6. The Global Risks Report 2020. World Economic Forum. URL: http://reports.weforum.org/ global-risks-report-2020/shareable-infographics/.

Николюк Дар'я Іванівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Буковинський університет»,
голова студентського комітету юридичного факультету
ORCID ID: 0000-0002-4126-5414

Науковий керівник: Селезньова Ольга Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін,
ПВНЗ «Буковинський університет»
ORDIC ID: 0000-0001-5095-277X

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: РОЛЬ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У сучасному світі принципи Загальної декларації прав людини (далі – ЗДПЛ) [1] продовжують бути орієнтиром для захисту прав і свобод, але їхня реалізація стикається з численними викликами. Розглянемо детальніше, як ці принципи втілюються на практиці та які перешкоди стоять на шляху до їхнього по можливості повного дотримання.

Після ухвалення ЗДПЛ багато країн впровадили її положення у свої нормативно-правові акти, у т.ч. вищого рівня. Наприклад, європейські країни використовують Європейську конвенцію з прав людини, що закріплює принципи ЗДПЛ у своїх правових системах. Проте не всі держави повністю дотримуються прийнятих міжнародних стандартів. У деяких країнах, навіть за наявності відповідних законів, їх виконання залишається проблематичним через корупцію, політичний тиск або відсутність незалежності судової системи. Наприклад, у країнах з авторитарними режимами часто обмежуються свобода слова, право на мирні зібрання та захист від свавільних арештів. Багато держав запровадили інституції, такі як омбудсмани чи спеціальні комісії, які контролюють дотримання прав людини. Наприклад, у Польщі працює Уповноважений з прав людини, який може звертатися до суду в разі порушень.

Серед міжнародних інституцій, які безпосередньо впроваджують принципи ЗДПЛ, можна назвати наступні:

- ООН. Організація Об'єднаних Націй залишається головним гарантом дотримання прав людини у світі. Через свої органи, як-от Рада з прав людини, вона проводить моніторинг ситуації в різних країнах, реагує на скарги щодо порушень та організовує спеціальні місії для розслідування;
- Міжнародний кримінальний суд. Ця організація покликана притягувати до відповідальності осіб, винних у найтяжчих злочинах, таких як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Наприклад,

Міжнародний кримінальний суд розслідує військові злочини у конфліктних зонах Судан та Сирія;

- неурядові організації. Amnesty International, Human Rights Watch та інші неурядові організації відіграють важливу роль у зборі інформації про порушення прав людини та тиску на уряди для покращення ситуації. Вони також допомагають жертвам порушень, надаючи юридичну підтримку та привертаючи увагу міжнародної спільноти.

Які ж виклики сучасності постають перед міжнародною спільнотою?

- Масова міграція. Збройні конфлікти, кліматичні зміни та економічні кризи призводять до переміщення мільйонів людей. Біженці часто стикаються з порушенням прав на житло, медичне забезпечення та безпеку. Країни Європи та Сполучених Штатів Америки стикаються з труднощами у забезпеченні прав мігрантів, що призводить до напруженості у суспільстві;
- екологічні кризи. Зміна клімату та екологічні катастрофи ставлять під загрозу права на життя та здоров'я. Питання доступу до чистої води та повітря набувають все більшої актуальності. Наприклад, в Індії через низьку гігієнічну культуру та релігійний догматизм мільйони людей наближають країну до екологічної катастрофи;
- інформаційні права та свободи. З розвитком інформаційних технологій виникають нові виклики, пов'язані з конфіденційністю та безпекою даних. Уряди деяких держав посилюють контроль над мережею «Інтернет», обмежують доступ до соціальних мереж та використовують технології для стеження за громадянами. Прикладом є випадки у Китаї, де використовується система соціальних рейтингів для оцінки поведінки громадян. З іншого боку, інформаційні можливості можуть викликати ситуацію недобропорядності урядовців, які можуть встановлювати надмірний контроль за людьми, що вже є порушенням прав і свобод.

Висновки. ЗДПЛ є унікальним досягненням міжнародної спільноти, яке закріпило основи універсального підходу до гідності, свободи та рівності кожної людини. Ухвалення цього документа стало історичною відповіддю на трагедії Другої світової війни, що відкрила очі світу на жахливі наслідки порушень прав людини. Протягом десятиліть декларація слугувала джерелом натхнення для створення національних конституцій, міжнародних конвенцій та механізмів правозахисту. Основні принципи декларації (універсальність прав, захист від дискримінації, право на життя, свободу та безпеку тощо), заклали основу сучасного міжнародного права. Усі ці норми стали не лише правовими стандартами, але й моральними зобов'язаннями держав перед своїми громадянами. Проте справжня цінність декларації проявляється у її практичному втіленні, яке залишається складним завданням. Сучасний світ стикається з численними викликами, що ускладнюють реалізацію ідей Загальної декларації прав людини:

Збройні конфлікти підривають права на життя, безпеку та соціальні гарантії. Мільйони людей стають біженцями, позбавленими елементарних засобів існування.

Кліматичні зміни та екологічні кризи ставлять під загрозу права на життя та здоров'я, адже природні катаклізми й забруднення середовища позбавляють людей доступу до чистої води, повітря та їжі.

Технологічні виклики відкривають нові форми порушень прав, включаючи обмеження цифрової свободи, порушення конфіденційності та масове спостереження.

Незважаючи на виклики, міжнародні інституції (ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини), а також неурядові організації, відіграють вирішальну роль у боротьбі за дотримання прав людини. Їх діяльність спрямована на забезпечення правового захисту, моніторинг порушень, притягнення винних до відповідальності та розвиток культури прав людини. Однак цього недостатньо. Права людини потребують не лише правового захисту, але й суспільного розуміння та підтримки. Сучасний світ вимагає від держав, громадянського суспільства, бізнесу та кожного громадянина працювати разом для подолання розриву між декларативними принципами та реальністю. Принципи ЗДПЛ мають залишатися основним орієнтиром у політичному, соціальному та економічному житті, адже від цього залежить побудова справедливого, мирного та сталого світу.

Таким чином, ЗДПЛ не лише закріплює права та свободи, але й нагадує про відповідальність кожної держави та кожної людини за їх дотримання. Її реалізація є викликом для всього людства, але водночас і шляхом до глобальної гармонії та процвітання.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини. Посібник з освіти в області прав людини за участі молод.і URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-.

Подковенко Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму,
Західноукраїнський національний університет
ORCID ID: 0000-0003-0344-3010

ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ще на початку 20-го століття визнання та дотримання прав людини належало до компетенції окремих держав. Не існувало єдиного універсального та юридично обов'язкового каталогу прав людини. Лише після Другої світової війни міжнародна спільнота спробувала створити міжнародний форум для обговорення актуальних проблем та викликів післявоєнної дійсності, але, перш за все, щоб запобігти повторенню помилок історії в майбутньому. Цим форумом для обговорення стала Організація Об'єднаних Націй. Проголошення Загальної декларації прав людини 10 грудня 1948 року стало важливим кроком у визнанні прав людини.

Хоча Декларація є вираженням політичної волі, а не юридично обов'язковим документом, що має характер договору або конвенції, вона отримала широке визнання з боку держав-членів. З юридичної точки зору, Загальна декларація не має значення класичної міжнародно-правової норми. Вона є своєрідним стандартом міжнародного права. Питання щодо її нормативного статусу досі залишається спірним. Аргументуючи на користь обов'язкового характеру документа, науковці вказують на його квазіконституційну роль, обов'язковість in foro interno (Р. Ресіч, Р. Кузняр) або ж його відносять до «м'якого» права, що належить до джерел міжнародного права (Р. Бєжанек). На думку інших, Декларація – це зобов'язання, але без санкцій (Р. Кассен) [1, с. 134-135]. Існує також думка, що обов'язковість Декларації випливає із її значення як звичаєвої норми міжнародного права, якого вона набула протягом багатьох років постійної практики. Про значимість та визнання Декларації свідчить також той факт, що переважна більшість демократичних держав визнають положення цього документу та включили її зміст до своїх основних внутрішніх законів. Аналогічно, двосторонні та багатосторонні угоди з прав людини, укладені після 1948 року, ґрунтувалися на основних положеннях Декларації.

На основі Загальної декларації прав людини в 1966 році набули чинності Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ці пакти конкретизували права, вже загалом сформульовані в Декларації, накладаючи юридичні зобов'язання щодо їх дотримання на держави, які їх ратифікували. Пакти включають такі права, як право на життя, рівність

перед законом, свободу вираження поглядів, право на працю, соціальне забезпечення та освіту. Разом із Загальною декларацією прав людини пакти утворюють Міжнародний білль про права людини.

Протягом багатьох років положення Загальної декларації прав людини були втілені в обов'язкові правові норми у вигляді договорів, звичаєвого міжнародного права, загальних принципів права, регіональних угод та актів національного законодавства. На основі Декларації було укладено понад 80 міжнародних договорів і декларацій з прав людини, численні регіональні документи та акти національного законодавства. Ці документи складають всеосяжну, юридично обов'язкову систему визнання і захисту прав людини.

«Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [2] – так звучить перша стаття Загальної декларації прав людини. Сама назва Загальної декларації прав людини вказує на універсальний характер прав, які вона закріплює. Універсальний характер цих прав полягає у визнанні того, що права людини – це права, на які людина має право. Ці права належать кожній людині тільки тому, що вона є людиною, за правом її походження. Тому права людини були, є і будуть скрізь, де йдеться про людину, незалежно від існуючих відмінностей політичних, культурних та релігійних систем. Вони надаються незалежно від характеристик або здібностей конкретної людини і незалежно від її переконань.

10 грудня 1948 року міжнародне співтовариство взяло на себе зобов'язання захищати гідність і забезпечувати справедливість для кожної людини, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, громадянства, соціального походження, майнового стану, народження або будь-якої іншої ознаки (стаття 2 Декларації) [2]. У Загальній декларації визначені основоположні принципи прав людини, такі як універсальність, взаємозалежність, неподільність, рівність і недискримінація, що підтверджують комплексний характер прав людини та їх визначеність, обумовленість самою природою людини.

Таким чином, Загальна декларація прав людини виникла як консенсус між поглядами, думками та групами інтересів у державах-членах ООН. Цей консенсус стосується не лише ліберальної та соціальної доктрини, тобто поєднання суспільних прав і свобод, але також враховує вплив персоналістичної філософії. Загальна декларація відображає принцип людиноцентризму в усіх його можливих проявах. Наслідком цього є посилання в Декларації на гідність людської особистості та невідчужуваність прав людини. Крім того, спосіб, у який було визначено зміст прав, вказує на високий ступінь універсальності цих прав. Таким чином Загальна декларація прав людини стала безпрецедентним міжнародним актом. Вона створила основу прав людини і забезпечила своєрідне ядро, на основі якого відбувався подальший еволюційний

процес становлення міжнародного права, що спеціалізується на захисті прав людини.

Список використаних джерел

1. Bucińska J. Społeczne prawa człowieka w powszechnej deklaracji praw człowieka. *Roczniki nauk prawnych*. 2003. Tom XIII. Zeszyt 1. S.121-136.

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

Dovgalyuk Tetyana,
depository of foreign languages
«Economic and Legal Faculty College of Zaporizhzhya National University»

Omok Hanna,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»
Associate Professor of the Physical Culture and Sport Management Department
PhD in Pedagogy
ORCID ID: 0009-0001-2428-6002

Shuba Liudmyla,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»
Associate Professor of the Physical Culture and Sport Management Department
Associate Professor
PhD in Pedagogy
ORCID ID: 0000-0002-8037-4218

CONTEMPORARY CHALLENGES OF ATHLETES' RIGHTS AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVEL IN THE CONDITIONS OF WAR

In the current situation, human rights are subject to additional challenges and restrictions. Unfortunately, military operations create serious obstacles for both athletes and organizations supporting sports. We propose to review the situation faced by sports actors at the national and international levels during the war for a better understanding.

So, we know that the national level reflects the interests of the entire country, ensuring common standards and governance throughout the country. What kind of reflection do we see now?" - The challenges of 'this day' are security and threat to life. As a result of the hostilities, many training bases and sports facilities have been damaged or rendered unusable. This jeopardizes training opportunities and reduces access to proper sports infrastructure.

Based on the realities of life, military conscription affects sports careers, as many athletes are forced to join the army, making it impossible to continue their careers. After serving in the army, restoring physical fitness and psychological stability is a complex process that requires significant resources. The limitations in training have a huge impact. The lack of training facilities, coaches, sports equipment and resources significantly reduces the ability of athletes to prepare for competitions.

For those who have survived shelling or been in the war zone, mental health issues are of critical importance. The need for psychological help is also growing, as constant anxiety, fear and uncertainty about the future of the country reduce motivation, which affects the results of competitions. There are no exceptions, all athletes are experiencing stress because of the war. They lose loved ones, friends, and acquaintances, which significantly affects their psychological stability and motivation.

It is difficult to change the situation, but we must not forget about athletes who have been injured or physically traumatized, every citizen has the right to rehabilitation, often resources are limited and the needs are extremely high. The funds previously allocated for sports have been significantly reduced. It is disappointing to see national companies unable to provide sponsorship due to the economic difficulties caused by the war.

Ukrainian athletes have also faced numerous challenges at the international level during the war, which has had a negative impact on their careers, training conditions, and competition opportunities. Lack of safe conditions for training - forced evacuation. Athletes are forced to travel abroad, often without the possibility of taking coaches or necessary equipment with them. Restrictions in funding, a huge number of private sponsors have suspended funding in a situation of economic instability, and for international sponsors, the war creates risks and challenges.

Ukrainian athletes face restrictions when traveling to international competitions due to visa issues, diplomatic barriers, and the danger of air travel. Traveling to other countries is not only difficult but also costly.

The presence of athletes from Russia and Belarus in international arenas under neutral flags causes resentment among Ukrainian athletes and the public. This leads to tense situations at competitions and additional emotional difficulties for Ukrainian athletes, who compete under great psychological pressure.

Uncertainty about future careers, including forced integration into foreign teams. Due to the circumstances of the war, many Ukrainian athletes train abroad as part of foreign teams, which can lead to a loss of national sports identity and difficulties in the training process [1;2;3].

Despite all the difficulties, Ukrainian athletes continue to fight for their country in international arenas, demonstrating not only sporting achievements but also moral fortitude and patriotism. In such a challenging environment, support from the government, international organizations and sports federations is critical to ensure unimpeded participation in competitions and the resumption of sports activities.

References

1. On Approval of the Procedure for Ensuring the Educational and Training Process in Physical Culture and Sports Institutions in the Conditions of Martial Law,

Emergency or State of Emergency in Ukraine: Order of Ukraine 30.09.2022 № 3753. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1322-22#.

2. Letter from the State Emergency Service of Ukraine. 14.06.2022 p. № 03-1870/162-2. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FN074069.

3. Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine 23.05.2024 № 3248 «Procedure for ensuring the educational and training process of physical culture and sports institutions in the conditions of martial law, emergency or a state of emergency in Ukraine». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0854-24#n4.

Kozakevych Olesia,
Doctor of Philosophy in Law (PhD),
Senior Lecturer of the Department of administrative activity,
National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnitsky
ORCID ID: 0000-0002-5528-7008

PROTECTING THE RIGHTS OF UKRAINIAN CHILDREN IN TIMES OF WAR

The fundamental value of human existence is human rights, the existence of which does not depend on any factors other than the fact of birth. Human rights are the basis of the system of universal values, a criterion for the development of society and the state. At present, the relevance of the protection, enforcement and realisation of human rights are the most important vectors of the development of the rule of law and civil society.

It is in the context of martial law that human rights are very vulnerable and need to be protected to the extent possible. The issue of human rights protection is particularly relevant when it comes to children. The protection of children's rights should be a priority for all states governed by the rule of law, as children form the future society and are the basis for the development of the state and have a special need for protection. Due to the military actions launched by the Russian Federation on the territory of Ukraine, children are under the greatest threat, as they are used as a subject of manipulation during the war. The illegal deportation of Ukrainian children to the territory of the Russian Federation, their Russification, issuance of documents and placement in Russian families, and their upbringing under the prism of distorted and imposed historical patriotic slogans causes irreparable harm[1]. The fact that these actions are taking place in the modern world, where human rights protection mechanisms have been established, is not only unlawful, but absurd.

The issue of protecting children's rights under martial law seems to be more relevant than ever. As children in the occupied territories become victims of sexual violence, deportation and forced displacement outside Ukraine. They may be deprived of parents who may have died as a result of hostilities, so protecting children from psychological and physical violence is a priority for the state. The killing and maiming of children by the Russian occupation forces during the armed conflict violates the fundamental right to life and health guaranteed to every child. Ukrainian children are being used to create an atmosphere of fear, to manipulate and thus influence events. Due to the illegal abduction of children, their rights are violated in terms of education, as Russification is carried out through the prism of propaganda and distortion of history, which will negatively affect the worldview and the formation of the future personality[1].

It should be noted that on 17 March 2023, the International Criminal Court made a historic, strategic decision to issue an arrest warrant for Russian President Vladimir Putin and Children's Ombudsperson Maria Lvova-Belova for

the illegal deportation and transfer of children from the occupied territories of Ukraine. This is of great importance both for Ukraine and for the international legal mechanism for protecting human rights and bringing war criminals to justice. The leader of the aggressor country and another official have been officially recognised as suspects in war crimes and the deportation of Ukrainian children. According to President of Ukraine V. Zelenskyy, more than 16,000 cases of forced deportation of Ukrainian children by the occupiers have been recorded in criminal proceedings investigated by law enforcement agencies. This figure is striking from a negative perspective, since so many children are separated from their families, it is impossible to predict the purpose and consequences of deportation, the further fate of each child in a foreign territory. Therefore, the adoption of the above decision is essential for the realisation of the idea of justice[2, p.139].

Ukrainian law enforcement and human rights bodies have been addressing this issue since the beginning of the full-scale invasion. The aggressor country is committing the crime of genocide against the Ukrainian people, which in this context is manifested in the 'murder' of children's identity and their right to live in their own country by forcibly, unlawfully severing ties with their parents, people, history, and Ukrainian children are taught that they must defend the Russian terrorist regime with arms, and therefore go against their own people, which will have irreparable consequences in the future, even after the end of hostilities.

The state is working to resolve these problems as soon as possible and to ensure the protection of children's rights. As a large number of children were left without parental care because their parents disappeared or were killed in the shelling, it was important to ensure that the rights of such children to a family were respected. Legal assistance is actively provided to people in matters of adoption, and many people express a desire to adopt a child into their family.

An important factor that was introduced to protect children's rights was the opening by the President of Ukraine of the Centre for the Protection of Children's Rights, which operates as a structural unit of the Secretariat of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights. The Centre focuses on issues of illegal deportation and forced displacement of Ukrainian children. The establishment of the Centre made it possible to conduct surveys among children and ensure their participation in remote court hearings. The Centre has become a powerful tool for international communication, as it is visited by foreign delegations, which makes it possible to disclose information about the atrocities committed by Russia against Ukrainian children. The centre was visited by the Permanent Observer of the UN University for Peace, David Fernandez Puyana, who expressed support and the importance of further cooperation between the UN University for Peace and Ukraine in the field of child protection.

Peace is the basis for the development of society, and the protection of children's rights is a key part of peace. As of now, Ukraine has managed to return home 1001 children, but this process is quite difficult and needs help, because, as the Ombudsman notes, even if Ukraine returns home at least one child every

day, it will take approximately 55 years to return all of them, which is not a very encouraging figure[3].

Many children need rehabilitation, both physical and psychological, and this need will only increase in the future, so I believe that the Ombudsman should also pay attention to this and develop new rehabilitation strategies.

The Peace Formula presented by the President is aimed at ending hostilities, withdrawing Russian troops, restoring a comprehensive, just and sustainable peace for Ukraine, and ensuring security in the world[4]. This, in turn, will ensure the release of captured and deported children to ensure that every child has the right to exercise all their guaranteed rights, freedoms and to realise a brighter future in a free country.

References

1. Annual report on the state of observance and protection of human and civil rights and freedoms in Ukraine in 2023. Ombudsman of Ukraine. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/.
2. Kozakevych O.M. Accessibility of justice in a transitional society: the modern dimension: a monograph. Odesa: Yurydyka Publishing House, 2023. 246 c.
3. Permanent Observer of the UN University for Peace visited the Child Rights Protection Centre in Ukraine: they talked about deepening cooperation. Ombudsman of Ukraine. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/postijnij-sposterigach-universitetu-miru-oon-vidvidav-centr-zahistu-prav-ditini-v-ukrayini-govorili-pro-pogliblennya-spivpraci.
4. Peace Formula of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy (Ukrainian Peace Formula). Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/formula-miru.

Varvarych Yevheniia,
Second-year student, specialty "Law",
Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs
OCRID: 0009-0000-6163-6780

INTERNATIONAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS

The Russian Federation's full-scale invasion of Ukraine in 2022 led to catastrophic consequences for the civilian population and violations of fundamental human rights. In response to this humanitarian crisis, the international community stepped up efforts to protect the rights of Ukrainians. It is important to examine the main international mechanisms used to protect human rights in the context of the armed conflict in Ukraine, as well as the challenges they face.

The main instrument for the protection of human rights during armed conflicts is international humanitarian law (IHL). It lays down rules for the conduct of war that aim to limit the suffering and damage caused by conflict. The key documents of IHL are the Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols [1, p. 170]. These documents define the rights and obligations of the parties in an armed conflict, in particular:

- Protection of civilians: IHL requires all parties to the conflict to take measures to protect civilians, their property and civilian infrastructure.
- Treatment of prisoners of war. Prisoners of war have the right to humane treatment, food, medical care and contact with their families.
- Protection of the wounded and sick. Wounded and sick military personnel and civilians must be provided prompt and effective medical care without discrimination.

A number of international organizations play an important role in the protection of human rights in Ukraine, namely:

1. United Nations (UN). The UN condemned Russian aggression and created special mechanisms to document violations of human rights and international humanitarian law in Ukraine. These include the International Commission to Investigate Violations in Ukraine and the UN Special Rapporteur on Human Rights in Ukraine.
2. Council of Europe. The Council of Europe condemned the Russian aggression and defends the rights of Ukrainians in the international arena. The European Court of Human Rights examines individual complaints related to human rights violations in Ukraine.
3. International Criminal Court. It investigates possible crimes against humanity, war crimes and crimes of aggression committed on the territory of Ukraine.

Despite the efforts of the international community, the protection of human rights in Ukraine faces a number of serious challenges. First of all, these

are large-scale violations. Russian armed forces commit systematic violations of international humanitarian law, including the killing of civilians, shelling of residential areas, torture and forced deportations. Many crimes go unpunished due to the lack of effective investigation and prosecution of the perpetrators. In addition, the war has caused a large-scale humanitarian crisis, which has exacerbated problems with access to food, water, medical care and other vital resources. There are also certain political obstacles. Some UN member states block the adoption of decisions aimed at increasing pressure on Russia and protecting the rights of Ukrainians.

International human rights protection mechanisms play an important role in ensuring accountability for crimes committed in Ukraine and providing assistance to victims. However, in order to effectively protect human rights in the context of an armed conflict, it is necessary to take additional measures, in particular, it is necessary to introduce new sanctions and limit Russia's participation in international organizations. The establishment of special tribunals for the investigation and prosecution of crimes committed in Ukraine will contribute to the establishment of justice and prevention of new crimes. It is necessary to provide financial and technical assistance to Ukrainian law enforcement agencies for the investigation of war crimes. The international community must take measures to ensure safe and unimpeded access of humanitarian aid to the affected areas.

Protection of human rights in Ukraine remains one of the most important challenges of our time. Justice and a peaceful future for the Ukrainian people can only be achieved through the joint efforts of the international community.

References

1. Petukh M.A., Dzholos S.V. The universal international mechanism for the protection of human rights and the problems of its functioning. *Actual problems of the formation of civil society and the establishment of a legal state*: proceedings of the 7th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. 2024. Pp. 169-171.

Артеменко Владислава Олегівна,
студентка 5 курсу ВНМУ ім. М.І.Пирогова, науковий публіцист

Науковий керівник: Адамчук Оксана Феліксівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судової медицини та права,
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
ORDIC ID: 0009-0006-7434-4473

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність. З початком протистояння російській агресії у 2014 р. проблема медичної та психологічної підтримки, реабілітації військовослужбовців, набула безпрецедентної актуальності, виявивши недосконаліть нормативно-правового забезпечення (НПЗ) медичної й психологічної реабілітації.

Мета: проаналізувати існуюче НПЗ психологічної допомоги і реабілітації військовослужбовців внаслідок воєнних конфліктів, виявлення найбільш проблемних аспектів і пошук можливих шляхів подальшого вдосконалення у даній сфері.

Результати. Порядок умови надання психологічної допомоги передбачені постановою КМУ від 29.11.2022 р. №1338, яка встановлює порядок надання психологічної допомоги на 3-х рівнях: соціально-психологічна підтримка й супровід, психологічна реабілітація, комплексна медичної й психологічної реабілітації [1]. Попри вжиття заходів з розбудови більш дієвої системи медичної й психологічної реабілітації (не можна не відмітити, що до 2018 р. спеціального НПЗ медичної й психологічної реабілітації військовослужбовців не було взагалі), їй все ще властива низка недоліків. У чинній редакції Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі Закону) для більшості категорій військовослужбовців звернення за медичної й психологічної реабілітації є саме правом, а не обов'язком, але звертає увагу дискримінаційне формулювання статті 11 Закону відносно учасників бойових дій (УБД) та колишніх військовополонених, які, на відміну від інших категорій військовослужбовців обов'язково проходять заходи відновлення (постізоляційні, реінтеграційні), адаптації, підтримки (супроводу) [2]. Недостатній розвиток НПЗ психологічної допомоги призводить до того, що УБД за кошт держави зазвичай госпіталізуються на базі психоневрологічних лікарень, із достатньо вірогідними негативними соціальними наслідками. Протоколи зі стандартизації психологічної допомоги при ПТСР, затверджені Наказом МОЗ № 121 від 23.02.16 р., досі є єдиним документом, який стосується психологічної допомоги цієї

категорії [3]. Порядок надання психологічної допомоги при інших захворюваннях, які можуть спіткати військовослужбовців законодавством не встановлено. Значну позитивну роль справляє можливість здійснювати медичної й психологічної реабілітації закордоном, що передбачена з 01.04.2022 року – згідно частини першої статті 11 Закону [4]. На підзаконному рівні медичної й психологічної реабілітації за межами України регламентується Постановою КМУ від 5.04.2022 р. № 411 [5]. Позитивним фактом є прийняття наказу МОЗ України від 25.02.2022 № 379, відповідно до якого медична допомога надається усім постраждалим у цілодобовому режимі безвідмовно [6].

Висновки. На сьогодні НПЗ психологічної допомоги та реабілітації військовослужбовців внаслідок воєнних конфліктів перебуває в цілому на задовільному рівні. Державою з 2014 р. прийнято ряд законодавчих і підзаконних актів, покликаних вирішити існуючі проблеми з медичним і психологічним забезпеченням військовослужбовців. Ряд новел законодавства можна охарактеризувати з досить позитивного боку – надання військовослужбовцям можливості виїздити для лікування та реабілітації за кордоном, або ж створення системи їх медичної й психологічної реабілітації, якої до 2018 р. фактично не існувало. Але чинному законодавству про медичної й психологічної реабілітації військовослужбовців все ще притаманний ряд недоліків, які потребують подальшого вирішення шляхом як внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» – так і прийняття нових законів, підзаконних актів для реалізації вже існуючих.

Список використаних джерел

1. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#n17.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст. 190.

3. Лавренюк В. Психологічна і медична реабілітація військовослужбовців: що нового в законодавстві? *Міжнародний громадсько-політичний тижневик «Дзеркало тижня»*. Випуск № 30–31, 2017. URL: https://dt.ua/gazeta/issue/1118.

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст. 190.

5. Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон: постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 411. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2022-%D0%BF#Text.

6. Щодо надання медичної допомоги в умовах воєнного стану військовослужбовцям, які беруть участь в операції об'єднаних сил: наказ МОЗ України від 25.02.2022 року № 379. URL: https://moz.gov.ua/uploads/7/36086-dn_379_25_02_2022.pdf

Безклубенко Ірина Сергіївна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій проєктування
та прикладної математики,
Київський національний університет будівництва та архітектури
ORCID ID: 0000-0002-9149-4178

Баліна Олена Іванівна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій проєктування
та прикладної математики,
Київський національний університет будівництва та архітектури
ORCID ID: 0000-0001-6925-0794

Буценко Юрій Павлович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри математичного аналізу
та теорії імовірностей,
Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут»
ім. Ігоря Сікорського
ORCID ID: 0000-0003-4806-9587

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОДНОГО З НЕВІД'ЄМНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Право на освіту, як відомо, є одним з основних прав людини «другого покоління» тобто, соціально-економічних та культурних, забезпечуючи нормальну життєдіяльність особистості у суспільстві. В Україні воно є конституційною нормою, забезпеченою ст. 53 Конституції [1], також підтримується приєднанням нашої держави до Загальної декларації прав людини, де воно закріплене статтею 26 [2], та Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, який регламентує обов'язки держав-учасниць у цьому питанні статтею 14 [3]. Наразі, коли наша країна перебуває у стані війни з Російською Федерацією, забезпечення цього права має принципові особливості. З одного боку, реалізація такого права виявляється вельми проблемним для багатьох громадян України, перш за все, звичайно, тих, хто опинився на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), проживає у прифронтовій зоні або ж у місцевостях, які найчастіше зазнають ворожих бомбардувань, ракетних ударів та інших уражень. У той же час, саме можливість навчання в українських навчальних закладах є для людей свідченням їх інтегрованості саме до українського суспільства, приналежності до українського народу, непорушності української держави та її піклування про своїх громадян. Процес навчання для згаданих вище

категорій українських громадян, практично безальтернативно, може бути лише дистанційним [4]. Накопичений авторами досвід дозволяє визначити принципові моменти, які, на наш погляд, обов'язково мають бути враховані при цьому.

Першою проблемою, яка має бути вирішена, є проблема встановлення надійних каналів взаємовідношень між учнем (студентом) та викладачами (навчальним закладом). Можна із впевненістю стверджувати, що такими каналами можуть бути тільки електронна пошта, мессенджери, сервіси на зразок Skype, Zoom тощо. Наразі автори не мають інформації щодо наявності навіть на ТОТ настільки ефективних фай волів або інших обмежувальних процедур, які б повністю виключили можливість використання цих засобів комунікації. У той же час, вказані канали у кожному конкретному випадку мають бути продубльовані (резервовані) для забезпечення надійного спілкування, причому бажано, у режимі реального часу.

Другою задачею, яка постає перед викладачами у цьому випадку, є задача надання студенту або ж учню всіх необхідних йому документів та джерел, що забезпечують свідоме виконання ним вимог, які постають при вивченні даного курсу. Такими є навчальна програма (забезпечується адміністрацією підрозділу навчального закладу), силабуси кожного конкретного курсу, конспекти лекцій, матеріали, які пов'язані з передбаченими цим курсом практичними, семінарськими, лабораторними заняттями, типовими розрахунками, розрахунково-графічними роботами, курсовими роботами, проєктами тощо. Зазначимо, що у випадку, який розглядається, на наш погляд, слід гнучко підходити до відомого кожному досвідченому викладачу правила: не варто надавати студентам занадто розлогий список рекомендованих джерел для вивчення курсу (оскільки, зазвичай, такий просто ігнорується ними). Справа у тім, що вибір студентами або ж учнями додаткових посібників окрім абсолютно необхідних - силабусів, конспектів лекцій та практикумів (а часто і замість них), відбувається найчастіше в результаті спілкування між ними, можливості чого позбавлені у значній мірі ті, хто належить до категорії суб'єктів навчального процесу, яка розглядається тут. Тому варто, надавши на початку вивчення курсу традиційно мінімальний список джерел, надалі на запит учня чи студента доповнювати його доступними та корисними для нього позиціями. Як свідчить наш досвід, особливу увагу при цьому слід приділяти можливості використання ним різноманітних відео лекцій та спеціалізованих форумів у мережі, причому різними мовами.

Враховуючи всі обставини, режим спілкування студентів (учнів) з викладачами має бути максимально гнучким. Попри формальну приналежність студента (учня) до певної навчальної групи (класу), він повинен мати можливість бути присутнім також на заняттях іншої групи (класу), що навчається за аналогічною програмою, це створює не лише

можливості для кращого засвоєння навчального матеріалу та підвищення його рейтингу поточної успішності, але й сприяє його соціалізації, формуванню почуття приналежності до колективу співвітчизників. Обов'язковою при цьому має бути доступність відеозаписів усіх передбачених у даному курсі занять. Частіше за все, необхідними виявляються індивідуальні консультації на додачу до тих, які проводяться для основної маси учнів або студентів.

Нарешті, вельми проблемним є питання контролю здобутків студентів та учнів такої специфічної категорії, а саме - як їх поточної успішності, так і підсумкового оцінювання. Знову ж таки, аналогічно до попереднього слід наголосити на максимально гнучкому режимі організації контрольних заходів у цьому випадку. Наприклад, якщо використовується система Moodle, то має бути забезпечена можливість входу до неї протягом принаймні кількох днів, у особливих випадках - можливість входу незалежно від групи (класу), обов'язково - аналіз виконаної роботи за участю студента (учня) на основі скану чернетки, що надсилається у систему при виконанні роботи, та корекція оцінки за результатами такого аналізу [5]. Зайве підкреслювати, що від викладачів у цьому випадку вимагається максимальна увага до особливих обставин того, хто навчається, прагнення встановити з ним (нею) теплі та доброзичливі стосунки.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
2. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
4. Баліна О. І., Безклубенко І. С., Буценко Ю. П. Особливості дистанційного вивчення курсу математики в умовах воєнного стану *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*, 2023, С. 418-421.
5. Баліна О. І., Безклубенко І. С., Буценко Ю. П Специфічні риси дистанційного навчального процесу в умовах воєнного стану. Редакційна колегія, 2023, С. 232.
6. Війна посилила ризики потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. URL: https://la-strada.org.ua/articles/vijna-posylyla-ryzyky-potraplyannya-v-sytuatsiyu-torgivli-lyudmy.html (дата звернення: 20.04.2024).
7. Користуючись вразливістю: як жінок-біженок за кордоном залучають до роботи в секс-індустрії. URL: https://bilyayivka.city/articles/328547/koristuyuchis-vrazlivistyu-yak-zhinok-bizhenok-za-kordonom-zaluchayut-do-roboti-v-seks-industrii.

Бодух Катерина Юріївна,
студентка 2 курсу магістратури
соціально-гуманітарно-економічного факультету
Бердянського державного
педагогічного університету

Каменський Дмитро Васильович,
Завідувач кафедри правознавства,
доктор юридичних наук,
професор

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Права та свободи людини, їх соціальне призначення в суспільстві – одна з найважливіших проблем історичного, соціального та культурного розвитку людства. Вони незмінно перебували і сьогодні знаходяться в центрі уваги філософської, політичної, правової, етичної, релігійної та інших форм суспільної думки.

Термін «права людини» несе в собі загальногуманістичне навантаження, а метою прав людини є забезпечення первинних передумов гідного людського існування. У такому розумінні права людини первинні та елементарні, а тому загальнонезалежні від національних та міжнаціональних кордонів.

Розглядаючи права людини в умовах воєнного стану, передусім, необхідно з'ясувати, що ж закладено у зміст цього явища. Юридична література та законодавство надають доволі широкий перелік визначень цього поняття. Так, законодавець називає воєнний стан «особливим правовим режимом, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. У цитованій дефініції визначено воєнний стан як основну правову підставу обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Механізм забезпечення і охорони прав – це закріплена в законі, взята в єдності система основних прав і свобод громадян, а також їх гарантій. Він включає органи державної влади, місцевого самоврядування та інші інститути держави й суспільства, діяльність яких спрямована на

правомірну реалізацію прав і свобод громадянами, а у необхідних випадках – на їх охорону і захист.

Під час дії воєнного стану можуть бути обмежені деякі права і свободи громадян з метою забезпечення оборони країни та збереження її безпеки. Однак ці обмеження не можуть поширюватися на всі права громадян.

Згідно із ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Отже, введення особливого правового режиму, зокрема воєнного стану, становить певну загрозу для основних прав і свобод людини. Проте важливо зазначити, що в законодавстві України передбачені механізми та гарантії, які спрямовані на захист прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Крім того, важливо відмітити, що термін застосування обмежень не може перевищувати тривалість надзвичайного або воєнного стану. Це означає, що після закінчення такого режиму повинна відновлюватися повна дія конституційних прав і свобод.

Будь-які обмеження прав людини, застосовані під час воєнного стану, мають бути обґрунтованими, пропорційними та необхідними для досягнення легітимних цілей безпеки і захисту держави.

Водночас у ч. 2 ст. 64 Конституції України визначено вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, які не можуть бути обмежені навіть у період дії воєнного стану. До таких прав і свобод належать:

- Рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом (стаття 24).
- Заборона позбавлення громадянства і права змінити громадянство (стаття 25).
- Невід'ємне право на життя (стаття 27).
- Право на повагу до гідності (стаття 28).
- Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29).
- Право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (стаття 40).
- Право на житло (стаття 47).
- Рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей (статті 51, 52).
- Право на судовий захист (стаття 55).
- Право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої

незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 56).

- Право знати свої права і обов'язки (стаття 57).
- Незворотність дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (стаття 58).
- Право на професійну правничу допомогу (стаття 59).
- Право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (стаття 60).
- Право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (стаття 61).
- Презумпція невинуватості (стаття 62).
- Право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом (стаття 63). [2].

Ці права і свободи є непорушними навіть у найскладніших умовах, що підкреслює їх фундаментальну важливість для забезпечення людської гідності та захисту базових принципів правопорядку.

В умовах збройного конфлікту право на життя як фундаментальне право людини є практично беззахисним. Пов'язано це з тим, що війна призводить до різних форм насильства, включаючи вбивства, тілесні ушкодження, викрадення, катування, які безпосередньо порушують право на життя, гідність та недоторканність, що є особливо серйозною проблемою сьогодення. Такі дії є неприпустимими, незалежно від обставин, і підлягають суворому засудженню як порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини. З огляду на це, першочерговим обов'язком держави є захист життя людини як найбільшої цінності кожної держави. Також згідно з міжнародним звичаєвим правом, право на життя визнається основним правом людини. Тому, очевидно, що у Конвенції це право розглядається як одне з найбільш її фундаментальних положень. У Конвенції, як і в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, право на життя належить до числа тих, відхилення від якого неприпустимі навіть у надзвичайних ситуаціях.

Згідно із ст. 15 Конвенції «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [1]. Показово, що війна становить загрозу життю нації, і тому Конвенція зазначає це як причину, за якої виправдовується відступ держави від виконання своїх зобов'язань. Тому лише у винятково кризових ситуаціях, які стосуються всього населення, можливе відхилення від Конвенції.

Очевидно, тривале перебування України у стані війни, спричиненою

збройним нападом російської держави на територію України, ускладнює забезпечення державою повноцінного захисту прав людини відповідно до взятих нею міжнародних стандартів, особливо на тих територіях, які є тимчасово окупованими або перебувають у зоні бойових дій [4]. Введення правового режиму воєнного стану в Україні покладає на державу великий масив питань щодо удосконалення діяльності у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. При прийняті рішень держава повинна дотримуватись принципу верховенства права як пріоритетного принципу демократичної держави, а також правового балансу при обмежені конституційних справ і свобод людини, задля унеможливлення звуження прав та законних інтересів громадян [5].

В умовах воєнного стану права людини стикаються зі значними викликами, після чого держава змушена ввести тимчасові обмеження для забезпечення національної безпеки та оборони. Проте таке обмеження повинно бути законними, пропорційними та відповідати принципам верховенства права.

Українське законодавство та міжнародні норми передбачають перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть у кризових ситуаціях. Це гарантує збереження фундаментальних цінностей, таких як право на життя, гідність, свободу та судовий захист.

Разом із тим війна поставити перед державою складні завдання щодо захисту прав громадян, особливо в зонах бойових дій та на окупованих територіях. Зусилля держави повинні бути спрямовані на удосконалення механізмів захисту прав людини та забезпечення їх відповідності до міжнародних стандартів.

Важливо зберігати баланс між забезпеченням безпеки та захистом прав громадян, уникаючи обмежень, які можуть звужувати права та законні інтереси людей. Утримання цих принципів є критичним для збереження демократичного ладу в Україні навіть у період воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод . URL: https ://zakon .rada .gov .ua /laws /show /995_004 (дата звернення: 28.07.2023).

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР . Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, Ст. 141.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31 груд. 2022 р. URL: https ://zakon .rada .gov .ua /laws /show /389 -19 #Текст (дата звернення: 28.07.2023).

4. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини . *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 3. С. 45–49. URL: http ://journal -app .uzhnu .edu .ua /article /view /264465 /260635 (дата звернення: 31.03.2023).

5. Смокович М. І. Міжнародно-правові зобов'язання України у сфері прав людини: відступ від зобов'язань . *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 492–495. URL: http ://lsej .org .ua /10_2022 /122 .pdf.

Васильєв Олександр Сергійович,
начальник відділу організації юридичного забезпечення адміністративно-господарської діяльності,
Управління юридичного забезпечення
Адміністрації Державної прикордонної служби України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами) [1], затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"»[2] відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України [3]та статті 5 Закону України "Про правовий режим воєнного стану"[4], з 24 лютого 2022 року в Україні введено правовий режим воєнного стану, який триває і на теперішній час.

Збройна агресія продовжує бути причиною серйозних і масштабних порушень прав людини визначених Конституцією України, нормативно-правовими актами України та нормами міжнародного гуманітарного права, що застосовуються в Україні. Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України постраждали мільйони людей, тисячі сімей залишилися без власного житла. Постійні обстріли агресором населених пунктів України призводять до загибелі, тяжких поранень і великих страждань мирного населення.

Згідно офіційної інформації Моніторингової місії Організації Об’єднаних Націй з прав людини в Україні станом на вересень 2024 року, від 24 лютого 2022 року внаслідок широкомасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну постраждало 37 916 цивільних осіб, з них 11 937 особа загинула, 25 943 осіб дістали поранення[5.С.3.]. Однак реальна кількість постраждалих набагато вища, оскільки зазначені цифри не враховують кількість жертв серед цивільних осіб в зонах ведення бойових дій і на тимчасово окупованих територіях.

Нажаль, чинним законодавством України і досі не надано визначення поняття «особа, постраждала внаслідок збройної агресії проти України», наразі до такої категорії осіб умовно можна віднести: внутрішньо переміщених осіб та осіб, які перемістилися за межі України у зв’язку з війною; осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях; осіб, які проживають у районах проведення бойових дій; осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей; осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їхніх сімей; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів; осіб, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров’я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння; та інші категорії.

Наразі на законодавчому рівні в різний спосіб і на різному рівні закріплено підтримку лише окремих категорій осіб. Враховуючи зазначене, є нагальна потреба в розроблені закону, який би визначав правові та організаційні засади забезпечення захисту всіх категорій осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, починаючи з 2014 року, а також механізм відшкодування завданої шкоди, включно з реституцією, компенсацією, реабілітацією та сатисфакцією.

Разом з цим, Кабінетом Міністрів України розроблено і подано до Верховної Ради України проєкт закону «Про облік осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та відшкодування шкоди, завданої їх життю і здоров'ю», який прийнятий за основу і підготовлений до другого читання, (реєстр. № 10256)[6]. Цим проектом передбачено створення та функціонування Державного реєстру осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. У разі створення, цей Реєстр буде призначено для фіксації доказів та інформації про шкоду життю і здоров'ю та забезпечення можливості подальшого її відшкодування за рахунок репарацій чи інших стягнень з російської федерації. Верховною Радою України також розглядається проєкт закону «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації», який також прийнятий за основу і підготовлений до другого читання (реєстр. № 10132)[7].

Однак зазначені проєкти законів не дають на законодавчому рівні поняття постраждалих осіб внаслідок збройної агресії проти України. Проте, основним завданням держави залишається створення ефективних і дієвих механізмів компенсації для постраждалих від збройної агресії, які б забезпечували їм не тільки відшкодування матеріальних збитків, а й відновлення порушених прав на честь та гідність.

Разом з цим, під час реалізації державної політики щодо вказаних категорій осіб, Кабінет Міністрів України не повинен скорочувати/обмежувати певні програми через відсутність достатнього фінансування, оскільки відповідно до Конституції України саме людину визнають в Україні найвищою цінністю. Держава повинна дбати про своїх громадян, забезпечуючи їхнє конституційне право на соціальний захист.

Так, для вирішення вказаних питань і здійснення аналізу поточної ситуації у сфері забезпечення відшкодування завданої збройною агресією російської федерації проти України шкоди, а також напрацювання ґрунтовних пропозицій щодо законодавчого врегулювання питання запровадження комплексного механізму репарацій, створюються різні робочі групи в тому числі наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини створено відповідну робочу групу[8]. До якої увійшли народні депутати України, представники органів державної влади, міжнародних і національних правозахисних організацій.

Не зважаючи на зусилля держави, та вжиті заходи, ситуація з реалізацією окремих прав громадян, які постраждали внаслідок збройної

агресії проти України під час правового режиму військового стану, залишається складною та потребує постійного удосконалення відповідної нормативно-правової бази, з реалізацією запропонованих заходів консолідовано всіма гілками органів державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадянами України.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 19.11.2024).
2. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 19.11.2024).
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n5079 (дата звернення: 19.11.2024).
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 19.11.2024).
5. Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, вересень 2024 року. Звіт Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-10/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28September%202024%29_UKR.pdf.
6. Проект Закону «Про облік осіб, життю та здоров'ю яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» реєстраційний номер 10256 від 13.11.2023 URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43188 (дата звернення:19.11.2024).
7. Проект Закону «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» реєстраційний номер 10132 від 09.10.2023 (дата звернення:19.11.2024). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42862 (дата звернення:19.11.2024).
8. Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 04 вересня 2023 року № 98.15//23. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%2098.15.23.pdf.

Ващенко Олена Станіславівна,
аспірант, молодший науковий співробітник
відділу психології спілкування,
Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України
ORCID ID: 0009-0009-1769-7258

ВІЙНА І ШЛЮБ: ПРИЧИНИ КОНФЛІКТІВ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ

Війна має суттєвий вплив на стосунки подружжя, викликаючи низку змін, які можуть як погіршувати, так і зміцнювати взаємини. Як зазначає науковиця Т. Титаренко, цей ефект відображається на ланшафтних змінах в життебудуванні особистостості [1]. Через воєнні події в країні прослідковуються такі тенденції у сучасних сім'ях: відбувається послаблення захисної функції української родини - психологічної та матеріальної; з'являються нові виклики щодо адаптації родини до кризових явищ у суспільстві; трансформуються сімейні ролі, а також є виклики у батьківсько-дитячих взаємостосунках; подолання невизначеності та ускладнене планування щодо майбутнього; необхідність мати справу з патогенним впливом негативних чинників на ментальне здоров'я всіх членів родини [2].

Для прояснення причин конфліктів було проведено опитування подружніх пар, в якому взяло участь сто вісімнадцять респондентів (тридцять чоловіків, вісімдесят вісім жінок). Ми зазначили внутрішні та зовнішні причини подружніх конфліктів, повні результати дослідження було опубліковано у статті автора [3]. Натомість в цій публікації ми хочемо виділити автентичні свідчення респондентів щодо ймовірних подружніх конфліктів в умовах війни.

Згідно нашого дослідження до внутрішніх причин віднесено послаблення та зниження здатності до саморегуляції в умовах кризи, що проявляється: у відчутті стресу, внутрішній напрузі, фізичній та психологічній втомі, відчутті тривожності/страху, у депресивному стані/апатії, відчаї, відчутті агресії. Описуючи конфліктні стосунки під час війни, респонденти вказували на різні власні стани та стани партнера, а також ймовірні їх причини, а саме: «внутрішня напруга всіх членів сім'ї», «стрес від обстрілів», «відчуття стресу, тривоги, страх втратити близьких», «страх за майбутнє дитини», «через збільшення стресу, стало менше сил проявляти терпіння до партнера», «з'явилось трохи депресії», «втома через нічні тривоги», «я втомилася, вигоріла», «постійна втома, недосипання».

Серед зовнішніх причин особливо виділяється такий чинник, як вплив воєнних подій, що може призвести як до ситуативних, так кардинальних змін в сімейно-подружній діаді. Найбільшим ризиком постає почуття невизначеності та неможливості передбачення майбутнього. Респонденти зазначали про такі внутрішні стани: «нестабільність і невпевненість у

завтрашньому дні, невизначеність майбутнього», «страхи через нерозуміння, що буде далі», «живемо одним днем», «важко планувати, важко вірити у найкраще». Також опитувані зазначали, що проживання подружжя на відстані збільшує не лише фізичну, а й емоційну дистанцію, що спостерігається у ситуаціях: служба в ЗСУ, переїзд в безпечне місце одного з партнерів тощо. Згідно висловів респондентів, це викликає почуття ізольованості, самотності, а також виникає ускладненість в обговоренні повсякденних питань в режимі реального часу та зниження рівня інтимо-сексуальних стосунків. Конфлікти пояснюються наступними репліками респондентів: «немає спільної реальності та життя, це віддаляє», «втома, та стосунки на відстані, тривале перебування в різних країнах», «фізична та емоційна роз'єднаність, відсутність інтимних стосунків». Респонденти зазначають зростання почуття невпевненості, що виникає з причини зниження рівня фінансового доходу, втрати роботи, втрати домівки, перебоїв у подачі електроенергії, втрати або неможливості вести бізнес. Подружжя також відмічають негативний вплив медіа (ТБ, інтернет, радіо), який впливає на стосунки подружжя. Досить повно представлені наукові розробки з питань медіатравматизації як наслідку постійного інформаційного стресу в умовах війни у роботах українських науковців Л. Найдьонової, Л. Григоровської, І. Губеладзе, М. Найдьонова, Н. Умеренкової, Н. Дятел [4]. Посилений медіавплив проявляється в тому що: «чоловік став дуже багато часу приділяти прослуховуванню різних блогерів - аналітиків політичних подій, мене це дратує, я рахую, що він занадто наповнює себе негативом», «конфлікти виникають через те, що чоловік починає розповідати погані новини, пов'язані з війною», «через погані новини чоловік веде себе роздратовано у наших стосунках» тощо. Вислови респондентів засвідчують, що в умовах війни знизилась частка емоційної підтримки партнерів, а також частота та якість подружньої комунікації, що можна відслідкувати у таких висловах: «не достатньо комунікації», «мало спілкуємось», «закритість (кожен по-своєму переживає, має свої думки, тривоги), нерозуміння один одного», «стали більш нервовими і запальними», «багато уваги друзям і хобі, мало сім'ї». Вказані причини відобразили тільки частину проблеми конфліктів подружжя в умовах війни.

Висновки.

Результати аналізу проведеного анкетування дають можливість розподілити ймовірні причини подружніх конфліктів на зовнішні та внутрішні. До внутрішніх віднесено послаблення та зниження здатності до саморегуляції: стану стресу, внутрішньої напруги, фізичної та психологічної втоми, відчутті тривожності/страху, відчутті депресивного стану/апатії, відчутті відчаю, відчутті агресії. До зовнішніх причин відносяться: невизначеність майбутнього, роз'єднаність подружжя, фінансова нестабільність, негативний вплив медіа на стосунки, недостатня емоційна підтримка партнера та комунікація між подружжям.

Список використаних джерел

1. Титаренко Т. М. Людина і війна: ландшафти життєтворення. Виміри особистісних трансформацій : матеріали V Всеукр. наук.-прак. семінару (м. Чернівці, 03.11.2022 р.). Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 6–10.

2. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник*. 2021. № 2. С. 550–557. https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-554-562.

3. Ващенко О. Дослідження соціально-психологічних причин розгортання подружніх конфліктів під час війни. *Вісник Львівського університету*. 2024. № 21. С.24-31.

4. Найдьонова Л., Григоровська Л., Губеладзе І., Найдьонов М.,
5. Умеренкова Н., Дятел Н. Психологічні параметри медіатравматизації: результати фокус-групових досліджень. *Проблеми політичної психології.* 2024. Т. 29. С. 73–95. DOI: https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-153.

Гарбар Олександр Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право»,
Національна академія управління
ORCID ID: 0009-0002-0026-2134

КОРУПЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Дотримання прав людини є важливим аспектом розвитку демократичних країн. Здавалось би дана тема давно має якісну нормативно-правову базу, зокрема у вигляді Загальної декларації прав людини прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року [1], Конституції України [2] та інших нормативно-правових актів, на основі яких як суспільство, так і його делеговані представники, у вигляді державної влади мали би просто дотримуватись та виконувати давно написані правила, проте в Україні, де принцип верховенства права поки що працює на недостатньо належному рівні, ми все одно часто повертаємось до теми дотримання прав людини.

Проблематика в дотриманні прав людини в Україні багатогранна і нам вкрай складно виділити декілька основних причин, які стають фундаментом для порушення прав людини і далі зосередивши зусилля певного державного інституту працювати над усуненням проблеми. Очевидно, що причини містяться практично в кожній сфері в якій наше суспільство взаємодіє між собою або з державною як основним інститутом. Проте, на моє переконання одним із основних аспектів, які негативним чином вливають на дотримання прав людини в Україні та гальмують розвиток нашої держави як демократичної держави є корупція. І в даному випадку я маю на увазі усі прояви корупції в системі державної влади.

З моменту введення правового режиму воєнного стану на підставі Указу Президента України, ми перейшли на інші принципи взаємодії суспільства між собою та з державою як інститутом. Очевидно, що правовий режим воєнного стану необхідний для ефективної оборони або відсічі збройно агресії проти нашої держави і для забезпечення цього, законодавством допускається тимчасове обмеження деяких прав. Проте, на практиці фактично відбувається підміна понять і під приводом тимчасового обмеження прав людини ми маємо проблеми з порушенням прав людини, які визначені Декларацією про права людини та Конституцією України. У той же час, посадові особи та державні органи отримавши широкі повноваження, які в сумі із корупційним фактором створили нові негативні передумови для порушення прав людини.

Порушення прав людини під час воєнного стану в контексті корупційного аспекту на мою думку має два основні напрями, де потрібно зосередити першочергові зусилля для усунення порушення прав людини.

Зокрема, я б виділив такі: 1) обмеження основних прав і свобод людини, які визначені в розділі ІІ Конституції України, а саме: громадянських, політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурних, сімейних; 2) адміністративне зловживання посадових осіб та державних органів.

До прикладу, що стосується обмеження основних прав і свобод людини, то в даному випадку ми спостерігаємо обмеження у пересуванні громадян, зокрема це стосується як обмежень у пересуванні в середині країни у зв'язку із введенням комендантської години чи наприклад проїзду певними шляхами або мостами, так і виїзду за кордон особами чоловічої статі. Дане обмеження створило передумови для корупції у великих масштабах, так ми часто спостерігаємо за скандалами навколо передачі та отримання неправомірної вигоди для незаконного виїзду за кордон або неправомірного отримання перепусток для пересування містом у нічний час доби особами, які не працюють в сфері оборони або не мають відношення для роботи критичної інфраструктури. Додатково ми також маємо проблеми з дотриманням прав людини у зв'язку із введення цензури, хоча цензура набула лише часткового характеру, а не тотальної, обмеження свободи слова та зібрань, порушення права на приватність та недоторканність житла.

Іншою великою передумовою для порушення прав людини є адміністративне зловживання посадових осіб та державних органів. Наприклад, доволі часто піднімається питання примусової мобілізації та насильницькі затримання громадян. Несправедлива мобілізація викликана корупційними діями посадових осіб структурних підрозділів Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України. Нерідко ми спостерігаємо зловживання владою, зокрема правоохоронними органами для тиску на бізнес або громадян або корупційні дії пов'язані із закупівлями тощо. Таким чином корупція порушує принципи демократії та порушує права людини.

Представники державної влади не завжди погоджуються із громадським суспільством, які надають аргументи щодо негативного впливу корупції на дотримання прав людини в Україні під час воєнного стану. На жаль представники державної влади не демонструють готовності ліквідовувати корупційні ризики, які впливають на порушення прав людини під час воєнного стану, хоча у той же час ймовірно це є великою помилкою влади, адже у час концентрації широких владних повноважень є усі інструменти для проведення знакових реформ у сфері антикорупційної політики.

Дискусія щодо актуальності проблем з дотриманням правам людини під час воєнного стану та впливу корупційних факторів важлива, проте важливо також і пропонувати шляхи усунення правових проблем. На моє переконання наші державні інститути мають слідувати стратегії яка буде зміцнювати верховенство права, для цього важливо реформувати судову

та правоохоронну систему і забезпечувати про прозорість державного управління зокрема використовуючи цифрові інструменти. Також, необхідно активніше вживати антикорупційних заходів щодо попередження, виявлення, розслідування корупційні правопорушення та що найбільш важливо, справедливого притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення. В даному контексті важливо дотримуватись стратегії визначеної Законом України «Про запобігання корупції» [3]. Вкрай важливо впроваджувати механізми оскарження дій влади в умовах воєнного стану для захисту прав людини.

Отже, досліджуючи актуальні аспекти впливу корупції на права людини в Україні під час воєнного стану ми завжди повинні мати на увазі, що корупція є вкрай серйозною загрозою для дотримання прав людини, особливо в умовах воєнного стану, коли державні ресурси мають бути спрямовані на забезпечення безпеки громадян. Під час воєнного конфлікту, коли механізми контролю слабшають, корупція створює ризики для соціальних, економічних, політичних прав громадян.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.12.2024 р.).

2. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996р. № 254к/96-ВР із змін.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 01.12.2024 р.).

3. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 01.12.2024 р.).

Гнатюк Андрій Юрійович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: 0000-0002-0222-3545

МОМЕНТ ПОЧАТКУ ОБШУКУ. ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Обшук є слідчою дією, процедура проведення якого та отримані результати є найбільш оскаржуваною як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Існує чимало аспектів обшуку, які на практиці можуть суттєво впливати на права та свободи осіб, щодо яких проводиться обшук. Однією з наявних проблем є визначення моменту початку обшуку. Так, ч. 3 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) регламентує, що перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність [1]. Отже, відповідно до кримінального процесуального законодавства обшук вважається розпочатим з моменту пред'явлення відповідної ухвали слідчого судді та надання її копії присутній особи, в разі наявності такої. Варто звернути увагу на те, що коли саме виникає обов'язок підкоритися законній вимозі слідчого або прокурора. Якщо такий обов'язок з'являється після початку обшуку та заборони слідчим або прокурором, то виникає питання чи доцільно вважати моментом початку пред'явлення ухвали слідчого судді. Можна погодитися з Мацолою А.А. в тому, що перед початком обшуку треба вжити заходи, які унеможливлять пошкодження або знищення інформації [2]. Науковці виділяють декілька етапів обшуку. Так, на оглядовому етапі слідчий здійснює попередній обхід з метою ознайомлення з обстановкою місця обшуку; необхідності залучення додаткових сил та застосування додаткових технічних засобів фіксування; обрання тактики обшуку – оптимального методу обстеження та ймовірну систему тактичних прийомів [3]. Вже на цьому етапі може виникнути необхідність, ще до початку входу у відповідне приміщення з метою досягнення цілей обшуку, повідомити особам які перебувають у ньому про утримання від вчинення певних дій. Констатуємо, що КПК України потребує внесення змін щодо уточнення моменту початку обшуку та виникнення права в уповноваженої службової особи заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії. Тепер розглянемо наступну проблему. Обшук може здійснюватися як за

ухвалою слідчого судді місцевого суду, так і без такої. Останній варіант регулюється ч. 3 ст. 233 КПК України, згідно якої слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Оскільки порядок невідкладного обшуку чітко не регламентований КПК України, також постає питання з якого саме моменту особи, що перебувають у приміщенні, повинні підкоритися законній вимозі слідчого або прокурора.

Також потребує законодавчого врегулювання порядок обшуку за рішенням керівника органу прокуратури. Оскільки після введення особливого правового режиму воєнного стану керівника органу прокуратури за ст. 615 КПК України наділено повноваженнями слідчого судді, було б доцільно доповнити ст. 236 КПК України положеннями, щодо необхідності пред'явлення відповідної постанови та надання її копії особі в якої проводиться ця слідча дія, за аналогією з врученням ухвали слідчого судді.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 27.11.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 16.11.2024).

2. Мацола А.А. Черниченко І.В. Особливості тактики обшуку під час розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне законодавство».* С.530-534. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/94.pdf (дата звернення: 16.11.2024).

3. Волобоєв А.О. Тактичні особливості обшуку за фактом незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2019. Т. 30(69), № 5. С.199-204. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/5_2019/36.pdf (дата звернення: 17.11.2024).

Гусєва Катерина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

Кобзар Ігор Анатолійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту №1,
Національна академія внутрішніх справ

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогоднішній день Україна , на жаль, перебуває у збройному конфлікті з росією. З початком збройної агресії в Україні було введенно правовий режим воєнного стану , який в дечому суттєво , а в дечому й ні обмежив права і свободи людини й громадянина ,так Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Однак, строк дії воєнного стану в Україні продовжено й до сьогоднішнього дня. Й я б хотів розглянути в конкретно яких сферах громадяни України обмежені в своїх правах. Права і свободи людини і громадянина є фундаментальними цінностями, які гарантують гідність, автономію та розвиток кожної особи. Вони формують основу для становлення та соціалізації індивіда, дозволяючи останньому вільно виражати свої думки, переконання та ідеї, обирати життєві цілі і способи їх досягнення. Проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складною і багатоаспектною.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

Згідно статті 64 Конституції України «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» : (В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції – гідність людини , безумовно, є однією з ключових цінностей та досягнень людини й порушення цього положення є неприпустиме, навіть у період дії воєнного стану. Абсолютна

заборона катувань є фундаментом норм міжнародного права, як і Конституції України , ця заборона відображає розвиток усього цивілізованого світу. Право на особисту недоторканність, право на укладання шлюбу, право на справедливий суд, право на житло - ці заборони є тим, що не можна порушувати за будь-яких умов.

А тепер розглянемо, що може бути порушено:

Згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та статтями 30-34, 38,39,41-44,53 Конституції України керівництвом країни передбачено:

1. Обмеження права людей на вільне пересування, введення комендантської години і заборона або обмеження вільного вибору місця проживання.
2. Під час воєнного стану громадяни можуть бути позбавлені права на майно, що передбачено у випадку подальшої компенсації.
3. Воєнний стан передбачає , зокрема, контроль засобів зв'язку, перевірка документів, житла.
4. Впроваджується трудова повинність (громадяни можуть під час війни залучатися до суспільно корисних робіт).
5. Під час воєнного стану заборонено проведення виборів та референдумів , що обмежує громадян у праві в управліннями державними справами.
6. Невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачений Конституцією України
7. Право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.
8. Право на мирні мітинги, походи, демонстрації.

Не потрібно забувати про найбеззахисніших громадян країни – дітей. Під час військових дій порушуються найважливіші права дитини: право на життя, право бути з родиною, право на охорону здоров'я на розвиток особистості а також на турботу та захист.

Закон України «Про охорону дитинства» - основний закон України який регулює права дітей в умовах війни. Держава має зобов'язання вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту прав дітей (у тому числі розшук повернення в Україну дітей незаконно вивезених за кордон). Держава також надала дітям право на безоплатну правову допомогу. Окрім безоплатної первинної правової допомоги діти мають право на безоплатну вторинну провову допомогу яка полягає у захисті та представництві їх інтересів у судах інших державних органах, а також складення документів процесуального характеру.

У сучасному світі обмеження прав і свобод людини є необхідним елементом взаємовідносин між людьми та державою. Хоча ці обмеження не завжди сприймаються позитивно, але їх здійснення має раціональні мотиви, які виражаються у захисті прав і свобод людини від свавілля, збереженні громадської безпеки тощо. Отже, обмеження основних прав і

свобод людини є правомірним, цілеспрямованим применшенням потенційних можливостей особи, яке має законний, тимчасовий, суспільно необхідний характер. Фактично усі міжнародно-правові акти, якими регламентовано права та свободи людини передбачають можливість їх обмеження.

Висновки:

В умовах військового стану захист прав і свобод людини набуло нової проблематики та є дещо ускладненим. Конституція України та інші нормативно – правові акти передбачають механізми , що допускають , а в деяких випадках навіть примушую обмежувати окремі права громадян. Однак, такі обмеження повинні бути обумовленими, обмеженими часом та ресурсами, використовуватися згідно з принципами демократії та з метою захисту суспільства. Враховуючи, що всі ці обмеження були прописані в Конституції України и в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» чи в Конвенції з прав людини чи в рішеннях Європейського суду з прав людини вдалося сформувати усталену практику щодо правомірності та виправданості обмеження прав і свобод людини в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

4. Маркович Х.М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 4. 2023. С. 95-99. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13.

Гусєва Катерина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

Сичевський Володимир Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини – це фундаментальна основа, яка забезпечує кожній особі свободу, гідність і безпеку. Однак, військові дії на території України випробовують ці принципи на міцність, залишаючи мільйони людей беззахисними перед хаосом, насильством і стражданнями. У безпосередніх зонах військового конфлікту права людини стають особливо вразливими, і навіть базові гарантії, такі як право на життя, свободу та безпеку, порушуються систематично іншою стороною протистояння.

За даними ООН, понад 32% загиблих у збройних конфліктах були цивільними особами [1.]. У війні в Сирії, яка триває вже понад 12 років, загинуло близько 500 тисяч людей, і понад 13 мільйонів були змушені покинути свої домівки. За рік військового протистояння в Україні було задокументовано понад 22 тисячі випадків воєнних злочинів, серед яких навмисні атаки на цивільну інфраструктуру, примусові депортації дітей та випадки сексуального насильства [2;3.]. Такі дані свідчать про системний характер порушень прав людини під час збройних конфліктів.

Один із найбільших викликів війни – це гуманітарна криза. Руйнування критичної інфраструктури залишає людей без доступу до води, їжі, електрики та медичної допомоги. Наприклад, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у Сирії понад 50% медичних закладів зруйновано або не функціонує. В Україні протягом 2022 року зафіксовано понад 700 атак на медичні заклади. Такі дії значно ускладнюють надання допомоги тим, хто її потребує найбільше. Військовий конфлікт також створює довготривалі наслідки для суспільства. Мільйони біженців і внутрішньо переміщених осіб змушені шукати притулку за межами своїх домівок. У 2023 році кількість вимушених переселенців у світі перевищила 110 мільйонів осіб, що стало рекордним показником в історії. Люди втрачають не лише дах над головою, а й доступ до освіти, роботи та соціальних послуг, що призводить до зростання бідності та соціальної напруги.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу. Перше й найважливіше завдання – це забезпечення дотримання міжнародного

гуманітарного права [4.]. Женевські конвенції та інші міжнародні документи чітко регламентують, що цивільне населення повинно бути захищене від наслідків війни. Для цього необхідно посилити роботу міжнародних судів, зокрема Міжнародного кримінального суду, які мають розслідувати воєнні злочини та притягати винних до відповідальності.

Одним із ефективних шляхів покращення ситуації є створення гуманітарних коридорів для евакуації мирного населення та доставки гуманітарної допомоги в зонах де це необхідно зробити. У 2022 році, наприклад, такі коридори дозволили евакуювати понад 1,5 мільйона осіб із зон бойових дій в Україні. Водночас важливою є координація зусиль міжнародних організацій, таких як ООН, Червоний Хрест та ВООЗ, для надання гуманітарної допомоги, відбудови медичних закладів та забезпечення людей найнеобхіднішим. Іншою важливою складовою є підтримка постраждалих після завершення бойових дій. Реабілітація жертв, зокрема психологічна допомога, є надзвичайно важливою.. Запровадження програм психологічної підтримки та реабілітації дозволить їм повернутися до нормального життя [6.]. Технології також відіграють ключову роль у захисті прав людини. Супутникові знімки, дрони та цифрові бази даних допомагають документувати злочини, що забезпечує збереження доказів для майбутніх судових процесів. Успішні приклади використання таких технологій вже продемонстрували свою ефективність, наприклад, у розслідуваннях злочинів у Сирії та Україні.

Для запобігання подібним трагедіям у майбутньому важливо посилювати міжнародне співробітництво. Запровадження жорстких санкцій проти країн-агресорів, активізація дипломатичних зусиль і розробка механізмів раннього попередження конфліктів можуть допомогти уникнути нових воєн. Водночас велике значення має освітня робота – інформування суспільства про права людини, навчання військовослужбовців міжнародним гуманітарним нормам і підвищення рівня правової культури.

Зрештою, права людини в умовах війни залежать не лише від правових норм і міжнародних організацій, але й від нашої людяності та солідарності. Кожна дія – від допомоги біженцям до участі в гуманітарних проєктах – наближає нас до суспільства, де навіть у найтемніші часи зберігається людська гідність і надія на краще майбутнє.

Список використаних джерел

1. В ООН підтвердили загибель понад 9500 цивільних через війну Росії проти України. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-zhertvy-viyna/32569133.html.

2. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2023 рік. Посольство США в Україні. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT_UKR.pdf.

3. Грубі порушення прав дитини внаслідок збройної агресії проти України. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/hrubi-porushennia-prav-dytyny-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proty-ukrainy-zahalnyi-ohliad.

4. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1508/1559.

5. Що таке права людини? Рада Європи. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights-.

6. Війна і права людини. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://www.helsinki.org.ua/files/docs/1439184931.pdf.

Дрижакова Діна Юріївна,
аспірант кафедри
кримінально-правової політики та кримінального права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0009-0004-7585-5860

ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна Росії проти України створила безпрецедентні виклики для дотримання прав людини, зокрема прав підозрюваних.

Воєнний стан – це особливий період у житті країни, коли змінюються правові норми та порядки. Однак, незалежно від обставин, в країні має бути забезпечена дотримання прав людини, навіть під час проведення кримінального провадження. У такий непевний час для суспільства важливо забезпечувати права та свободи людини, захищати її від проявів насильства, злочинності та будь-якої форми дискримінації. Тому дотримання прав людини в кримінальному провадженні є надзвичайно важливою та актуальною темою, особливо в умовах воєнного стану [1, с.655]. З одного боку, існує необхідність у швидкому та ефективному розслідуванні воєнних злочинів та інших тяжких кримінальних правопорушень. З іншого боку, необхідно забезпечити дотримання прав підозрюваних відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства.

Під час воєнного стану Верховна Рада України внесла зміни до законодавства, включаючи КПК України. Однак, питання застосування цих змін на практиці залишається відкритим, і важливо, щоб органи кримінальної юстиції застосовували виважено аспекти, які регулюються КПК України. Це визначить, чи будуть в майбутньому подібні справи передані до розгляду Європейського суду з прав людини [2, с. 154].

Одним з основних питань, яке стосується дотримання прав людини в кримінальному провадженні під час воєн- ного стану, є питання про продовження строку тримання під вартою. Надзвичайна ситуація може бути використана як підстава для продовження строку тримання під вартою, проте це повинно відбуватися в межах закону та з урахуванням засад верховенства права та забезпечення прав людини [3, с. 153].

Варто також пригадати відносно свіжі зміни щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану. Закон № 3902-IX, який набрав чинності 7 вересня 2024 року, встановив у ст. 616 КПК, що у разі введення воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації або інших держав проти України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, крім тих, які підозрюються або

обвинувачуються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, умисного вбивства двох або більше осіб або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 152–156-1, 258–258-6, ч. 4 ст. 286-1, ст.348 КК, а також підозрюваний, обвинувачений, який на момент вчинення кримінального правопорушення займав особливо відповідальне становище, має право звернутися до прокурора з клопотанням про ініціювання перед слідчим суддею або судом питання про скасування цього запобіжного заходу для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу.

За підсумками розгляду клопотання прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування цій особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу.

Підозрюваний, обвинувачений, стосовно якого скасовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, має невідкладно, але не пізніше 48 годин з моменту оголошення ухвали про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, з'явитися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації.

У разі нез’явлення такої особи у визначений строк до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації, а також у разі отримання такою особою відмови ТЦК у проходженні військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період центр невідкладно, але не пізніше 24 годин, інформує про такі обставини прокурора. Прокурор подає клопотання про обрання стосовно такої особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Тобто законодавець надав можливість деяким категоріям осіб, звернутися до прокурора із клопотанням про зміну запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, який на власний розсуд може прийняти рішення про звернення до слідчого судді або суду.

Такі зміни надають прокурору певну свободу вибору при вирішенні питання про надання можливості особі, яка перебуває під вартою продовжити або проходити військову службу, оскільки подання відповідного клопотання підозрюваним (обвинуваченим) до суду не передбачено.

На сьогодні існує ряд проблем, що можуть бути підставою порушення прав підозрюваного у кримінальному провадженні:

Обмеження доступу до правосуддя: Внаслідок бойових дій, окупації територій та інших факторів, підозрювані можуть бути позбавлені можливості скористатися своїми процесуальними правами.

Порушення права на захист: Адвокати можуть стикатися з труднощами при здійсненні захисту, такими як обмеження доступу до клієнтів, відсутність безпечних умов для роботи тощо.

Проблеми з доказуванням: Збирання доказів в умовах війни ускладнено, що може призвести до порушення права на справедливий суд.

Висновок

Дотримання гарантій прав підозрюваних в умовах війни є надзвичайно важливим для відновлення справедливості та забезпечення стабільності в країні. Незважаючи на значні виклики, Україна має докладати всіх зусиль для забезпечення дотримання цих прав відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Шендрик Ю.В. дотримання прав людини у кримінальному провадженні під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 655-658. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/156.

2. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 276 с.

3. Черкесова А. С. Досвід зарубіжних країн у механізмі реалізації гарантій прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. *Правова держава*. 2017. No 26. С. 149–154.

Зінченко Данііл Анатолійович,
ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції
ORCID ID 0000-0002-8089-0511

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Справедливий суд є основоположною складовою правової держави та одним із ключових елементів демократичного суспільства. Це право закріплене у багатьох міжнародних правових актах, зокрема у статті 6 Європейської конвенції з прав людини, а також у Конституції України. Однак в умовах збройного конфлікту, викликаного агресією, реалізація права на справедливий суд стикається з численними викликами. Дестабілізація правової системи, втрата контролю над окремими територіями, ускладнення доступу до судових органів та гуманітарні кризи вимагають нових підходів до забезпечення цього права.

Війна суттєво змінює функціонування судової системи, створюючи численні перешкоди для реалізації права на справедливий суд. Однією з найбільш гострих проблем є фізична недоступність судів у районах, які перебувають під окупацією або на територіях, що зазнають активних бойових дій. Зруйнована інфраструктура та неможливість забезпечити безпечні умови для роботи суддів, адвокатів та інших учасників процесу унеможливлюють належний розгляд справ. Це призводить до значних затримок у здійсненні правосуддя, що негативно впливає на права громадян. Крім інфраструктурних проблем, війна створює особливий емоційний та суспільний контекст, у якому об'єктивність і неупередженість суддів можуть піддаватися випробуванням. Судові процеси, пов'язані з військовими злочинами, нерідко проходять в умовах суспільного тиску, що загрожує порушенням основоположних принципів справедливого суду, таких як презумпція невинуватості[1]. Зростає ризик ухвалення судових рішень під впливом емоцій, що ускладнює дотримання стандартів справедливості. Війна також впливає на доступ громадян до участі в судових процесах. Значна частина населення вимушено залишає свої домівки через бойові дії, опиняючись у безпечніших регіонах або за кордоном. Це створює труднощі для реалізації їхнього права на судовий захист, оскільки фізична відстань унеможливлює їхню участь у засіданнях. У таких умовах постає потреба у перегляді існуючих процесуальних норм, щоб зробити правосуддя доступним для осіб, які перебувають поза межами територій юрисдикції суду. Зокрема, важливо розширити використання сучасних технологій для дистанційного розгляду справ, що забезпечило б доступ до правосуддя навіть за умов, коли фізична присутність сторін неможлива.

На нашу думку, реалії війни вимагають глибокого переосмислення механізмів функціонування судової системи для адаптації до нових викликів. Це включає подолання проблем із доступом до судових установ, збереження незалежності суддів у складних умовах та розробку інструментів, що гарантують участь громадян у судових процесах, незважаючи на їхній вимушений переїзд або віддаленість.

Перспективи забезпечення справедливого суду в умовах збройного конфлікту пов'язані з необхідністю системних реформ і використанням сучасних технологій. Одним із ключових напрямів є впровадження диджиталізації судового процесу. Електронні платформи для розгляду справ дозволяють знизити залежність від фізичної присутності учасників процесу та забезпечити оперативний доступ до судочинства навіть у кризових умовах. Використання відеоконференцій, онлайн-кабінетів для подання документів та інструментів автоматичного відстеження справ сприяє підвищенню ефективності роботи судової системи[2]. Не менш важливим є реформування законодавства для адаптації до сучасних викликів. Інтеграція міжнародних стандартів, зокрема положень Римського статуту, посилює спроможність України реагувати на військові злочини та забезпечувати їх належний розгляд у суді. Це потребує не лише внесення змін до національного законодавства, а й навчання суддів, адвокатів і прокурорів у сфері міжнародного гуманітарного права. Поглиблена підготовка фахівців забезпечить високий рівень компетенції при розгляді справ, пов'язаних із порушенням прав під час збройного конфлікту. Інноваційним рішенням може стати створення мобільних судових груп, здатних працювати у безпосередній близькості до районів, постраждалих від бойових дій. Такі групи можуть включати суддів, адвокатів і технічний персонал, які забезпечуватимуть оперативний розгляд справ та захист прав громадян на тимчасово окупованих або небезпечних територіях. Мобільні судові групи здатні стати ефективним інструментом для відновлення доступу до правосуддя в регіонах, де стаціонарні суди не можуть функціонувати. Міжнародна співпраця відіграє важливу роль у забезпеченні справедливого суду в умовах війни[3]. Україна може використовувати підтримку міжнародних організацій для моніторингу правосуддя та вдосконалення судової системи. Така співпраця не лише сприяє виявленню проблем у судовій практиці, але й допомагає залучати фінансову та експертну допомогу для їх вирішення. Розробка спільних проектів, спрямованих на захист прав людини, підвищує довіру до судової системи серед населення та міжнародної спільноти.

Ми вважаємо, що Впровадження зазначених ініціатив створює умови для ефективної роботи судової системи навіть у періоди збройного конфлікту. Інтеграція новітніх технологій, реформування законодавчої бази, мобільні рішення та міжнародне співробітництво стають основою

для відновлення довіри до правосуддя та забезпечення справедливості у складних умовах війни.

Отже, забезпечення права на справедливий суд в умовах збройного конфлікту є одним із найважливіших викликів, який потребує комплексних та ефективних рішень. Війна не лише ускладнює роботу судової системи, але й стимулює необхідність впровадження інновацій та адаптації до нових реалій. Для подолання цих труднощів необхідно забезпечити диджиталізацію судового процесу, реформування законодавства, створення мобільних судових інституцій та розширення міжнародної співпраці. Лише узгоджена взаємодія державних органів, громадськості та міжнародних партнерів здатна гарантувати, що кожна людина матиме доступ до справедливого судочинства навіть за умов кризових ситуацій. Збереження принципів незалежності суду, рівності перед законом та забезпечення ефективного доступу до правосуддя є фундаментом, на якому можна побудувати довіру громадян і стабільність у суспільстві.

Список використаних джерел

1.Кройтор В. А. Право на справедливий суд при оспорюванні, відмові у визнанні та наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 69. С. 78-83. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.17.

2.Кройтор В. А. Роль суду в змагальному процесі з метою удосконалення чинної моделі вітчизняного цивільного судочинства України. *Право.ua.* 2024. № 3. С. 179-190. DOI: https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.3.27.

3.Тімонов А. І. Принцип гласності та відкритості в цивільному судочинстві України (нормативне закріплення та проблема визначення його змісту). *Право і суспільство.* 2024. № 1, т. 2. С. 66-75. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.11.

Коваленко Світлана Володимирівна,
PhD доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
головний спеціаліст відділу документального забезпечення,
контролем за виконанням документів Чернігівської обласної ради
ORCID: 0000-0002-1291-7508

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ОЗНАК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Рівні права та однакові можливості їх реалізації як для чоловіків, так і жінок є важливим елементом розбудови правової держави та однією з ознак розвитку суспільства.

Україна як і більшість розвинених країн світу має напрацювання щодо утвердження гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, а також поєднання професійних та сімейних обов'язків.

Вищезазначене гарантується Конституцією України та низкою нормативно-правових актів. Метою ухвалення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1] є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу.

Нормативно-правове забезпечення рівноправ'я частково приведено у відповідність до стандартів Європейського Союзу і зобов'язань країни. Важливим документом є «Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року» [2], яка визначає пріоритетні напрями консолідованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання для зменшення гендерної нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Документ зосереджує увагу на чотирьох стратегічних цілях:

– Ефективне та злагоджене функціонування національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, що дозволить створити підґрунтя для врахування потреб різних груп жінок і чоловіків при прийнятті рішень у всіх сферах та на всіх рівнях.

– Ефективна протидія усім формам насильства, у тому числі пов'язаному з конфліктом.

– Забезпечення жінкам та чоловікам рівних прав та можливостей людського розвитку у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури та спорту, тощо.

– Забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у різних сферах економічної діяльності, що створить підґрунтя для гальмування процесів

росту рівня бідності населення, пов’язаних із агресією російської федерації в Україні.

Національною стратегією зменшення гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року [3] заплановано досягти трьох основних цілей, а саме: удосконалити законодавство про рівну оплату праці, зокрема внести зміни та забезпечити оновлення методики. А також заплановано створення сприятливих умов для подолання стереотипів і дискримінації щодо професій за ознакою статі: збільшити кількість роботодавців, які впроваджують принцип гендерної рівності на робочому місці, сприяти проведенню гендерних аудитів і впровадженню роботодавцями гендерної рівності. Вищевказаним документом передбачається створити сприятливі умови для зручного поєднання сімейних і професійних обов’язків.

Разом з тим, проведений аналіз наукових публікацій, суспільного дискурсу, хмари тегів з гендерної тематики, дозволив встановити вплив феномену посттравматичного зростання на відстоювання рівноправ’я у суспільстві. В умовах воєнного стану жінки здійснили ривок у проявах лідерських здібностей, розширенні особистих і професійних можливостей та порушили шаблонний стереотип, що під час війни найпершим зупиняється розвиток.

Серед безпрецедентних викликів війни жінки опановують нові професії, в яких традиційно домінували чоловіки [4] та працюють на зміцнення економіки України.

Жінки відкривають власні справи. У межах програми «Власна справа» Міністерства економіки України, яку адмініструє Державна служба зайнятості, дві третини переможців 22-ї хвилі на отримання мікрогранту до 250 тис. грн на відкриття або розширення бізнесу – жінки [5].

Відбувається стрімка зміна ролі жінок в українському суспільстві. Понад 62 000 жінок служать в армії, у тому числі 43 479 на дійсній службі та понад 5 000 на передовій [6].

Отже, напрацьований в Україні правовий механізм щодо забезпечення рівних прав жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності, який є однією з важливих умов дотримання прав людини, утвердження демократії, запорукою європейської інтеграції України, удосконалюється.

Заходи державної політики з подолання гендерних стереотипів, розривів у зайнятості чи оплаті праці та забезпечення рівних можливостей, свідчать про розвиток суспільства, навіть, в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1.Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення 14.11.2024).

2. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku (дата звернення 14.11.2024).

3.Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 815-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#top (дата звернення 14.11.2024).

4.Уряд запускає проект з навчання жінок професіям, в яких традиційно переважали чоловіки. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapuskaie-proekt-z-navchannia-zhinok-profesiiam-v-iakykh-tradytsiino-perevazhaly-choloviky (дата звернення 16.11.2024).

5.Ще понад 400 українців отримають гранти на власну справу від держави. Державний центр зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/news/singlenews/590 (дата звернення 27.11.2024).

6.Понад 8 мільйонів жінок та дівчат в Україні потребуватимуть гуманітарної допомоги у 2024 році. ООН Жінки. URL: https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2024/02/over-8-million-women-and-girls-in-ukraine-will-need-humanitarian-assistance-in-2024 (дата звернення 9.10.2024).

Козак Юлія Володимирівна,
студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

ПРАВО НА ОСВІТУ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Надзвичайна ситуація у нашій країні гостро підняла важливі питання сьогодення. Одним із таких слід вважати проблему якості освіти та культурного розвитку під час війни. Війна випробовує суспільство на міць, проте саме освіта та культура стають фундаментом, своєрідним джерелом сили. Повномасштабне вторгнення росії в Україну зумовило істотні зміни в усіх сферах життя суспільства, включаючи і сферу освіти. Інтенсивні бойові дії, щоденні обстріли майже всіх українських міст та селищ, знищення навчальних закладів, окупація частини українських територій, руйнування енергетичних систем, внутрішні та зовнішні міграційні процеси істотно ускладнюють реалізацію права на освіту та якість здійснення освітнього процесу.

Право на освіту та культурний розвиток під час війни стає не лише питанням збереження національної ідентичності, а й виживання українського народу. Військові конфлікти не лише змінюють соціальну та економічну реальність, а й руйнують основи стабільності – доступ до знань, творчості та культурної спадщини. У світі, де тисячі дітей залишаються без шкіл, а культурні пам’ятки стають об’єктами руйнування, освіта та культура відіграють роль єдиних механізмів збереження ідентичності та надії: освіта відкриває можливості для молоді, забезпечуючи їх знаннями для відбудови країни, тоді як культура зберігає національну ідентичність і нагадує про спільне минуле.

Мета дослідження. Виявити виклики, з якими стикається система освіти в умовах військового конфлікту, та оцінити ефективність заходів і стратегій, що застосовуються для забезпечення безперервного навчального процесу. Дослідження має на меті визначити основні проблеми, пов’язані з організацією дистанційного навчання, психологічною підтримкою учнів та викладачів.

Виклад основного матеріалу. Право на освіту є одним з основоположних соціально-культурних прав, в основі якого лежить прагнення забезпечити подальший розвиток нашого суспільства. В умовах війни порушується базове право людини на освіту. Система освіти перетворюється на об’єкт військової агресії – мішенями стають як учасники освітнього процесу (учні, вчителі, студенти, викладачі, управлінці, науковці), так і освітня інфраструктура (будівлі закладів освіти усіх рівнів) [1, с.12].

Статтею 26 Загальної декларації з прав людини визначено, що «Кожна людина має право на освіту» [2]. Положеннями статті 53

Конституції України також гарантується право кожного на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [3].

Серед основних викликів, які стоять сьогодні перед вітчизняною системою освіти, варто виокремити:

1. Руйнування (включно пошкодження) закладів здобування освіти;
2. Належні, безпечні середовища для здобувачів освіти, вчителів (викладачів) та персоналу (облаштування бомбосховищ або ж укриттів у закладах);
3. Забезпечення учасників освітнього процесу доступом до різних форм освітнього процесу: дистанційного, очного та змішаного [4, с.12];
4. Психологічний стан дітей;
5. Маштабне переміщення дітей як у межах країни, так і за кордон;
6. Організаційна трансформація системи освіти [4, с.17].
7. Скептична оцінка якості навчання батьками, керівниками громадських організацій тощо.

«Освіта у нас закінчилася 24 лютого, а далі – це ілюзія, що відбувався навчальний процес», – зазначає співголова громадської організації «Батьки SOS» О. Бондаренко, аналізуючи стан української освіти в умовах російської агресії [5, с.10].

Перші тижні масштабного російського вторгнення в Україну стали серйозним викликом для освітян, перевіряючи на здатність швидко адаптуватися до нових реалій. Незважаючи на психологічний тиск, спричинений різким порушенням звичного ритму життя, небезпекою для життя і здоров’я та невизначеністю майбутнього, наші науковці зуміли виконати значний обсяг роботи. Їхня діяльність, зокрема інтенсивність і результативність, довела готовність до вирішення складних завдань у надзвичайних умовах.

Відповідно до положень статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», управління закладами освіти передається військовим адміністраціям [6]. Це впливає на організацію роботи навчальних закладів, включно з реалізацією заходів психологічної підтримки. Дане положення стосується психологічної підтримки учнів опосередковано, адже воно визначає зміну управлінської структури в умовах воєнного стану. У військових адміністрацій з`являється відповідальність за забезпечення нормального функціонування закладів освіти в умовах надзвичайних обставин. Вони можуть приймати рішення, які стосуються заходів із психологічної допомоги, включаючи залучення

відповідних фахівців, організацію програм підтримки та контроль за їх виконанням. У воєнний час значно зростає потреба в наданні психологічної допомоги учням через високий рівень стресу, тривожності та травматичних подій.

Висновок. Під час війни право на освіту та культурний розвиток стикається зі значними викликами, що впливають на всі аспекти освітнього процесу, від доступності навчання до збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу. Система освіти України, адаптуючись до умов військового конфлікту, демонструє як приклади успішних рішень, так і значні проблеми, які потребують вирішення. Систематичне вивчення та аналіз ефективності цих заходів сприятиме забезпеченню безперервності навчання та сталого розвитку освіти навіть в умовах військового конфлікту.

Список використаних джерел

1. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти : оглядове видання / О. Локшина, О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Максименко, Н.Нікольська, О. Шпарик ; за заг. ред. О. Топузова, О. Локшиної ; Нац. акад. пед. наук, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Пед. думка, 2022. 66 с.

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

4. Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.- аналіт. зб. / [за заг. ред. С. Шкарлета] ; М-во освіти і науки України, Ін-т освіт. аналітики. Київ, 2022. 358с.

5. Ничкало Н., Овчарук О., Гордієнко В., Іванюк І. Українська освіта в умовах російської війни: випробування, новий досвід, перспективи. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття».* 2022. Випуск 5. С.7–39.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#:~:text=Цей%20Закон%20визначає%20зміст%20правового%20режиму%20воєнного%20стану%2С,установ%20та%20організацій%20в%20умовах%20воєнного%20стану%2С%20гара.

Коллер Юрій Сергійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування навчально-наукового інституту права та психології,
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID 0000-0002-9848-2348

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ

В сучасних складних умовах розвитку України важливе місце посідає інститут забезпечення безпеки дорожнього руху як гарантії дотримання прав людини на безпеку, оскільки забезпечення права людини на безпеку її життя є однією з головних проблем людства, адже життя та здоров'я людини – найважливіші цінності, а право на це визнається одним з ключових прав будь-якої людини.

Варто зазначити, що «реалізація права на життя пов'язане з правом на безпеку… В багатьох ситуаціях життя дуже тісно пов'язане з безпекою. Право на життя включає в себе й такі аспекти, що, разом із тим, входять у сферу застосування права на безпеку» [1, с. 88]. В умовах сучасних реалій гарантія дотримання прав людини є головною метою існування кожної цивілізованої держави, важливою умовою життєдіяльності якої є, перщ за все, дисциплінованість її суб'єктів. Одним з основних елементів такої «державної дисципліни» виступає, насамперед, транспортна дисципліна, у т.ч. забезпечення безпеки дорожнього руху, оскільки саме від її ефективності, зокрема, залежить як безпека кожної людини, так й безпосередньо загальна національна безпека країни.

У цьому контексті, слід наголосити, що забезпечення безпеки дорожнього руху постає одним з важливих складових досягнення мети щодо дотримання прав людини, особливо у тяжких умовах сучасних викликів та загроз, насамперед, в умовах воєнного стану, який введено по всій території України з 24 лютого 2022 року [2; 3] і продовжено наразі з 10 листопада 2024 року на 90 діб [4; 5].

Соціально-економічне значення проблеми ефективного забезпечення безпеки дорожнього руху особливо зросло останніми роками, що обумовлено підвищенням інтенсивності руху, його ускладненням, а також зростанням кількості транспортних пригод та їх жертв. Так, згідно з офіційними статистичними даними тільки за минулий 2023 рік зареєстровано понад 23 тис. ДТП, у яких загинуло понад 3 тис. осіб та травмовано понад 29 тис. осіб [6]. Водночас тільки за 10 місяців 2024 року сталося вже понад 21 тис. ДТП, у яких загинуло більше 2 тис. осіб та травмовано понад 26 тис. осіб [7].

Слід наголосити, що безпека дорожнього руху є складною соціально-економічною проблемою, що має комплексний характер і загальносуспільне значення, оскільки проявляється у різних сферах суспільного життя (демографічній, медичній, фінансово-економічній, оборонній, екологічній тощо), що, у свою чергу, обумовлює економічне становище, благополуччя держави та добробут населення. Такий висновок виходить з того, що «кожне серйозне ушкодження (не кажучи вже про смерть), спричинене транспортною пригодою, надовго або назавжди «вибиває» індивіда із нормального життєвого плину» [8, с. 86]. Відповідно до підрахунків окремих фахівців, летальні автоаварії вкорочують середній людський вік на 37,5 років, важка травма – здатна відібрати в людини від 3 до 9,3 років повноцінного життя. Протягом цього часу травмована особа не може належним чином виконувати професійні обов'язки, гармонійно розвиватись, сповна реалізовувати сімейні функції (батька, матері, опікуна etc.). Витрати на лікування та соціальні послуги важезним тягарем лягають на родинний бюджет: у розвинутих країнах вони обчислюються десятками тисяч доларів [9, с. 9-11].

Необхідно погодитися з тим, що значущість безпеки дорожнього руху для суспільства та соціально-економічного розвитку країни дозволяє розглядати її як важливий компонент національної безпеки, що покликаний забезпечити національні інтереси у сфері транспортної діяльності та її стійкість, мінімізувати шкоду здоров'ю і життю людей, збитки майну і навколишньому середовищу, загальнонаціональний економічний збиток, пов'язаний із функціонуванням транспорту [10, с. 16-17]. Проте, на жаль, питання безпеки руху транспорту, попри всю свою надзвичайну гостроту та масштабність, досі не знайшли належного відображення у чинному законодавстві, що регулює діяльність у сфері національної безпеки. Вони не згадуються ні в Законі «Про національну безпеку України» [11], ні в Стратегії національної безпеки [12].

Таким чином, підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що безпека дорожнього руху є одним з надзвичайно важливих структурних елементів національної безпеки країни та одним з ключових пріоритетів державної політики, основні аспекти якого обов'язково мають бути відображені у чинному законодавстві, що регулює діяльність у сфері національної безпеки. В умовах сучасних загроз і викликів інститут забезпечення безпеки дорожнього руху постає одним з важливих складових гарантії дотримання прав людини на безпеку.

Список використаних джерел

1. Боднар О.Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами. *Форум права*. № 1. 2011. С. 88.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL :

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2 (дата звернення: 02.12.2024).

3. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 02.12.2024).

4. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 17.05.2022 № 341/2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n5 (дата звернення: 02.12.2024).

5. Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні" : Закон України від 22.05.2022 № 2263-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#n5 (дата звернення: 02.12.2024).

6. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2023 по 31.12.2023. Офіційний сайт патрульної поліції України. 2023. URL: https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/ (дата звернення: 02.12.2024).

7. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2024 по 31.10.2024. Офіційний сайт патрульної поліції України. 2023. URL: https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/ (дата звернення: 02.12.2024).

8. Гуржій Т. О. Державна політика безпеки дорожнього руху: теоретико-правові та організаційні засади: дис. ... д-ра юр. наук. К. 2011. 551 с.

9. The Economic Impact of Motor Vehicle Crashes 2000. Blincoe L.J., Seay A.G., Zaloshnja E. & others. Washington, D.C.: U.S. Department of Transportation, National Highway Traffic safety Administration, 2002. 86 p.

10. Собакарь А. О. Державний контроль за безпекою руху транспортних засобів: проблеми теорії та практики: монографія. Донецьк. ДЮІ МВС. 2011. 492 с.

11. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018, № 2469-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 02.12.2024).

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020, № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 02.12.2024).

Литвин Михайло Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ВНЗ «Національна академія управління»,
https://orcid.org/0009-0006-7892-749X

ВІЙСЬКОВЕ КАПЕЛАНСТВО: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТУ ДУХОВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Конституційно закріплений курс України на вступ до ЄС та НАТО, спричинив зміни в Збройних Силах України, включаючи впровадження інституту військових капеланів. Це доволі інноваційний та, одночасно затребуваний напрямок роботи, який регулює відносини у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців Сил Оборони України (Збройні Сили України, Національна гвардія України; інші утворені відповідно до законів України військові формування; Держава прикордонна служба України.

На виконання вимог щодо вступу до ЄС та НАТО у листопаді 2021 року було прийнято Закон України «Про службу військового капеланства». Впершу у вітчизняному законодавстві надано визначення посаді «військовий капелан». Згідно ч.2. статті 1 ЗУ «Про службу військового капеланства»: «військовий капелан - особа, яка в установленому законом порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України» [1].

Отже, згідно статті 7 ЗУ «Про службу військового капеланства» військовим капеланом може стати громадянин України, який є священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації та отримав від керівного центру (управління) відповідної релігійної організації мандат на право здійснення військової капеланської діяльності. [1] Це означає, що військовий капелан повинен мати вищу богословську освіту, а також пройти підготовку, що проводиться за спеціалізованими програмами у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України.

Військове капеланство успішно функціонує в багатьох арміях світу і є доцільним для Збройних Сил України. Наразі у Збройних силах України передбачено 800 посад штатних капеланів і тільки 50% з необхідної кількості заповнено. [2].

У бойових умовах душпастирська підтримка військових є надзвичайно важливою, часто на рівні із застосуванням зброї. Робота

священників у військовому середовищі сприяє формуванню здорового морально-психологічного клімату та не створює жодних загроз чи конфліктів. Принципи на яких базується робота військових капеланів має духовне та законодавче підгрунтя. Стаття 5 ЗУ «Про службу військового капеланства» визначає такі принципи діяльності військового капелана:

1) дотримання конституційного права військовослужбовців і працівників на свободу світогляду та віросповідання;

2) рівність представників усіх віросповідань, які проходять службу у Збройних Силах України, Національній гвардії України, в інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях та в Державній прикордонній службі України, у задоволенні їхніх релігійних потреб;

3) рівність військових капеланів незалежно від їх приналежності до релігійної організації;

4) толерантне ставлення військових капеланів до представників інших релігійних організацій;

5) неприпустимість нав’язування релігійних чи інших переконань;

6) добровільність участі військовослужбовців, працівників та членів їх сімей у богослужіннях, релігійних обрядах;

7) рівність військових капеланів різних конфесій щодо використання духовних центрів;

8) пріоритетність бойової (спеціальної) підготовки під час планування та проведення заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців. [1].

Функції військового капелана у формуваннях Сил Оборони України полягають у забезпеченні духовної підтримки військовослужбовців, організації молитов, богослужінь, урочистих і поминальних заходів, консультуванні командування з релігійних питань та сприянні морально-психологічній стійкості особового складу. Військові капелани також відповідають за задоволення духовно-релігійних потреб військових, підтримують зв'язок із релігійними організаціями та беруть участь у формуванні здорового морального клімату в підрозділах. Військові капелани діють у межах правового статусу, визначеного законодавством, і забезпечують дотримання принципу відокремлення церкви від держави.

Полеміка про необхідність капеланства в армії є недоречною, адже цей інститут довів свою ефективність і життєздатність.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступний висновок. Інститут військового капеланства є важливим елементом Збройних Сил України, що сприяє морально-психологічній підтримці військовослужбовців та дотриманню їхніх конституційних прав на свободу віросповідання. Законодавче регулювання, зокрема Закон України «Про службу військового капеланства», закладає правові основи для ефективної діяльності капеланів у військових підрозділах. Попри складність інтеграції релігійного аспекту військову службу, досвід зарубіжних армій та сучасні

реалії доводять важливість цього інституту, особливо в умовах бойових дій, для зміцнення духу та згуртованості особового складу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про службу військового капеланства» від 30.11.2021 № 1915 – IX (із змінами)
2. Посади штатних капеланів заповнені приблизно наполовину - капелан Гореньков https://interfax.com.ua/news/general/996995.html
3. Makovskyi, A. O., & Makovska, N. (2023). Роль військового капелана у збереженні психічного здоров'я військовослужбовців. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права, (2), 77-80.
4. Пасічник-Рак, В. (2024). Мій досвід військового капелана: виклики, труднощі, досягнення. Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія, (19), 32-38.

Лук'яненко Олена Андріївна,
здобувач вищої освіти 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Завістовський Олег Дмитрович,
Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАННЯХ

Добровольчі формування відіграють значну роль у зміцненні обороноздатності держави, особливо в умовах збройного конфлікту. Вони складаються з цивільних осіб, які добровільно об'єднуються для захисту країни, забезпечують підтримку збройним силам, зокрема шляхом виконання бойових та логістичних завдань. Вони можуть оперативно реагувати на загрози, забезпечуючи безпеку населених пунктів та стримуючи противника. Роки протистояння російській військовій агресії в Україні висвітлили потребу глобального використання існуючих ресурсів задля зменшення рівня загроз національній безпеці [1, стр. 261]

Згідно Положення про добровольчі формування територіальних громад, затвердженого КМУ від 28.12.2021 № 1449, вони уповноважені впроваджувати діяльність із захисту державного кордону та населення, підготовки громадян України до національного супротиву, боротьби із диверсійно-розвідувальними силами, протидії інформаційним операціям агресора. [2]

Членом добровольчого формування може бути громадянин України віком від 18 років, який проживає на території громади, де діє добровольче формування, пройшов медичний, професійний та психологічний відбір (перевірку) і уклав контракт добровольця територіальної оборони. Не може бути добровольцем особа, яка була раніше засуджена до позбавлення волі за скоєння тяжкого або особливо тяжкого злочину, крім реабілітованої, або має дві і більше судимостей за скоєння умисних злочинів. У разі прийняття особи до добровольчого формування, вона заключає контракт з територіальною обороною на 3 роки.

Безпосередніми завданнями добровольця територіальної оборони є:

- вимагання припинення правопорушення, а у разі відмови його припинити – вжиття ефективних заходів для його припинення;
- затримання осіб, які вчинили правопорушення, та в найкоротший строк доставлення їх службовим особам Національної поліції або військової комендатури (військової адміністрації або військового командування);
- в межах бойового розпорядження (наказу командира) перевірка дотримання комендантської години, спеціального режиму

світломаскування, спеціального режиму в'їзду і виїзду із певних територій, обмежувати пересування на них та/ або рух транспорту;

- в межах бойового розпорядження (наказу командира) або у взаємодії із органами Національної поліції участь у перевірці документів, огляді речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень і житла громадян;

На членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони поширюються гарантії соціального і правового захисту, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». [3, стр. 429]

Добровольчі формування є важливим елементом обороноздатності держави, особливо під час збройного конфлікту, коли необхідна підтримка з боку всіх доступних ресурсів. Запровадження чітких законодавчих механізмів, які регулюватимуть правовий статус добровольчих формувань, їхні права, обов'язки та соціальні гарантії, є важливим кроком до забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Гуденко Б.О., Каращенко В.С. Добровольчі формування територіальних громад: історія, сучасний стан та перспективи smart-розвитку. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації Глобальних цілей сталого розвитку*. 2024. С. 428-431.

2. Завістовський О. Д. Професійна, службова та службово-бойова діяльність Національної поліції: сутність та розмежування понять. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2022. №5. С. 258-262.

3. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2021 № 1449 : станом на 6 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text.

Морквін Дмитро Анатолійович,
доктор філософії, начальник науково-дослідної лабораторії правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0002-3651-6805

Данильченко Олександр Анатолійович,
доктор філософії, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін гуманітарного факультету,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0001-8858-9275

ЩОДО ПРАВА НА ВІДРАХУВАННЯ З НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання відрахування курсантів з вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) набуло великого значення після введення на всій території України правового режиму воєнного стану у 2022 році.

Фактично у ВВНЗ з'явилося декілька категорій курсантів, які могли б підлягати відрахуванню за умови врегулювання цього питання на законодавчому рівні. Перша – це добровольці, які виявили бажання продовжити військову службу у бойових частинах (з'єднаннях); друга – ті, які не виявили бажання навчатися і виявили бажання звільнитися з військової служби, і третя – ті, які показують не достатній рівень знань та можуть бути відраховані за неуспішність. При цьому окремою категорією проходять курсанти жіночої статі.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [1] курсанти в разі дострокового розірвання контракту через небажання продовжувати навчання або через недисциплінованість, систематичне невиконання умов контракту військовослужбовцем, невиконання освітньої програми (індивідуального навчального плану – за його наявності) – відшкодовують Міністерству оборони України та іншим центральним органам виконавчої влади, яким підпорядковані ці заклади освіти, витрати, пов'язані з їх утриманням у закладі фахової передвищої військової освіти, вищому військовому навчальному закладі, військовому навчальному підрозділі закладу вищої освіти, відповідно до порядку та умов, встановлених Кабінетом Міністрів України. У разі відмови від добровільного відшкодування витрат таке відшкодування здійснюється в судовому порядку.

Контракт про проходження військової служби (навчання) розривається достроково, а курсанти чоловічої статі, відраховані із закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої

освіти через небажання продовжувати навчання (за власним бажанням) або через недисциплінованість, систематичне невиконання умов контракту військовослужбовцем, невиконання освітньої програми (індивідуального навчального плану – за його наявності) та в разі їх відмови від подальшого проходження військової служби на посадах осіб офіцерського, сержантського або старшинського складу після закінчення відповідно закладу фахової передвищої військової освіти, вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу закладу вищої освіти, вважаються такими, що проходять військову службу за призовом, та направляються: у мирний час та під час дії особливого періоду (крім періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану) – у військові частини для подальшого проходження строкової військової служби, якщо вони не вислужили встановленого строку строкової військової служби; під час проведення мобілізації та дії воєнного стану – до військових частин для подальшого проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Контракт про проходження військової служби (навчання) розривається достроково, а курсанти жіночої статі, відраховані із закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, у мирний час, під час дії особливого періоду (в тому числі періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану) звільняються з військової служби, якщо вони: не мають військово-облікової спеціальності, – без взяття на військовий облік; мають військово-облікову спеціальність, – з направленням до відповідних районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки за місцем проживання для взяття на військовий облік.

Зазначимо, що в Міністерстві оборони України затверджено Інструкцію про порядок переведення, відрахування та поновлення курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України [2], у якій чітко визначені всі аспекти відрахування курсантів ВВНЗ МО.

Також слід зазначити, що, нормативно-правовий акт аналогічного змісту прийнятий у Службі безпеки України, а саме – Положення про проходження військової служби (навчання) курсантами вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти) Служби безпеки України [3].

У закладах зі специфічними умовами навчання, що готують поліцейських, при відрахуванні курсантів керуються Положенням про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів МВС [4].

Нажаль, у Національній гвардії України відсутня нормативна база, яка регулює питання відрахування курсантів згідно з чинним

законодавством, що викликає велику кількість непорозумінь та різних трактувань з боку керівництва НГУ, ВВНЗ НГУ, курсантів та їх батьків.

Таким чином, у Національній гвардії України є негайна необхідність у розробці нормативно-правового акту, який включав би у себе відповідні напрацювання сучасного законодавства для забезпечення прав курсантів вищих військових навчальних закладів НГУ на законне відрахування з навчання в період правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text (дата звернення 30.11.2024).

2. Інструкція про порядок переведення, відрахування та поновлення курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України : Наказ Міністра оборони України від 24 грудня 1997 року № 490. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0089-98#Text (дата звернення 30.11.2024).

3. Положення про проходження військової служби (навчання) курсантами вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти) Служби безпеки України : Указ Президента України №739/2019. URL : https://www.president.gov.ua/documents/7392019-29909 (дата звернення 30.11.2024).

4. Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів МВС : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 року № 381. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0911-09#Text (дата звернення 30.11.2024).

Сорока Олександра Анатоліївна,
студентка ІІІ курсу спеціальності 081 «Право»,
Відокремлений структурний підрозділ «Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник: Журид С.О.,
викладач правових дисциплін

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Війна в Україні супроводжується масштабними порушеннями прав людини: вбивствами мирного населення, тортурами, примусовими депортаціями та іншими злочинами проти людяності. Національні уряди часто не можуть ефективно реагувати на ці порушення, тому ключову роль у захисті прав людини відіграють міжнародні організації. Вони забезпечують моніторинг, посередництво та гуманітарну допомогу, однак їхня ефективність обмежується браком ресурсів, політичним тиском і недоступністю зон конфлікту. Потрібно оцінити ефективність їхньої діяльності, використовувані інструменти та основні перешкоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ролі міжнародних організацій у захисті прав людини під час збройних конфліктів висвітлюється у науковій літературі. Серед провідних дослідників: Р. В. Алямкін, М. М. Гнатовський , О. С. Розумовський , М. Г. Щербіна.

Мета дослідження. Аналіз ролі міжнародних організацій у захисті прав людини під час війни, зокрема в контексті збройного конфлікту в Україні, та оцінка їхньої ефективності й викликів у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна завжди була частиною історії людства. Після Другої світової війни світ зіткнувся з масштабними конфліктами, що призводили до масової загибелі цивільних і порушень міжнародного гуманітарного права. Війна в Україні, яка почалася в 2014 році анексією Криму та переросла у повномасштабну агресію у 2022 році, стала одним із найбільших викликів для міжнародної спільноти.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у моніторингу, документуванні та запобіганні порушенням прав людини під час збройних конфліктів. Їх діяльність базується на міжнародному праві, включно з положеннями Загальної декларації прав людини, Женевських конвенцій і Статуту ООН. У випадках, коли національні уряди не в змозі ефективно реагувати на злочини, міжнародні організації беруть на себе ініціативу.

ООН створює спеціальні місії для фіксації порушень прав людини та інформування світової спільноти. Моніторингова місія ООН з прав людини

в Україні розпочала свою діяльність у березні 2014 року, займаючись спостереженням і підготовкою публічних звітів про ситуацію з правами людини в країні. Управління Верховного комісара ООН з прав людини регулярно публікує доповіді, в яких документуються вбивства мирних жителів, включно з трагедією в Бучі у квітні 2022 року, тортури, примусові депортації, сексуальне насильство та поводження з військовополоненими. Зібрані матеріали використовуються для судових розглядів і міжнародних ініціатив.

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ) діяла з 21 березня 2014 року до 31 березня 2022 року. Вона була створена на запит уряду України та за погодженням усіх 57 держав-учасниць ОБСЄ. СММ, як неозброєна цивільна місія, працювала на території всієї України. Її головними завданнями були неупереджений моніторинг і звітування про безпекову ситуацію, а також сприяння діалогу між сторонами конфлікту.

Неурядові організації, такі як Amnesty International і Human Rights Watch, продовжують документувати злочини на підконтрольних Україні територіях. Amnesty International задокументувала застосування касетних боєприпасів у Харківській області, що є порушенням міжнародного гуманітарного права.

Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних під час війни. У березні 2023 року суд видав накази на арешт Володимира Путіна та Марії Львівської-Білової через примусове переміщення дітей з окупованих територій України до Росії.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) розглядає скарги українських громадян і організацій, постраждалих від агресії, зокрема щодо обстрілів житлових будинків у Києві та Харкові. Україна подала кілька міждержавних заяв проти росії, що стосуються анексії Криму, дій рф на сході України, воєнних злочинів, зокрема бомбардування цивільних об’єктів, масові страти, тортури, депортація населення та примусового переміщення громадян України, включаючи дітей, на територію росії.

25 червня 2024 року ЄСПЛ оголосив рішення у справі «Україна проти росії (щодо Криму)», яке затверджує масові порушення прав людини в окупованому Криму. Ця справа стала першим міждержавним позовом України проти росії, а в 2021 році суд відкинув версію росії про «законне приєднання» Криму [3]. У своєму рішенні ЄСПЛ визнав, що Україна надала переконливі докази систематичних порушень прав та свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та її Протоколами, представниками рф і підконтрольними їй особами. Зокрема, встановлено адміністративну практику насильницьких зникнень (ст. 2), жорстокого поводження (ст. 3), незаконних затримань (ст. 5), нав’язування російського громадянства (ст. 8), незаконних обшуків (ст. 8) і переслідування релігійних організацій, що не належать до РПЦ (ст. 9). Також зафіксовано заборону українських та кримськотатарських медіа (ст. 10), утиски організаторів зібрань (ст. 11), експропріацію майна без компенсації (ст. 1

Першого протоколу), переслідування україномовних дітей у школах (ст. 2 Першого протоколу), обмеження свободи пересування між Кримом і материковою Україною (ст. 2 Протоколу № 4) та переслідування кримських татар (ст. 14 у поєднанні з іншими статтями Конвенції) [5].

Міжнародний Комітет Червоного Хреста надає допомогу внутрішньо переміщеним особам, координує гуманітарні коридори, організував евакуацію мирного населення з металургійного комбінату «Азовсталь» у Маріуполі у травні 2022 року. Агентство ООН у справах біженців (UNHCR) надало допомогу мільйонам українців, які вимушено виїхали до Польщі, Німеччини та інших країн ЄС, включаючи забезпечення житлом і медичною допомогою.

Хоча міжнародні організації здійснюють значний внесок у захист прав людини, їх діяльність обмежується політичним тиском, зокрема блокуванням росією ініціатив у Раді Безпеки ООН, браком фінансування та персоналу для ефективного реагування на кризи, а також відсутністю доступу до тимчасово окупованих територій України через перешкоди з боку російської влади.

Попри труднощі, міжнародні організації досягають важливих результатів, збираючи докази воєнних злочинів, таких як страти в Бучі, і привертаючи увагу світової спільноти, що сприяє санкціям та іншим заходам. Вони надають миротворчу допомогу, медіюють переговори, створюють зони безпеки та застосовують дипломатичний і економічний тиск, проте ефективність залежить від волі сторін конфлікту та ресурсів.

Висновки. Міжнародні організації відіграють важливу роль у захисті прав людини під час війни, надаючи гуманітарну допомогу, документуючи порушення та сприяючи притягненню винних до відповідальності. Війна в Україні стала випробуванням для міжнародного гуманітарного права, висвітливши як його значення, так і виклики: політичний тиск, обмежений доступ до окупованих територій та нестачу ресурсів. Ефективність цих організацій залежить від міжнародної координації, підтримки урядів та зміцнення правових механізмів для захисту постраждалих.

Список використаних джерел

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.

2. Європейський суд з прав людини. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B"documentcollectionid2":["GRANDCHAMBER","CHAMBER"]%7DКонвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. ЄСПЛ оголосив своє рішення у міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)». Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yespl-oholosyv-svoie-rishennia-u-

mizhderzhavnii-spravi-ukraina-proty-rosii-shchodo-krymu.

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

Фігура Віталій Олегович,
ад'юнкт відділення докторантури і ад'юнктури
Національної академії Державної прикордонної служби України
ORCID ID: 0000-0001-7329-2890

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ API/PNR

Дотримання прав людини було, є і завжди буде основою демократичного суспільства і пріоритетом для більшості цивілізованих країн світу але на превеликий жаль треба констатувати той факт, що в умовах сучасної війни вони не діють. Саме забезпечення дотримання прав людини під час збройних конфліктів є важливим для збереження гуманності та міжнародного правопорядку у світі. Держава-терорист (російська федерація) протягом усього часу ведення неоголошеної війни проти України довела, що для неї закони і звичаїв ведення війни не прийнятні. Чітке усвідомлення того факту, що війни завжди супроводжувалися масовими порушеннями прав людини, виходячи з цього захист цивільного населення та дотримання гуманітарних стандартів стають особливо актуальними під час збройних конфліктів.

Основним і нагальним питанням залишається забезпечення дотримання прав людини під час війни, при цьому не порушуючи норми міжнародного гуманітарного права (далі — МГП). Отже, основним документом, що регулює захист цивільного населення та військовополонених являється Женевська конвенція 1949 року. В ній окреслені питання основ гуманного поводження з військовополоненими, захисту цивільного населення та обмеження щодо методів ведення війни. МГП в свою чергу охоплює правила ведення війни, які забороняють напади на цивільних, катування, а також нелюдські поводження. Крім того є низька інших міжнародних документів серед них: Конвенція проти катувань, Римський статут Міжнародного кримінального суду, декларації ООН з прав людини.

Враховуючи вищевикладене ми маємо на меті розглянути питання щодо дотримання прав людини в процесі функціонування системи API (Advance Passenger Information) та PNR (Passenger Name Record) (далі — API/PNR), в умовах війни.

Отже, система API/PNR в сучасному світі являється інструментом для збору та обробки інформації про пасажирів, що використовуються для забезпечення авіаційної безпеки та боротьби з тероризмом. В умовах сьогодення застосування цих систем вимагає балансу між потребами захисту національної безпеки, прикордонної безпеки та захисту прав людини. Головним питання при повноцінному розгортані вищезазначеної системи в Україні являється забезпечення дотримання прав людини у процесі збору, зберігання та використання персональних даних пасажирів авіарейсів. Імплементація законодавства, яке б регламентувало роботу системи API/PNR в нашій державі остаточно ще не прийнято, проте низька законопроєктів вже подано на розгляд у Верховну раду України та

очікують на прийняття рішення. Серед законопроєктів слід виокреслити проєкт Закону України «Про обробку попередніх даних реєстрації особи» [1], який визначає правові та організаційні засади обробки попередніх даних реєстрації особи, що надані авіаперевізником. Основною метою, даного законопроєкту є покращення частково норм законодавства з питання використання попередніх даних реєстрації особи, виявлення потенційних загроз національній безпеці, безпеці державного кордону, підвищення рівня авіаційної безпеки, вжиття ефективних превентивних заходів та боротьби з тероризмом, організованою злочинністю, а також виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. При цьому в даному законопроєкті акцентовано увагу питання важливості захисту персональних даних, які циркулюватимуть у системі API/PNR, зокрема організації захисту від кіберзагроз.

Також, передбачено, що національним наглядовим органом, який буде здійснювати контроль за дотриманням законодавства про захист персональних даних та доступ до публічної інформації під час обробки попередніх даних реєстрації особи, які будуть надаватися авіаперевізником, здійснюватиметься Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Питання, які будуть пов'язані з захистом персональних даних пасажирів, покладатимуться на підрозділ національного центру обробки попередніх даних (PIU) (Passenger Information Unite, далі — PIU), в складі якого повинна бути передбачена посада старшого спеціаліста з питань захисту персональних даних осіб (пасажирів авіарейсів), що теоретично внеможливить здійснювати витік таких даних. В свою чергу особи, які будуть призначатися на вищезазначені посади зобов'язані будуть пройти відповідне навчання з метою отримання необхідних для виконання своїх повноважень знань та матимуть певний досвід і відповідну кваліфікацію. Крім цього необхідно підкреслити, що всі питання зазначені в даному законопроєкті відповідають Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2016/681 від 27.04.2016 року [2, ст. 9].

Отже, питання дотримання прав люди в контексті захисту персональних даних у системі API/PNR є критично важливим для підтримання демократичних цінностей та довіри громадян, а також баланс між національною безпекою та захистом особистих свобод потребує постійного перегляду і вдосконалення законодавства та технічних механізмів.

Виходячи з вищевикладеного можна підкреслити той факт, що дотримання міжнародних стандартів з захисту персональних даних сприятиме ефективному функціонуванню системи без порушення фундаментальних прав громадян.

Список використаних джерел

1. Проєкт Закону України «Про обробку попередніх даних особи». Київ, 2023.

2. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016L0681 (дата звернення: 27.11.2024).
3. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the preventi on, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious cri me. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016L0681. (дата звернення: 27.11.2024).

Харченко Тетяна Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу моніторингу питань гендерної рівності
та недискримінації управління дотримання прав людини
Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини
Національної поліції України

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ КРИВДНИКА ЗА ВІТЧИЗНЯНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

З метою запобігання та протидії цьому явищу Україна взяла на себе зобов'язання виконання низки міжнародних документів, зокрема, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1], Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок, Пекінської декларації, Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року. Приєднавшись до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), Україна підтвердила свої наміри дотримуватись норм міжнародного права при здійсненні заходів для запобігання насильству стосовно жінок та дівчат, чоловіків та хлопців.

Було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким уведено цілу низку новацій у сфері боротьби з цим негативним явищем, було запроваджено терміновий заборонний припис стосовно кривдника – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства.

Припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівника уповноваженого підрозділу поліції за результатами оцінки ризиків, у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Припис може містити такі заходи: зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи (поширюється також на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення); заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01 серпня 2018 року № 654 було затверджено Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника.

При цьому пріоритет надається безпеці постраждалої особи і питання, кому належить відповідне житлове приміщення, не має значення. Працівники уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України можуть у встановленому законом порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити. Якщо у кривдника немає іншого місця для проживання, він має самостійно знайти альтернативу. Держава не зобов'язана надавати таке житло.

Кривдник, стосовно якого винесено припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ поліції за місцем учинення домашнього насильства. Повідомлення кривдника до уповноваженого підрозділу поліції про місце свого тимчасового перебування фіксується в журналі реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис стосовно кривдника.

Припис не може містити заходів, передбачених п. 1 і 2 ч. 2 ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», якщо кривдником є особа, яка на день винесення припису не досягла 18 віку та має спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою.

Якщо домашнє насильство вчинено кількома особами, працівник уповноваженого підрозділу поліції виносить припис стосовно кожного кривдника окремо. Якщо від домашнього насильства постраждало декілька осіб, працівник уповноваженого підрозділу поліції виносить припис кривднику щодо кожної постраждалої особи. Припис виноситься строком до 10 діб. Дія припису припиняється в разі застосування до кривдника судом адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні.

За невиконання термінового заборонного припису Законом про домашнє насильство запроваджується адміністративна відповідальність ст. 173-2 КУпАП. Санкції даної статті передбачають накладання штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до

шістьдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п’ятнадцяти діб.

На сьогоднішній день застосування термінового заборонного припису потребує розроблення та запровадження відповідних підзаконних нормативно-правових документів.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : довід. для членів парламенту / підгот. Г. Фішер ; Секретаріат Комітету з рівних прав і недопущення дискримінації Парламентської асамблеї Ради Європи. Київ : К.І.С., 2014. URL: https://rm.coe.int/1680096e45 (дата звернення: 02.12.2024).

Чалабієва Маріям Рзаївна,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектору муніципального права та місцевого самоврядування НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID ID: 0000-0002-4126-0138

ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОГО ДОСВІДУ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Забезпечення прав людини в умовах війни чи інших кризових ситуацій є одним із пріоритетів державного управління, що вимагає злагодженої роботи державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних організацій. У сучасному світі, де технології стали невід'ємною частиною суспільного життя, цифрові інструменти посідають дедалі важливіше місце у забезпеченні базових прав і свобод. Їх роль полягає не лише у підтримці доступу до адміністративних послуг, а й у захисті інформації, моніторингу дотримання прав людини, а також забезпеченні прозорості та підзвітності державних органів навіть у найскладніших обставинах.

Особливу актуальність ця тема набуває в умовах російської агресії проти України, яка поставила державу перед викликом переосмислення традиційних підходів до управління та захисту прав громадян. Впровадження цифрових рішень у цій сфері стало не лише вимогою часу, а й ключовим фактором у підвищенні стійкості державних інститутів.

Цифровізація державного управління є важливим чинником модернізації суспільства, що спрямований на підвищення ефективності, прозорості та доступності державних послуг. Вона передбачає інтеграцію новітніх технологій у всі сфери публічного управління, забезпечуючи можливість швидкого реагування на виклики, оптимізації ресурсів та залучення громадян до управлінських процесів.

У кризових умовах, таких як війна, цифрові інструменти стають невід'ємною частиною функціонування держави. Вони дозволяють підтримувати зв'язок між державними органами та громадянами, забезпечувати безперервність адміністративних процесів, а також мінімізувати ризики зловживань та корупції. Особливо це стосується таких критичних сфер, як соціальний захист, правосуддя, охорона здоров'я та управління гуманітарною допомогою.

Світовий досвід демонструє успішні приклади використання цифрових рішень для забезпечення прав людини в умовах кризи:

- Естонія. Електронне урядування «e-Estonia» стало взірцем для багатьох країн світу. Ця платформа забезпечує безперебійне надання державних послуг навіть за умов кібератак чи інших надзвичайних ситуацій. Технології блокчейн гарантують надійний захист даних, що мінімізує ризики втрати або маніпуляції інформацією [1];

• Норвегія. Норвегія використовує цифрові платформи для моніторингу соціальних послуг та забезпечення доступу до правосуддя. Особлива увага приділяється захисту прав вразливих груп населення, включаючи дітей, людей похилого віку та осіб з інвалідністю [2];

• ООН. Організація Об'єднаних Націй активно впроваджує цифрові інструменти для моніторингу порушень прав людини в конфліктних зонах. Це дозволяє не лише фіксувати порушення, а й оперативно реагувати на них, залучаючи міжнародну спільноту [3].

Україна, зважаючи на сучасні виклики, продемонструвала ефективне використання цифрових технологій у багатьох сферах державного управління. Одним із найуспішніших проєктів є мобільний додаток «Дія», який став платформою для інтеграції державних послуг. Громадяни можуть отримувати документи, подавати заявки на компенсації та інші соціальні послуги в онлайн-форматі, що значно спрощує взаємодію з державою в умовах війни [4].

Водночас Україна стикається із серйозними викликами, які уповільнюють процес цифрової трансформації:

• Кібербезпека. Постійні кібератаки з боку агресора вимагають значних інвестицій у посилення захисту цифрових інфраструктур;

• Цифрова нерівність. У віддалених регіонах та на тимчасово окупованих територіях доступ до цифрових послуг залишається обмеженим;

• Правове регулювання. Застаріла нормативно-правова база не відповідає сучасним вимогам, що гальмує впровадження інновацій.

Перспективи розвитку цифрових технологій у забезпеченні прав людини в Україні значною мірою залежать від інтеграції інноваційних підходів, посилення правового регулювання та ефективної координації між державою, громадянським суспільством і міжнародними партнерами. Необхідно впроваджувати національну стратегію цифрової трансформації, яка враховуватиме специфіку кризових умов і досвід провідних країн, таких як Естонія та Норвегія. Особливу увагу слід приділити подоланню цифрової нерівності, забезпеченню доступу до послуг на віддалених та тимчасово окупованих територіях, а також підвищенню рівня кібербезпеки для захисту критичної інфраструктури. Інтеграція цифрових рішень у сферу гуманітарної допомоги, соціального захисту та адміністративних послуг дозволить забезпечити оперативну підтримку громадянам навіть у складних обставинах. Ці кроки, підкріплені міжнародною підтримкою та інвестиціями, сприятимуть не лише подоланню поточних викликів, а й формуванню основ для сталого розвитку та зміцнення демократичних процесів у державі.

Для ефективного впровадження цифрових технологій у забезпечення прав людини Україні необхідно:

1. Розробити національну стратегію цифрової трансформації, яка враховуватиме як глобальний досвід, так і специфіку кризових умов.

2. Створити інституційні механізми, що координуватимуть процес цифровізації та забезпечуватимуть моніторинг її ефективності.

3. Інтегрувати цифрові рішення у сферу гуманітарної допомоги, щоб забезпечити оперативну підтримку вразливих категорій населення.

4. Залучити міжнародних партнерів для фінансування та обміну досвідом.

Цифрові технології мають значний потенціал у забезпеченні прав людини навіть у найскладніших умовах. Світовий досвід свідчить, що цифровізація може стати інструментом подолання криз за умови створення належної правової бази, забезпечення кібербезпеки та подолання цифрової нерівності.

Для України цифровізація є не лише викликом, а й можливістю для зміцнення державних інститутів та посилення спроможності захищати права громадян. Інтеграція інноваційних рішень, адаптація глобального досвіду та активна міжнародна співпраця дозволять не лише вирішити нагальні проблеми, а й створити основу для сталого розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел

1. e-Estonia – We have built a digital society & we can show you how URL: https://e-estonia.com/ (дата звернення 25.11.2024).

2. Buypass ID [Електронний ресурс] // Norge.no. – URL: https://www.norge.no/en/digital-citizen/electronic-id (дата звернення 25.11.2024).

3. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. Офіційний сайт Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. URL: https://ukraine.ohchr.org/uk (дата звернення 25.11.2024).

4. Дія – Державні послуги онлайн. Офіційний вебпортал «Дія». URL: https://diia.gov.ua/ (дата звернення 25.11.2024).

Шубний Олександр Євгенійович,
студент Лозівської філії Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

ФУНКЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із фундаментальних елементів забезпечення добробуту та благополуччя як окремої людини, так і суспільства в цілому є збереження прав. Захист прав та інтересів дає людині можливість контролювати своє життя, гарантувати свою безпеку та самооцінку, отримувати рівні шанси та доступ до ресурсів. Визнання та успішна реалізація захисту прав особистості має вирішальне значення для встановлення верховенства права не лише як одна з його визначальних рис, але й як його головна мета [4].

Основні функції держави можна розглядати як основні напрями та види її діяльності, які демонструють сутність і соціальне призначення держави у сфері управління. Важливо відмежовувати основні функції кожної держави, зокрема економічні, політичні та оборонні, від функцій, які випливають із основних соціально-політичних, правових і духовних засад і законів конкретної держави. Це стосується і функцій сучасної демократичної правової держави, яка є своєрідним результатом історичної еволюції суспільства і держави. Основним напрямком дій держави має бути створення соціальних, правових, організаційних та економічних структур, які гарантують права та свободи, а також сприяють загальному зростанню та прогресу людей [2, с.112].

Принцип верховенства права стверджує, що жодна особа не може бути звільнена від застосування закону. Цей принцип є основою правопорядку в суспільстві. Права і свободи людини і громадянина захищаються, щоб гарантувати гідність, незалежність і розвиток кожної людини. Вони служать основою для особистісного зростання та соціалізації, пропонуючи людям свободу висловлювати свої думки, переконання та ідеї. Тема прав людини і громадянина під час воєнного стану є складною і вимагає ретельного осмислення та аналізу.

Постає питання, як забезпечити безпеку населення, не порушуючи основні права людини та громадянина. У зв'язку зі збройною агресією російської федерації, весь державний апарат і суспільство були змушені перейти до функціонування в умовах воєнного стану [4].

Воєнний стан в Україні передбачає надання уповноваженим органам державної влади, військовим структурам та органам місцевого самоврядування необхідних повноважень для запобігання загрозам, протидії збройній агресії, забезпечення національної безпеки та захисту державної незалежності [1]. Незважаючи на складні сучасні обставини, права людини залишаються під особливим захистом. Конституція України

проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями [3].

Обмеження прав і свобод громадян під час воєнного стану регулюється виключно указом Президента України «Про введення воєнного стану» [6]. У ньому встановлюється перелік конституційних прав і свобод, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, із зазначенням строків їх дії . Також окреслюються тимчасові обмеження прав та законних інтересів юридичних осіб.

Які права можуть бути обмежені. Це конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Людська гідність є однією з найважливіших цінностей. Навіть під час воєнного стану цей принцип залишається незмінним. Введення воєнного стану не може слугувати виправданням для посягання на життя людей, використання насильства, тортур або будь-яких форм жорстокого чи принизливого поводження, що порушують гідність особи. Європейський суд з прав людини підкреслює, що абсолютна заборона тортур є одним із основних принципів демократичних суспільств. Важливо розрізняти обмеження прав людини та їх порушення. Держава може тимчасово обмежувати реалізацію певних прав з законних причин, таких як забезпечення безпеки, підтримка громадського порядку, захист прав і свобод інших осіб або інтересів суспільства в цілому. Це вважається обмеженням прав людини. Натомість порушення прав завжди виходить за межі правових підстав і є неприпустимим [5].

Таким чином, можна ствердити, що права і свободи людини становлять найвищу цінність для нації. Утім, у період воєнного стану певні права можуть бути тимчасово обмежені задля забезпечення національної безпеки та стабільності функціонування держави. Водночас такі обмеження повинні суворо регламентуватися законом і не можуть стати підставою для насильства, катувань чи будь-якого іншого виду поводження або покарання, що принижували б людську гідність.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31 груд. 2022 р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 28.07.2023).

2. Кучук А.М. Теорія держави і права. Частина 1. Теорія держави: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, Ст. 141.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_004 (дата звернення: 28.07.2023). 99.

5. Гавриленко О.І. Дотримання конституційних прав та свободв умовах воєнного стану. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10307/1/10.pdf (дата звернення: 28.07.2023).

6. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

СЕКЦІЯ 3: ПРОТИДІЯ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Глушкова Дар'я Валентинівна,
доктор філософії, доцент кафедри правоохоронної діяльності ННІ №5 Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-5909-6367

ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ВІД ГЕНОЦИДУ

Геноцид є одним із найтяжчих злочинів проти людства, що супроводжується систематичним знищенням національних, етнічних, расових чи релігійних груп. Український народ неодноразово ставав жертвою таких злочинів, як і в минулому, так і наразі. Конвенція про геноцид чітко встановлює, що на відміну від переслідувань як злочину проти людяності в рамках Нюрнберзького процесу, щодо геноциду не потрібна наявність зв'язку зі злочинами проти миру або військовими злочинами. Стаття 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року передбачає, що «геноцид – це наступні дії, що вчинені з наміром повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, релігійної або расової групи як такої: вбивства членів такої групи; нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи; навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне знищення; заходи, розраховані на запобігання дітонародженню в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї групи до іншої [1].

Геноцид є одним із найтяжчих злочинів, відомих людству, і його тяжкість знаходить відображення у суворій вимозі щодо наявності у винних конкретного наміру знищити.

Примусове вивезення тисяч українських дітей на територію російської федерації як один з підвидів геноциду проти українського народу та є грубим порушенням міжнародного права. Ці жахливі дії спрямовані на їх русифікацію, позбавлення зв'язку з родиною, рідною мовою та культурою. За даними ООН, зафіксовано тисячі випадків депортації дітей, яких в росії всиновлюють російські сім'ї, тим самим змінюючи їх ідентичність [2].

Інший різновид геноциду – це культурний геноцид. Систематичне знищення української культурної спадщини включає руйнування історичних пам'яток, музеїв, бібліотек та релігійних споруд. Це є частиною спроби стерти українську історію та культуру.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики України станом на 6 травня 2024 знищено чи пошкоджено 1062 об'єкти культурної спадщини. Зокрема, руйнування стосується різних категорій пам'яток, де пам'ятки архітектури та містобудування складають 316 об'єктів, архітектури – 307, історії – 226, архітектури та містобудування з історією – 61, археології – 56, архітектури та історії – 39, монументального мистецтва – 21, містобудування та монументально-декоративного мистецтва – 19, архітектури та монументального мистецтва – 7, містобудування – 5, науки і техніки з архітектурою – 2, архітектури та містобудування з монументальним мистецтвом – 1, архітектури та садово-паркового мистецтва – 1, архітектури з садово-парковим мистецтвом – 1.

Серед найбільш постраждалих областей Харківська, Одеська, та Донецька, де зруйновані та пошкоджені сотні об'єктів, зокрема об'єкти культурної спадщини національного та місцевого значення. Це не тільки втрати для України, але й для всього світу [3].

І останній за списком, але не останній за значенням це мовний геноцид або лінгвоцид. Політика насильницької русифікації, яка включає заборону української мови на тимчасово окупованих територіях, переслідування українських вчителів та закриття україномовних шкіл, є намагання витіснити українську мову з повсякденного життя. У школах на тимчасово окупованих територій впроваджується російська програма, вилучають українські підручники та переслідують вчителів які відмовляються викладати за російськими стандартами. Всі злочини окупантів, зокрема і злочини, пов’язані з лінгвоцидом мають бути належним чином зафіксовані, розслідувані та представлені суду. Винні мають бути встановлені та покарані [4].

Що ж робиться як і на національному рівні, так і на міжнародному задля захисту українського народу від окупаційної влади росії? По-перше, це посилення міжнародного правового механізму. У березні 2023 року Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт В. Путіна та М. Львової-Бєлової за незаконну депортацію українських дітей. По друге це роль ООН. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо незаконності дій росії на окупованих територіях.

В Україні створено Координаційний центр з питань документування воєнних злочинів, який збирає докази злочинів рф на окупованих територіях, включаючи тортури, депортацію дітей і руйнування інфраструктури (підготовлено понад 1000 справ для передачі до Міжнародного кримінального суду. Також є Закон України №1198-IX про компенсацію за зруйноване житло через бойові дії. Зокрема, державна програма «єВідновлення» дає можливість отримати фінансову допомогу на ремонт пошкоджених будинків.

Комплексна протидія з боку України та всього світу дозволяє захищати український народ від фізичного, культурного та політичного винищення. Завдяки зусиллям національних та міжнародних інституцій

України з кожним кроком наближається до повної відповідальності агресора за злочини проти людяності та геноциду.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155 - Text (дата звернення: 23.11.2024).
2. Дані ООН про випадки депортації дітей URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/10/18/novyna/suspilstvo/hlava-opu-nazvav-kilkist-deportovanyx-ukrayinskyx-ditej (дата звернення: 23.11.2024).
3. Культурний геноцид росіян проти України: руйнування історичної спадщини та національної ідентичності URL: https://shtab.net/news/view/kulturnij-genocid-rosiyan-proti-ukrajini-rujnuvann/ (дата звернення: 23.11.2024).
4. Лінгвоцид є складовою політики геноциду проти українців на тимчасово захоплених територіях URL: https://armyinform.com.ua/2022/06/21/lingvoczyd-ye-skladovoyu-polityky-genoczydu-proty-ukrayincziv-na-tymchasovo-zahoplenyh-terytoriyah/ (дата звернення: 23.11.2024)..
5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо незаконності дій росії на окупованих територіях URL: https://suspilne.media/646198-genasamblea-oon-uhvalila-onovlenu-rezoluciu-iz-zasudzennam-dij-rf-minreintegracii/ (дата звернення: 23.11.2024).

Живиця Даніїл Дмитрович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти І курсу
Навчально-наукового інституту права та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Доненко Валерій Вікторович,
доктор юридичних наук, професор
Університету митної справи та фінансів

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Воєнні злочини є одними з найнебезпечніших порушень міжнародного гуманітарного права (МГП), яке регулює правила ведення збройних конфліктів та обмежує жорстокість війни. Вони включають дії, що завдають страждань цивільному населенню, порушення прав військовополонених, а також незаконне використання засобів та методів ведення війни. Усі ці порушення мають тяжкі наслідки, і міжнародне право спрямоване не лише на визначення таких дій, але й на притягнення до відповідальності осіб, які їх скоюють. Міжнародне право, через систему судових органів та численні угоди, має критичне значення для забезпечення відповідальності за воєнні злочини та запобігання їх повторенню.

Міжнародне гуманітарне право являє собою сукупність норм, які визначають правила ведення збройних конфліктів та забезпечення захисту осіб, що не беруть участь у бойових діях (цивільне населення, поранені, військовополонені). Основні норми МГП закріплені у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року та їх додаткових протоколах. Ці документи встановлюють, що воєнні конфлікти повинні проводитись з дотриманням принципів гуманності та розрізнятися між бойовими діями та захистом цивільного населення [1, с. 330-33], [2].

Воєнний злочин визначається як серйозне порушення норм МГП під час збройного конфлікту. До таких злочинів відносяться вбивства, катування, навмисне руйнування цивільних об'єктів, злочини проти військовополонених, сексуальне насильство та інші акти, які суперечать принципам гуманності. Порушення цих норм не тільки завдає шкоди жертвам, а й порушує міжнародні принципи та ставить під загрозу мир і стабільність на міжнародному рівні [3].

Згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС), воєнними злочинами є порушення норм, які регулюють ведення війни, зокрема, щодо обмеження жорстокості у збройних конфліктах. Ці злочини включають: напади на цивільних осіб, вбивства та катування, захоплення заручників, навмисне руйнування цивільної інфраструктури, використання заборонених засобів війни (застосування зброї масового

ураження, такої як хімічна або біологічна зброя, що є забороненим згідно з міжнародними конвенціями) [4].

Ці порушення класифікуються як воєнні злочини, і кожен випадок має бути розслідуваний відповідно до міжнародних норм.

Станом на 22 листопада 2024 рік за період повномасштабного вторгнення рф було зафіксовано 148717 випадків воєнних злочинів проти України. З яких 31 випадок геноциду, з 24 лютого 2024 року рф вбило 593 дитини та 1706 дітей були поранені, один випадок застосування зброї масового знищення, солдатами рф було розстріляно 177 військовослужбовців України. За фактом порушення законів та звичаїв війни 730 осіб повідомлено про підозру та 137 осіб засуджено. У магістральній справі щодо агресії рф в Україні 711 осіб є підозрюваними, щодо них направлено 442 обвинувальних актів до суду та 178 осіб засуджено [5].

Відповідальність за воєнні злочини має індивідуальний характер, що означає, що кожна особа, яка вчинила такі злочини, підлягає покаранню, незалежно від її посади чи статусу. Це включає як безпосередніх виконавців злочинів, так і тих, хто дав накази чи сприяв їх скоєнню. Індивідуальна відповідальність є основним принципом міжнародного права, закріпленим у статтях Римського статуту МКС, а також у міжнародних договорах, таких як Женевські конвенції.

Існує також принцип командної відповідальності, який передбачає, що командири та інші особи, що займають вищі посади, несуть відповідальність за злочини, скоєні їх підлеглими, якщо вони не вжили належних заходів для запобігання цим злочинам або для покарання винних. Крім того, міжнародне право виключає можливість надання амністії за воєнні злочини. Це означає, що навіть у разі досягнення мирних угод або політичних компромісів особи, відповідальні за воєнні злочини, не можуть уникнути покарання.

Одним з основних інструментів для притягнення осіб до відповідальності за воєнні злочини є Міжнародний кримінальний суд, який був створений Римським статутом 1998 року. МКС є незалежним судовим органом, який має юрисдикцію щодо найбільш серйозних міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів, злочини проти людяності та геноцид. Суд може розслідувати справи та судити осіб, які скоїли ці злочини на території держав, які є учасниками Римського статуту, або громадян цих країн. МКС також має можливість розслідувати злочини, скоєні громадянами країн, які не є учасниками Римського статуту, якщо ці справи передані до суду Радою Безпеки ООН [6, с. 113].

МКС працює на основі принципу взаємодії з національними правовими системами, тобто судді можуть займатися справами лише у тому випадку, якщо національні суди не можуть провести розслідування або судовий процес.

Існують також спеціалізовані міжнародні трибунали, створені для розслідування злочинів, скоєних в конкретних регіонах або під час конкретних конфліктів, таких як Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний трибунал щодо Руанди а також спеціалізовані суди щодо Ліберії та Сьєрра-Леоне. Ці суди відіграли важливу роль у судовому процесі над винними в скоєнні воєнних злочинів у регіонах, що пережили тяжкі конфлікти в 1990-х роках [7, с. 155].

Однією з головних функцій міжнародного права є не лише покарання за воєнні злочини, а й їх запобігання. Це досягається через різноманітні механізми, зокрема через створення міжнародних стандартів і норм, що регулюють ведення війни. Міжнародні органи, такі як ООН, мають на меті миротворчі місії, що допомагають в зменшенні насильства в конфліктних зонах і сприяють дотриманню прав людини. Також важливими є програми, спрямовані на підвищення обізнаності про міжнародне гуманітарне право серед воєнних та політичних лідерів [8, с. 122].

Запобігання воєнних злочинів також включає розвиток систем міжнародних санкцій та інших засобів тиску на держави та індивідів, які порушують міжнародні норми. Це включає ембарго на зброю, санкції щодо осіб, які порушують права людини, а також надання міжнародної допомоги для відновлення після збройних конфліктів.

Міжнародне право відіграє важливу роль у визначенні і покаранні воєнних злочинів. Через міжнародні судові органи, такі як Міжнародний кримінальний суд, та через спеціалізовані трибунали, встановлюється індивідуальна відповідальність за серйозні порушення норм ведення війни. Проте важливо зазначити, що міжнародне право не тільки забезпечує покарання винних, але й відіграє ключову роль у запобіганні воєнних злочинів. У контексті війни росії проти України міжнародне право набуває особливого значення. Адже рф порушила основні принципи міжнародного права, зокрема суверенітет і територіальну цілісність України. Внаслідок війни, на території України було скоєно численні воєнні злочини, включаючи масові вбивства, тортури, депортацію цивільних осіб, викрадення дітей, знищення інфраструктури та інші порушення міжнародних гуманітарних норм. Саме тому підвищення обізнаності, створення міжнародних стандартів і механізмів підтримки миру є важливими аспектами у забезпеченні глобальної безпеки і справедливості.

Список використаних джерел

1. Войціховський А. В. Міжнародне право. Вид-во МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.

2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 06.11.2024).

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 11.11.2024).

4. Що таке воєнний та військовий злочин. Відповідальність. 2022. URL: https://kn.su.court.gov.ua/sud1807/pres-centr/general/1274080/ (дата звернення: 18.11.2024).

5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kri minalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 22.11.2024).

6. Байда А. О., Склезь О. А. Основні проблеми кваліфікації злочинів, вчинених в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (1). С. 112–116.

7. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум Права*. 61(2). С. 150–162.

8. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. С. 120-125.

Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-2090-8011

Ромащенко Катерина Юріївна,
здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія росії проти України та запровадження воєнного стану оновили способи можливого співробітництва з ворогом, сприяння у здійсненні агресивних та протиправних дій проти основ національної безпеки України, а також надання ворогу допомоги під час проведення нападу на території нашої держави. Тому сьогодні актуальним постає питання не тільки протидії військовій агресії, а запобігання кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки. Е.І. Оржинська вважає, що криміналістика як наука: по-перше, сприяє правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю шляхом вдосконалення та розробки нових організаційних, тактичних, методичних засад досудового розслідування та судового слідства; по-друге, надає рекомендації методологічного та практичного характеру для ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на основи національної безпеки нашої держави; по-третє, до елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності відносить дані про спосіб, знаряддя, засоби, час, місце, обстановку, сліди, механізм вчинення кримінального правопорушення, особу правопорушника [1, с. 341, 345].

Під поняттям «колабораціонізм» Д.В. Прокопчук та Л.В. Полуніна розуміють співпрацю населення або відокремленого кола громадян держави із збройними підрозділами загарбника з метою заподіяння будь-якої шкоди власній державі, або ж її союзним формуванням, особливо участь у переслідуванні патріотів [2, с. 416]. Поняття колабораційної діяльності на законодавчому рівні визначене у ч. 1 – 8 ст. 111-1 КК України (далі – КК України) [3].

Аналіз змісту ст. 111-1 КК України доводить, що спосіб вчинення колабораційної діяльності не є однозначним і включає у себе: 1) публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; 2) публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною

адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч.1 ст. 111-1); 3) добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч.2 ст. 111-1); 4) здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України; 5) дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч.3 ст. 111-1); 6) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора; 7) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1); 8) добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; 9) добровільне обрання до таких органів; 10) участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; 11) публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5 ст. 111-1); 12) організація та проведення заходів політичного характеру; 13) здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради; 14) активна участь у таких заходах (ч. 6 ст. 111-1); 15) добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; 16) добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора; 17) надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7 ст. 111-1); 18) вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій - сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких

наслідків (ч. 8 ст. 111-1).

Місце, час та обстановка вчинення колабораційної діяльності також мають криміналістичне значення. Отже, місцем вчинення такої діяльності О.В. Кузьменко пропонує вважати всю територію України під час агресії, однак наголошує на тому, що найбільш розповсюдженими є території, що тимчасово окуповані державою агресором [4, с. 339].

До знарядь колабораційної діяльності можна віднести агітаційні плакати, банери, візитівки тощо, що на перший погляд є не суттєвими для кваліфікації, але займають важливе місце серед досліджуваних елементів цієї протиправної діяльності. Аналізуючи засоби, необхідно зазначити, що відповідно до примітки до ст. 111-1 КК України,. до них відносяться засоби масової інформації, окремі сайти мережі Інтернет тощо. На думку Е.І. Оржинської, до засобів можна віднести й засоби зв'язку та мобільної комунікації, зокрема групи або канали в мережах Телеграм, Вайбер, Інстаграм тощо [1, с. 355], які під час військової агресії є засобами розповсюдження фейкової інформації та неправомірних закликів, що вмотивовують читачів до вчинення посягань проти основ національної безпеки та повалення конституційного ладу в Україні.

Щодо часу вчинення колабораціонізму, О.В. Кузьменко вважає, що він буде співпадати з часом збройної агресії проти України та часом окупації її територій [4, с. 339]. Обстановка колабораційної діяльності включає в себе: а) кількісний та якісний склад винних осіб; б) час і місце вчинення правопорушення; в) способи вчинення; г) характеристику засобів, які використані при її вчиненні тощо. Сліди вчинення є одним із основних елементів криміналістичної характеристики колабораціонізму, оскільки вони мають тактичне значення під час розслідування. Основною особливістю слідової картини колабораційної діяльності, як вважає Е.І. Оржинська, є криміналістична інформація, яка підтверджує факт такої діяльності, а не інформація про можливі ознаки її вчинення. Її свідченням є матеріальні носії інформації (відеозаписи, накази, договори тощо); спосіб матеріального перетворення та відображення інформації; спосіб формального відображення [1, с. 359]. Останнім елементом криміналістичної характеристики є особа кримінального правопорушника (особа-колабораціоніст). На думку І.А. Січка, особою-колабораціоністом є громадянин України, віком до 70 років, який має спроможність споживати й продукувати відповідного контексту інформацію, що за своєю сутністю та змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності. А також, залежно від форми вчинення колабораційної діяльності, винна особа може бути посадовою, тобто очолювати певне окупаційне утворення [5, с. 132]. В основному за спостереженнями Е.І. Оржинської, це особи, які мають безпосередній вплив на пересічних громадян та доступ до документів державного характеру, що полегшує вчинення колабораційних діянь [1, с. 364].

Отже, до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційних діянь необхідно віднести: спосіб, місце, час, засоби, знаряддя, обстановку вчинення та особу-колабораціоніста. Перспектива її

подальшого дослідження, а також більш детально – кожного елементу окремо, полягає у залученні до аналізу міжнародного досвіду, результатів розслідування окремих фактів колаборaційної діяльності в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Orzhynska, E.I. (2022). Collaborative activity: preliminary criminalistic characteristics. *The European dimension of modern legal science: scientific monograph*. Cuiavian University in Wloclawek Riga, Latvia , «Baltija Publishing», PP. 339-367.

2. Прокопчук Д.В., Полуніна Л.В. Кримінальна характеристика проявів колаборaціонізму в умовах воєнного стану*. Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ: ДУІТ, 2022. С. 416-419.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341- III. Дата оновлення: 21.11.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 22.11.2024).

4. Кузьменко О.В. Особливості криміналістичної характеристики колаборaційної діяльності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство*. ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2022. №1. С. 336-339.

5. Скічко І.А. Криміналістична характеристика особи-колаборaціоніста. *Проблеми та судження. Юридичний вісник*. 2023. 2. С. 129-134.

Іващишин Остап Мар'янович,
курсант,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: Пундик Тетяна Володимирівна,
старший викладач кафедри українознавста та міжкультурної комунікації,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГЕНОЦИД: ВИПАДОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Питання міжнародної правової відповідальності за геноцид є однією з найгостріших проблем сучасного міжнародного права. Геноцид був визнаний міжнародним злочином вже в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 року. Необхідно зазначити, що резолюція 180 (II) від 21 листопада 1947 року встановила, що «геноцид є міжнародним злочином, який тягне за собою національну та міжнародну відповідальність окремих осіб і держав». Це злочин, який включає навмисне знищення, повне або часткове, національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Основи правової відповідальності за геноцид закладені в Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 року, яка встановлює зобов'язання держав попереджати та карати за цей злочин.

Ця тема набуває особливої актуальності в умовах сучасних конфліктів, які супроводжуються численними порушеннями прав людини та міжнародного права. Головною метою цього дослідження є аналіз міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за геноцид, зокрема щодо злочинів, спрямованих проти українського народу, та оцінка їхньої ефективності в контексті сучасних викликів. В українській історії вважають кілька подій можуть бути класифіковані як акти геноциду, такі як:

- Голодомор 1932–1933 років

Голодомор — це геноцид української нації, вчинений в 1932–1933 роках. Він був скоєний керівництвом Радянського Союзу, щоб упокорити українців, остаточно ліквідувати український спротив режиму та спроби побудови самостійної, незалежної від Москви Української Держави. У 2006 році Законом України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» Голодомор визнано геноцидом українського народу. У 2010 році постановою Апеляційного суду міста Києва доведено геноцидний характер Голодомору, намір Сталіна, Молотова, Кагановича, Постишева, Чубаря, Хатаєвича, Косіора знищити частину української нації. Під час вчинення особливо тяжкого злочину геноциду в 1932–1933 рр. комуністичний тоталітарний режим знищив мільйони.

- Депортації кримських татар у 1944 році

18-20 травня 1944 року бійці НКВС за наказом з Москви зігнали до залізничних вагонів майже все кримськотатарське населення Криму і відправили в бік Узбекистану 70-ма ешелонами.

Це примусове виселення татар, яких радянська влада звинуватила в співпраці з нацистами, стало однією з найшвидше проведених депортацій в історії.

- Етнічні чистки на Волині (Волинська трагедія)

Волинська трагедія — це акти насильства між українцями та поляками, які відбулися у 1943–1944 роках на території Волині. Події стали наслідком тривалих напружених стосунків між двома народами, зумовлених історичними, політичними та соціальними факторами.

- Дії Російської Федерації у 2022 році

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала черговий акт збройної агресії проти України — повномасштабне вторгнення, яке за обсягами вчинених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини є найбільшим збройним конфліктом у Європі після завершення Другої світової війни. На цей випадок була створена Конвенція ООН 1948 року «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього».

Договірні сторони, приймаючи до уваги, що Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції 96 (I) від 11 грудня 1946 року оголосила, що геноцид є злочином, що порушує норми міжнародного права і суперечить духу і цілям Організації Об'єднаних Націй, і що цивілізований світ засуджує його, визнаючи, що протягом всієї історії геноцид завдавав великих втрат людству, і будучи переконаними, що для рятування людства від цього огидного нещастя необхідне міжнародне співробітництво, погоджуються, як це передбачено нижче:

- Стаття I: Договірні сторони підтверджують, що геноцид незалежно від того, чи відбувається він у мирний, чи воєнний час, є злочином, що порушує норми міжнародного права і проти якого вони зобов'язуються вживати заходів попередження і карати за його здійснення.

- Стаття II: у даній Конвенції під геноцидом розуміються наступні дії, чинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу.

- Стаття III про карні наступні діяння:

a)геноцид;

b)змова з метою здійснення геноциду;

c) пряме і публічне підбурювання до здійснення геноциду;

d) замах на здійснення геноциду;

e) співучасть у геноциді;

- Стаття IV: особи, що чинять геноцид чи які-небудь інші з перерахованих у статті III діянь, підлягають покаранню, незалежно від

того, чи є вони відповідальними по конституції правителями, посадовими чи приватними особами.

- Стаття VI: особи, звинувачені в здійсненні геноциду чи інших перерахованих у статті III діянь, повинні бути суджені компетентним судом тієї держави, на території якої було зроблено це діяння, чи таким міжнародним карним судом, що може мати юрисдикцію у відношенні сторін даної Конвенції, що визнали юрисдикцію такого суду.

Міжнародна правова відповідальність за геноцид є одним із ключових механізмів забезпечення справедливості та відновлення порушених прав народів, які стали жертвами цього злочину. Український досвід, що включає Голодомор, депортацію кримських татар, а також сучасні дії Російської Федерації, демонструє нагальну потребу в ефективному застосуванні норм міжнародного права для запобігання геноциду і покарання за нього. Конвенція ООН 1948 року залишається важливим інструментом у боротьбі з цим злочином, але її реалізація залежить від політичної волі держав і готовності міжнародної спільноти діяти на захист прав людини. Визнання та засудження геноцидів є не лише питанням правосуддя, а й запорукою недопущення подібних злочинів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. 21.helsinki.org.ua. новини. URL: http://21.helsinki.org.ua/index.php?id=1388824041.

2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/vstup tmpl=component&format=pdf.

Коваленко Артур Ігорович,
студент 3 курсу юридичного факультету, ОП «Політологія»,
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана

УРБІЦИД ЯК СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Наразі Україна переживає найскладніший час у своїй історії. Повномасштабна війна стала трагічною подією, що сколихнула весь світ. Російська федерація своїми діями щодня спричиняє не лише жахливі людські страждання, а й руйнує наші міста і села, заклади освіти й медицини, церкви та храми, інфраструктуру.

Актуальність проблеми неможливо переоцінити, оскільки аналіз масштабів руйнувань та розуміння концепції урбіциду є критично важливими для документування воєнних злочинів, привернення уваги до потреб постраждалих та мобілізації зусиль для відбудови населених пунктів.

Мета дослідження - проаналізувати відкриті джерела мережі "Інтернет" щодо знищення на "порох" українських міст і сіл, визначити економічні збитки, завдані Україні внаслідок руйнувань.

Джерелом цього дослідження є аналітичний портал "Слово і діло".

Виклад основного матеріалу хочеться розпочати з визначення поняття "урбіцид". Урбіцид (лат.: urbs: місто + латиниця: caedere різати, вбивати)- це знищення міст як соціокультурних просторів, осередків виробничих, побутових, культурних відносин, ментальних зв'язків і їх мереж. Дослівно цей термін означає "знищення міста", а ширше - "насильство щодо міст" [1]. Уперше це визначення вжив Майкл Муркок у 1963 році, пізніше його використовували критики реструктуризації міст 1960-х років у США.

Початком масового військового урбіциду в нашій країні стало 24 лютого 2022 року, коли російська федерація розпочала цілеспрямоване систематичне бомбардування та руйнування міст і містечок, залишаючи їх в руїнах. Такого деструктивного нападу наші населені пункти не переживали з часів Другої світової війни. Адже, політика "спаленої війни", яку проводить ворог, щодня перетворює міста і села України на руїни, залишаючи мільйони людей без даху над головою.

Інфографіка "Масштаби руйнувань українських міст унаслідок російської агресії" створена за даними UNOSAT і представників органів України показує, які міста повністю або частково знищені окупантами станом на 27 грудня 2023 року (4).

Інфорграфіка

Як видно, на Київщині найбільше постраждали Буча та Ірпінь (орієнтовний відсоток руйнувань становить 30% і 70% відповідно). У Харківській області знищені такі міста, як Ізюм (80%) та Куп’янськ (30%). На Донбасі ж рівень руйнувань населених пунктів під час російських штурмів за оцінкою фахівців становить від 60 до 90%. Це такі міста, як Рубіжне, Сєвєродонецьк, Соледар, Бахмут, Авдіївка, Мар'їнка, Вугледар, Волноваха, Маріуполь.

Свідоме знищення міст - це не лише фізична руйнація, а й спроба видалити з історичної пам’яті цілі епохи, культурні коди та ідентичність. Загалом, за період з 24 лютого 2022 року до 25 квітня 2024 року російська федерація зруйнувала або пошкодила 1062 об’єкти культурної спадщини. Із них пам’яток національного значення - 123, місцевого значення - 864, щойно виявлених об’єктів культурної спадщини - 75. До цього переліку входять Харківський художній музей, Національний музей Григорія Сковороди, Спасо-Преображенський собор, музей Богдана та Варвари Ханенків. Усі ці воєнні злочини зафіксовані і можуть бути використані як докази для кримінального переслідування причетних осіб у Міжнародному кримінальному суду в Гаазі [3].

А шкода, заподіяна інфраструктурі України на грудень 2022 року збільшилася майже до 138 мільярдів доларів [2]. Дослідження платформи “Слово і діло” містить перші оцінки фінансових витрат на відновлення.

Інфографіка

За два з половиною роки повномасштабної війни залишилися глибокі рани на українській землі. Сотні тисяч зруйнованих будинків свідчать про масштаби руйнувань, завданих росією. Точна кількість пошкоджених об'єктів невідома через постійні бойові дії та окупацію. Тому відновлення України після війни стане складним і тривалим процесом.

Висновок. На основі відкритих джерел можна стверджувати, що урбіцид, як один із інструментів ведення війни, має на меті не лише завдати фізичних руйнувань, а й зламати опір українського народу, позбавити його культурної спадщини та підірвати довіру до майбутнього. Дослідження цієї теми дозволяє зробити такі висновки:

- систематичні обстріли цивільних об'єктів є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права;
- урбіцид – це не лише фізичні руйнування, а й психологічна травма для українців;
- систематичне документування фактів руйнувань та збору доказів є необхідною умовою для притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості.

Отож, розуміння масштабів урбіциду та його наслідків є критично важливим для об'єднання зусиль міжнародної спільноти з метою притягнення винних до відповідальності, надання гуманітарної допомоги та відбудови України. Відновлення зруйнованих міст та інфраструктури потребуватиме значних ресурсів і часу. Однак, пам'ятаючи про страждання, завдані українському народу, ми маємо об'єднати зусилля для відбудови нашої держави і створення більш безпечного майбутнього для наших дітей.

Список використаних джерел

1. Михайлова О. Урбіцид – стратегія російських окупантів в російсько-українській війні // Національний інститут стратегічних досліджень : офіц. сайт. 06.10.2022. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/urbitsyd-stratehiya-rosiyskykh-okupantiv-vrosiysko-ukrayinskiy-viyni.

2. Аналітичний портал “Слово і діло”. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/01/25/novyna/suspilstvo/nazvano-vartist-voyennyx-zbytkiv-infrastrukturi-ukrayiny.

3. Зафіксовані воєнні злочини. URL: https://mkip.notion.site/7be52d2803994651a23a220a8ed85f1c?v=49c5b44ce6c64534a719bab610474c6f.

4. Аналітичний портал “Слово і діло”. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/12/28/infografika/suspilstvo/tak-vyhlyadaye-zvilnennya-yaki-ukrayinski-mista-povnistyu-chy-chastkovo-zrujnovani-okupantamy.

Мельник Володимир Євгенійович,
кандидат технічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки,
Державний науково-дослідний інститут МВС України

РОЗРОБЛЕННЯ ПЕНАЛУ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ДЕТОНАТОРІВ

Для протидії геноциду українського народу, що вчиняється російською федерацією надзвичайно важливим і актуальним є питання знешкодження вибухонебезпечних предметів, що по собі лишають окупанти. Для знешкодження, як правило використовують накладний заряд і капсуль (КД) або електродетонатор (ЕД). КД та ЕД містять в собі невелику частку чутливої вибухової речовини. При не правильному зберіганні і транспортуванні КД та ЕД можливі травми рук, очей тощо. Для транспортування і зберігання КД та ЕД використовують пенали.

Найбільш поширеною конструкцією для зберігання і транспортування детонаторів, є дерев'яний пенал розроблений ще в радянські часи рис. 1.

Рис. 1. Пенал для капсуль-детонаторів.

Конструкція цього пеналу подібна до німецької, що використовувалась у часи другої світової війни, але за останні 80 років з'явилось багато сучасних матеріалів, які мають кращі фізико-механічні властивості, екологічні, швидше обробляються і дешевші.

З метою створення та налагодження виробництва сучасних засобів інженерного оснащення ДНДІ МВС України на замовлення НПУ у стислі терміни, в рамках ДКР, розробив й налагодив виготовлення пеналу для зберігання КД та ЕД. Фахівцями Державного науково-дослідного інституту

МВС України (ДНДІ) розроблені кресленики, і 3D-моделі виробів, а також STL-файли: корпусу, ложемента та кришки рис. 2.

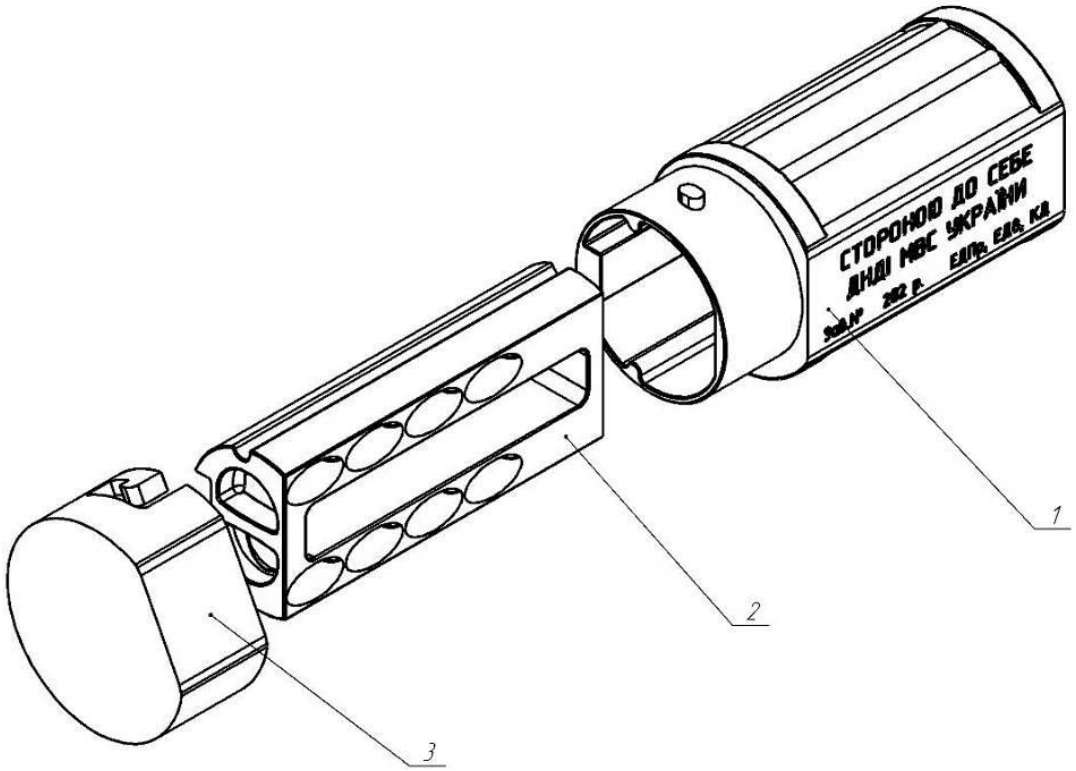

Рис. 2. 3D-модель складових частин пеналу для зберігання КД та ЕД:
1 – корпус; 2 – ложемент; 3 – кришка.

Корпус пеналу призначений для розташування у ньому ложементу із детонаторами та їх захисту від зовнішнього негативного впливу (механічного, атмосферного) під час транспортування до місця їх застосування. Ложемент призначений для розташування у ньому восьми детонаторів та їх орієнтації в середині корпусу пеналу.

Пенали використовуються в різні пори року і відповідно при різних кліматичних умовах, тому були проведені кліматичні випробування, які підтвердили те що дослідні зразки виготовлені за 3D моделями придатні для транспортування й зберігання при температурі від -25ºС до +50ºС.

Відповідно до приймальних випробувань дослідна партія, пеналу для зберігання КД та ЕД була визнана, такими що відповідає вимогам технічного завдання.

Нелін Олександр Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Серед органів, на які покладається забезпечення безпеки і охорони прав і свобод людини і громадянина, важливе місце займає Служба безпеки України.

Концептуалізація доктринальних розробок й аналіз законодавчої бази з предмету визначення національної безпеки як правової категорії, пропонує розуміти національну безпеку України не тільки з погляду її воєнного складника, тобто дій держави щодо захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз, а і як діяльність держави щодо забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина в межах національної території та на міжнародному рівні. Актуалізація дослідження цієї проблематики є перспективним напрямом з погляду постійної трансформації об'єктивної дійсності розвитку громадянського суспільства, зокрема й держави загалом[1, с. 131].

Служба безпеки України посідає окреме місце в системі правоохоронних органів внаслідок специфічного кола питань, що належать до її юрисдикції, та широких можливостей, які можуть бути використані як для утвердження права і забезпечення державної безпеки, так і для неправомірного захисту інтересів окремих політичних гравців. Враховуючи таку специфіку діяльності, Служба безпеки України має виділятися з-поміж інших правоохоронних органів. Однак, у цьому питанні можна спостерігати низку дискусійних аспектів. Саме поняття «правоохоронний орган» за роки незалежності України так і не було чітко визначене законодавчо. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» передбачає невичерпний перелік правоохоронних органів, серед яких зазначені органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Однак, слід визнати, що у даних нормах подається надто загальне визначення правоохоронних органів: «органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій». При цьому, традиційно до правоохоронних функцій відносять оперативно-розшукову діяльність та здійснення досудового слідства.

У цьому сенсі, Служба безпеки України справді є правоохоронним органом. Водночас завдання, що покладені на Службу безпеки України, значно відрізняють її від інших органів, які опікуються питаннями

правоохоронної діяльності, забезпечення безпеки та правопорядку. Законодавчо визначений статус Служби безпеки України - «правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України». Отже, можна розділити власне правоохоронні органи, до яких належить, приміром, поліція, і спецслужби. Діяльність спецслужб зазвичай полягає у контррозвідувальній протидії розвідувальній діяльності, а також боротьбі з організованими з-за кордону антидержавними проявами, а також різного роду рухами, що мають антиконституційну спрямованість. Все це - специфічні функції, які значно відрізняються від функцій поліції. З цього випливає, що повноваження спецслужб також мають бути специфічними.

Загальні положення про діяльність Службу безпеки України закріплені в Законі України «Про Службу безпеки України, відповідно до якого, Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. До основних завдань СБУ ст. 2 Закону віднесені наступні: захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці[2].

Відтак, діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки України є одним із важливих державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України.

Аналіз наведених наукових положень дозволяє зробити висновок, що завдання Служби безпеки України в теорії права тлумачяться досить широко, та залежать від предмету та об'єкту дослідження, напевно, через аналогічний підхід законодавця щодо легального закріплення цієї категорії. Всі запропоновані науковцями підходи щодо визначення завдань Служби безпеки України базуються переважно на закріплених у законодавстві завданнях з точки зору конкретної сфери чи напрямів діяльності. Так, у ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» такі завдання визначено досить широко, окрім захисту державного суверенітету, конститутуційного ладу та територіальної цілісності, до них віднесено: захист науково-технічних і оборонних ресурсів, інтересів держави та суспільства; протидію розвідувально-підривної діяльності інших країн; охорона державної таємниці; запобігання злочинам, що посягають на мир, безпеку населення та інші життєво важливі інтереси держави. При цьому законодавець робить акцент, що всі свої завдання Служба безпеки України реалізує виключно в межах своєї компетенції.

Беручи до уваги законодавчо визначені завдання СБ України та здобутки вчених, пропонуємо розглянути завдання СБ України, крізь призму державного суверенітету та територіальної цілісності .

У цьому контексті, завдання Служби безпеки України як суб'єкта

захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, обмежуючись його компетенцією консолідується навколо запобігання, протидії та розслідування злочинів щодо: здійснення дій з метою зміни та/або повалення конституційного ладу, захоплення влади насильницьким способом або території чи кордонів країни, зокрема шляхом фінансування таких дій; державної зради та будь-яких інших схожих за своїм характером дій (колабораціонізм, пособництво державі-агресору, диверсія, шпигунство); поширення чи знищення відомостей про роботу Збройних сил України, а також інформації, яка містить державну таємницю, службової інформації в сфері оборони; контрабанди та несанкціонованого перетину кордонів і переміщення через них об'єктів, зокрема наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів; терористичної діяльності та її фінансування; підготовки, пропаганди та ведення війни; виготовлення та використання зброї масового знищення; образи чи погрози життю представників державних органів і іноземних держав; навмисного знищення нації, окремих груп людей і екосистем; піратства; найманства.

Таким чином, діяльність Служби безпеки України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності протидіє злочинам, що становлять найбільшу суспільну небезпеку та посягають на: національну безпеку; конституційний лад; територіальну цілісність; інформацію, яка може зашкодити державним інтересам і національній безпеці. Зі свого боку, територіальна цілісність є невід'ємною складовою державного суверенітету, а тому завдання Служби безпеки України щодо захисту зазначених цінностей по-суті є спільними.

Звісно, що компетенція Служби безпеки України не обмежується запобіганням і протидією окремим категоріям злочинів, забезпеченням безпеки стратегічно важливих об'єктів тощо. Не менш важливим напрямом є контррозвідувальна діяльність – спеціальний напрямок роботи, який має на меті «попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення»[3].

У свою чергу, завдання Служби безпеки України, зважаючи на специфіку діяльності цього органу, сконцентровані переважно в правоохоронній сфері та сфері національної безпеки, а тому як і більшість інших державних органів вони захищають державний суверенітет та територіальну цілісність. Втім, кожен з таких органів, зокрема Служба безпеки України, характеризується наявністю своїх унікальних завдань у вказаних сферах, відмінних від завдань інших суб'єктів, створених з аналогічною метою (захисту державного суверенітету та територіальної цілісності)[4, с. 326].

З огляду не це, сучасні реалії Української держави, сучасне державотворення, що супроводжується реалізацією принципів правової

держави, спричиняє посилення ролі та значущості Служби безпеки України як суб'єкта захисту національної державності.

Список використаних джерел

1. Казакова Л.О. Національна безпека держави: понятійно-категорійний апарат. *Регіональні студії.* 2021. № 24. С. 128-132.

2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст. 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2229-12#Text.

3. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/374-15#Text.

4. Бережной С.М. Завдання Служби безпеки України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2(80). 2023. С. 326-330.

Репік Ігор Анатолійович,
помічник віцепрезидента ГО «Еколого-медична академія «Наука, здоров'я, духовність»
ORCID ID: 0000-0001-7697-2701

РОЗРОБКА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОЦЕДУРИ ДЛЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ГЕНОЦИДУ, ЗДІЙСНЕНОГО РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЯСІНЬ ХХ СТОЛІТТЯ НА СУЧАСНУ ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Конвенція, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948 року, визначає геноцид як «… дії, вчинені з наміром повністю або частково знищити яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу…» різними методами, зокрема шляхом створення «для неї таких умов життя, які мають на меті її повне або часткове знищення». Згідно з міжнародним правом, такі дії, тобто геноцид, є злочином, засудженим цивілізованим світом, за який головні винуватці та співучасники підлягають покаранню [1]. Це визначення охоплює репресивні заходи, які радянська влада застосовувала проти українського народу чи не з перших днів свого існування.

Геноцид, здійснюваний радянською владою, що на початку ототожнювала себе з РРФСР, а згодом із СРСР, проти українського народу у ХХ столітті, набував різних форм, які можна схарактеризувати через такі соціальні потрясіння: громадянська війна, штучно організовані Голодомори, репресії, депортації й виселення окремих прошарків населення з місць проживання на основі надуманих звинувачень («буржуй», «контрреволюціонер», «націоналіст», «ворог народу», «шпигун», «куркуль», «посібник ворога», «дисидент» тощо).

Для дослідження впливу геноциду українського народу, здійсненого радянською владою у ХХ столітті, нами розроблено дослідницьку процедуру, яка охоплює не лише послідовні кроки, а й методи аналізу, інтерпретацію результатів тощо. Запропонований у даній статті алгоритм є частиною ширшої методологічної структури дослідження. Передбачається провести дослідження народжуваності як індикатора геноциду щодо населення у кожній окремій адміністративній одиниці України. Такими одиницями визначено території України загалом, АР Крим, областей, м. Київ та м. Севастополь. Для глибшого аналізу введено поняття умовних адміністративних одиниць, які поєднують усе міське або сільське населення обраного регіону. Згідно з прийнятими нормами, до міських населених пунктів належать ті, де чисельність населення перевищує 10 тисяч осіб і основна діяльність пов'язана переважно з промисловістю. Менші населені пункти, за рідкісними винятками, відносяться до сіл і селищ.

Розроблений алгоритм аналізу демографічних змін будь-якого

територіального утворення включає такі послідовні етапи:

Крок 1. Вибір даних про чисельність міського та сільського населення Автономної Республіки Крим, областей України, а також міст Київ і Севастополь за однорічними віковими групами (від новонароджених до осіб віком 100 років) станом на кінець 1988 року, на основі результатів Всесоюзного перепису населення 1989 року, доступних на сайті Держстату або у друкованих джерелах.

Крок 2. Перерахунок віку поколінь у роки народження, що дозволяє співвіднести їх з історичною віссю та ключовими історичними подіями в Україні у XX столітті [2]. Більш детально це питання було розглянуто раніше [3, с. 95-100]

Крок 3. Визначення умовних адміністративних одиниць на основі поділу населених пунктів на міські та сільські, відповідно до адміністративно-територіального устрою. Наприклад, міста певної області становлять одну умовну адміністративну одиницю для міського населення, а села тієї ж області – іншу для сільського населення. Таким чином, визначаються такі умовні адміністративні одиниці: Україна загалом (міське та сільське населення – 3 одиниці); Автономна Республіка Крим (міське та сільське населення – 2 одиниці); 24 області України (по 2 одиниці для кожної області – міське та сільське населення), загалом 53 умовні адміністративні одиниці.

Залежно від мети дослідження, населення м. Севастополя може бути враховано як частину міського населення АР Крим. Київ, як місто зі спеціальним статусом, може розглядатися як окрема адміністративна одиниця або у сукупності з міськими населеними пунктами Київської області. Таким чином, для аналізу одночасно можна опрацьовувати 53 (або 54) умовні адміністративні одиниці, кожна з яких має територіальну характеристику та класифікацію типу населення (міське/сільське).

Крок 4. Для кожної умовної адміністративної одиниці, окремо для міських та сільських населених пунктів, розраховується частка чисельності населення за однорічними віковими групами відносно загальної чисельності населення області станом на початок 1989 року.

Крок 5. Для кожного року на історичній осі, починаючи з 1890 року до моменту перепису населення 1989 року, методом бульбашкового сортування формується рейтинг народжуваності по 53 умовним адміністративним одиницям за переважною часткою населення (по 53 позиціях).

Крок 6. Здійснюється щорічна оцінка впливу рівня геноциду або соціальних потрясінь на рівень народжуваності у визначених умовних адміністративних одиницях, та порівнюється із середніми значеннями по Україні.

Застосування запропонованого алгоритму дозволяє отримати результати щорічного формування демографічної ситуації у кожній обраній адміністративній одиниці для подальшого аналізу. Це дозволяє,

зокрема: відстежувати зміни демографічної ситуації окремо для міських і сільських населених пунктів обраних областей та порівнювати їх між собою або із середніми значеннями по Україні у цілому; дослідити динаміку демографічної ситуації всередині адміністративної одиниці, окремо у міських чи сільських населених пунктах, з прив'язкою до певних історичних подій; порівнювати зміни демографічних ситуацій між окремими адміністративними одиницями під впливом подій обраного року або певного періоду.

Для оцінки динаміки демографічних процесів під впливом геноциду українського народу, здійсненого радянською владою, та впливом суспільних потрясінь XX століття, використовувалися дані останнього перепису населення Української РСР, проведеного в рамках Всесоюзного перепису населення СРСР 12 січня 1989 року – за два роки до розпаду СРСР. Цей перепис залишався єдиним офіційним джерелом інформації про демографічну ситуацію в Україні до перепису 2001 року. На основі цих даних Держстат України підготував звіти про демографічну ситуацію, доступні з 1989 року в електронному форматі [4]. 1989 рік перепису було обрано як базовий для аналізу, оскільки, враховуючи потенційну тривалість життя людини до 100 років, він дозволяє охопити історичний період із кінця XIX століття, майже до кінця у XX століття включаючи весь період панування радянської влади в Україні. Це дає можливість оцінити вплив радянської політики на депопуляційні процеси в українському етносі та проаналізувати її негативні наслідки для сучасної та майбутньої демографічної ситуації в Україні.

Для нашого дослідження, на основі матеріалів перепису 1989 року, зібрано вихідні дані про чисельність населення у таких адміністративних одиницях: Україна загалом, Автономна Республіка Крим, області, а також міста зі спеціальним статусом – Київ і Севастополь. Додатково було зібрано інформацію про чисельність населення у міських та сільських населених пунктах цих адміністративних одиниць.

Попереднє тестування запропонованого алгоритму на прикладі України та Полтавської області дало такі результати. На рис. 1 по горизонталі відкладено роки історичної осі, по вертикалі відкладено величина частки населення відповідного покоління станом на початок 1989 року. Графіки представляють розподіл часток населення за однорічними віковими групами у містах і селах Полтавської області. Для порівняння також наведено графіки середніх значень аналогічних показників у містах і селах по Україні. З отриманих розрахунків можна зробити такі попередні висновки:

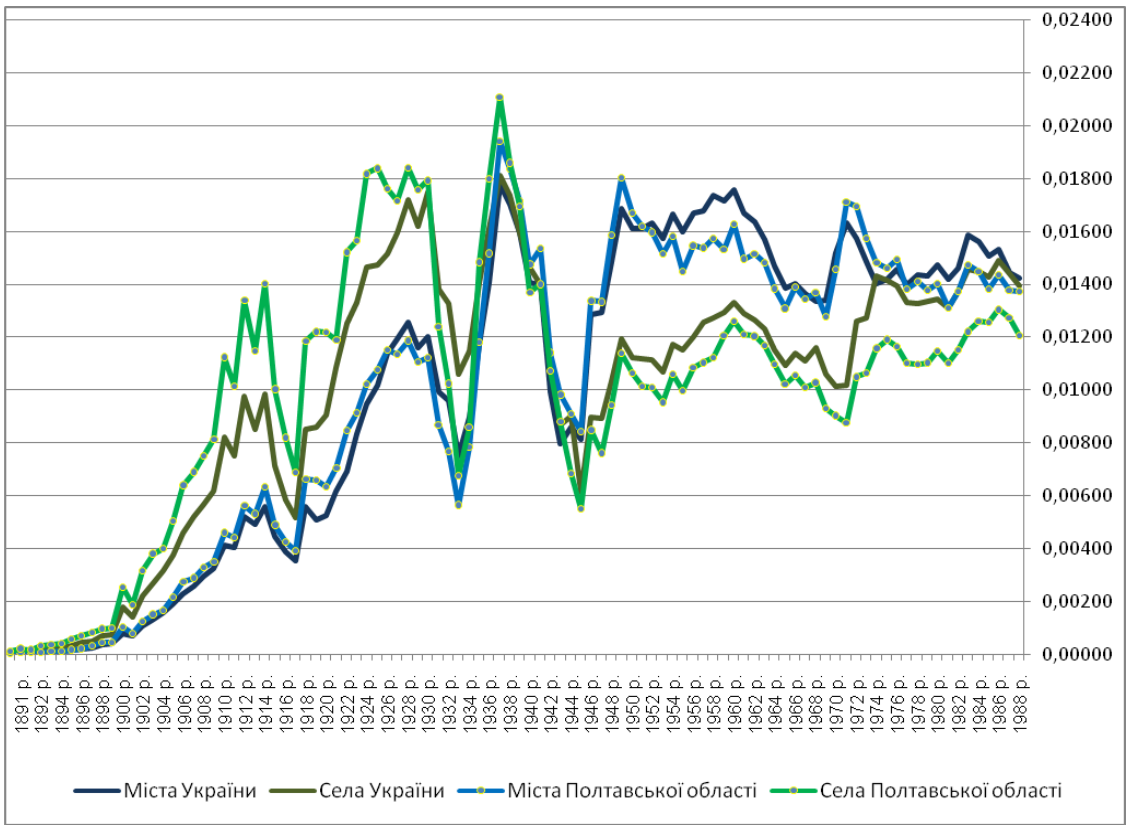

Рис. 1. Розподіл частки поколінь за роками народження з 1891 по 1988 рік за типом поселення (міські та сільські) у середньому по Україні та у Полтавській області, зафіксований переписом населення станом на 1 січня 1989 року.

Полтавська область з кінця XIX і до середини 20-х років XX століття була важливим осередком формування українського етносу, попри втрати під час Першої світової війни, громадянської війни та голоду 1921 року. До 1933 року демографічна ситуація у селах Полтавської області була позитивною, народжуваність перевищувала не тільки показники міст Полтавської області, але й середні по Україні. Однак радянська влада, чи не з перших днів існування, здійснювала геноцидну політику проти України.

Найсильніший удар під час Голодомору 1932–1933 років був спрямований радянською владою на села Полтавської області, де народжуваність впала до половини від середнього рівня по Україні. На нашу думку, цей показник був сформований найбільш ймовірно під впливом високого рівня дитячої смертності у ці роки.

Наслідки Другої світової війни найбільш значущо вплинули на відтворення сільського населення як України загалом, так і Полтавської області, особливо у 1945 році. У повоєнні роки спостерігається активний демографічний розвиток міст України, що меншою мірою проявляється в Полтавській області. Це, ймовірно, зумовлено залученням молоді до відбудови зруйнованих інших обласних центрів та промислових об’єктів в інших областях, а також відтоком молодих людей із сіл до міст та на інші повоєнні будівництва.

Полтавщина, яка на початку XX століття займала у рейтингу провідні позиції за рівнем народжуваності, за роки радянської влади втратила їх повністю. Внаслідок політики винищення сільського населення, область з позицій лідера за показниками відтворення населення за 100 років опустилася до найнижчих показників (рейтинг за кількістю народжень серед умовних адміністративних одиниць – 52–53 позиції). Станом на початок 1989 року Полтавську область було перетворено на депресивний регіон. Нині демографічна ситуація в Полтавській області характеризується як кризова. Спостерігається зростання рівня смертності на тлі дуже низького показника народжуваності. Депопуляція супроводжується суттєвим погіршенням стану здоров'я населення та зниженням середньої очікуваної тривалості життя.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: Організація Об'єднаних Націй (ООН), 09 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_155 (дата звернення: 13.11.2024).
2. Стешенко В. С. Переписи населення. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Perepysy_naselennia (дата звернення: 13.11.2024).
3. До питання синхронізації ретроспективи демографічних процесів і історичних подій в Україні. *Сучасна гуманітаристика : збірник матеріалів XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 23 травня 2019 р. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2019. Вип. 12. 277 с.
4. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник. Київ: Наукова думка, 1995. 688 с.

Синоверський Роман Іванович,
аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника
ORCID ID: 0009-0006-2519-4149

ДИНАМІКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ВОЄННИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України було введено воєнний стан, а згодом прийнято низку законодавчих актів, які покликані урегулювати деякі питанн пов'язані із необхідністю забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах збройної агресії, провадження правосуддя, тощо. Найбільша небезпека воєнного стану полягає в неможливості належним чином забезпечувати різними державними засобами найвищі соціальні цінності від посягань: людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку (ч. 1 ст. 3 Конституції України) [1].

Умови воєнного стану здатні поєднувати в собі одночасно декілька обставин, що значно підвищує ступінь суспільної небезпечності вчинюваних кримінальних правопорушень, серед яких на особливу увагу заслуговує вивчення динаміки правового регулювання запобігання вчинення кримінальних правопорушень проти цивільного населення.

В контексті нашого дослідження запобігання воєнним кримінальним правопорушенням включає комплекс заходів, спрямованих на недопущення порушень міжнародного гуманітарного права (далі-МГП) під час збройних конфліктів. Воєнні злочини охоплюють серйозні порушення правил і звичаїв ведення війни, таких як навмисне вбивство цивільних осіб, катування, взяття заручників, незаконне руйнування майна тощо. Запобігання цим злочинам є важливою складовою підтримання міжнародного миру і безпеки та захисту прав людини.

Що стосується динаміки правового регулювання запобігання воєнними кримінальним правопорушенням проти цивільного населення, то слід розглядати за такими групами:

1) норми міжнародного характеру: звичаєве право щодо правил ведення війни; міжнародні договори та конвенції в сфері захисту окремих категорій осіб під час збройних конфліктів; міжнародні договори та конвенції що регламентують правила ведення війни; міжнародні акти, що встановлюють правовий порядок відносин між державами та їх громадянами у збройному конфлікті;

2) вітчизняне законодавство: нормативно-правові акти загального характеру в сфері захисту прав та свобод людини і громадянина; нормативно-правові акти, надзвичайного характеру; нормативно-правові акти, що встановлюють кримінальну відповідальність за воєнні

кримінальні правопорушення проти цивільного населення; нормативно-правові акти в сфері кримінального судочинства; нормативно-правові акти в сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти цивільного населення.

Перш за все слід здійснити аналіз міжнародних актів в розглядуваній сфері. Першим етапом в сфері правил ведення війни, захисту окремих категорій населення було формування звичаєвих норм шляхом закріплення в національному законодавстві держав (військові статути, конституційне та кримінальне законодавства) ідентичних правил, що стосуються ведення військових дій, поводження з пораненими, військовополоненими і населенням ворога.

Основним міжнародним актом в сфері захисту цивільного населення від збройних конфліктів є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року чітко визначають обов'язок сторін конфлікту захищати цивільне населення, цивільні об'єкти від військового нападу. Під час бойових дій воюючі сторони зобов'язані пам'ятати про це [2].

Це означає, що цивільні особи перебувають під захистом МГП, коли вони зазнають збройного нападу під час активної фази, а також коли опиняються «у руках» ворога внаслідок застосування сили проти ворожих військових об'єктів або комбатантів (зокрема, коли вони перебувають на ворожій території). По-перше, йдеться про застосування принципу розрізнення та пропорційності [3].

По-друге, основним джерелом застосування МГП є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, яка захищає осіб, котрі в будь-який час і за будь-яких обставин перебувають в умовах конфлікту або окупації владою сторони конфлікту, або окупаційної території, громадянами якої вони не є [4].

Міжнародні договори, які імплементують права людини, також мають велике значення навіть у внутрішніх збройних конфліктах. Важливим є те, що міжнародні документи з прав людини розширюють і уніфікують різноманітні режими захисту МГП, прирівнюючи зобов'язання щодо прав людини до фундаментальних гуманітарних міркувань, щоб сприяти їх зміцненню. Механізми забезпечення дотримання зобов'язань за міжнародними документами з прав людини можуть бути використані як альтернативний засіб забезпечення дотримання режимів гуманітарного захисту під час збройного конфлікту [4].

Однак, незважаючи на велику кількість діючих міжнародних договорів, звичай продовжує залишатися джерелом міжнародного гуманітарного права. Загальнолюдська спрямованість МГП зумовила закріплення в ньому загальних звичаєвих норм, орієнтованих на міжнародну спільноту в цілому.

Серед найважливіших вітчизняних нормативно-правових актів у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина є Конституція України. Зокрема, в умовах воєнного стану в Основному законі міститься норма, яка

визначає, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України. Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 157) [1].

Основними національними нормативними-правовими актами, що регулюють відносини військового характеру на сьогодні є: Закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про оборону України», «Про основи національної безпеки України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Так відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Водночас згідно зі ст. 26 цього закону правосуддя на території, на якій запроваджено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства заборонені [6].

Окремо слід виділити нормативно-правові акти кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру. Зокрема це Кримінальний кодекс України, який містить норми, що визначають кримінальну відповідальність осіб за вчинення воєнних кримінальних правопорушень, а також посилення кримінальної відповідальності за ряд злочинів, вчинених в умовах воєнного стану, та Кримінальний процесуальний кодекс України [7], що регламентує особливий режиму проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану. В п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання [8].

Таким чином, правові основи запобігання воєнним злочинам включають в себе комплекс міжнародних та національних правових норм та механізмів, спрямованих на забезпечення відповідальності за порушення МГП, захист населення та дотримання прав людини під час збройних конфліктів. Важливою складовою є інтеграція норм міжнародного права в національну правову систему та забезпечення ефективної взаємодії між державними органами та міжнародними інституціями.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4936.
2. Женевська Конвенція Про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Законодав-ство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#n1555.
3. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: автореф. дис… д.ю.н.: 12.00.01.: Харків, 2010. 40 с.
4. Мануїлова К.В. Міжнародний захист прав людини та його взаємодія з міжнародним гуманітарним правом під час збройних конфліктів.URL: http://dspace.onua.edu. ua/bitstream/handle/11300/19359/.
5. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України № 2201-IX від 01.05.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України : URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

Слободян Василь Ігорович,
курсант,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: Пундик Тетяна Володимирівна,
старший викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РОЗСТРІЛИ Й ТОРТУРИ: АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Права людини – це основа цивілізованого світу. Існує низка нормативно-правових актів, які визначають базові права кожного. Але сьогодні український народ стикається з їх систематичним порушенням, що стосується як і цивільних, так і військових, які стають жертвами розстрілів, тортур і нелюдського поводження.

Женевські конвенції – це серія міжнародних договорів, які регулюють захист жертв війни: поранених, хворих, військовополонених, цивільного населення, що є основою міжнародного гуманітарного права. Їх підписали майже всі країни світу, включно з Україною та росією. Зокрема, була підписана Конвенція про поводження з військовополоненими, яку росія систематично порушує своїм відношенням до українських полонених. Дослідження передбачає збір даних, їх аналіз та систематизація цих злочинів як елемент геноциду українців, що вчиняється російською федерацією. Також буде підкреслена важливість документування фактів і притягнення винних до відповідальності та наявні юридичні шляхи для досягнення цього.

Вбивство полонених для армії рф – це систематичний злочин, який вчиняється все дедалі частіше. За даними української влади, від початку повномасштабного вторгнення під час здачі в полон загинуло більше сотні українських бійців. Моніторингові групи припускають, що насправді це число може бути набагато більшим. [5]

Одним із перших масованих вбивств українських полонених став терористичний акт в Оленівці, вчинений у ніч на 29 липня 2022 року в селищі Молодіжному Оленівської селищної ради. Це був не просто випадок розстрілу, а організована операція російського військового керівництва. Армія рф здійснила цілenапрямлений артилерійський удар по місцю перебування військовополонених, внаслідок чого було вбито більше 53 та поранено 130 українських військовослужбовців полку Азов. Знищення українських бійців росіянами мало на меті звинувачення у злочині Україну та приховування тортур над військовополоненими.

Один з відомих випадків розстрілу українського полоненого стало вбивство Олександра Мацієвського, факт якого задокументовано на відео.

Російські солдати розстріляли його за гасло «Слава Україні», що демонструє цинізм російського народу. Як вдалося встановити СБУ, Олександра Маційовського розстріляли 30 грудня 2022 року. Його тіло повернули додому в лютому 2023 року. [1]

За останні пів року кількість злочинів рф проти військовополонених збільшується. Міністр закордонних справ України Андрій Сибіга наголосив, що "страти почастішали", а 95% військових полонених зазнають тортур [3]. Ймовірно, це відбувається через певні невдачі ворожої армії на полі бою, колосальні втрати та для деморалізації українського суспільства. Зокрема, 10 жовтня російські солдати розстріляли 9 полонених ЗСУ [3]. Співробітники СБУ розслідують подібні випадки й заявили: "По ситуації на Курщині, де стратили дев'ятьох українських військових. Ми розуміємо, хто ці бійці. Зараз з'ясовуються деталі розстрілу наших військовополонених. Ми знаємо локацію, де це відбулося на Курщині, і відпрацьовуємо два російські підрозділи, які можуть бути причетні до розстрілу".

Наймасовіший розстріл українських полонених відбувся на початку жовтня на Покровському напрямку. Російські окупанти стратили 16 українських військових. Це сталося в районі сіл Миколаївка та Сухий Яр. Відповідне відео опублікували в соцмережах. [3]. Згодом начальник Авдіївської ГВА повідомляє, що причетні до цього ліквідовані. Враховуючи інтенсивність боїв, можна дійсно вважати цю інформацію правдиво.

CNN опублікували відео, на якому російські загарбники цинічно добивають поранених українських воїнів та тих, хто хотів здатися після того, як після штурму захопив позицію. Хоча ворог міг взяти їх в полон, та не став цього робити.

В липні російські військові жорстоко розстріляли двох полонених ЗСУ. Це сталося біля Роботиного на Запорізькому напрямку. Відео цинічного розстрілу безбройних українців поширили в Мережі 10 липня. Як пишуть у Мережі, злочин вчинили окупанти зі складу 70-го мотострілецького полку ЗС РФ. [4]

Зовсім нещодавно було задокументовано ще один воєнний злочин армії рф. Після штурмових противника дій бліндаж українських захисників загорівся. Російські військові оточили українських воїнів і ті хотіли здатися в полон. Проте ворожі солдати їх цинічно розстріляли. Ймовірно, відповідальні за це бійці 394 мотопіхотного полку.

Українські воїни мстять за своїх побратимів. Нещодавно, на Курському напрямку було знищено увесь взвод 155 бригади МП ТОФ РФ. Раніше солдати цієї бригади обезголовили українського військовослужбовця.

Воєнні злочини Росії в Україні розслідують Нацполіція, СБУ, ДБР, НАБУ. Процесуальне керівництво здійснює Офіс Генпрокурора. Органи прокуратури представляють сторону обвинувачення у судах та слідкують за дотриманням законів, міжнародних норм та практик під час

документування воєнних злочинів. Таким чином, ці докази можуть бути представлені як в українських, так і в міжнародних судах. У березні 2023-го генпрокурор Андрій Костін заявив, що в Україні створять спеціальні слідчі групи для збору доказової бази у справах про злочини Росії. Потім її мають передати до Міжнародного кримінального суду (МКС) [2].

Україна розробила безліч онлайн систем для документування воєнних злочинів рф. Зокрема, Портал RussianWarCriminals (shtab.net), застосунок eyeWitness to Atrocities, Платформа WarCrimes – за підтримки Офісу Генпрокурора України, Чат-бот WarCrime Міністерства юстиції України та багато інших.

Також для документування злочинів рф та притягнення винних до відповідальності працюють і міжнародні органцізації. 23 березня 2023 року у будівлі Міжнародного кримінального суду підписали угоду про відкриття польового Офісу прокурора МКС в Україні. Крім того, у липні у Гаазі розпочав роботу Міжнародний центр з розслідування вторгнення Росії в Україну. До складу центру входять прокурори з України, ЄС, США та Міжнародного кримінального суду. Одне з головних завдань центру — об'єднати вже наявні докази воєнних злочинів РФ. [2]

Вище згадані приклади доводять факт систематичих злочинів російської федерації проти українських військовополонених є грубим порушенням Женевських конвенцій та принципів міжнародного гуманітарного права. Ці дії не лише демонструють свідоме ігнорування міжнародних норм, але й є частиною геноциду українського народу.

Документування цих злочинів та притягнення винних до відповідальності – це не лише питання справедливості для жертв, але й важливий крок до зміцнення глобальної системи прав людини. Міжнародна спільнота повинна усвідомити, що безкарність породжує нові злочини. Вчасна реакція та чітке засудження таких дій – це захист людяності як основної цінності нашого світу.

Україна сьогодні бореться не лише за свою свободу, але й за принципи, на яких базується вся цивілізована спільнота. Пам'ять про жертв та прагнення до справедливості є нашим моральним обов'язком перед ними і майбутніми поколіннями.

Список використаних джерел

1. Ізвощікова А. В ООН заявили, що відео, на якому українського військового розстріляли за слова "Слава Україні", "може бути автентичним". Суспільне Новини. URL: https://suspilne.media/587085-v-oon-zaavili-so-video-na-akomu-ukrainskogo-vijskovogo-rozstrilali-za-slova-slava-ukraini-moze-buti-avtenticnim/.

2. Прізова В. Воєнні злочини РФ в Україні: громадські організації, що документують їх та збирають свідчення для трибуналу. Суспільне Новини. URL: https://suspilne.media/523271-voenni-zlocini-rf-v-ukraini-gromadski-organizacii-so-dokumentuut-ih-ta-zbiraut-svidcenna-dla-tribunalu/.

3. Україна розслідує розстріл 9 полонених ЗСУ на Курщині - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y8ze5v024o .
4. Хмельницька В. Розстріл українських військовополонених: стало відомо, кого вбили окупанти. ТСН.ua. URL: https://tsn.ua/exclusive/rozstril-ukrayinskih-viyskovopolonenih-stalo-vidomo-kogo-vbili-okupanti-2681193.html.
5. Чому росіяни розстрілюють українських військовополонених - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c4gpl82r3e3o.

СЕКЦІЯ 4: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Yankevych Dmytro,
Education seeker at the Faculty of Law,
Lviv Ivan Franko National University
ORCID ID: 0000-0003-4795-3215

Marcin Vasyl,
Education seeker at the Faculty of History,
Lviv Ivan Franko National University

ESPIONAGE AND TREASON IN HISTORICAL CONTEXT: TYPES AND ISSUES OF DISTINCTION

Ukraine, as a young democracy, is at the crossroads of many challenges that require not only a developed system of state institutions but also an updated legal framework capable of responding flexibly to threats. This is particularly true for criminal legislation, especially the sections that regulate issues of treason, espionage, and other crimes against national security. Historically, these categories of crimes have had significant importance since medieval times, when treason and espionage became key tools of political struggle and territorial control. In Ukraine, these crimes have held particular significance during national liberation struggles and during Soviet occupation, when the fight for independence often passed through espionage and internal betrayal. After gaining independence in 1991, Ukraine faced the necessity of adapting its criminal legislation to the new realities, taking into account historical lessons and modern geopolitical challenges. Treason is an extremely serious crime, as it threatens the very foundations of statehood and can have catastrophic consequences for the entire management system of the country. At the same time, the concept of "espionage" requires clear differentiation and more detailed analysis, as it often overlaps with the concept of treason but has fundamental differences in terms of the subject composition.

A key difficulty remains the correct interpretation and qualification of actions that may simultaneously fall under multiple articles. For example, treason in the form of espionage can appear as a crime under Article 114 of the Criminal Code of Ukraine, but it differs in terms of the subject of the crime. The existence of differences regarding the subject of the crime (treason is the act of a

citizen of Ukraine, whereas espionage is the act of a foreigner or a stateless person) significantly complicates the practical application of the norms determining the degree of responsibility for each type of action [1]. Such complexity can lead to errors in qualification, which affects the effectiveness of law enforcement and the fairness of court decisions.

Special attention is deserved regarding the criteria of the objective side of these crimes. Thus, treason in the form of "switching sides to the enemy" can be realized both physically (leaving for the territory of an enemy state) and intellectually, when a person assists the enemy with information or provides other resources without leaving the territory of Ukraine. Such an expanded interpretation of treason requires additional clarifications and methodological recommendations from law enforcement officials, which would contribute to unifying judicial practice and reducing abuses in this area [2]. Similarly, espionage under Article 114 of the Criminal Code of Ukraine encompasses not only the physical transfer of information but also the intent to provide data that constitutes state secrets to a foreign state or organization. In this case, the qualification may depend on how clearly the person's intent is defined and at what stage the crime is considered completed [3].

Another important aspect is that Ukrainian legislation provides for the possibility of exemption from criminal liability for voluntary abandonment of criminal intentions and reporting espionage activities to state authorities. This incentive norm has significant potential for crime prevention and helps ensure that individuals involved in espionage or treason cease their actions at early stages. At the same time, the effectiveness of applying such norms depends on the clear definition of the circumstances that allow for exemption from responsibility, as this provision should not be exploited by wrongdoers to avoid punishment after harm has already been caused to the state [4, p. 132].

Furthermore, in the context of modern challenges associated with the rapid development of technologies and globalization, it is important to expand the scope of espionage to account for new forms of information transfer. Attention should be given to so-called "cyber espionage," which becomes especially dangerous due to the potential for remote access to state secrets and the abuse of information technologies [5, p. 89]. Information security is now one of the most important areas of national security, so Ukrainian legislation must include special mechanisms to prevent cyber espionage, which is increasingly used by foreign states or organizations to influence Ukraine's internal politics and economy [6, p. 121].

Further research on the legal nature of treason and espionage, improving existing norms, and developing detailed recommendations for judicial practice are urgent tasks for law enforcement officials and legislators. It is important that criminal legislation in Ukraine becomes more flexible and responds to contemporary challenges, which will increase the effectiveness of counteracting threats to national security and protect the state from both external and internal dangers.

References

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 липня 2001 року No 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text. (дата звернення: 31.10.2024).

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. URL: https://jurkniga.ua/contents/naukovo-praktichniy-komentar-krimnalnogo-kodeksu-ukrani-vidannya-10-te-pereroblene-ta-dopovnene.pdf. (дата звернення: 31.10.2024).

3. Бутчана В. В., Узунова О. В. Відмінність складу злочину "Державна зрада" у формі шпигунства (ст.111 КК України) від складу злочину "Шпигунство" (ст. 114 КК України): кримінально-правовий аспект кваліфікації. Право/5. Кримінальне право та кримінологія. URL: http://www.rusnauka.com/46_PWMN_2015/Pravo/5_204351.doc.htm. (дата звернення: 31.10.2024).

4. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. Київ: Правові джерела, 2008. 324 с.

5. Правила кваліфікації злочинів: Методичні рекомендації. Під ред. В. В. Кривенка. Харків: Юрайт, 2021. 156 с.

6. Порівняльне кримінальне право: підручник. За ред. Ю. В. Бауліна, В. В. Куц. Київ: Атіка, 2019. 415 с.

Богданюк Руслан Ігорович,
аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
ORCID ID: 0009-0004-1631-9179

ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Під час розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності суб'єкти, заінтересовані в результатах розгляду справи, нерідко вдаються до протидії законній кримінальній процесуальній діяльності сторони обвинувачення та інших суб'єктів, залучених до кримінального провадження. Відповідно до проведеного нами анкетування працівників правоохоронних органів найчастіше об'єктами протиправного впливу стають потерпілий, близькі особи потерпілого, майно й інші активи потерпілого, рідше зазнають протиправного впливу – працівники правоохоронних і судових органів, співробітники експертних установ, ревізори, аудитори, матеріали кримінальних проваджень, офіційні документи тощо.

Ураховуючи, що потерпілий хоча і залучається переважно в тих кримінальних провадженнях, що посягають на законні інтереси суб'єктів господарювання (а не там, де посягання відбулося на публічні та державні інтереси), спосіб протидії розслідуванню, що пов'язаний із незаконним впливом на потерпілого все ж таки є доволі поширеним. Методи впливу, що застосовуються стосовно потерпілих різноманітні. Вони отримують «компенсацію» за відмову від надання правдивих показань або дачу неправдивих свідчень, замовчування відомих їм обставини події. Потерпілих залякують, їх переслідують, їм погрожують, висувають ультимативні вимоги під приводом ненадання будь-яких благ. Щоб вплинути на них знищують їх майно, застосовують заходи фізичного та психологічного впливу тощо. Отже, потерпілий навіть під час досудового розслідування може зазнавати травматичного впливу через процес розслідування події, що відбулася раніше. Тому завдання захисту потерпілого, його інтересів не втрачає своєї актуальності впродовж усього досудового розслідування та судового розгляду.

Отримання від потерпілого інформації щодо впливу на нього має стати відліковим етапом початку вжиття заходів щодо подолання протидії розслідуванню. Потреба застосування заходів впливу стосовно потерпілого може стати лише початковим моментом комплексної діяльності щодо подолання протидії розслідуванню.

На стадії досудового розслідування факт отримання відомостей про неправомірний вплив на потерпілого потребує відповідного реагування, зокрема, шляхом проведення тактичних заходів, а також комплексу процесуальних дій і заходів. В умовах наявності реальних ризиків для

життя та здоров'я потерпілого, необхідно визначити алгоритм дій потерпілого та довести їх до відома останнього. Погоджуємося з цього приводу з позицією, що представники органів досудового розслідування у питаннях забезпечення безпеки учасників кримінального провадження не повинен нехтувати заходами, які хоч і не передбачені положеннями чинного законодавства, але не суперечать йому і відповідають нормам етики, потребам загальнолюдської моралі [1, с. 77].

Узагалі-то в юридичній літературі висвітлюються різні підходи до виокремлення та класифікації криміналістичних засобів і методів подолання протидії розслідуванню. Наприклад, С. О. Книженко, визначаючи їх із урахуванням специфіки злочинів проти правосуддя, класифікувала згадані заходи за такими підставами: «1) за змістом (організаційні, тактичні, технічні засоби); 2) за суб'єктом застосування (слідчим, оперативними підрозділами, ін.); 3) за стадіями кримінального судочинства (досудове розслідування, судовий розгляд); 4) за обсягом (одиничні і комплексні); 5) за спрямованістю (щодо суб'єктів протидії; інформації про злочин, його приховуванні, про хід розслідування, про інші обставини кримінального провадження; матеріальних об'єктів)» [2, с. 100].

Визначаючи сутність заходів, що можуть бути проведені в контексті подолання тих форм протидії, котрі реалізуються стосовно потерпілого, то тут беззаперечно слід звернутися до положень Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Ними визначено, що «заходами забезпечення безпеки є: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; г) заміна документів та зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; з) закритий судовий розгляд» [3]. Окрім цього, відповідно до ч. 2 ст. 7 згаданого Закону «з урахуванням характеру та ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки» [3]. Тобто допустиме проведення й інших заходів, водночас з огляду на засади імперативного методу регулювання, ст. 19 Конституції України виникає логічне заперечення щодо того, чи можуть застосовуватися такі заходи працівниками правоохоронних органів, які зобов'язані діяти виключно в порядку, передбаченому законом.

Аналізуючи нормативні положення, які врегульовують процесуальні заходи забезпечення безпеки, зокрема і потерпілих, від кримінальних правопорушень, вважаємо, що потерпілий, як і свідки потребують закріплення додаткових гарантій щодо неможливості їх допиту стосовно дійсних даних, які було законспіровано під час застосування заходів

безпеки. Вважаємо, що такі принципи необхідно закріпити в ст.ст. 55, 353 Кримінального процесуального кодексу України.

Отже, вплив на потерпілого є типовим заходом протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Способи впливу на нього є чисельними, що зумовлює активізацію правоохоронних органів у напрямі протидії їм негайно, комплексно та ґрунтовно. Попри те, що в цілому положення Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» цілком відповідають сучасним запитам правозастосовної діяльності, усе ж таки, окремі норми потребують вдосконалення. Щодо положень кримінального процесуального законодавства, то вдосконалення потребують норми, викладені у ст.ст. 55, 353 КПК України, у контексті закріплення додаткових гарантій щодо неможливості допиту потерпілого стосовно дійсних даних, які було законспіровано під час застосування заходів безпеки.

Список використаних джерел

1. Коментар до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. / [В. І. Бояров, Л. Б. Ільковець, Т. І. Грузінова та ін.] // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2002. № 1. С. 76–129.

2. Книженко С. О. Протидія розслідуванню злочинів проти правосуддя: структура та сучасні криміналістичні засоби подолання. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М.В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 99-101.

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12 (дата звернення: 27.11.2024).

Горяченко Руслан Іванович,
доктор філософії у галузі права, начальник Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, полковник поліції

ІННОВАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЗАТРИМАНИХ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення правового порядку, що, перед усім здійснюється правоохоронними органами, є запорукою побудови сучасної європейської правової держави, невід'ємними складовими якої є верховенство права та дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, органами публічної влади.

Згадані принципи є невід'ємними постулатами функціонування й Національної поліції України, одним із завдань якої є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави. Будучи учасником правоохоронних відносин на поліцію покладаються не лише державно-владні повноваження, що надають їй можливість притягати винних осіб до відповідальності, але й зобов'язання щодо забезпечення прав і гарантій правопорушників, зокрема, й затриманих.

Забезпечення прав затриманих органами правопорядку це не лише вимоги окреслені нормами міжнародного та національного права, але й суспільний запит, що кореспондується з європейськими цивілізаційними цінностями. У зв'язку з чим послуги, які надаються поліцією, поступово переходять на новий якісний рівень, що обумовлений інноваціями, які впроваджуються в діяльність цього органу виконавчої влади на тлі євроінтеграції, що набирає обертів, та боротьби України за незалежність, національну ідентичність та демократію.

Ключовими з-поміж прав затриманих, з погляду міжнародних правозахисних організацій, є: право особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (рідних/близьких/консульство); право на захист, тобто доступу до адвоката; право на медичну допомогу. Зазначені фундаментальні можливості затриманого є, перед усім, важливими запобіжниками вчинення будь-яких форм жорстокого поводження з боку поліцейських. Саме тому на їх дотриманню сфокусована увага керівництва Національної поліції.

Одним з перших кроків на цьому шляху стало внесення змін до структури територіальних органів поліції (наказ Національної поліції України від 26 травня 2021 року № 441 «Про затвердження Змін до структури територіальних органів поліції» [1]), завдяки яким створено новий інститут інспекторів дотримання прав людини, які, зокрема, є

відповідальними особами за перебування та забезпечення прав затриманих у територіальних (відокремлених) підрозділах поліції головних управлінь Національної поліції в областях та місті Києві. Їх місія – забезпечувати дотримання прав людини, законність затримання, гарантувати безпечне середовище особам, які перебувають в підрозділі поліції, а також виявляти порушення процесуальних прав та гарантій затриманої особи з моменту затримання особи і до застосування судом відповідного запобіжного заходу забезпечення кримінального провадження або до звільнення особи з під варти. Варто відзначити, що інспектори дотримання прав людини здійснюють забезпечення дотримання прав затриманих не лише в порядку статті 208 Кримінального процесуального кодексу України, але й затриманих в порядку статті 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

З метою належного забезпечення вищезгаданих прав затриманих, а також вирішення проблемних питань з цього приводу, на яких неодноразово акцентували свою увагу Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях, Європейський комітет із запобігання катуванням у своїх доповідях, а також Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у своїх звітах та поданнях наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24 травня 2022 року № 311 затверджено «Інструкцію з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» [2].

Основним призначенням інформаційної підсистеми «Custody Records» є: а) запобігання незаконному затриманню осіб, удосконалення системи їх захисту від катувань і належного поводження, а також підвищення стандартів захисту прав поліцейських від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях; б) об’єднання інформації про затриманих осіб з моменту їх фактичного затримання, перебування в територіальних органах Національної поліції України та звільнення або поміщення до спеціальних установ інших органів державної влади в єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп’ютерного та комунікаційного обладнання; в) здійснення опитування затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання, щодо обставин та підстав затримання, а також фіксації всіх дій із затриманою особою під час її перебування в органі (підрозділі) поліції; г) забезпечення оперативного реагування та прийняття управлінських рішень посадовими особами органів (підрозділів) поліції в разі неналежного поводження із затриманими.

Станом на 05 грудня 2024 року систему «Custody Records» запроваджено в 120 підрозділах поліції.

Запровадження вище згаданої інформаційної підсистеми паралельно здійснювалося не тільки в підрозділах поліції, але й в ізоляторах тимчасового тримання. Цьому сприяло й прийняття наказу Міністерства

внутрішніх справ України від 25.09.2023 № 777 «Про організацію діяльності ізоляторів тимчасового тримання Національної поліції України», яким, зокрема, затверджено Інструкцію із забезпечення режиму тримання та охорони осіб, які утримуються в ізоляторах тимчасового тримання Національної поліції України. В загальних положеннях цієї інструкції зазначається, що особа, відповідальна за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих, утримуваних в ІТТ, - інспектор (старший інспектор) дотримання прав людини, який діє відповідно до своїх функціональних обов'язків, а також, здійснює формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» [3].

Систему «Custody Records» наразі запроваджено у всіх функціонуючих ізоляторах тимчасового тримання України.

За ініціативи Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України, що була підтримана Урядом України, Верховною Радою України було прийнято Закон України від 21 березня 2024 року № 3623-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо посилення ефективності функціонування інституту службових осіб, відповідальних за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих» [4], яким було внесено зміни до статті 212 Кримінального процесуального кодексу України.

У підсумку це призвело до унеможливлення покладення обов'язків відповідальної особи за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих на слідчих, дізнавачів, керівників органів досудового розслідування, керівників органів дізнання, інших співробітників підрозділу органу досудового розслідування та оперативних підрозділів, які безпосередньо дотичні до здійснення затримання.

Вжиття цього заходу з боку Українського парламенту дозволило привести положення згаданого процесуального кодексу до міжнародних стандартів, визначених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також врахувати рекомендації Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Водночас з метою забезпечення ефективної організації роботи інституту інспекторів дотримання прав людини, спрямування та координації їх роботи в структурі територіальних органів поліції створено відділи (сектори) організації діяльності ізоляторів тимчасового тримання та моніторингу дій із затриманими (наказ Національної поліції України від 08.08.2024 № 854 [5]), що сприятиме ефективному забезпеченні дотриманням прав і свобод людини в поліцейській діяльності, підвищенню авторитету та рівня довіри населення до поліції, як сервісного правоохоронного органу, виявленню та усуненню проблем, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод людини в поліцейській

діяльності, підвищенню результативності та покращенню ефективності виконання поліцією завдання щодо охорони прав і свобод людини.

Дієве функціонування нової інституційної системи в структурі Національної поліції з необхідністю вимагає не лише створення ієрархічного ланцюга підрозділів дотримання прав людини, але й унормування їх правового статусу та порядку діяльності.

Задля досягнення цієї мети Департаментом головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України було розроблено Інструкцію з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України (далі - Інструкція), в якій визначено завдання та функції цих підрозділів поліції, порядок здійснення ними планування, аналітичної, методичної та статистичної діяльності, визначено перелік заходів, спрямованих на забезпечення дотримання прав і свобод людини в поліцейській діяльності, порядок проведення моніторингу за дотриманням поліцейськими прав та процесуальних гарантій затриманих осіб, доставлених до органів (підрозділів) поліції, завдання та напрями взаємодії таких підрозділів з іншими органами (підрозділами) поліції, органами державної влади та місцевого самоврядування, міжнародними організаціями та громадськістю. Згадана інструкція затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.10.2024 № 699 [6] та наразі перебуває на стадії опублікування у офіційному виданні.

Реалізація всіх вище перерахованих інноваційних заходів дозволи суттєво покращити стан дотримання прав людини в поліцейській діяльності, підтвердженням чому є результати проведеного у 2024 році Офісом Ради Європи в Україні дослідження на тему: «Аналіз стану справ та рекомендацій щодо оцінювання ефективності роботи системи «Custody Records» у межах проєкту «Посилення правоохоронних органів України під час війни та у повоєнний період», який є частиною Плану дій Ради Європи для України «Стійкість. Відновлення. Відбудова» на 2023-2026 роки.

Як зазначається в документі, підготовленим експертами Ради Європи, в Україні наразі прийнято на законодавчому рівні та впроваджуються усі запобіжники проти катувань та жорстокого поводження під час перебування в поліції, а саме: доступ до лікаря, доступ до правової допомоги та інформування третьої сторони про місце перебування. Успіхи у просуванні запобіжників проти жорстокого поводження визнає й Європейський комітет запобігання катувань.

Запровадження посад інспекторів з прав людини, з погляду експертів, є прогресом на шляху забезпечення дотримання прав затриманих під час їх перебування у відділках поліції та ізоляторах тимчасового тримання. Подальший розвиток системи «Custody Records» у всіх підрозділах поліції здатне забезпечити належний рівень гарантій (запобіжників) від жорстокого поводження під час перебування затриманих в поліції [7, с. 24-25].

Підсумовуючи, зазначимо, що незважаючи на досягнуті результати, які були представлені вище, перед Національною поліцією наразі залишається ряд задач, що потребують розв'язання в найближчій перспективі, зокрема:

1) масштабування шляхом запровадження у всіх підрозділах поліції України, де функціонує орган досудового розслідування, системи «Custody Records», а також визначення ефективності її роботи на основі показників, визначених експертами Ради Європи;

2) організація ефективної роботи підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України на основі Інструкції, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.10.2024 № 699;

3) налагодження взаємодії підрозділів дотримання прав людини та окремих інспекторів дотримання прав людини з органами правопорядку й іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями з метою підвищення авторитету та рівня довіри населення до поліції, створення позитивного іміджу поліції як органу правопорядку, виявлення та усунення проблем, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод людини, зокрема затриманих, у діяльності поліції.

Список використаних джерел

1. Наказ Національної поліції України від 26 травня 2021 року № 441 «Про затвердження Змін до структури територіальних органів поліції». URL: http://tranzit.ltd.ua/nakaz/.

2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 травня 2022 року № 311 «Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-22#Text.

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25 вересня 2023 року № 777 «Про організацію діяльності ізоляторів тимчасового тримання Національної поліції України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2034-23#Text.

4. Закон України від 21 березня 2024 року № 3623-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо посилення ефективності функціонування інституту службових осіб, відповідальних за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3623-20#Text.

5. Наказ Національної поліції України від 08 серпня 2024 року № 854 «Про затвердження Змін до Структури територіальних органів поліції». URL: http://tranzit.ltd.ua/nakaz/.

6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 жовтня 2024 року № 699 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності

підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України». URL: https://ips.ligazakon.net/document/RE42934?an=1.

7. Аналіз стану справ та рекомендацій щодо оцінювання ефективності роботи системи «Custody Records», підготовлений у межах проєкту Ради Європи «Посилення правоохоронних органів України під час війни та у повоєнний період», який є частиною Плану дій Ради Європи для України «Стійкість. Відновлення. Відбудова» на 2023-2026 роки. 2024. Київ. 26 с.

Єфіменко Олег В'ячеславович,
аспірант відділу аспірантури та докторантури
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України внесла суттєві зміни в усі сфери життєдіяльності держави, в тому числі і в правосуддя, чим створила нові виклики перед судовою системою. В умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, який триває і досі, питання забезпечення прав учасників судового розгляду є особливо актуальним через специфіку правового режиму, який накладає обмеження на права та свободи громадян, у відповідності до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [1, 2].

Необхідність забезпечення відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності в певній мірі призводить до створення ризиків для забезпечення прав і свобод сторін та інших учасників судового провадження, гарантованих статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами).

Незважаючи на корективи, внесені воєнним станом, який є особливим правовим режимом, введеним на території держави, одним із найважливіших завдань залишається забезпечення прав учасників судового розгляду, що є основою забезпечення верховенства права. Наведене узгоджується із п. 1 рішення Ради суддів України № 9 від 24 лютого 2022 року, відповідно якому, навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист [3].

Наразі, проблемним та актуальним залишається питання забезпечення доступу сторін та інших учасників справи до правосуддя. Враховуючи, що у зонах активних бойових дій та на окупованих територіях більшість судів припинили відправлення правосуддя, а судові справи передані до судів інших регіонів, це ускладнює можливість безпосередньої участі сторін під час судового розгляду, та, фактично, призводить до збільшення тривалості розгляду провадження.

З метою вирішення поставлених викликів, Радою суддів України оприлюднені рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану, відповідно до п. 10 яких, передбачена можливість проведення судового засідання в режимі відеоконференції за допомогою технічних засобів, в тому числі і власних, не визначених КПК України [4].

Наведені рекомендації відповідають позиції Верховного Суду, висловленій у листі № 1/0/2-22 від 03 березня 2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» п. 7 якого фактично дублює зміст п. 10 рекомендацій Ради суддів України [5].

Однак, у зв'язку з технічними складнощами, які викликані низьким рівнем цифрової грамотності населення, а також проблемами із доступом до мережі «Інтернет», у зонах активних бойових дій та на окупованих територіях, використання вказаного способу є досить обмеженим.

За такого, навчання громадян цифрової грамотності та розширення супутникової системи інтернет-зв'язку, з метою забезпечення стабільного доступу до мережі «Інтернет» у місцях, де традиційні підключення є недоступними або ненадійними, значно полегшить доступ сторін та інших учасників справи до суду та забезпечить вищій рівень дотримання прав.

Не менш важливим питанням у забезпеченні прав і свобод громадян є дотримання права на захист, забезпечення якого обумовлено низкою складнощів, які впливають на обстоювання стороною захисту правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України, та є одним із ключових викликів у сфері прав людини в умовах війни.

Інститут адвокатури, який виконує важливу роль у забезпеченні права на захист, фактично не функціонує на тимчасово окупованих територіях, через відсутність можливостей для здійснення своєї діяльності. У зонах активних бойових дій адвокати також стикаються зі значними складнощами у своїй діяльності, яка носить відносно обмежений характер. Через відсутність фізичного доступу до підзахисних та певних місць вони не можуть в повній мірі реалізовувати свої процесуальні права, зокрема, приймати участь у слідчих діях, таких як: допит підозрюваного, свідків; збір речових доказів; проведення слідчих експериментів, тощо.

Для вирішення цих проблем необхідно запроваджувати сучасні засоби доступу до правової допомоги. Одним із можливих рішень є розширення дистанційних послуг для громадян, які перебувають на окупованих територіях або у зонах активних бойових дій. Зокрема, слід забезпечити юридичні онлайн-консультації та розвивати платформи для надання правничої допомоги. Це дозволить, принаймні частково, компенсувати брак фізичної присутності адвокатів та забезпечити громадянам мінімальні гарантії їхніх прав.

Поряд із цим, залишається актуальною та дискусійною проблематика впливу на права сторін та інших учасників провадження проведення закритих судових засідань. В умовах воєнного стану закриті судові засідання, здебільшого, проводяться з метою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, захисту таємниці, що охороняється законом, а також у зв'язку з розглядом справ про

кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості осіб.

Однак, така практика створює низку викликів, зокрема, відсутність громадського контролю за судовим процесом, що формує уявлення про можливість прийняття упереджених або неправомірних рішень, а також порушення процесуальних прав учасників.

Таким чином, з метою мінімізації негативних наслідків здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні суди повинні належним чином мотивувати такі свої рішення, які мають ґрунтуватися на реальних підставах, передбачених чинним законодавством, із чітким зазначенням необхідності обмеження публічності, в той час як сам судовий розгляд повинен відповідати загальним засадам кримінального провадження.

Підсумовуючи, зазначимо, що право на захист є ключовою гарантією справедливого судового розгляду, навіть в умовах воєнного стану. Однак, реалізація цього права ускладнена неможливістю фізичного доступу адвокатів до підзахисних, обмеженим доступом до доказів та неможливістю проведення повноцінних процесуальних дій. Закриті судові засідання створюють додаткові ризики, зокрема обмеження громадського контролю, порушення процесуальних прав сторін та сумніви у неупередженості суду. Для мінімізації цих проблем необхідно вдосконалити національне законодавство, запровадивши механізми дистанційної участі у процесуальних діях, чітко мотивувати рішення про закритість засідань, а також інтегрувати міжнародний досвід захисту прав людини під час конфліктів та посилити гарантії для адвокатів, забезпечуючи баланс між захистом прав громадян і національною безпекою.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 26.11.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 26.11.2024).

3. Рішення Ради суддів України № 9 від 24.02.2022 «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні» : веб-сайт. URL: https://rsu.gov.ua/ua/documents?id=130&page=4&per-page=8 (дата звернення: 26.11.2024).

4. Рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану : веб-сайт. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-

ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu (дата звернення: 26.11.2024).

5. Лист Верховного суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 1/0/2-22 від 03 березня 2022 року. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf (дата звернення: 26.11.2024).

Зінченко Данііл Анатолійович,
ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції
ORCID ID: 0000-0002-8089-0511

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У контексті реформування системи правоохоронних органів України особливу увагу приділено Національній поліції як ключовій ланці забезпечення правопорядку та прав людини. Одним із визначальних завдань поліції є дотримання стандартів прав людини під час кримінального судочинства.

Забезпечення прав людини є фундаментальною основою діяльності Національної поліції України, яка визначена як національним законодавством, так і міжнародними правовими актами. Національна поліція виконує важливу функцію у забезпеченні громадського порядку, запобіганні правопорушенням, проведенні розслідувань злочинів та захисті прав усіх учасників кримінального судочинства. Її діяльність має відповідати найвищим стандартам прозорості, законності та дотримання принципу верховенства права. Особливе значення в рамках роботи Національної поліції має дотримання прав осіб, які залучені до кримінального процесу. Це включає такі важливі аспекти, як право на справедливий судовий розгляд, захист від необґрунтованого затримання, недопущення будь-яких форм катувань чи жорстокого поводження. Для досягнення цих цілей ключовим є забезпечення належної професійної підготовки працівників поліції, включаючи їхню обізнаність із міжнародними нормами у сфері прав людини, такими як Конвенція ООН проти катувань, Європейська конвенція з прав людини та інші міжнародні стандарти. Дотримання прав людини неможливе без ефективної взаємодії поліції з громадянським суспільством, а також забезпечення відкритості та прозорості її діяльності[1]. Поліція має демонструвати високий рівень етики та компетенції, що дозволяє мінімізувати ризики порушень прав людини під час розслідування злочинів або застосування заходів примусу. Важливо, щоб під час виконання службових обов'язків працівники поліції суворо дотримувалися процедурних гарантій, таких як надання доступу до адвоката, інформування затриманого про його права та фіксація всіх дій у межах розслідування. Ефективність забезпечення прав людини залежить також від технологічної спроможності поліції. Використання сучасних технічних засобів дозволяє уникати багатьох порушень і забезпечувати належну доказову базу, що зміцнює довіру суспільства до поліції[2]. Важливим аспектом є розвиток взаємодії між поліцією та громадами, що

дає змогу вчасно реагувати на правопорушення, враховувати інтереси населення та забезпечувати справедливе ставлення до всіх учасників процесу.

На нашу думку, роль Національної поліції України в забезпеченні прав людини є багатогранною та потребує системного підходу. Необхідно поєднувати юридичні, організаційні та освітні аспекти для підвищення ефективності її діяльності в умовах сучасних викликів. Успішне виконання цього завдання сприяє утвердженню принципів демократичної правової держави, де права та свободи кожної людини є пріоритетом усього суспільства.

Реформування Національної поліції України стало важливим кроком на шляху до зміцнення правопорядку та забезпечення прав людини. Водночас існують суттєві виклики, які потребують вирішення для підвищення ефективності правоохоронної діяльності. Однією з ключових проблем є недостатній рівень професійної підготовки частини працівників поліції. Брак знань і навичок у сфері прав людини, а також відсутність систематичних тренінгів щодо застосування процесуальних норм спричиняють ризики порушення основних прав і свобод громадян. Це питання особливо актуальне в умовах складних кримінальних розслідувань, коли правильність дій правоохоронців безпосередньо впливає на дотримання законності[3]. Ще одним викликом є надмірне навантаження на поліцейських, що перешкоджає якісному виконанню їхніх обов'язків. Брак часу та ресурсів призводить до недотримання встановлених процедур і стандартів. У таких умовах правоохоронці часто змушені працювати в режимі багатозадачності, що знижує їхню ефективність та збільшує ймовірність помилок. Ситуація ускладнюється корупційними проявами та випадками зловживання службовими повноваженнями, які створюють негативний імідж поліції і сприяють погіршенню довіри з боку громадян[4]. Технічна недостатність є ще однією перешкодою у вдосконаленні діяльності Національної поліції. Відсутність сучасного обладнання та цифрових технологій ускладнює проведення розслідувань, знижує якість доказової бази та затримує впровадження новітніх методик кримінального аналізу. Водночас низький рівень довіри громадян до правоохоронних органів залишається серйозним викликом. Без активної співпраці з населенням неможливо досягти справжньої прозорості та ефективності в роботі поліції. Для подолання цих викликів потрібен комплексний підхід, який включає низку стратегічних заходів. Одним із ключових напрямів є систематичне підвищення кваліфікації поліцейських шляхом впровадження спеціалізованих тренінгів з прав людини, етики та сучасних методів розслідування. Важливою складовою є створення механізмів громадського контролю, які забезпечать прозорість дій поліції та сприятимуть зміцненню довіри до неї. Технічна модернізація правоохоронної системи, зокрема впровадження цифрових технологій для збору та обробки даних,

також є необхідною умовою для підвищення ефективності діяльності поліції.

Ми вважаємо, що слід посилювати програми взаємодії між поліцією та громадами. Відновлення довіри можливе через відкритий діалог, залучення громадян до вирішення локальних проблем і підвищення прозорості в ухваленні рішень. Цей підхід дозволяє поліції не лише покращити свій імідж, а й більш ефективно забезпечувати правопорядок, враховуючи потреби місцевих громад. Успішна реалізація таких заходів сприятиме зміцненню принципів верховенства права та утвердженню високих стандартів дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України.

Отже, роль Національної поліції України у забезпеченні прав людини в кримінальному судочинстві є визначальною для утвердження принципів верховенства права. Успішне виконання цієї ролі вимагає системних змін, зокрема підвищення професійної компетентності працівників, технічного вдосконалення та посилення громадського контролю. Подолання викликів, з якими стикається поліція, є критично важливим для забезпечення правопорядку та довіри громадян до правоохоронної системи. Ефективна реалізація цих заходів сприятиме розвитку правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Кондрацький Ю. М. Завдання та функції керівника територіального органу Національної поліції як суб'єкта контролю. *Європейські перспективи*. 2022. № 4. С. 281-287. DOI: https://doi.org/10.32782/EP.2022.4.40.
2. Кондрацький Ю. М. Правові засади забезпечення контролю керівника територіального органу Національної поліції України та місце серед них адміністративно-правового регулювання*. Наше право*. 2022. № 3. С. 253-259. DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2022.3.38.
3. Наумова А. О. Деякі проблеми захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану*. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2024. С. 632-634.
4. Оніщенко Є. П. Психологічні аспекти свідчення у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 393-395.

Іванцов Володимир Олександрович,
начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції
ORCID ID: 0000-0002-2904-0466

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Становлення демократичної правової держави вимагає дотримання принципів верховенства права та гарантування прав людини. У цьому контексті особливої уваги заслуговує діяльність органів, відповідальних за розслідування кримінальних правопорушень, зокрема Національної поліції України. Контроль і нагляд за їх діями є важливим механізмом забезпечення законності, захисту прав осіб у кримінальному провадженні та недопущення зловживань.

Діяльність Національної поліції України у сфері кримінального провадження ґрунтується на основоположних принципах, закріплених у Конституції України, Законі України "Про Національну поліцію", Кримінальному процесуальному кодексі та інших нормативно-правових актах. Ці документи визначають правові засади, порядок дій і межі компетенції поліції при здійсненні досудового розслідування, яке є важливою стадією кримінального провадження, особливо з точки зору забезпечення прав і свобод людини[1]. Досудове розслідування включає збирання, перевірку та оцінку доказів, а також ухвалення рішень, які мають значний вплив на процесуальні права учасників справи. Контроль за діяльністю поліції у цій сфері здійснюється через кілька основних механізмів, зокрема судовий нагляд, процесуальне керівництво прокурора та внутрішній контроль. Судовий нагляд є важливою гарантією дотримання прав людини, оскільки забезпечує перевірку законності й обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності поліції. Наприклад, дозвіл на проведення негласних слідчих дій або обрання запобіжних заходів надається лише за рішенням слідчого судді, що знижує ризик зловживань з боку правоохоронців. У свою чергу, прокурор виконує функцію процесуального керівника, контролюючи законність дій слідчих та оперативних працівників, а також забезпечуючи належне реагування на порушення. Крім зовнішнього нагляду, внутрішні механізми контролю, такі як відділи внутрішньої безпеки в структурі Національної поліції, також відіграють важливу роль. Вони здійснюють моніторинг дій поліцейських, реагують на скарги громадян та проводять службові перевірки у разі виявлення порушень[2]. Проте, попри наявність законодавчо закріплених механізмів, у практичній площині

спостерігаються значні проблеми, зокрема щодо порушення прав осіб під час затримання, проведення обшуків або застосування сили. Це свідчить про необхідність не лише покращення існуючих процедур, але й посилення незалежності контролюючих органів, розширення їх повноважень та підвищення відповідальності за недотримання законності.

На нашу думку, ефективний контроль за діями Національної поліції потребує постійного вдосконалення нормативно-правової бази, адаптації міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини та розширення взаємодії між правоохоронними органами і громадянським суспільством. Забезпечення належного нагляду сприятиме не лише підвищенню рівня довіри громадян до поліції, але й створенню умов для реалізації основоположних принципів верховенства права та справедливості у кримінальному провадженні.

В Україні функціонує декілька інституційних механізмів, які покликані забезпечувати контроль і нагляд за діяльністю Національної поліції. Одним із ключових органів є Державне бюро розслідувань, що спеціалізується на розслідуванні злочинів, вчинених правоохоронцями, включно з працівниками поліції. Це дозволяє створити умови для об'єктивного та незалежного розгляду випадків порушень з боку поліцейських, зокрема у сферах перевищення повноважень, корупційних дій чи неналежного виконання службових обов'язків. Діяльність цього органу спрямована на забезпечення законності у функціонуванні поліції та зміцнення громадської довіри. Не менш важливу роль виконує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює моніторинг дотримання прав людини органами виконавчої влади, включаючи поліцію. Омбудсмен не лише реагує на скарги громадян, а й проводить системні перевірки діяльності органів поліції, забезпечуючи дотримання конституційних прав осіб під час затримань, обшуків, допитів та інших слідчих дій[3]. Така інституційна діяльність дозволяє своєчасно ідентифікувати порушення та ініціювати заходи для їх усунення. Втім, попри існування цих механізмів, ефективність їх реалізації обмежується рядом проблем. Однією з головних перешкод є недостатнє фінансування органів, відповідальних за контроль і нагляд. Це позначається на технічному забезпеченні, рівні заробітних плат та мотивації працівників, що займаються моніторингом і розслідуваннями. Крім того, брак кваліфікованих кадрів з відповідним рівнем підготовки призводить до зниження якості проведення розслідувань та нагляду. Відсутність належної координації між органами контролю та недостатній обмін інформацією між ними також є значним викликом, що ускладнює системний підхід до розв'язання проблем у діяльності поліції. Додатково, низький рівень правової обізнаності громадян, які часто не знають про свої права чи механізми захисту, обмежує ефективність інституційного контролю[4]. Це вимагає активнішого залучення громадянського

суспільства до процесу моніторингу дій поліції та поширення інформації про доступні механізми захисту.

Ми вважаємо, що для покращення ситуації необхідно здійснити комплексний підхід, зосереджуючи увагу на вдосконаленні внутрішніх процедур контролю в органах поліції, впровадженні електронних систем моніторингу та підвищенні прозорості їх діяльності. Залучення міжнародних стандартів, таких як створення незалежних комісій для розслідування скарг на дії поліцейських, може значно підвищити рівень довіри до правоохоронних органів. Крім того, розширення програм навчання та підвищення кваліфікації працівників органів контролю, включно із залученням експертів міжнародного рівня, здатне посилити професійність і компетентність у вирішенні питань нагляду. Ці кроки сприятимуть ефективнішому функціонуванню інституційного механізму контролю за діяльністю Національної поліції та забезпеченню прав людини у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи вище викладене можемо зробити висновок, що контроль і нагляд за діями Національної поліції України є ключовими інструментами забезпечення прав людини у кримінальному провадженні. Попри існуючі правові та інституційні механізми, їхня ефективність потребує суттєвого вдосконалення. Необхідно посилити незалежність органів нагляду, забезпечити їхню достатню фінансову та кадрову підтримку, а також розвивати механізми громадського моніторингу. Удосконалення цих елементів сприятиме підвищенню рівня захисту прав людини, що є важливим кроком на шляху до зміцнення правової держави.

Список використаних джерел

1. Демиденко В. І. Державна політика у сфері забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. *Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку*. МВС України. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 205-208.

2. Зінченко Д.А., Гопко Д.О. Особливості взаємодії національної поліції з іншими органами державної влади в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану.* МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 230-231.

3. Зінченко Д.А., Дмитренко А.О. Контроль і нагляд як основа забезпечення законності в діяльності органів поліції*. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 70-71.

4. Чумак В. В. Прокурор як суб'єкт забезпечення прав людини в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 181-187. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2021.3.16.

Касьянов Ігор Олександрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (PhD) доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету
ORCID ID: 0000-0002-5652-4482

ПРАВО НА ПРИМИРЕННЯ З ПОТЕРПІЛИМ ЯК УМОВА ДОДЕРЖАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства та правової думки важливим є дослідження права на примирення як умови додержання верховенства права, визнання і дія якого в Україні гарантовані статтею 8 Конституції України. При цьому більшість вітчизняних науковців прагне вести мову про право на примирення як про невід'ємне право потерпілого, водночас ігноруючи, що у кримінальному конфлікті, який завжди є міжособистісним, беруть участь щонайменше дві особи, а тому важливість права порушника на примирення не слід знецінювати порівняно з правами потерпілого. Кожна особа повинна мати право примиритися з особою потерпілого та/або родичами такої особи, якщо таке примирення є ефективним та допустимим згідно із законом та моральними засадами суспільства.

Право на примирення з потерпілим передбачене як матеріальним, так і процесуальним правом України. Разом з тим, доктрина розмежовує зміст права на примирення за нормами КК України та за нормами КПК України. Більше того, доречно розмежовувати право на примирення, яким наділений винний, та право на примирення, яким наділений потерпілий, а в окремих випадках за нормами кримінального процесуального законодавства – його правонаступники.

Примирення винного з потерпілим є одним із інструментів відновного правосуддя, який покликаний виправити особу порушника, сприяти його ресоціалізації в суспільстві та знизити ризик потенційного рецидиву в майбутньому, з однієї сторони, та сприяти захисту та максимальному відновленню прав та інтересів особи потерпілого, з іншої сторони. Отже, на наше переконання, здійснення якісних та ефективних відновних процедур, зокрема примирення з потерпілим, має заохочуватися зі сторони держави та системи правосуддя, оскільки головною метою повинна бути не лише кара злочинця за вчинення ним кримінально караного діяння, а й виправлення та перевиховання його особистості.

Частиною першою статті 8 Конституції України передбачено, що в Україні визнається та діє верховенство права [1]. Як зазначається у Доповіді про правовладдя, ухваленій Венеційською Комісією на її 86-му

пленарному засіданні, складниками верховенства права (правовладдя) є: (1) законність, включаючи прозору, з'ясовну (поясненну) та демократичну процедуру надання юридичної сили актам права; (2) юридична визначеність; (3) заборона свавільності; (4) доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; (5) дотримання людських прав; (6) недискримінація та рівність перед приписами права [2; с. 28]. Відтак, як убачається з наведеного вище, дотримання людських прав, серед іншого, є складником верховенства права, а тому, на нашу думку, задля додержання гарантованого статтею 8 Конституції України принципу народовладдя система правосуддя повинна бути орієнтованою на пріоритет відновного правосуддя у тих випадках, де найвища міра покарання у вигляді позбавлення волі та, як наслідок, ізоляція особи від суспільства не є необхідними.

Водночас серед науковців та практиків тривають дискусії щодо можливості застосування інституту примирення винного з потерпілим (стаття 46 КК України) та інституту угод про примирення в кримінальному провадженні (глава 35 розділу VI КПК України) за певних обставин: наслідки як елемент об'єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення з матеріальним складом стосуються необмеженої кількості осіб, внаслідок вчинення кримінального правопорушення шкода завдана юридичній особі або ж настала смерть жертви, домашнє насильство, зокрема за участі неповнолітнього потерпілого, тощо.

За таких обставин наявні в українському законодавстві матеріальні та процесуальні інститути примирення у кримінальних провадженнях мають чільне значення, адже як елементи відновного правосуддя мають на меті забезпечити найкращі інтереси як сторін кримінального провадження, так і всього суспільства, а також гарантувати принцип верховенства права, гарантований Конституцією України.

Законодавство України не містить дефініції права на примирення, зокрема у кримінальному праві. Разом з тим, системний аналіз норм КК України та КПК України надає змогу виокремити основні ознаки права на примирення та навіть розмежувати ці поняття у кримінальному матеріальному та кримінальному процесуальному значеннях.

Звідси очікувано, що у судовій практиці знайшло відображення права на примирення у його кримінально-правовому значенні. У пункті 33 постанови Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі № 439/397/17 (провадження № 13-66кс18) зазначається, що право на примирення у статті 46 КК України це особисте право потерпілого. Воно не може бути ніким присвоєне та не може бути нікому делеговане. Таке право є природним правом людини, нерозривно пов`язаним з нею, та похідним від інших прав людини, зокрема права на життя. Використання права на примирення іншими особами (в тому числі визнаними потерпілими від

кримінального правопорушення у кримінально-процесуальному сенсі) є неможливим, оскільки таке право тісно пов`язане з особою, яка безпосередньо постраждала внаслідок вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Під час примирення лише сам потерпілий може виражати свою волю, а не інші особи, які є його представниками або правонаступниками [3]. До означеної вище позиції не висловлено жодної окремої думки.

Не погоджуватися з означеною вище позицією складно, беручи до уваги той факт, що за своїм духом вона базується на основоположних правах людини та безумовно враховує права жертви (потерпілого у кримінально-правовому сенсі). Водночас право на примирення – це право не лише потерпілого, а й винного, реалізація якого за наведеного підходу унеможливлюється. Отже, станом на сьогодні з урахуванням наявної судової практики можна виснувати, що у питанні застосування матеріального інституту примирення винного з потерпілим повинні одночасно відновлюватися права та інтереси як винного, так і потерпілого; за умови, якщо права хоча б однієї з цих осіб не відновлюються, про що вона не надає або вже не може надати своє добровільне та свідоме підтвердження, примирення за статтею 46 КК України у такому разі виключається.

За таких обставин нагальним є питання подальшого дослідження природи права на примирення винного з потерпілим, адже воно, як і у випадку права потерпілого на примирення, є похідним від права на життя, а тому повинне бути гарантованим кожній особі з урахуванням наукових напрацювань, зокрема у галузі психології, а не лише права, щодо тих випадків, коли мета примирення завідомо не буде досягнутою або коли примирення не відповідатиме сформованим у суспільстві моральним засадам.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення 31.10.2024).
2. Доповідь про правовладдя, ухвалена Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). – URL: http://surl.li/jgypna (дата звернення 31.10.2024).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р., справа № 439/397/17, провадження № 13-66кс18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298600 (дата звернення 01.11.2024).

Мулик Катерина Тарасівна,
аспірантка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
ORCID: 0000-0001-7197-0061

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Зміст розкриття питань забезпечення прав людини під час досудового розслідування у кримінальному провадженні на думку багатьох дослідників досить різна. Відповідно до статті 21 Конституції України «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [1].

У науці кримінального процесу є позиція, відповідно до якої процесуальний механізм забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному провадженні має подвійну природу і являє собою, з одного боку, динамічну систему взаємопов'язаних соціально-правових умов, засобів та заходів, що у своїй єдності сприяють забезпеченню прав учасника кримінального провадження; а з іншого боку − діяльність осіб, які здійснюють кримінальне провадження, та інших учасників, спрямована на забезпечення реалізації, охорони, захисту прав особи [2, с. 37].

Кримінальне покарання, полягає у створенні механізму спрямованого на забезпечення як прав людини, так і її свобод і законних інтересів, які існують у межах кримінальних процесуальних правовідносин [3, с. 241].

Відповідно до частині 1, 2 статті 20 Кримінального процесуального кодексу:

«Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права [4] .

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника» [4]. Гарантія дотримання основних прав людини і свобод громадяни на вході досудового розслідування -- це система норм, принципів, умов і вимог, які необхідні для дотримання прав, свобод і законних інтересів людини [5].

Невід'ємною складовою забезпечення прав і свобод людини є судовий контроль, що здійснюється слідчими суддями під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання

дозволу на проведення певних слідчих розшукових і негласних дій, а також при розгляді скарг на рішення дії чи бездіяльність сторони обвинувачення. Без ефективного судового контролю неможливо уявити додержання законності і верховенства права під час досудового розслідування.

Отже, основною умовою для демократичного розвитку України, як правової держави, є якісне оновлення системи кримінальної юстиції за системи кримінального зразка.

Підкреслюючи ключові принципи, що стосуються прав людини:

Перш за все, універсальність прав людини означає, що вони поширюються на всіх людей, незалежно від їхнього походження, статі, релігії чи будь-яких інших характеристик.

Важливо зазначити - права людини є неподільними та взаємопов'язаними: порушення одного права може вплинути на реалізацію інших. Що вказує на необхідність комплексного підходу до захисту прав людини.

Основні принципи, на яких базується концепція прав людини:

1. Неподільність прав: Права людини не можуть бути поділені на «більш» або «менш» важливі, вони мають однакову цінність і повинні захищатися з однаково.

2. Взаємозалежність і взаємопов'язаність: Права людини взаємопов'язані і порушення одного права може призвести до порушення інших.

3. Справедливість та рівність у реалізації: Всі права повинні реалізовуватися справедливо без дискримінації та однаково для всіх людей.

4. Адаптація до локальних умов: Реалізація прав людини повинна враховувати специфіку кожного регіону чи країни. Політичні, економічні, соціальні та культурні умови можуть впливати на те, як ці права реалізуються. Це підкреслює важливість гнучкого підходу до захисту прав людини.

Крім того, кожна країна чи регіон має власну специфіку при реалізації прав людини. Політичні, економічні та соціальні умови можуть суттєво впливати на те, як ці права реалізуються на практиці. В Україні постає питання адаптації міжнародних норм локальних контекстів для забезпечення ефективного захисту прав людини.

Варто підкреслити те, що науковці у кримінальному процесі здебільшого підкреслюють необхідність залучення практики та міжнародного досвіду для підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та судової влади, а також вдосконалювати законодавство, що регулює діяльність в цій сфері. У такий спосіб можливо забезпечити належний рівень захисту прав людини в кримінальному провадженні під час воєнного стану в Україні.

Не випадково, Тетерятник Г. К. виділяє злочини, які вчиняються протягом воєнного часу загалом, аспекти пов'язані з розслідуванням воєнних злочинів, умовно можна поділити на наступні категорії: матеріально-правового характеру, процесуального характеру, організаційного характеру, криміналістичного характеру. Усі ці аспекти тісно переплітаються між собою, впливають одне на одне та обумовлюють зміни у визначеній системі [6, с. 686].

Однак практика та досвід показують, що тимчасовість обмежень гарантій є ключовою у питанні їх пропорційності [7]. У рішенні від 11 лютого 2021 року ЄСПЛ «Куроченко та Золотухін проти України» [8] про розгляд кримінальних проваджень, порушених щодо заявників у тій частині території Луганської області, яку Уряд України більше не контролює. Розгляд не може бути закінчений, оскільки органи державної влади не мають доступу до матеріалів справи стосовно цих проваджень. Заявники скаржилися на те, що органи державної влади не вжили достатніх заходів для сприяння розгляду їхніх справ за цих обставин або чіткого врегулювання їхнього статусу у зв'язку з цим.

У цілому, заявники посилаються на порушення статі 13 Європейська конвенції з прав людини та основних Протоколів № 4, 7 [9]. Мінімізація конвенційних гарантій є необхідною умовою у військовий період, але вони повинні бути відновлені у повному обсязі в мирний час [7].

Отже, забезпечення прав і законних інтересів особи на досудовій стадії кримінального судочинства передбачає створення умов як для юридичної та практичної можливості використання прав для задоволення своїх законних інтересів, так і для законної можливості відмови від прав.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування: монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін. ; Держ. наук.-досл. ін-т. ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 498 с.

3. Національний правовий механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. №2. 195-201.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 році. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. ст.8.

5. Чіпець О. І. Забезпечення прав людини під час проведення досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 228–233.

6. Тетерятник Г. К. Розслідування воєнних злочинів: окремі теоретико-прикладні питання. *Юридичний електронний журнал*. Львів, 2023. №4. С. 686-688.

7. Шендрик Ю. В. Дотримання прав людини у кримінальному провадженні під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 4, 2024.

8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Куроченко та Золотухін проти України» від 11 лютого 2021 р. Заяви № 20936/16. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209051.

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ред. від 02.10.2013; ратифіковано Законом України № 475/97–ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 15.10.2024).

Пітков Ігор Леонідович,
Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Сучасні реалії, зокрема воєнні конфлікти та виклики нашій національній безпеці, загострюють необхідність належного правового регулювання діяльності військових частин у судових процесах. Одним із важливих аспектів є їх представництво як учасника процесу, яке має свою специфіку, враховуючи особливий статус військових формувань як юридичних осіб, а також наявність особливих та специфічних завдань, покладених на них державою. Поряд з цим, важливим аспектом у вказаних правовідносинах є забезпечення та дотримання прав людини, особливо в кримінальному судочинстві, де можливий ризик порушень прав як військовослужбовців, так і цивільних осіб.

Поєднання цих двох тем є доволі цікавим та дозволяє поглянути на проблему з нової перспективи: як гарантувати дотримання прав людини, навіть у складних умовах війни не порушуючи інтересів держави та забезпечуючи верховенство права у судовій системі.

Представництво інтересів військових частин в судових процесах, здійснюється у відповідності з процесуальним законодавством. Військова частина є юридичною особою публічного права, діяльність якої регулюється законом. Це означає, що військова частина самостійно відповідає в суді за свої рішення, здійснює свої повноваження, у тому числі процесуальні, через своїх уповноважених представників в межах процесуального закону.

Процесуальні труднощі. Військові частини часто стикаються з проблемами належного представництва через специфіку організаційної структури. Судові спори потребують участі вузькопрофільних представників, однак військові юристи можуть бути перевантажені через надмірну кількість справ, особливо в умовах війни. Крім того, існують труднощі з доступом до доказів, які можуть бути засекречені або фізично недоступні через активні бойові дії.

Вплив воєнного стану. Під час війни роль військових частин у судових процесах стає ще складнішою. Вони не лише захищають свої інтереси, а й можуть виконувати функції, пов'язані з забезпеченням національної безпеки. Це може призводити до юридичної невизначеності, оскільки діюче законодавство постійно змінюється, а результат розгляду справи має необхідність збалансувати вимоги законності та інтересів держави.

Забезпечення прав людини в умовах війни. Захист прав людини під час війни регулюється як національними законами, так і міжнародними

актами. Зокрема, Женевська конвенція спрямована на захист жертв збройних конфліктів, а Європейська конвенція з прав людини спрямована на додержання країнами-підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини.

Проте, на практиці під час війни доволі суттєвою проблемою є реалізація прав та свобод громадянином, оскільки в період воєнного стану відбувається обмеження певних прав, в тому числі гарантованих Конституцією. Громадяни не в повній мірі можуть реалізувати свої права, в тому числі право на свободу пересування, можливість використати свої процесуальні права, як учасника судового процесу (наприклад відсутність свідків, неможливість надання доказів, особиста участь в судовому процесі, тощо).

У таких умовах держава зобов'язана забезпечити, щоб ці обмеження були пропорційними та не порушували суті основних прав. Наприклад, право на життя є непорушним навіть під час збройного конфлікту. У контексті військових дій важливо дотримуватися принципу розрізнення цивільних осіб та комбатантів.

Забезпечення прав військовослужбовців. Військовослужбовці, як і цивільні, мають право на дотримання основних прав, зокрема в рамках кримінального судочинства. Однак вони можуть опинитися в складному становищі, коли обвинувачуються у військових злочинах або інших порушеннях. У таких випадках держава повинна гарантувати їм право на захист, незалежний суд та прозорий розгляд справи.

Військовослужбовці, які потрапляють у полон, мають право на гідне ставлення, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, їм повинні забезпечуватися доступ до медичної допомоги, заборона на тортури чи приниження гідності.

Вразливі групи під час війни. Особливу увагу необхідно приділяти вразливим групам населення: жінкам, дітям, особам з інвалідністю та біженцям. Під час війни саме вони часто стають жертвами порушень прав, зокрема сексуального насильства, викрадень або незаконного позбавлення свободи.

Проблема порушення прав цивільного населення. Під час війни, держава-агресор здійснює цілеспрямовані та сплановані напади на цивільних громадян та їхнє майно по всій території України, зухвало порушуючи всі норми міжнародного права. Забезпечення прав таких осіб залежить від ефективної роботи судових і правозахисних механізмів, зокрема надання належної юридичної допомоги постраждалим.

Отже, забезпечення дотримання прав людини у контексті діяльності військових частин під час судових процесів є особливо важливим у сучасних умовах війни. Це питання має кілька ключових аспектів, які ілюструють складність та неоднозначність ситуацій, що виникають у цій сфері.

1. Військові частини як учасники судових процесів та баланс між інтересами держави і прав людини. Військові частини можуть виступати учасниками судових процесів у різних ролях: позивача, відповідача чи третьої особи. У таких справах часто перетинаються інтереси національної безпеки та права людини особливо, коли йдеться про злочини, скоєні під час активних бойових дій. Наприклад, військовослужбовець може посилатися на обставини крайньої необхідності чи виконання наказу, що ускладнює оцінку його дій з позиції права. Тут важливо, щоб суд діяв неупереджено, враховуючи як особливості ситуації, так і загальні принципи права.

2. Судові процеси, пов’язані з порушеннями прав цивільного населення. Військові частини нерідко стають учасниками судових спорів, пов’язаних із претензіями цивільного населення. Це може стосуватися завданої шкоди майну чи здоров’ю під час бойових дій, незаконного затримання або інших порушень. У таких випадках суди мають враховувати права потерпілих, гарантуючи їм доступ до справедливого суду, компенсації та реабілітації.

Водночас ускладнює ситуацію необхідність оцінки дій військових в умовах надзвичайного стану. Наприклад, чи виправданим було знищення цивільного об'єкта у разі підозри на його використання ворогом? Такі ситуації потребують ретельного розгляду, щоб уникнути як необґрунтованого засудження військових, так і ігнорування прав цивільного населення.

3. Роль міжнародного права у забезпеченні прав людини у військових судах. Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини є важливими інструментами у розгляді справ за участю військових частин. Наприклад, Женевські конвенції встановлюють чіткі обмеження щодо поводження з військовополоненими, прав цивільного населення та захисту об’єктів, що не мають військового значення.

Україна, як сторона багатьох міжнародних договорів, зобов’язана застосовувати ці стандарти в судовій практиці. Недотримання таких стандартів може мати негативні наслідки як для репутації країни, так і для об’єктивності судового розгляду.

4. Особливості судочинства в умовах воєнного стану. Воєнний стан накладає обмеження на діяльність судової системи. Зокрема, розгляд справ може бути ускладнений через переміщення судів, брак кадрів або відсутність доступу до доказів. У таких умовах важливо забезпечити, щоб обмеження не призводили до порушення прав учасників судових процесів.

Наприклад, під час війни доступ до суду для цивільного населення може бути обмежений через евакуацію чи відсутність належного зв'язку. Аналогічно, військові частини можуть стикатися з труднощами представництва через бойові дії, відсутність електроенергії, тощо. Такі обставини не сприяють праву на своєчасний та об’єктивний судовий розгляд.

5. Вплив судових процесів на суспільство та міжнародну спільноту. Судові процеси за участю військових частин та справи про порушення прав людини мають значний вплив на суспільство. Прозорість таких процесів є важливим для зміцнення довіри до судової системи. Міжнародна спільнота також уважно стежить за тим, як держава дотримується прав людини в умовах війни. Недотримання стандартів може призвести до міжнародного осуду, накладення санкцій або втрати підтримки союзників.

Таким чином, судові процеси за участю військових частин демонструють складну взаємодію між правами людини та національними інтересами. Дотримання прав людини у таких процесах є не лише вимогою міжнародного права, але й елементом побудови справедливого суспільства. Забезпечення прозорості, неупередженості та ефективності судочинства в умовах війни є ключовим завданням для України на шляху до зміцнення верховенства права.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
5. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII : станом на 18 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text.
6. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.03 № 661-IV.
7. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 26.11.2018 № 2630-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text.
8. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 21 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
9. Кримінально-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05 : станом на 19 листоп. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text.
10. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

Політова Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права,
Маріупольський держаний університет
ORCID ID: 0000-0002-7351-7110

ФІЗИЧНА СВОБОДА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Це право закріплено у ст. 29 Конституції України, ст. 5 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, 1950 р., ст. 3 Загальної декларації прав людини, 1948 р., п. 1 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. Саме тому, можна погодитися з О. Пундою у тому, що свобода – це здатність людини діяти відповідно до власних цілей та інтересів, спираючись на пізнання об'єктивної необхідності (дійсності) [1].

Як відзначає О. Різник, КК України доволі часто використовує поняття «воля» (1299 випадків вживання у тексті КК України) та «свобода» (21 випадок вживання у тексті КК України). До того ж, поняття «воля» вжите законодавцем для конструювання норм кримінального закону у різних значеннях: як синонім особистої свободи, свободи пересування та вільного вибору місця перебування та як одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки [2, с. 1.14]. Проте, не завжди, фізична свобода як об'єкт кримінально-правової охорони може забезпечуватися лише Розділом ІІІ. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи Особливої частини КК України, а саме:

- ст. 146. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини;
- ст. 146-1. Насильницьке зникнення;
- ст. 147. Захоплення заручників;
- ст. 148. Підміна дитини;
- ст. 149. Торгівля людьми;
- ст. 150. Експлуатація дітей;
- ст. 150-1. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом;
- ст. 151. Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги;
- ст. 151-2. Примушування до шлюбу.

Верховна Рада України прийняла на засіданні 21 серпня 2024 р. Закон України про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправки до нього, внесений Президентом України Володимиром Зеленським. Документ підтримали 281 народний депутат України. Також 25 жовтня 2024 р. Україна депонувала ратифікаційну грамоту на зберігання до депозитарію Римського статуту Міжнародного

кримінального суду і з 1 січня 2025 р. ми станемо 125 державою-учасницею.

Законом України від 09.10.2024 р. № 4012-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» було внесено суттєві зміни до Розділу XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку Особливої частини КК України, зокрема, цей Розділ доповнено ст. 442-1. Злочини проти людяності.

Проведемо порівняльний аналіз положень КК України та відповідних положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо відповідальності за злочини проти людяності (більш детально Табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду та КК України щодо злочину проти людяності:

Ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду	Ст. 442-1 КК України
«Злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу: a) вбивство; b) винищення; c) обернення в рабство; d) депортація або насильницьке переміщення населення; e) ув'язнення або інше істотне **позбавлення фізичної свободи** в порушення основоположних норм міжнародного права; f) катування; g) зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства; h) переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна виокремити, з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, тендерних (у значенні пункту 3) мотивів, або за іншими ознаками, що загально визнані неприйнятними згідно з міжнародним правом, у поєднанні з будь-яким діянням, зазначеним в цьому пункті, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду; i) насильницьке зникнення осіб;	1. Умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення: 1) переслідування будь-якої групи або спільноти, яка може бути ідентифікована, тобто обмеження прав людини за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, статевими або іншими підставами (ознаками) дискримінації, визначеними міжнародним правом як неприпустимі; 2) депортації населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення (виселення) відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, на територію іншої держави; 3) насильницького переміщення населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення (виселення) відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, до іншої місцевості у межах однієї держави; 4) зґвалтування, сексуальної експлуатації, примушування до зайняття проституцією, примусової вагітності, примусової стерилізації або будь-яких інших форм сексуального насильства; 5) обернення в рабство або торгівлі людьми; 6) насильницького зникнення; 7) **незаконного позбавлення волі**;

j) злочин апартеїду; k) інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю [3].	8) катування; 9) інших умисних нелюдських діянь подібного характеру, які супроводжуються заподіянням сильних страждань, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень чи серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю, ….
	2. Умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення злочину апартеїду, винищення, вбивств – карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі [4].

Таким чином, що стосується предмета нашого дослідження, то у ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду вживається словосполучення «позбавлення фізичної свободи», а у ст. 442-1 КК України – «незаконне позбавлення волі». Але чи є ідентичними за своїм змістом ці поняття, адже до кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним позбавленням волі можна віднести: ст. 146. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, ст. 146-1. Насильницьке зникнення, ст. 147. Захоплення заручників, ст. 149. Торгівля людьми, ст. 151. Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги, ст. 349. Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника, ст. 349-1. Захоплення журналіста як заручника, ст. 371. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, ст. 444. Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист.

Досліджуючи об'єктивну сторону незаконного позбавлення волі або викрадення людини, А. Андрушко відзначає, що вжитий у ст. 146 КК України термін «незаконне» вказує на те, що можливе позбавлення волі на законних підставах. Незаконне позбавлення волі має місце у всіх випадках, коли воно вчиняється не відповідно до Конституції України, законів України та чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 5) вказано, що «нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; d)

затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції» [5, с. 303]. Окрім того, у п. 2.1. рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2/рп-2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) вказано, що: «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» [6].

Натомість В. Федоров вважає, що незаконне позбавлення волі полягає у протиправному перешкоджанні людині обирати за своєю волею місце знаходження. Воно може виявитися в затриманні потерпілого в тому місці, де він знаходитися не бажає, або поміщенні його в таке місце, яке він не має змоги вільно залишити. Це діяння може бути здійснене шляхом застосування фізичного насильства (наприклад, потерпілого зв'язують і зачиняють у підвалі, поміщують у заздалегідь підготовлене місце тощо), а також шляхом психічного насильства (наприклад, під загрозою застосування зброї потерпілого примушують залишатися у приміщенні). Воно може бути вчинене і шляхом обману (наприклад, людину заманюють у будь-яке місце і зачиняють із метою позбавлення волі) [7, с. 40].

Таким чином, можна зробити висновок, що за своє суттю «позбавлення фізичної свободи» не є ідентичним «незаконному позбавлю волі», адже перше словосполучення включає не тільки свободу від фізичного насильства, право на свободу пересування та недоторканність особистості, а також й інші протиправні діяння, які можуть «зовні» мати законний характер. Це вказує на дискусійний характер застосованої термінології та подальшу наукову розробку порушеного питання.

Список використаних джерел

1. Пунда О. О. Право на свободу: монографія. Х. : Евріка, 2006. 284 с.

2. Різник О. Р. Воля та свобода як об'єкти складів кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. Івано-Франківськ : ДВНЗ

«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2023. Випуск 62. С. 1.14–1.24.

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 02.12.2024).

4. Кримінальний кодекс України. Редакція від 21.11.2024. Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 02.12.2024).

5. Андрушко А. В. Об'єктивна сторона незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 302-314.

6. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2/рп-2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16 (дата звернення: 02.12.2024).

7. Федоров В. Проблеми кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 40-44.

Ракіпова Інна Василівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-2456-0515

ЩОДО ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У НІМЕЧЧИНІ

Відсутність правової допомоги може поставити потерпілого наперед у невигідне становище та перешкодити успішному веденню ним процесу та відстоюванню своїх законних інтересів. Відповідно до §140 Кримінального процесуального кодексу ФРН (далі – StPO) [1] положення про необхідний захист є конкретизацією принципу верховенства права у формі вимоги справедливого судочинства. У коментарі до StPO, зокрема, зазначається, що випадок необхідного захисту існує «з міркувань рівності сторін» [2, с. 834], якщо потерпілому згідно з §§397a, 406h StPO призначено адвоката. Саме тому німецький законодавець зазначає: якщо передумови для призначення згідно §397a (1) StPO не виконано, має бути надана юридична допомога за запитом про залучення адвоката відповідно до тих самих правил, що й у цивільних правових спорах, якщо потерпілий не може повноцінно представляти власні інтереси. Голова суду, який розглядає справу, приймає рішення про призначення адвоката та надання правової допомоги (§397a (2, 3) StPO) [1]. Водночас обмеження, що раніше містилося в законодавстві, означало, що схвалення правової допомоги залежить від складності фактичної або юридичної ситуації, що було скасовано 2. Opferrechtsreformgesetz. Схвалення правової допомоги тепер вимагає лише того, що співпозивач не здатний належним чином представляти свої власні інтереси або що від нього цього не можна очікувати [2, с. 1855].

Отож, згідно положень StPO за клопотанням потерпілого у випадках, передбачених законом, йому може бути призначений адвокат. Так, відповідно до §378 StPO потерпілий-приватний позивач може скористатися допомогою адвоката, який підтвердив представництво. Крім того, у разі схвалення заяви потерпілого про надання правової допомоги авансовий внесок, передбачений §379a StPO сплачувати не потрібно [2, с. 1817].

У випадку певних визначених законом кримінальних правопорушень, щодо яких було подано публічний позов, потерпіла сторона може подати додатковий позов відповідно до §395 (1) StPO. Разом з тим, Законом про модернізацію кримінального провадження, який набрав чинності 13.12.2019 р. (Gesetz zur Modernisierung des Strafverfahrens) [3] §397b StPO створена законодавчо кодифікована можливість призначення спільного захисника для кількох співпозивачів зі

схожими інтересами. Так, якщо кілька співпозивачів переслідують подібні інтереси, суд може призначити спільного адвоката для надання їм допомоги. Подібні інтереси зазвичай існують, якщо співпозивачами є кілька родичів однієї особи (у разі смерті потерпілого) або є кілька співпозивачів, які постраждали від конкретних дій у розумінні §395 (1), п.2a, 4a StPO , що ґрунтуються на однакових обставинах. Разом з тим, суд має право брати до уваги додаткові відповідні критерії в окремих випадках.

Відповідно до §397 (2) StPO потерпілий, який підтримує обвинувачення (співпозивач), може користуватися послугами адвоката або доручити адвокату представляти його інтереси; адвокат має право бути присутнім на судовому засіданні; він повинен бути повідомлений про дату судового засідання, якщо він є адвокатом на вибір, або він призначений [1].

Слід підкреслити, що §397a StPO регламентує підстави для призначення адвоката та надання державної допомоги для сплати витрат на провадження за клопотанням особи, яка підтримує обвинувачення (співпозивач), якщо відповідна особа є:

- потерпілим внаслідок кримінального правопорушення згідно з §§177 (сексуальне насильство; зґвалтування), 232-232b (торгівля людьми; примусова проституція; примусова праця), та 233a (експлуатація з позбавленням волі) StGB або через особливо тяжкий злочин згідно частини 6 §177 StGB, а також через кримінальне правопорушення згідно §184j (групові злочини) StGB [4];

- потерпілим внаслідок замаху на вчинення кримінального правопорушення згідно з §§ 211 (вбивство) та 212 (вбивство з необережності) StGB або за наявності прямого зв'язку між вчиненим діянням і порушенням законних інтересів потерпілої особи відповідно до чч. 6-8 , 11, 12 (геноцид, злочини проти людяності, військові злочини проти особи, військові злочини у вигляді використання заборонених методів ведення війни, військові злочини у вигляді застосування заборонених засобів ведення війни) Міжнародного кримінального кодексу (VStGB) [5], що спрямовано проти її життя, здоров’я, або якщо вона є родичем особи, убитої внаслідок відповідного протиправного діяння;

- потерпілим в результаті кримінального правопорушення згідно §§226 (тяжкі тілесні ушкодження), 226a (ушкодження жіночих статевих органів), 234-235 (викрадення, викрадення неповнолітнього), 238-239b (переслідування, позбавлення волі, вимагання, захоплення заручників), 249-250 (грабіж, у т.ч. при обтяжуючих обставинах), 252 (крадіжка), 255 (шантаж з використанням насильства) і 316a (грабіж з використанням особливих умов дорожнього руху) StGB, що призвело або може призвести до тяжких тілесних або психічних ушкоджень;

- потерпілим внаслідок кримінального правопорушення згідно з §§174-182 (сексуальне насильство над тими, хто перебуває під захистом;

сексуальне насильство над ув'язненими, затриманими владою або хворими, які потребують допомоги в установах; сексуальне насильство з використанням службового становища; сексуальне насильство з використанням переваг консультування, лікування чи догляду; сексуальне насильство над дітьми; сексуальне насильство над дітьми без фізичного контакту з дитиною; підготовка до сексуального насильства над дітьми; сексуальне насильство над дітьми, що призвело до смерті; поширення та зберігання інструкцій щодо сексуального насильства над дітьми; сексуальне насильство; зґвалтування; сексуальне насильство та зґвалтування, що призвели до смерті; пропаганда статевих актів з неповнолітніми; експлуатація повій; сутенерство; сексуальне насильство над молодими людьми), 184i-184k (сексуальні домагання, групові злочини), 225 (жорстоке поводження з тими, хто перебуває під захистом) StGB, і на момент вчинення діяння він не досяг 18-річного віку або не може належним чином захищати свої інтереси;

- потерпілим внаслідок кримінального правопорушення згідно з §§221 (залишення в небезпеці), 226 (тяжкі тілесні ушкодження), 226a (ушкодження жіночих статевих органів), 232-235 (експлуатація праці, нагляд за управлінням, викрадення, викрадення неповнолітнього), 237 (примусовий шлюб), 238 (абз. 2 і 3) (переслідування), 239a (вимагання), 239b (захоплення заручників), 240 (абз. 4) (примус), 249-250 (грабіж, у т.ч. при обтяжуючих обставинах), 252 (крадіжка), 255 (шантаж з використанням насильства) і 316a (грабіж з використанням особливих умов дорожнього руху) StGB і в момент надходження клопотання не досяг 18-річного віку або не може самостійно захищати свої інтереси;

- потерпілим внаслідок злочину, передбаченого Міжнародним кримінальним кодексом (VStGB) та отримав тілесні ушкодження і має право на співпереслідування відповідно до §395 (1(4a) StPO [1].

Важливо також те, що якщо передумови для призначення адвоката згідно з вищенаведеним абзацом 1 § 397a StPO не виконані, особа, яка підтримує обвинувачення, за клопотанням має бути звільнена від сплати процесуальних витрат, пов'язаних із залученням адвоката, на підставі положень, що діють щодо цивільних спорів, якщо вона об'єктивно чи суб'єктивно неспроможна самостійно захищати свої інтереси.

Отже, §§397a і397b застосовуються щодо питань призначення адвоката та погодження надання правової допомоги із залученням адвоката, коли мова йде про потерпілого-співпозивача.

Крім того, правова допомога потерпілому у кримінальному провадженні Німеччини також регламентована §406h StPO, відповідно до якого забезпечується допомога потерпілій стороні, яка є співпозивачем [1]. Так, законодавець повторює, що відповідно до §395 StPO, особи, уповноважені приєднатися до співпозивача, можуть також звернутися за допомогою до адвоката або бути представленими адвокатом до подання публічного позову і без заяви про приєднання. Якщо є сумніви щодо права

особи бути співобвинувачем, суд вирішує це питання після заслуховування особи та прокуратури, а рішення є остаточним. Крім того, відповідно до §406h StPO (4) на прохання особи, яка має право приєднатися як спільний позивач, у випадках, передбачених §397a (2) StPO, адвокат може бути тимчасово призначений, якщо: це необхідно з особливих причин, терміново необхідне залучення допомоги, затвердження правової допомоги видається можливим, але своєчасного рішення щодо цього очікувати не можна.

Відповідно до §406f StPO «Допомога потерпілим» потерпілі можуть користуватися послугами адвоката або доручати адвокату представляти їх (1). Також за клопотанням потерпілого при його допиті дозволяється присутність його довіреної особи, за винятком випадків, коли внаслідок цього могла б виникнути загроза для досягнення цілей розслідування; рішення про дозвіл приймає особа, яка проводить допит (2) [1].

Відповідно до §404 (5) StPO також передбачається надання правової допомоги за заявою потерпілого-цивільного позивача згідно тих самих положень, що й у цивільно-правових спорах, одразу після подання позову [1].

Таким чином, підкреслимо, що Книга П’ята StPO регламентує участь потерпілої сторони в процесі та структурно включає п’ять розділів: перший розділ присвячено визначенню поняття потерпілого (§§373b), другий – потерпілому-приватному позивачу (§§374-394), третій – потерпілому-співпозивачу (§§395-402), четвертий – потерпілому-цивільному позивачу та компенсаційному провадженню (§§403-406c) і п’ятий – іншим повноваженням потерпілої сторони (§§406d-406l). В усіх положеннях відповідних розділів StPO ефективна участь потерпілої сторони в кримінальному процесі Німеччини забезпечується, зокрема, наданням правової допомоги жертві кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Strafprozessordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP140%2ehtm.

2. Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. P. 834.

3. Gesetz zur Modernisierung des Strafverfahrens URL: https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-modernisierung-des-strafverfahrens/254955.

4. Strafgesetzbuch (StGB) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p177.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-177).

5. Völkerstrafgesetzbuch (VStGB) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/BJNR225410002.html.

Романюк Богдан Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент, професор Національного транспортного університету, заслужений юрист України
ORCID: 0009-0004-9674-1539

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ Є НЕКОНСТИТУЦІЙНИМ

Процес формування незалежної правової української держави, у якій людина є головною соціальною цінністю, а її інтереси й потреби – основним критерієм діяльності держави, зобов'язують її утверджувати та належним чином забезпечувати права та свободи особи.

Це стосується й забезпечення громадян правом вільного вибору ними форми юридичної допомоги у процесі кримінального провадження.

З цією метою, уже на початку нашого державотворення, 23.12.1993 р. парламентом були внесені відповідні зміни до кримінально-процесуального законодавства з питань розширення права на захист підозрюваного, обвинуваченого і підсудного. За внесеними змінами до ч. 2 ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, як захисники допускалися особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні; інші фахівці в галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники [1].

У прийнятій Конституції України також вказувалося, що кожен має право на правову допомогу і є вільним у виборі захисника своїх прав (ст. 59) [2].

Окрім того, Конституційний Суд України визнав ці положення ст. 59 Конституції України такими, що кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав, у тому числі як підозрювана, обвинувачена і підсудна, вона може вибирати захисником своїх прав не тільки адвоката, але й фахівця у галузі права [3].

Але, 13.04.2012 р. був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України й у ст. 45 вказано, що захисником підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого тощо у кримінальному провадженні є лише адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів.

Положення ст. 45 є неконституційними. Вони суттєво звузили права особи на захист, а у ст. 22 Основного закону йдеться про те, що конституційні права і свободи людини й громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [2].

Законодавець також не взяв до уваги й вищевказане роз’яснення

Конституційного Суду України.

Але, на цьому представники від адвокатської спільноти не зупинилися і домоглися надання такому монополізму адвокатури нібито конституційного узаконення. 2.06.2016 р. Верховна Рада ухвалила закон «Про зміни до Конституції України (щодо правосуддя)» і у ч. 1 ст. 59, де йшлося про право кожного на правову допомогу, її замінено на «професійну правничу» допомогу. А сам Основний закон спеціально доповнено ще й ст. 131-2 про те, що така правнича допомога надається виключно адвокатом, який здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [4].

Проблема не тільки у створеному монополізмі адвокатури на представництво та захист особи у кримінальному провадженні. Такі зміни є непростимими ще й тому, що у ч. 1 ст. 157 Основного закону чітко визначено: не може бути змінена конституція, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини й громадянина [2].

І дуже не переконливо звучать категоричні доводи ініціаторів таких змін Основного закону, які були викладені у Пояснювальній записці до законопроєкту про внесення таких змін, що професійна правнича допомога – це гарантована Основним Законом держави можливість особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат, який пройшов спеціальну підготовку, а не будь-яка інша особа [5].

З цього випливає, що, окрім адвокатів в Україні, усі інші особи - не професіональні правники. З цим не можна погодитися, адже як правильно було відзначено, люди, які захищають своїх близьких у суді, часто набагато більш обізнані, ніж адвокати [6, с. 96].

Такий адвокатський монополізм правового захисту особи позбавив її можливості отримувати безоплатну правову допомогу від рідних, близьких чи інших осіб - навіть за наявності в останніх високих професійних правових знань та багатолітньої практики в галузі кримінальної юстиції. Саме останні, володіючи неабиякими знаннями практичного процесу збору та оцінки доказів у кримінальному провадженні й можуть надавати високоякісні правничі послуги, а не ті, які мають лише два роки будь-якого стажу роботи в галузі права і шести місяців - під керівництвом адвоката й так звану «адвокатську спеціальну підготовку».

Отже, справжня мета адвокатського монополізму – це не високоякісні правничі послуги, якими прикривають цей монополізм його прихильники, а встановлення високих оплат за такі послуги адвокатів у результаті відсутності конкуренції з іншими правниками при здійсненні захисту осіб у кримінальному процесі. Подорожчання адвокатських послуг у кримінальному процесі призвело до того, що далеко не усі особи, які потребують захисту, мають змогу його оплатити, а залучення, лише у певних випадках, навіть безоплатного захисника, позбавляє особу його вільного вибору.

Вражає й те, що парламентом з його Головним науково-експертним управлінням, а також Конституційним судом України було визнано прийняття цього закону таким, що відповідає Конституції України.

Міжнародне право також не передбачає надання правової допомоги лише професійними адвокатами. Йдеться про надання особі усіх можливостей для ефективної правової допомоги й без будь-якої дискримінації на рівний захист. Зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські й політичні права сказано: забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими владами або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту (п. «b» ч. 3 ст. 2); бути судженим в його присутності й захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника. Якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника (п. «d» ч. 3 ст. 14) [7]. У п. «c» ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини відзначається, що особа може захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [8] та інших міжнародних актах.

Такий вільний вибір захисника у кримінальному процесі існує й в країнах Європейського союзу. Наприклад, згідно з § 138 Кримінально-процесуального кодексу Федеративної Республіки Німеччини захисниками можуть бути як адвокати, так і викладачі права університетів, а за згодою судді – й інші особи [6].

3.09.2019 р. парламентом України було включено до порядку денного другої сесії дев’ятого скликання законопроєкт про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії), але він досі не розглянутий і не стосується адвокатської монополії у кримінальному процесі.

Таким чином, нинішня адвокатська монополія, що закріплена неконституційними змінами Основного та кримінального процесуального законів, грубо порушує набуті раніше права громадян на захист у кримінальному провадженні. Необхідно скасувати ч. 4 ст. 131-2 Конституції України та повернути в дію право вільного вибору особою захисника своїх прав у кримінальному процесі за довіреністю - адвоката чи іншого правника.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін і доповнень до окремих статей Кримінально-процесуального кодексу України з питань права на захист підозрюваного,

обвинуваченого і підсудного : Закон України від 23.12.1993 р. N 3780-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3780-12#Text.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р., справа N 1-17/2000, N 13-рп/2000. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#n54.

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n141.

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" від 25.11.2015 р. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3524&skl=9.

6. Півненко Л. В., Коробка А. Б. Участь захисника у кримінальному провадженні за новим КПК України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. 2013. №20. С. 92–97.

7. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права: прийнято 16.12.1966 р. року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

8. Європейської конвенції з прав людини: підписана 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

9. Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 Absatz 1 des Gesetzes vom 7. November 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 351) geändert worden ist". URL : https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html.

Сабіров Руслан Фанісович,
заступник начальника Управління моніторингу дотримання прав людини – начальник відділу моніторингу та аналізу дотримання прав людини,
Міністерство внутрішніх справ України

ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ, У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВОМ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Наразі через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України ми вимушені захищати наших дітей від російських ракет, бомб та куль. Нажаль, дуже часто українські діти також стають постраждалими від інших видів воєнних злочинів, що вчиняються країною-агресором. Важко навіть уявити, скільки дітей отримало психологічні травми внаслідок того, що вони стали свідками або постраждали від різних видів насильства та піддалися депортації.

За даними Національної поліції України та Офісу генерального прокурора в період з 24 лютого 2022 року внаслідок військової агресії російської федерації постраждала 5 291 дитина, з яких: 593 загинуло, 1 725 поранено, зникло безвісти 2 973 (з них не розшукано 1 988). Депортовано до російської федерації 14 000 дітей – за цими фактами Національною поліцією України розпочато досудові розслідування в 114 кримінальних провадженнях.

Такі статистичні дані вказують на те, що зараз діти – одна з найбільш вразливих категорій населення, що спонукає на вдосконалення існуючих та пошук нових інструментів для покращення захисту та ефективного забезпечення прав дітей, і така робота ведеться Міністерством внутрішніх справ України на постійній основі.

Так, одним із пріоритетних завдань Управління моніторингу дотримання прав людини Міністерства внутрішніх справ України є забезпечення в межах компетенції МВС формування державної політики у сфері захисту прав та інтересів дитини, формування безпечного дитячого середовища, а також забезпечення взаємодії структурних підрозділів апарату МВС, з органами системи МВС та іншими органами державної влади, міжнародними та національними неурядовими організаціями в указаній сфері.

Внаслідок плідної міжвідомчої співпраці в Україні вже впроваджуються нові моделі та підходи до роботи з дітьми, які дозволяють мінімізувати травматизацію та враховувати найкращі інтереси дитини, зокрема під час допиту тих, які постраждали від насильства.

Одним із таких прикладів є спільний наказ Офісу генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції

України та Міністерства соціальної політики України від 01 червня 2023 року № 150/455/2077/5/187 [1], яким запроваджено реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність у Житомирській, Львівській, Кіровоградській, Черкаській, Чернівецькій областях та місті Києві.

Порядок реалізації вказаного пілотного проєкту містить 100 настанов, насамперед щодо врахування думки та інтересів дитини у кримінальному провадженні, комплексу заходів щодо її психологічної підтримки, застосування відновного підходу до дітей, які скоїли правопорушення, а також удосконалення компетентностей усіх суб'єктів, які залучені до роботи з дітьми в рамках кримінальних проваджень.

Перший рік реалізації пілотного проєкту показав позитивні динамічні зміни підходів до роботи з дитиною в кримінальному провадженні всіх суб'єктів, відповідальних за проєкт, та формування правосуддя, дружнього до дитини в міждисциплінарній взаємодії.

Зокрема, у пілотних регіонах 69 % дітей, які стали учасниками кримінального провадження були залучені до проведення слідчих дій в умовах, дружніх до дитини. Разом з тим, у регіонах, де не реалізується пілотний проект, такий показник становить менше 10%.

При цьому слід зазначити, що Національна поліції України приймає активну участь у запровадженні застосування моделі «Барнахус», яка дозволяє уникнути повторної травматизації дитини під час слідчих дій та представляє собою дружній міждисциплінарний та багатовідомчий центр, де працюють з дітьми, які постраждали від насильства або стали свідками подібних злочинів.

Також в органах Національної поліції активно впроваджується методика «Зелена кімната» – це система заходів для забезпечення прав і свобод дитини в ході слідчих та процесуальних дій через створення сучасних умов та впровадження європейських стандартів у спілкуванні поліцейських та психологів з дитиною, що стала свідком або постраждала від злочину, або знаходиться у конфлікті із законом.

Окремо слід відзначити покращення підходів до отримання показань дітей (процесуальне інтерв'ю), які передбачають активну участь психологів у проведенні допитів за участі неповнолітніх осіб та базуються на принципах ефективної комунікації, що передбачають чіткий алгоритм підготовки, проведення та оцінювання допиту й спрямовані на отримання максимально об'єктивної інформації про обставини події.

Так, у пілотних регіонах залучено фахових психологів під час допитів дітей більше 70 %, тоді як у всіх інших регіонах цей метод застосовується вкрай рідко. При цьому, психологи надають рекомендації / висновки щодо подальшої можливості проведення слідчих дій за участі дитини (30 %). У не пілотних регіонах такі можливості використовуються у менше ніж 10 % випадках.

Водночас з метою забезпечення найкращих інтересів дитини у кримінальних провадженнях та надання допомоги слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді, суду щодо визначення кандидатур психологів для залучення до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб Міністерством юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Офісом Генерального прокурора видано наказ від 07 лютого 2023 року № 493/5/67/32 «Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги» [2].

Додатково слід вказати на зміну підходів до обрання неповнолітнім запобіжних заходів. Так, запроваджено практику застосування спеціального запобіжного заходу у виді передання під нагляд батьків чи осіб, як їх замінюють, що відповідає міжнародним підходам роботи з дітьми. Обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, як виключний запобіжний захід, застосовувалося лише щодо 13% неповнолітніх, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення, що узгоджується з кращими міжнародними практиками.

З огляду на позитивні тенденції щодо забезпечення найкращих інтересів дитини та імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність наказом Офісу генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціальної політики України від 30 травня 2024 року № 124/354/632/5/263 [3], з 01 червня 2024 року реалізацію пілотного проекту поширено на Волинську, Дніпропетровську, Закарпатську, Київську, Полтавську та Тернопільську області.

Таким чином можемо констатувати, що вплив збройного конфлікту на дітей призвів до цілого ряду гуманітарних та соціальних проблем, а тому охорона прав і свобод дітей в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності. Саме тому вказані завдання залишаються одним із пріоритетних напрямів діяльності всіх органів системи Міністерства внутрішніх справ України.

Список використаних джерел

1. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність : наказ Офісу генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України від 01 червня 2023 р. № 150/455/2077/5/187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text (дата звернення 02.12.2024).

2. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання

безоплатної правничої допомоги : наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 07 лютого 2023 р. № 493/5/67/32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23 (дата звернення 02.12.2024).

3. Про внесення змін до наказу Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціальної політики України від 01.06.2023 № 150/445/2077/5/187 : наказ Офісу генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України від 30 травня 2024 р. № 124/354/632/5/263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_124905-24 (дата звернення 02.12.2024).

Словян Віктор Шандорович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ВНЗ «Національна академія управління»

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Важливою соціально-правовою проблемою, яка відображає стан виховання, економічного розвитку та культурного середовища суспільства є кількість правопорушень, вчинених неповнолітніми особами. Хоча неповнолітні складають, як правило, невелику частку від загальної кількості правопорушників, проте їх наявність викликає певний резонанс. Наслідки та причини вчинення неповнолітніми правопорушень викликають занепокоєння через формування негативного майбутнього покоління, а також порушення стабільності та безпеки в суспільстві.

Традиційно встановленою, що неповнолітні вчиняють правопорушення у різних сферах, тобто наразі відсутні відомості про зростання кількості правопорушень неповнолітніми в якійсь конкретній сфері чи області. Згідно зі статистикою в європейських країнах, найпоширенішими правопорушеннями серед неповнолітніх є правопорушення пов'язані з:

- крадіжки,
- пошкодження майна,
- хуліганство,
- обіг наркотичних речовин
- порушення правил дорожнього руху.

Вивчаючи досвід зарубіжних країн, зокрема таких соціально благополучних як Німеччина та Італія відзначим, що найчастіше правопорушення серед неповнолітніх мають ознаки хуліганського характеру. Так, серед підлітків 14-17 років, в Німеччині, найпоширенішими є такі правопорушення: крадіжки, наркозлочини та вандалізм. В Італії останнім часом спостерігається зростання правопорушень серед неповнолітніх пов’язаних з пограбуванням, бійками і тілесними ушкодженнями.

В Україні ситуація відрізняється та наразі фіксується збільшення правопорушень пов'язаних із кіберзлочинністю та незаконним використанням соціальних мереж. Причиною цьому є стрімкий розвиток цифрових технологій в Україні та доволі часто халатність батьків у вихованні неповнолітніх. Зокрема, часто виникають правопорушення серед неповнолітніх через недостатній контроль з боку дорослих та слабку правову освіченість молоді.

Загалом пропонуємо класифікувати ризики та наслідки вчинення неповнолітніми правопорушень, отримані дані представимо у таблиці 1.

Таблиця 1.

Ризики та наслідки вчинення неповнолітніми правопорушень

	Вид ризику	**Наслідок вчинення правопорушення**
	Соціальні ризики	Правопорушення неповнолітніх створюють ризик маргіналізації молоді. Замість навчання та соціалізації, вони можуть потрапити до кримінального середовища, що призводить до асоціальної поведінки
	Психологічні ризики	Часто неповнолітні не усвідомлюють наслідків своїх дій, що може призвести до серйозних моральних травм і проблем із самооцінкою
	Економічні ризики	Пошкодження майна, крадіжки та інші правопорушення створюють фінансовий тягар як для постраждалих, так і для держави, яка повинна спрямовувати ресурси на профілактику та реабілітацію.
	Ризик для суспільства	Масові заворушення, поширення насильства чи кібербулінгу серед молоді можуть дестабілізувати громади та сприяти зростанню недовіри між поколіннями

Джерело: 2, 4

Причини вчинення правопорушень неповнолітніми варіюються в залежності від кількох факторів. На рис. 1. представлено фактори, які зумовлюють передумови формування правопорушень неповнолітніми.

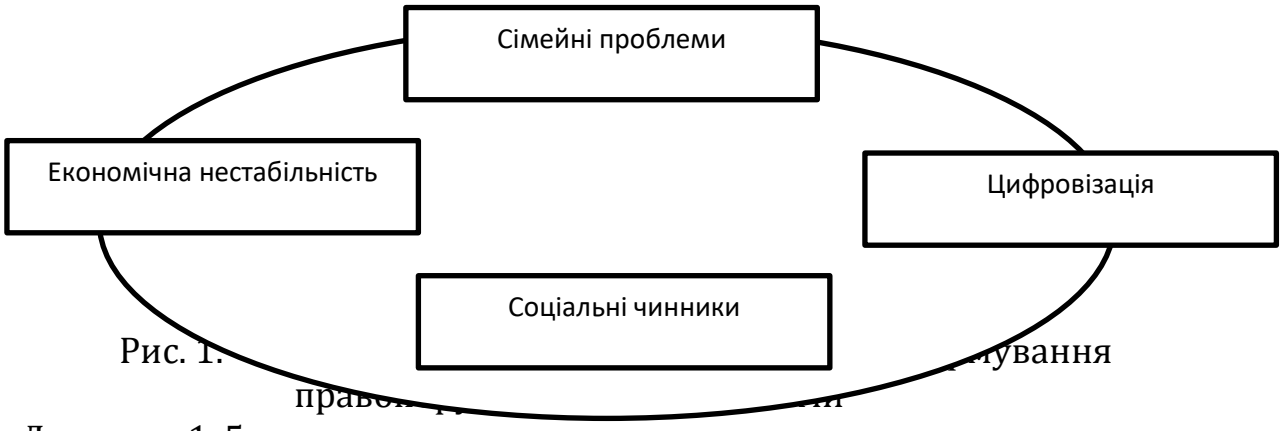

Рис. 1. [illegible] формування правопорушень

Джерело: 1, 5.

Наведені на рис.1. фактори розкриваються у наступних проявах: сімейні проблеми (брак уваги, відсутність контролю з боку батьків тощо); соціальні чинники (вплив негативного оточення, відсутність доступу до освіти чи культурних заходів, тощо); економічна нестабільність

(матеріальні труднощі, які підштовхують неповнолітніх до крадіжок чи шахрайства) цифрові ризики (надмірне використання соціальних мереж, що сприяє кіберзлочинам тощо).

Вивчення зарубіжного досвіду передбачає важливість міжнародної співпраці у сфері захисту прав неповнолітніх та інтеграції європейських підходів у правову систему України. Розкриємо ключові положення законодавства Німеччини та Італії.

У Німеччині відповідальність неповнолітніх регулюється Кримінальним і Цивільним кодексами. Визначаються вікові групи, що мають різний ступінь відповідальності, і надається пріоритет виховним заходам. У Німеччині найпоширеніші злочини серед підлітків: крадіжки, наркозлочини, пошкодження майна.

В Італії адміністративні органи, що займаються кримінальними провадженнями, виконують освітні, профілактичні та виховні функції. Особливістю є те, що відповідальність за правопорушення часто є спільною між дитиною та батьками. В Італії з 2010 до 2022 року рівень злочинності серед неповнолітніх зріс на 15,34%. Найбільш поширені злочини: погрози, бійки, крадіжки, тілесні ушкодження.

Законодавці Німеччини та Італії дотримуються концепції «розуміння й воління», згідно з якою особа має усвідомлювати значення своїх дій. Батьки можуть нести цивільну відповідальність за збитки, спричинені дітьми, але головна ідея — не перекладати відповідальність повністю на них, а зробити її спільною. До процесу перевиховання неповнолітнього залучені спеціалізовані судді, захисники, волонтери, соціальні служби, батьки та навіть медіатори. Такий підхід спрямований на реабілітацію неповнолітніх і повернення їх до нормального соціального життя. Особлива увага приділяється вихованню та профілактиці. Законодавство обох країн передбачає заходи для запобігання втягненню дітей у злочинну діяльність.

Досвід Німеччини та Італії може стати основою для формування ефективної ювенальної юстиції в Україні, забезпечуючи захист прав дітей і водночас притягуючи їх до відповідальності з урахуванням вікових і психологічних особливостей.

На цій основі пропонуємо такі шляхи вирішення проблеми:

1. Правова освіта: необхідно підвищувати рівень знань про відповідальність за правопорушення серед неповнолітніх.
2. Реабілітаційні програми: впровадження виховних і психологічних заходів для неповнолітніх, які вчинили правопорушення.
3. Сімейна підтримка: робота з батьками для створення сприятливого середовища для виховання дітей.
4. Міжнародний досвід: використання кращих практик інших країн, таких як реабілітаційні програми в Німеччині чи Італії, де неповнолітніх залучають до суспільно корисної діяльності замість покарання.

Отже, як бачимо, підкреслюється важливість запозичення європейського досвіду, адже правопорушення, вчинені неповнолітніми, є дзеркалом суспільних проблем. Інвестування в молодь сьогодні — це вклад у безпечне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Бортник, А. (2023). Деякі аспекти кримінальної політики щодо злочинності неповнолітніх. Молодий вчений, (10 (122)), 148-152.

2. Блага, А. Б. (2024). Детермінація вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень в Україні. ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ–2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі, 6.

3. Дубіна, О. М. (2024). Особливості захисту прав неповнолітніх у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Київський часопис права, (1), 142-147.

4. Співак М.В., Дубіна О.М. Огляд європейського законодавства щодо поділу правопорушень на злочини, кримінальні проступки, цивільні та адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми (на прикладі Німеччини та Італії)// Юридичний науковий електронний журнал. - № 7/2024. – с. 289-292.

5. Рогатинська, Н., & Ятчишина, І. (2023). Злочинність неповнолітніх. Актуальні проблеми правознавства, (3), 77-83.

Сосєдка Софія Володимирівна,
студентка 3 курсу,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0009-0006-7890-8862

Сенченко Надія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-3767-8937

ПОНЯТТЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів є одним з фундаментальних принципів кримінального процесу. Вона передбачає, що суд безпосередньо, під час судового засідання, досліджує всі докази, які мають значення для справи. Мається на увазі те, що суддя має особисто ознайомитися з доказами, оцінити їхню достовірність і на їх основі ухвалити обґрунтоване рішення.

Вчені не мають єдиної думки щодо поняття засади безпосередності дослідження показань, речей і документів. Наприклад, Ю.В. Гуцуляк зазначив, що принцип безпосередності є важливим для забезпечення рівності сторін у судовому процесі. Він зазначив, що гарантією справедливого розгляду справи є те, що суд не може спиратися на докази, які не були дослідження безпосередньо в судовому засіданні за участю всіх сторін [1, с. 61]. В свою чергу І.Л. Петрухіна визначила, що принцип безпосередності дослідження доказів спрямований на забезпечення точності та повноти сприйняття інформації допитуваною особою, а також на перевірку достовірності та точності відображених подій у матеріальних доказах і документах [2, с. 323]. На думку Є.Г. Коваленка та В.Т. Маляренка, принцип безпосередності дозволяє учасникам кримінального провадження отримувати інформацію про події справи з першоджерел шляхом особистого сприйняття всіх доказів у судовому засіданні [3, с. 20].

В законодавстві закріплено визначення засади безпосередності дослідження показань, речей і документів. Відповідно до статті 23 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), засада безпосередності дослідження показань, речей та документів – це правове положення, що передбачає вирішення судом справ безпосередньо, на підставі почутого, побаченого і дослідженого під час судового засідання [4].

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством України, суд отримує інформацію від учасників справи безпосередньо в судовому

засіданні. Це означає, що суддя має особисто допитати кожного свідка, ознайомитися з речовими доказами та документами. Інформація, яка не була перевірена таким чином, як правило, не може бути використана для ухвалення судового рішення.

Основними положеннями засади є те, що свідки, експерти та інші учасники процесу дають показання особисто. Суддя має можливість спостерігати за їх поведінкою, задавати уточнюючі питання і таким чином оцінювати достовірність наданої інформації. Крім того, усі процесуальні дії здійснюються відкрито [3, с. 35].

Засада безпосередності дослідження доказів, яка передбачає, що суд має особисто дослідити всі докази, не є абсолютною. Кримінальне процесуальне законодавство України передбачає певні винятки з цього правила, які дозволяють суду відступити від загального принципу.

За певних умов суд може розглянути справу про кримінальний проступок без проведення судового засідання, якщо всі учасники процесу не заперечують проти цього. Це передбачено статтею 381 КПК України [2, с. 326].

Якщо всі учасники погодяться з тим, що певні факти є очевидними і не потребують додаткового доведення, суд може врахувати їхню позицію і не досліджувати відповідні докази. Це особливо актуально у випадках, коли сторони досягли згоди щодо вирішення спору.

Відповідно до абзацу 1 частини 1 статті 225 КПК України, у виняткових ситуаціях, коли існує ризик, що свідок або потерпілий не зможе дати показання в суді, закон дозволяє провести допит раніше. Це може бути необхідно у випадках, коли існує загроза життю або здоров'ю свідка, або якщо стан здоров'я не дозволяє йому брати участь у судовому процесі пізніше. Такий допит проводиться за клопотанням сторони і з дозволом слідчого судді. Місцем проведення допиту може бути як суд, так і інше місце, до прикладу, лікарня, якщо свідок перебуває на лікуванні.

До того ж, абзац 3 частини 1 статті 225 КПК України, передбачає, що якщо сторона, якій належним чином повідомили про час та місце судового засідання, свідомо ухиляється від участі в ньому, тобто вирішив не приходити, то суд може провести допит свідків навіть без його присутності, якщо інша сторона цього вимагає.

В особливих випадках коли є ризик втрати важливої інформації, дозволено допитати свідка або потерпілого ще до початку судового розгляду, навіть якщо адвокат підозрюваного ще не призначений. Це передбачено частиною 4 статті 225 КПК України[4]. Якщо стан здоров'я свідка не дозволяє йому прибути до суду, то суд може виїхати до нього додому. Однак, суддя повинен обґрунтувати своє рішення, якщо вирішить не враховувати докази, отриманні таким чином. Суд має право перевірити показання свідків і потерпілих, які вже давали показання на досудовому розслідуванні. Це особливо актуально, якщо адвокат

підозрюваного не мав можливості бути присутнім під час попереднього допиту або якщо виникла необхідність з'ясувати додаткові деталі [5, с. 227].

У випадках коли для повного і всебічного розгляду справи необхідно встановити додаткові факти або перевірити вже відомі, суд має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі дії. Це передбачено частинами 3–5 статті 333 КПК України [6, с. 80].

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає певні обмеження, які дозволяють суду відступити від цього принципу. До таких обмежень можна віднести:

1. використання судом показань з чужих слів (стаття 97 КПК України);

2. використання судом документів визначених частиною 2 статті 99 КПК України;

3. використання доказів для підтвердження достовірності документа за відсутності його оригіналу у порядку частини 5 статті 99 КПК України;

4. застосування скороченого судового розгляду частина 3 та 4 статті 349 КПК України;

5. використання доказів для підтвердження достовірності речових доказів у випадках знищення, їх передачі для реалізації або технологічної переробки іншим органам частина 6 статті 100 КПК України [7, с. 258].

Зазначені обмеження конкретизують застосування засади безпосередності дослідження доказів у кримінальному процесі, диференціюючи її застосування залежно від виду доказу, його наявності в матеріалах справи та обставини, що підлягають доведенню. Разом з тим, чітке законодавче врегулювання цих обмежень не суперечить загальному принципу безпосередності дослідження доказів.

Отже, засада безпосередності дослідження показань, речей і документів є фундаментальним принципом кримінального процесу, що гарантує об'єктивність судочинства. Вона передбачає, що суд безпосередньо в судовому засіданні досліджує всі докази, що мають значення для справи. Це дозволяє судді особисто оцінити достовірність доказів, зіставити різні версії подій та ухвалити обґрунтоване рішення. Велике значення надається тому, що всі докази досліджуються безпосередньо в судовому засіданні за участі всіх сторін. Однак, абсолютна безпосередність у дослідженні доказів не завжди є можливою або доцільною. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає певні випадки, які дозволяють суду відступити від цього принципу. Такі винятки можуть бути пов'язані з необхідністю забезпечити ефективність судочинства, захистити права учасників процесу або зберегти докази. Незважаючи на обмеження, суд все одно

має безпосередньо досліджувати всі докази.

Список використаних джерел

1. Благута Р.І., Гуцуляк Ю.В. та ін. Кримінальне процесуальне право України: навч. посіб. / ред. Р.І. Благута та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.

2. Дехтяр О.Г. Засади безпосередності дослідження показань, речей і документів та співвідношення механізму її реалізації під час досудового розслідування та судового розгляду. *Актуальні проблеми держави і права.* 2013. С. 319–328.

3. Фоміна Т.Г. Основи кримінального процесу: навч. посіб. / ред. Т.Г. Фоміної. Харків: Харківський нац. ун–т внутрішніх справ, 2023. 140 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text (дата звернення 14.11.2024).

5. Мирошниченко Т.М. Проблемні аспекти реалізації нормативного змісту засад безпосередності дослідження показань, речей і документів під час кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород: Право, 2017. С. 225–229.

6. Рожнова В.В., Конюшенко Я.Ю. та ін. Кримінальний процес: консп. лек. / ред. В.Г. Лукашевича. Дніпро: Дніпропетр. нац. ун–т внутрішніх справ, 2016. 542 с.

7. Кіцен Н. Обмеження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінального провадження в першій інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2021. С. 256–261.

Хоменко Євген Валентинович,
начальник Центру досліджень,
Державна спеціальна служба транспорту
ORCID ID: 0009-0006-7006-3439

Світлічний Ігор Валерійович,
начальник відділу досліджень проблем реформування та розвитку
Держспецтрансслужби, Центр досліджень,
Державна спеціальна служба транспорту
ORCID ID: 0000-0001-7328-548X

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ У ВІЙСЬКОВИХ ТА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНАХ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Відновне правосуддя грунтується на примиренні, прощенні, відшкодуванні заподіяної шкоди та відновленні стосунків, що на думку Н. Крестовської та українських дослідників (Р. Коваль, А. Горова, Ю. Микитін, В. Теремецький та інші) є одночасно і новим, і старим підходом. Досліджуючи відновне правосуддя в історичному аспекті слід зазначити, що в усіх культурах світу з давніх часів існували традиції, подібні відновному правосуддю [1].

Як дохристиянські, так і християнські та ісламські історичні книги обґрунтовують щире покаяння як істотну умову для отримання прощення, тобто містять складові, аналогічні сучасному відновному підходу. “Коли ми свої гріхи визнаємо, то Він вірний та праведний, щоб гріхи нам простити” [1 Івана 1:9]. Проте, обгрунтованість застосування принципів відновного правосуддя щодо військових та воєнних злочинів у теперішній час залишається дискусійним питанням [2].

Військові злочини та воєнні злочини є різними юридичними поняттями. Військові злочини - це злочини, які вчиняють військовослужбовці проти власних військових правил і статутів. Вони не завжди пов’язані з бойовими діями, а стосуються порушень дисципліни чи інших кримінально-караних діянь проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями (непокора, невиконання наказу, опір, погроза начальникові, самовільне залишення частини, привласнення військового майна тощо). В Україні такі злочини регулюються розділом XIX Кримінального кодексу України “Злочини проти встановленого порядку несення військової служби” [3].

Воєнні злочини, на відміну від військових злочинів, - це істотні порушення міжнародного гуманітарного права, які відбуваються під час війн чи збройних конфліктів. Воєнні злочини можуть бути вчинені як військовими, так і цивільними особами. До прикладу, це умисне вбивство цивільного населення, застосування заборонених видів зброї, напади на миротворців або гуманітарні об’єкти, знищення культурних об’єктів без військової необхідності. Воєнні злочини визначаються міжнародними договорами, зокрема, Женевськими конвенціями 1949 року та їх

протоколами, Римським статутом Міжнародного кримінального суду [4]. В Україні такі злочини кваліфікуються за статтями Кримінального кодексу (зокрема ст. 438 – “Порушення законів та звичаїв війни”).

Розглянемо історичні приклади застосування принципів відновного правосуддя. Це Гаазький трибунал для колишньої Югославії, Правда і Примирення в Руанді (Гачача-суди), справи щодо сексуального насильства в Демократичній Республіці Конго, процеси перехідного правосуддя в Колумбії та Сирії. У контексті російсько-української війни активно обговорюються такі елементи відновного правосуддя, як програми реабілітації для жертв воєнних злочинів, зокрема, підтримка внутрішньо переміщених осіб, документування свідчень жертв у співпраці з міжнародними організаціями, розробка моделей, що поєднують кримінальну відповідальність винних і відновлення в громадах.

На практиці в Україні принципи відновного правосуддя щодо військових злочинів застосовуються індивідуально, переважно на розсуд суду, у вигляді врахування пом’якшувальних обставин, пов’язаних із гуманітарними аспектами. Медіація у таких кримінальних провадженнях може бути адаптована для постконфліктного врегулювання, що дозволить обговорювати ситуацію та шукати шляхи компенсації заподіяної шкоди за посередництва медіатора [5]. За дослідженнями EUAM Ukraine вказаний підхід може бути актуальним для випадків мародерства (крадіжок на полі бою), злочинів, де шкоду можна компенсувати через примирення та відшкодування.

Приклади судових рішень за статтею 407 КК України (самовільне залишення військової частини) можна знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень, До прикладу: військовослужбовець залишив частину на кілька діб через сімейні обставини. Суд врахував такі пом'якшувальні обставини, як позитивна характеристика, каяття та добровільне повернення до частини. Це рішення відображає гнучкість у виборі покарання, особливо у випадках, коли особа не мала наміру ухилятися від військової служби остаточно (https://reyestr.court.gov.ua/Review/113298770).

В Україні під час дії воєнного стану військовослужбовці, які вчинили самовільне залишення частини або дезертирство, вже мають можливість бути звільненими від кримінального покарання, якщо вони добровільно повернуться на службу за згодою командира частини. Такі зміни мають на меті збільшення кадрових ресурсів української армії в умовах війни.

Кримінальне право України і раніше включало норми, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності за умов примирення з потерпілим. Згідно зі статтею 46 КК України, особа, що вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (за виключенням певних видів правопорушень), може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду. Щире каяття та добровільне відшкодування збитків також можуть бути враховані як пом’якшуючі обставини (ч. 1 ст. 66 КК України) та впливають

на покарання (ст. 69 КК України), що може бути підставою для звільнення від покарання (ч. 4 ст. 74 КК України, ст. 75 КК України), проте військові злочини, здебільшого кваліфікуються як тяжкі та особливо тяжкі, особливо якщо вони вчинені під час військового стану [3].

Висновки та пропозиції. Можливість використання принципів, на яких ґрунтується відновне правосуддя у кримінальних провадженнях щодо військових злочинів в Україні існує, проте їх практична реалізація обмежена у військовий час. Питання ж відновного правосуддя щодо воєнних злочинів в Україні, на відміну від військових злочинів, потребує подальших наукових досліджень з цієї тематики, вивчення суспільної та громадської думки, розробки відповідних змін до національного законодавства з урахуванням європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства [6], беручи до уваги історичні аспекти та кращі світові практики постконфліктного правосуддя.

Список використаних джерел

1. Свєтлічний І. В. До питання розвитку концепції, форм і принципів відновного правосуддя у зарубіжних країнах. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану*. 2024. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-40 (дата звернення: 02.12.2024).

2. Свєтлічний І., Ахмаді А., Свєтлічна М. Відновне правосуддя у протидії злочинності в країнах сходу: традиційні цінності та кримінальне право. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 179–182. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-34 (дата звернення: 02.12.2024).

3. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2834 (дата звернення: 02.12.2024).

4. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.12.2024).

5. Malets O., Svietlichnyi I. Legal counteraction to juvenile delinquency by means of restorative justice: practical aspects. *Law Journal of Donbass.* 2022. Vol. 2, no. 4. P. 108–112. URL: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-108-112 (дата звернення: 02.12.2024).

Янкевич Дмитро Петрович,
здобувач освіти юридичного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0003-4795-3215

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА НА СЛУЖБОВИЙ ТВІР: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Сьогодні інтелектуальна власність є одним із найефективніших компонентів соціально-економічного розвитку. Значна кількість таких об’єктів створюються в процесі виконання працівниками своїх трудових обов’язків. У 2022 році в законодавство України про авторське право та суміжні права були внесені зміни, які значно обмежують майнові права автора на службовий твір. В даному контексті вирішення проблем захисту таких прав автора набувають значної актуальності.

Стара редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – ЗУ від 23.12.1993 р.) містить положення, в якому закріплює, що розподіл майнових прав на службовий твір визначається законом, якщо інше не передбачено договором між автором і роботодавцем [1]. При цьому, ч.2 ст. 429 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) закріплює, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору або контракту як різновиду такого договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором [2]. Відповідно, роботодавець та його працівник, який є автором службового твору, якщо в трудовому або цивільно-правовому договорі не передбачений інший розподіл прав, вони мають спільні права як на отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на службовий твір, так і на використання такого об’єкта авторського права. Такої думки притримується й Верховний Суд України (далі – ВС України) у постанові Пленуму «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 №5 [3].

При цьому, нова редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – ЗУ від 01.12.2022 р.) закріплює зовсім протилежне положення. Відповідно до ч.2 ст. 14 ЗУ від 01.12.2022 р., майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем [4]. До того ж, ч.3 ст. 440 ЦК України закріплює положення, в якому зазначає ідентичну позицію: майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв’язку з виконанням трудового договору

(контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якої працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом [2]. Тобто, ч.2 ст. 429 ЦК України не лише суперечить нормам ЗУ від 01.12.2022 р., але й власним нормам, які закріплені у ч.3 ст. 440 ЦК України.

З огляду ч.2 ст. 429 ЦК України, а саме «якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором», а також ч.3 ст. 429 ЦК України, яка закріплює положення, що «особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом», у випадку колізії таких положень, надавати перевагу варто ч.3 ст. 440 ЦК України та ч.2 ст. 14 ЗУ від 01.12.2022 р., що, фактично, повністю обмежує майнові права автора на службовий твір.

Відповідно, вважаємо, що для захисту майнових прав на службовий твір автора та уникнення конфліктних ситуацій, найоптимальнішим шляхом є обговорення всіх спірних моментів заздалегідь, тобто до моменту укладення трудового договору (контракту) або цивільно-правового договору. У такому випадку автору вдасться, по-перше, зберегти частково або повністю майнові права на твір, який створений ним у зв’язку з виконанням трудових обов’язків; по-друге, уникнути відповідальності, в тому числі й кримінальної за ст. 176 Кримінального кодексу України, диспозиція якої передбачає незаконне відтворення, використання та розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп’ютерних програм і баз даних, інших творів, а так само незаконне відтворення, використання та розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейрінг або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі [5].

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text. (дата звернення: 29.11.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. у № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2291. (дата звернення: 29.11.2024).
3. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. №5. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text. (дата звернення: 29.11.2024).

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р.

1. № 2811-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text. (дата звернення: 29.11.2024).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text. (дата звернення: 29.11.2024).

Chekh Maksym,
Student of the first year of the second (master's) level of higher education, specialty "Law",
Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs

FOREIGN EXPERIENCE OF COMBATING DOMESTIC VIOLENCE AND PROSPECTS FOR ITS USE IN UKRAINE

Domestic violence is a global problem affecting all societies, regardless of level of development or culture. Many countries have already implemented effective models of combating this phenomenon. Analysis of foreign experience allows us to identify effective tools and approaches that can be adapted to Ukrainian realities. The experience of countries such as Sweden, Spain, Canada and Australia can be useful for improving the Ukrainian system of combating domestic violence.

Sweden is one of the leading countries in the fight against domestic violence thanks to a comprehensive approach that includes legislative changes, social support and education campaigns. In 1998, Sweden introduced a law on the criminalization of violence against women, and also developed programs to re-educate aggressors. Educational campaigns are aimed at forming a culture of equality and the inadmissibility of violence, starting from schools. For Ukraine, an important aspect may be the implementation of educational programs aimed at changing public perceptions of gender roles and violence.

Spain is an example of a successful organization of legal aid for victims. In 2004, the country passed the Law on Comprehensive Protection from Gender-Based Violence, which provides for the establishment of specialized courts to hear cases related to domestic violence. Such courts work faster, and their judges have special training in the field of gender issues. Ukraine may benefit from the introduction of specialized courts to improve the efficiency of domestic violence cases.

The Canadian model of combating domestic violence is based on close cooperation between the police, social services, psychologists and community organizations. For example, in the province of Ontario, centers for victims of violence have been created, which provide comprehensive assistance - from legal advice to temporary housing. It is important for Ukraine to develop

interdepartmental cooperation and create similar assistance centers, particularly in small towns.

Australia is actively using digital technology to support victims. For example, smartphone apps allow victims to quickly seek help, record evidence, or get counseling. There are also anonymous online services for victims. Ukraine already has a developed IT sector, so the use of digital solutions, such as mobile applications or online platforms, can significantly strengthen support for victims [1, p. 297].

Ukraine has taken significant steps in the fight against domestic violence, in particular by ratifying the Istanbul Convention in 2022. However, for more effective implementation it is necessary:

1. Improvement of legislation: expansion of mechanisms for protecting victims and punishing aggressors.
2. Creation of specialized courts for faster and more effective consideration of cases.
3. Development of social services: development of a network of crisis centers and psychological support.
4. Educational programs: formation of a culture of zero tolerance for violence through education.
5. Integration of digital technologies: mobile applications, hotlines and online platforms.

Applying the best practices of other countries can help Ukraine build an effective system for protecting victims of domestic violence and preventing this phenomenon.

References

1. Prodan T.V. Продан Т.В. Combating domestic violence: experience of foreign countries. *Legal scientific electronic journal*. 2021. №8. Pp. 296-298 [in Ukrainian].

Александренко Олена Віталіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
навчально-наукового інституту № 2,
Національна академія внутрішніх справ
ORCI ID: 0000-0003-2592-7593

Женунтій Володимир Іванович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової роботи
та захисту прав інтелектуальної власності,
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0002-0578-1494

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (Ст. 433 КК УКРАЇНИ)

Зовнішній прояв та спрямованість протиправних діянь, що характеризують об'єктивну сторону аналізованого кримінального правопорушення, самі по собі являють велику суспільну небезпеку, яка помітно зростає внаслідок їх вчинення у районі воєнних дій. Дана обставина й обумовила, в першу чергу, включення до Кримінального кодексу Української СРР (далі – КК УСРР) 1922 року статті 214, в якій були закріплені правові підстави настання відповідальності і за аналізоване кримінальне правопорушення. На жаль, вказана стаття страждала на суттєві недоліки з позиції не лише сьогодення, але й тодішнього періоду часу. Так, згідно диспозиції ст. 214 караним визнавалось мародерство, яке тлумачилося як: а) протизаконне відібрання за бойової обстановки у цивільного населення належного останньому майна з погрозою зброї та під приводом необхідності такого відібрання для воєнних цілей; б) зняття за тієї ж бойової обстановки з корисливою метою з вбитих і поранених речей, які знаходяться у них [1, с. 494]. Якщо виходити з етимологічного значення термінів «мародер» (тобто вояк, що грабує вбитих і поранених після бою або мирне населення під час війни» [2, с.511]), а також «насильство» (тобто: «а) застосування фізичної сили до кого-небудь; б) застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось» [2, с. 579], можемо переконатися, що у ст. 214 КК УСРР одночасно передбачалась відповідальність як за насильницькі дії відносно населення за бойової обстановки, так і за мародерство, тобто зняття з корисливою метою з вбитих і поранених речей, які знаходяться при них, в тих же умовах.

Перша спроба усунення зазначеної невідповідності у диспозиції ст. 214 УК УСРР 1922 року була зроблена при розробці КК Української РСР

1927 року. Набравший чинності з 01 липня 1927 року КК Української РСР в редакції 1927 року перш за все включав статтю 206-17, за якою передбачалась кримінальна відповідальність за мародерство, тобто протизаконне відібрання за бойової обстановки у громадянського населення належного останньому майна, з погрозою зброєю і під приводом необхідності його відібрання задля воєнних цілей, а також зняття з корисливою метою з вбити і поранених речей, які знаходяться при них» [3, с.367-368]. Тобто в диспозиції цієї статті фактично були повторені правові основи настання відповідальності за ті ж кримінальні правопорушення що і статтею 214 раніше чинного УК України 1922 року. Але при цьому у КК Української СРР в редакції 1927 року містилось й нововведення у вигляді статті 206-18, за якою окремо/самостійно була визначена відповідальність за "протизаконне насильство над цивільним населенням, учинене військовослужбовцями у воєнний час або за бойової обстановки" [3, 367-368]. Таким чином, статтею 206-18 КК Української СРР в редакції 1927 року було закладено правові засади настання кримінальної відповідальності за насильство над населенням в районі воєнних дій.

Подальше вдосконалення аналізованої кримінально-правової норми було продовжено при розробці проектів як КК Української РСР 1960 року, так і КК України 2001 року.

В результаті такої роботи статтею 261 КК Української РСР 1960 року зовнішніми проявами насильства над населенням в районі воєнних дій були визнані: а) розбій; б) протизаконне знищення майна; в) насильство; г) протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності [3, с. 824]. Тобто, вказана стаття не була позбавлена похибок. По-перше, було порушено послідовність перерахування протиправних дій, які утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення, чого можливо було запобігти, навівши спочатку протиправні діяння, які мали своїм предметом майно, що належало цивільному населенню, а потім вказати на насильство, яке застосовувалося до населення (або навпаки). По-друге, відповідальність передбачалась просто за насильство без врахування ступеня його суспільної небезпеки. По-третє, до диспозиції статті було включено протиправні діяння різного ступеня суспільної небезпеки (наприклад, протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності (тобто відкрите відібрання майна, у тому числі поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства) та розбій (тобто напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства).

Аналізована кримінально-правова норма, як вже зазначалось, була вдосконалена й при підготовці нового КК України, який набрав чинності з 01 вересня 2001 року. До позитивних змін, які знайшли відображення у відповідній статті 433 КК України 2001 року, необхідно віднести наступні

дві: а) простим складом аналізованого кримінального правопорушення визнано насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій, тобто впорядковано перерахування протиправних, охоплюваних диспозицією ч. 1 вказаної статті; б) кваліфікуючою ознакою протиправного діяння визнано розбій, вчинюваний щодо населення в районі воєнних дій [4, с. 293].

Наостанок, підсумовуючи викладене, зазначимо, що у чинній редакції стаття 433 КК України 2001 року, порівняно з тими правовими підставами, які були закріплені у статті 214 КК Української СРР 1922 року, які визнавалися складовою частиною мародерства, є, безумовно, більш сучасною. Але, як випливає із нашого короткого дослідження, аналізована стаття потребує подальшого вдосконалення. Так, кваліфікуючою ознакою аналізованого кримінального правопорушення є розбій. Проте, якщо врахувати закріплену в ст. 187 КК України 2001 року кількість кваліфікуючих ознак розбою, то нинішня редакція ст. 433 КК України поза сумнівом потребує низку доповнень. Також, на нашу думку, потребують відповідної диференціації й такі зовнішні прояви насильства над населенням в районі воєнних дій, як насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності.

Список використаних джерел

1. Боротьба зі злочинністю в Українській РСР. Том перший. 1917-1925. Автор нарису і укладач збірника документів професор П.П. Михайленко. Київ: МОГП УРСР. Вища школа. 1966. 831 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТД "Перун", 2001. 1440 с.

3. Боротьба зі злочинністю в Українській РСР. Том другий. 1926-1967. Автор нарису і укладач збірника документів професор П.П. Михайленко. Київ: МОГП УРСР. Вища школа. 1967. 952 с.

4. Кримінальний кодекс України: Офіц. видання. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. 400 с.

Бондар Віктор Юрійович,
начальник відділу, Центр досліджень,
Державна спеціальна служба транспорту
ORCID ID: 0009-0004-8286-4060

Краснов Роман Володимирович,
кандидат технічних наук, доцент, начальник відділу,
Центр досліджень,
Державна спеціальна служба транспорту
ORCID ID: 0009-0005-8889-1868

ПРАВО ЛЮДИНИ НА НОСІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ЯК ОДНЕ З ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Право людини на носіння вогнепальної зброї вважається одним із основоположних прав у цивілізованих країнах, зокрема в США, де це питання врегульоване другою поправкою до Конституції. Друга поправка до Конституції США проголошує: "Право народу на зберігання та носіння зброї не повинно обмежуватись". Цей принцип виходить із ідеї, що громадяни повинні мати можливість захищати себе, свої родини та власність, а також бути гарантами свободи проти потенційної тиранії уряду.

У США право на носіння зброї розглядається як необхідна складова індивідуальної свободи. Здатність захистити своє життя і майно є однією з основних потреб людини, що прямо пов'язано з правом на життя, гарантованим як національними, так і міжнародними актами, включаючи Європейську конвенцію з прав людини 1950 року, ратифіковану Україною.

За статистикою, у штатах із менш суворими законами щодо носіння зброї громадяни часто успішно захищають себе від злочинців. Наприклад, у Техасі багато випадків, коли озброєні громадяни зупиняли напади або пограбування. Потенційні злочинці частіше уникають нападів на людей у штатах, де поширене носіння зброї. Це відомо як ефект "відлякування". У багатьох громадах США організовуються добровільні загони самооборони, які використовують вогнепальну зброю для підтримки безпеки в районах із високим рівнем злочинності.

Попри широке визнання права на носіння зброї, існують ризики, зокрема масові розстріли чи незаконне використання зброї. У відповідь на це в США вводяться заходи контролю: обов'язкові перевірки при покупці зброї, обмеження щодо автоматичної зброї тощо.

Таким чином, право на носіння зброї в США є інтегральною частиною розуміння індивідуальних свобод і гарантій безпеки. Воно базується на Конституції, підтверджується судовими рішеннями та має безліч прикладів практичної реалізації. Це право не лише захищає громадян, але й підкреслює відповідальність кожного за власну безпеку.

Прецеденти Верховного Суду США: у справі District of Columbia проти Heller (2008) Верховний Суд постановив, що Друга поправка захищає індивідуальне право громадян володіти та носити зброю для самозахисту в своїх домівках. У справі McDonald проти City of Chicago (2010) суд поширив це право на інші штати, зазначивши, що обмеження прав на володіння зброєю суперечить Конституції США [1].

Розглянемо види зброї, якою можуть володіти громадяни України як за дозволом так і без нього.

За відсутності будь-яких дозволів, особи, які досягли 18 років, можуть володіти пневматичною зброєю калібром менше 4,5 міліметрів і швидкістю польоту кулі нижче 100 метрів в секунду, револьверами та пістолетами під патрон Флобера, ножами побутового призначення, а також газовими балончиками (крім тих, які використовуються співробітниками правоохоронних органів). Обіг вказаної категорії засобів самооборони не регулюється законодавством України.

Разом з цим, громадяни України також можуть законно бути власниками вогнепальної, травматичної, холодної та газової зброї за умови попереднього отримання відповідного дозволу. В Україні наказом МВС України від 01.03.2022 № 170 “Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану” врегульовано порядок надання дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану [2]. Цей порядок стосується лише мисливської зброї. Травматичну зброю відповідно до цього порядку отримати не вийде, для цієї категорії зброї зберігаються вимоги щодо необхідної наявності спеціального статусу. Проте, процедура отримання дозволу за наказом № 170 є тимчасовим заходом, а відповідно діє лише на період воєнного стану та є альтернативою загальному порядку визначеному наказом № 622.

В нашій країні дозвіл на придбання пристроїв травматичної дії отримують особи з 21-річного віку згідно з “Тимчасовою інструкцією про порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів працівниками суду, правоохоронних органів та їх близькими родичами, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 червня 2000 року № 379. Таке право мають:

працівники суду, правоохоронних органів та їх близькі родичі (стаття 2 Закону України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" [3]);

особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві (стаття 2 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві");

народні депутати України (стаття 1 Закону України "Про статус народного депутата України");

члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону (стаття 12 Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" [4]),

військовослужбовці, крім тих, які проходять строкову військову службу (стаття 3 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [5]);

державні службовці (стаття 1 Закону України "Про державну службу");

журналісти (стаття 12 Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" [6]).

Правом придбання мисливської гладкоствольної зброї та основних частин до неї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, мисливської нарізної зброї та основних частин до неї - 25-річного віку, холодної, охолощеної та пневматичної зброї та основних частин до неї - 18-річного віку.

Кількість зброї, яку може мати громадянин України, не обмежена, однак власник зброї повинен забезпечити її безумовну схоронність (пункт 12.1 глави 12 розділу II Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622.

Висновки та пропозиції щодо гармонізації права на носіння вогнепальної зброї в Україні в порівнянні зі США.

У США право на носіння зброї історично пов’язане з ідеєю захисту від тиранії та самозахисту. В Україні це право має обмеження, закріплені в законодавстві, через історичну та соціальну специфіку. Відсутність у Конституції України прямого права на носіння зброї залишає це питання відкритим для законодавчого врегулювання.

У США право на зброю базується на індивідуальній відповідальності. В Україні, де доступ до зброї обмежений, акцент робиться на централізованій правоохоронній системі, що не завжди є ефективним в умовах воєнного стану чи високого рівня злочинності.

В Україні право громадян на володіння та носіння зброї регулюється низкою законів і підзаконних актів, але відсутня конституційна норма, аналогічна Другій поправці в США. Це ускладнює регулювання питання про зброю як основоположного права.

Легалізація зброї в Україні може спричинити ризики, пов’язані з недостатнім контролем, психологічною неготовністю громадян і можливими зловживаннями. Досвід США демонструє, що відсутність

належного регулювання може збільшити кількість інцидентів із летальним результатом.

Пропозиції авторів включають необхідність розробки закону про обіг цивільної вогнепальної зброї, включаючи норму, яка визначатиме право громадян на самозахист, включно з можливістю володіння вогнепальною зброєю за чітко визначених обставин. Досвід США показує, що важливим елементом є навчання громадян безпечному використанню зброї. Тому в Україні слід запровадити обов'язкові курси та сертифікацію для всіх потенційних власників зброї. Для зменшення ризиків зловживання зброєю необхідно створити ефективну правоохоронну систему, що оперативно реагуватиме на порушення правил. Крім цього, доцільно впроваджувати право на володіння зброєю поступово, з урахуванням міжнародного досвіду та заходів суворого контролю. Такі першочергові заходи сприятимуть балансу між забезпеченням безпеки громадян України та дотриманням їхніх прав.

Список використаних джерел

1. Петрова К. Конституція США як "верховне право країни". *Право США*. 2013. № 1/2. С. 122–131.

2. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану : Наказ М-ва внутр. справ України від 01.03.2022 № 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22#Text (дата звернення: 02.12.2024).

Завгородній Віталій Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор,
головний інспектор відділу уповноважених з контролю та дотримання прав людини в поліцейській діяльності управління дотримання прав людини, Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України
ORCID ID: 0000-0002-7489-8170

Харченко Тетяна Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу моніторингу питань гендерної рівності та недискримінації управління дотримання прав людини, Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України
ORCID: 0000-0003-2089-1448

ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ОСІБ, ДО ЯКИХ ЗАСТОСОВАНО ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОННИЙ ПРИПИС

Прийняття у 2017 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон) стало знаковою подією на шляху викорінення ганебних явищ, що існують в сімейному середовищі. Ним впроваджено низку новацій, зокрема, й терміновий заборонний припис стосовно кривдника, що є спеціальним заходом протидії домашньому насильству, який вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства [1].

Необхідність запровадження вказаного спеціального заходу на національному рівні випливає з положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, в статті 53 якої зазначається, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб обмежувальні або захисні приписи були: доступними для невідкладного захисту та без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву; виданими на певний період або до їхньої зміни чи зняття; у разі необхідності виданими на основі ex parte, що має негайну дію; доступними незалежно від іншого правового провадження або на додаток до нього; дозволеними бути представленими в подальшому правовому провадженні [2].

Принагідно зазначити, що такі юридичні інструменти активно використовується у протидії домашньому насильству в зарубіжних країнах.

Так, наприклад, парламентом Австрії у 1996 році прийнято Акт «Про захист від насильства в сім'ї», який надає право потерпілому на захист від кривдника у його/її життєвому середовищі і в соціальному оточенні, надаючи поліції повноваження виселяти правопорушників і накладати заборонні ордери [3, с. 177]. В свою чергу в січні 2002 року у Федеративній Республіці Німеччини прийнято Закон «Про захист від насильства в сім'ї», яким передбачено, що кривдник, повинен негайно звільнити дім строком до 10 діб, якщо проти нього подано заяву про вчинення домашнього насильства [4, с.231].

Варто зауважити, що в деяких зарубіжних країнах прийняття рішення про обмеження прав кривдника здійснюється у взаємодії поліції та суду. Яскравим прикладом цього є існуюча практика протидії домашньому насильству в Сполучених Штатах Америки, в законодавстві яких передбачена можливість застосування трьох видів охоронних ордерів. Одним з них є надзвичайний охоронний ордер, який постраждала особа може отримати в період, коли немає судових засідань, зокрема в нічну пору й вихідні, звернувшись до поліції, представник якої має зв'язатися з черговим суддею; за наявності підстав суддя видасть надзвичайний ордер, але потім постраждала особа має звернутися до суду за отриманням тимчасового ордера [5, с.51].

Відповідно до ч. 2 статті 25 Закону терміновий заборонний припис (далі – ТЗП) може містити такі заходи: 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [1].

Із зазначеного слідує, що у особи, яка ймовірно вчинила домашнє насильство (потенційний кривдник, що буде встановлено виключно судом при розгляді протоколу про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 173-2 КУпАП) за рішенням поліцейського, який перебуває на місці події, у зв'язку з винесенням ТЗП обмежується право користування її житлом на строк до 10 діб. Якщо у такої особи немає іншого місця для проживання, вона має самостійно шукати альтернативне житло, оскільки згідно з Законом у держави не виникає такого зобов'язання.

Уважаємо, що такий підхід законодавця до особи, яка по суті лише «підозрюється» у вчиненні домашнього насильства, зважаючи на конституційний принцип презумпції невинуватості, не є виваженим. Адже навіть до особи, яка вчинила тяжкий злочин та затримана на місці події, не може бути застосований захід, що може призвести до приниження її гідності.

Як наголошує з цього приводу Н.В. Федоровська, терміновий заборонний припис застосовується поліцією у випадку наявності загрози

для потерпілої особи та з метою негайної протидії акту домашнього насильства. Тобто на момент винесення ТЗП особа, стосовно якої він виноситься, не визнана винною у вчиненні домашнього насильства у кримінальному провадженні чи справі про адміністративне правопорушення. Загалом цей підхід дещо нагадує затримання підозрюваної особи під час вчинення злочину або після його вчинення якщо сукупність ознак вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин (ст. 208 КПК), яке відбувається до початку досудового розслідування [6].

Проте, варто зауважити, що на відміну від затриманої особи, яка поміщається в кімнату для затриманих підрозділу поліції або ізолятор тимчасового тримання з забезпеченням їй належних умов утримання, кривдник, до якого застосовано ТЗП поліцією, має сам опікуватися питанням його гідного існування протягом достатньо тривалого часу (від 1 до 10 діб).

Разом з тим кривдник, згідно статті 31 Закону, має лише право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, в адміністративному порядку відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» та/або в судовому порядку [1]. Розгляд такого оскарження, як відомо, не є оперативним.

Переконані, що ситуація, яка може виникнути після винесення ТЗП щодо кривдника, та відсутністю у останнього альтернативного житла може призвести до більш трагічних наслідків, аніж ті, які настали внаслідок вчинення домашнього насильства. Зокрема, якщо людина проведе декілька днів та/або ночей на вулиці в зимовий період, це може призвести до тяжких захворювань або навіть смерті, що поза розумним сумнівом не можна вважати справедливим покаранням за вчинені нею протиправні дії. А отже, якщо держава через свої органи влади, їх службових і посадових осіб, обмежує таке особисте право, як користування житлом (часто єдиним), вона поза розумним сумнівом має опікуватися питанням належного подальшого існування людини, що відповідає конституційному принципу соціальної та правової держави.

Більше того у ч. 8 статті 25 Закону зазначається, що кривдник, стосовно якого винесено терміновий заборонний припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ органів Національної поліції України за місцем вчинення домашнього насильства [1]. З вказаного випливає, що поліції відомо про місце тимчасового перебування особи, до якої застосовано ТЗП, в тому числі й про ситуацію з відсутністю альтернативного житла і вимушене перебування особи деінде протягом періоду, встановленого ТЗП. Відповідно не вжиття заходів, спрямованих на захист життя та здоров'я такої особи, є нічим іншим, ніж проявом протиправної бездіяльності.

Підсумовуючи зазначимо, що незважаючи на неприпустимість та поширеність такого соціально-ганебного явища як домашнє насильство, відповідальність за яке буде встановлено лише в судовому порядку, при застосуванні поліцією ТЗП держава має гарантувати потенційному правопорушнику право на гідне та безпечне існування у зв'язку з обмеженням його фундаментального права на користуванням власним житлом. А отже, в Україні повинна діяти розгалужена мережа притулків (місць прихистку) для ймовірних кривдників, де мають бути створені базові (мінімальні) умови для їх тимчасового проживання.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
3. Грозик Л.О. Механізм подолання домашнього насильства: досвід Австрії. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) : *Збірник тез доповідей XXI студентської науково-практичної конференції* (м. Харків, 09 квіт. 2020). Харків, 2020. С. 177-178.
4. Мальцева Д.П. Парадигма покарання за домашнє насильство в Європейських країнах. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) : *Збірник тез доповідей XXI студентської науково-практичної конференції* (м. Харків, 09 квіт. 2020 р.). Харків, 2020. С. 230-239.
5. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. Харків. Права людини. 2011. 240 с.
6. Федоровська Н.В. Терміновий заборонний припис: юридичний інструмент Національної поліції. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід*. 2020. №1. С. 226-229 URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17041.

Зінченко Даніїл Анатолійович,
ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції
ORCID ID: 0000-0002-8089-0511

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Домашнє насильство є глобальною соціальною проблемою, яка має серйозні наслідки для фізичного, емоційного та психологічного стану постраждалих. У сучасному суспільстві зростає розуміння необхідності комплексної допомоги, яка включає не лише правові заходи, але й ефективну психологічну підтримку.

Сучасні методики психологічної підтримки жертв домашнього насильства спрямовані на відновлення емоційного балансу та психологічного благополуччя постраждалих, забезпечення їм безпечного середовища для одужання та зміцнення особистісних ресурсів. Одним із найпоширеніших підходів є когнітивно-поведінкова терапія, яка допомагає пацієнтам усвідомити вплив травматичних подій на їхні думки, почуття та поведінку. Ця методика дозволяє змінити деструктивні переконання, які формуються внаслідок насильства, і сприяє розвитку нових моделей реагування, що допомагають уникнути подальшого емоційного виснаження. Окрему увагу приділяють практикам, що базуються на техніках усвідомленості. Цей підхід допомагає людям навчитися жити в моменті, знижуючи рівень тривожності та концентруючи увагу на своїх ресурсах[1]. Практики майндфулнес дозволяють формувати навички прийняття власних емоцій та стабілізації психологічного стану навіть у складних ситуаціях. Водночас групова терапія створює простір для взаємної підтримки, обміну досвідом та колективного вирішення проблем. У такому середовищі жертви насильства відчувають, що вони не самотні у своїй боротьбі, а це значно сприяє їхньому емоційному відновленню.

На нашу думку, додатково велику роль відіграють кризові центри, які надають оперативну допомогу та інформаційну підтримку. Через гарячі лінії та індивідуальні консультації постраждалі отримують необхідні рекомендації та доступ до кваліфікованих спеціалістів, які допомагають їм адаптуватися до нових обставин. Усе більше центрів інтегрують сучасні підходи, що враховують специфіку переживань постраждалих та дозволяють ефективніше справлятися з їхніми психологічними потребами.

Інноваційні підходи до психологічної допомоги жертвам домашнього насильства охоплюють сучасні технологічні рішення, які роблять процес підтримки більш доступним, персоналізованим і ефективним[2]. Одним із таких підходів є використання спеціальних мобільних додатків, які

пропонують інтерактивні вправи для зниження рівня тривожності, контролю емоцій та підвищення життєстійкості. Завдяки такій формі допомоги постраждалі можуть отримати підтримку у зручний для них час і місце, що знижує бар'єри до отримання допомоги та забезпечує конфіденційність. Іншим перспективним напрямком є застосування віртуальної реальності як інструменту для роботи з наслідками травматичних переживань. Ця технологія дозволяє створювати контрольоване середовище, у якому людина може поступово й безпечно опрацьовувати свої страхи, відновлюючи відчуття контролю над своїм життям. Такий підхід допомагає знизити емоційне напруження, зменшити симптоми стресу та повернути віру у власні сили[3]. Також активно впроваджуються інструменти, що використовують автоматизовані системи для надання рекомендацій та підтримки постраждалих. Вони можуть відповідати на запити, пов'язані з різними аспектами психологічного стану, і спрямовувати людей до потрібних ресурсів. Це дозволяє значно скоротити час на отримання необхідної інформації та підтримки.

Ми вважаємо, що важливим інноваційним елементом є впровадження творчих методик, таких як арт-терапія, які сприяють відновленню емоційного стану через вираження почуттів у мистецькій формі. Малювання, ліплення чи створення інших художніх робіт дають можливість постраждалим вільно висловлювати свої переживання, звільнятися від негативних емоцій і знаходити нові джерела внутрішніх сил. Усі ці підходи спрямовані на створення умов, у яких людина може не лише подолати наслідки пережитого, але й повернути собі відчуття власної гідності та повноцінності.

Підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що ефективна психологічна підтримка жертв домашнього насильства вимагає комплексного підходу, який поєднує традиційні методики з сучасними технологічними рішеннями. Інтеграція таких підходів як когнітивно-поведінкова терапія, практики усвідомленості, групова терапія та використання творчих методів дозволяє забезпечити емоційне відновлення і підтримати жертв у складний період. Інноваційні інструменти, зокрема цифрові додатки, віртуальні середовища та автоматизовані системи, відкривають нові можливості для надання конфіденційної, доступної та персоналізованої допомоги, адаптованої до індивідуальних потреб кожної людини. Такий підхід сприяє не лише подоланню наслідків пережитого насильства, але й зміцненню внутрішніх ресурсів, формуванню стійкості до викликів та відновленню повноцінного життя. Орієнтуючись на розвиток нових методів підтримки, суспільство здатне створити умови, за яких кожна постраждала особа отримає необхідну допомогу для повернення до гармонійного існування.

Список використаних джерел

1.Бугорська М. Є. Актуальні проблеми використання інформаційних технологій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації*. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 62-64.

2.Данилів О. Домашнє насильство. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*. МВС України. Дніпро. ДДУВС. 2022. С. 598-600.

3.Мороз В. Міжнародне та національне законодавство щодо протидії гендерному насильству. *Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи*. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 33-35.

Іванів Анна Андріївна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0009-0004-1049-7660

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Однією з найпоширеніших форм порушення прав людини є домашнє насильство. Під час воєнного стану ризик виникнення та зростання домашнього насильства значно виріс через страх, стрес і фінансову нестійкість. Не зважаючи на те, що регулярно проводяться різні профілактичні заходи та поширюється інформація у соціальних медіа з протидії домашньому насильству – кількість жертв, які потерпають, зростає. Це зумовлено тим, що люди не хочуть привертати до себе увагу: страх сорому, соціальний тиск та не розуміння як себе потрібно поводити у суспільстві. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» має вирішальне значення для захисту прав і свобод громадян та в забезпеченні їхньої безпеки. Домашнє насильство часто, а то і завжди залишається прихованим і жертви (особливо жінки і діти) потребують правового захисту для своєї безпеки та гідності. Закон сприяє запобіганню насильству, виявленню випадків насильства та забезпечує підтримку і захист жертв. Запровадження ефективного покарання для тих хто вчиняє насильство над іншими, є важливим для запобігання повторенню таких дій та відновленню справедливості [3].

М. Калініна зауважує, що найчастіше жертвами домашнього насильства стають жінки. Це пояснюється низкою чинників, таких як – патріархат, конфлікти та релігійні норми, які пропагують покірність жінки, що дотримуються у певних сім'ях або суспільства загалом. Однією з таких причин є домінування чоловіка над жінкою у сім'ї, суспільстві та державі. Жінка за таких обставин стає об'єктом влади чоловіка. Незважаючи на те, що у сучасному світі активно запроваджується концепція гендерної рівності, проблема патріархату залишається актуальною, оскільки більшість родин продовжують жити за патріархальними принципами [1, с. 224]. Конвенція Ради Європи (Стамбульска конвенція) про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству є міжнародним документом, спрямованим на захист прав жінок та запобіганням насильству проти них. У цій конвенції встановлюється юридичні зобов'язання для країн-учасниць щодо захисту жертв насильства, забезпечення належного покарання зловмисникам та наданні необхідної підтримки постраждалим. Завдяки тому, що Україна підписала і ратифікувала Стамбульску конвенцію, підтвердивши таким чином, свою відданість міжнародним стандартам захисту прав людини,

прагне впровадити ефективні механізми для боротьби з домашнім насильством та насильством стосовно жінок. Конвенція відіграє важливу роль у формуванні політики та захисті жінок від насильства, сприяючи створенню більш безпечного та справедливого суспільства [2].

Домашнє насильство є серйозною та соціальною проблемою, яке вчиняється щодня та вимагає комплексного підходу для його попередження та протидії. Тривалий час проблема насильства в Україні була поза увагою психологів, соціологів та соціальних працівників. Здебільшого цим питанням займались криміналісти у випадку скоєння тяжких злочинів, зокрема тих, що скоювались у сімейно-побутовій сфері [4, с. 72]. Різниця між вчиненням злочину незнайомою людиною та домашнім насильством полягає в тому, що останнє здійснюється членами родини – чоловіком, дружиною, батьками, дітьми, колишнім подружжям чи родичами. Здебільшого незаконні дії проти членів родини включають в себе жорстоку поведінку, аб'юзивні стосунки, агресію та приниження. Це несе за собою різні фізичні, психологічні та соціальні наслідки для постраждалих.

З цієї причини, одним з найбільших викликів сьогодення є необхідність змін у суспільній свідомості – це в першу чергу подолання стереотипів та усвідомлення масштабу проблеми. Також потребує обізнаності та освітніх заходів населення, забезпечення доступу до ресурсів та підтримки жертв насильства. Послідовне виконання міжнародних обов'язків, таких як Стамбульська конвенція та постійне вдосконалення законодавства створюють умови для ефективного запобігання та протидії домашньому насильству. Ще одним важливим фактом є спільна робота державної влади та громадськості, яка спрямовується на активне розв'язання даної проблеми. Лише завдяки системному та універсальному підходу ми зможемо створити безпечне середовище, де кожен має право на життя без приниження та насильства.

Список використаних джерел

1. Калініна М. Домашнє насильство: запобігання та протидія. Новітні кримінально-правові дослідження - 2020. *Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. С. 222-227.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищам: Закон України від 02.07.2022. № 2319 – IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.01.2018. № 2229 – VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text.
4. Федоровська Н., Коваль Р.. Запобігання та протидія насильству в умовах воєнного стану. *Національна академія внутрішніх справ. Збірники наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів).* 2023. С. 71-75.

Іванцов Володимир Олександрович,
начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції
ORCID ID: 0000-0002-2904-0466

Собко Оксана Олександрівна,
курсант навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ,
рядовий поліції
ORCID ID: 0009-0000-7468-4829

ВПЛИВ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ НА ПРОФЕСІЙНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Робота працівників поліції, особливо тих, хто спеціалізується на протидії домашньому насильству, пов'язана з постійною емоційною напругою та психологічними викликами. У цій сфері діяльності працівники стикаються з агресією, травматичними історіями потерпілих та моральними дилемами. Стресові ситуації, з якими їм доводиться працювати, можуть істотно впливати на їхню професійну ефективність. Дослідження показують, що тривалий вплив стресу здатний знижувати продуктивність, спричиняти вигорання та підвищувати ризик помилок у прийнятті рішень

Робота працівників поліції у сфері протидії домашньому насильству характеризується високим рівнем емоційної напруги та постійною взаємодією з психологічно вразливими людьми. Ця діяльність пов'язана з необхідністю реагувати на критичні ситуації, де постраждалі, часто перебуваючи у стані емоційного шоку, потребують не лише правового захисту, а й людської підтримки. Поліцейські повинні демонструвати значну емоційну стійкість, адже взаємодія з потерпілими вимагає великої уваги до деталей, емпатії та здатності контролювати власні емоції. Додатковим фактором стресу є ризик фізичної небезпеки, який супроводжує реагування на виклики, пов'язані з домашнім насильством. Часто агресори чинять спротив, намагаються перешкодити втручанню або навіть загрожують життю і здоров'ю працівників поліції. У таких ситуаціях поліцейським доводиться швидко оцінювати небезпеку та приймати рішення, які одночасно забезпечують безпеку всіх учасників конфлікту[1]. Це створює постійний тиск і ризик помилок. Ще однією складністю є моральні дилеми, що виникають у процесі роботи. Поліцейські часто стикаються з ситуаціями, де очевидна потреба в захисті жертви, однак брак доказової бази або правових інструментів обмежує їхні можливості.

Такі обставини підсилюють відчуття відповідальності за наслідки та можуть викликати сумніви щодо правильності прийнятих рішень. Нестача кадрів і велика кількість викликів стають постійним джерелом професійного перевантаження. Працівники змушені виконувати свої обов'язки у прискореному темпі, часто працюючи понаднормово[2]. Такий режим поступово призводить до фізичного і емоційного виснаження, посилюючи прояви хронічного стресу. Відсутність належної психологічної підтримки та механізмів відновлення стає причиною зниження загальної працездатності, що ускладнює виконання завдань із забезпечення безпеки та захисту постраждалих.

Ми вважаємо, що сукупність цих чинників формує стресову реальність працівників поліції, що працюють із домашнім насильством. Це підкреслює важливість розробки системної підтримки, яка б допомагала знизити вплив негативних факторів та забезпечувала професійний і психологічний захист працівників.

Стресові ситуації, з якими стикаються працівники поліції у своїй діяльності, мають суттєвий вплив на їхню професійну ефективність. Одним із основних наслідків є зниження продуктивності, що виявляється у втраті здатності концентруватися на завданнях, уповільненні реакції на складні виклики та погіршенні якості виконуваної роботи. Виснаження, яке виникає під впливом постійного стресу, позбавляє поліцейських енергії та здатності оперативно й об'єктивно оцінювати ситуацію. Це особливо критично в умовах, де потрібна швидкість і точність дій. Хронічний стрес нерідко призводить до професійного вигорання. Працівники, які тривалий час перебувають у напружених умовах, починають втрачати інтерес до виконання своїх обов'язків, демонструють байдужість або розчарування в професії[3]. Таке ставлення може супроводжуватися зростанням конфліктів у колективі, труднощами в комунікації та зниженням рівня співпраці з колегами. Вигорання також зумовлює емоційну ізоляцію, що погіршує загальний робочий клімат і знижує ефективність команди.

Стрес негативно впливає і на фізичний стан поліцейських. Тривале напруження сприяє розвитку серцево-судинних захворювань, розладів сну, головного болю та загального виснаження організму. Такі фізичні проблеми знижують здатність працівників виконувати свої обов'язки на належному рівні. Постійне погіршення здоров'я також може ставати причиною частих лікарняних, що додатково збільшує навантаження на інших членів колективу. Ще одним серйозним наслідком стресу є підвищення ймовірності допущення помилок під час виконання службових обов'язків. У стресових умовах працівники часто приймають рішення на основі імпульсивних дій або неповного аналізу ситуації, що може мати серйозні наслідки для потерпілих і ефективності втручання загалом[3]. Некоректні рішення не лише підривають професійний авторитет працівника, а й ставлять під загрозу досягнення головної мети –

забезпечення безпеки та захисту постраждалих. Окрім професійних аспектів, наслідки стресу впливають і на особисте життя поліцейських. Емоційна напруженість часто переноситься за межі роботи, спричиняючи конфлікти в родині, зниження якості міжособистісних стосунків і загальне відчуття незадоволеності життям. Все це створює замкнене коло, в якому робочий стрес погіршує добробут, а це, у свою чергу, послаблює здатність до продуктивної роботи. Тому важливо забезпечувати системну підтримку, яка дозволить зменшити вплив стресу та підтримувати високий рівень професійної діяльності.

Отже, стресові ситуації є невід'ємною частиною роботи поліцейських, які працюють у сфері протидії домашньому насильству. Вони значно впливають на професійну ефективність, підвищуючи ризик фізичного та емоційного виснаження, професійного вигорання та помилок у роботі. Для мінімізації негативного впливу стресу необхідно впроваджувати комплексні заходи, зокрема забезпечувати доступ до регулярної психологічної підтримки, організовувати тренінги з управління стресом, зменшувати робоче навантаження та розвивати культуру підтримки серед колег. Лише таким чином можна забезпечити стабільну та результативну роботу поліцейських у цій складній, але надзвичайно важливій сфері.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Загальні питання розвитку адміністративного права в запобіганні домашньому насильству. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 234-238.

2. Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України*. МВС України. Харків. Нац. акад. НГУ. 2022. С. 79-81.

3. Зінченко Д. А. Розробка інноваційних методик навчання персоналу Національної поліції для роботи в умовах підвищеного ризику домашнього насильства. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану.* МВС України. Харків. ХНУВС. 2024. С. 130-132.

Іванцов Володимир Олександрович,
начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції
ORCID ID: 0000-0002-2904-0466

Бахмат Володимир Григорович,
курсант навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ,
рядовий поліції
ORCID ID: 0009-0009-4912-8084

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У МОНІТОРИНГУ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ ЗАБОРОННИХ ПРИПИСІВ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство є глобальною соціальною проблемою, яка завдає значної шкоди як окремим особам, так і суспільству загалом. В Україні, для боротьби з цією проблемою, запроваджено низку законодавчих механізмів, включно із судовими заборонними приписами. Важливу роль у забезпеченні виконання таких приписів відіграє Національна поліція, яка здійснює контроль та моніторинг дотримання встановлених обмежень. Ефективна діяльність правоохоронних органів у цьому напрямку є ключовим чинником у захисті жертв насильства та попередженні повторних правопорушень.

Забезпечення ефективного контролю за виконанням судових заборонних приписів у справах про домашнє насильство в Україні ґрунтується на відповідній нормативно-правовій базі, яка визначає механізми захисту постраждалих осіб. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" надає судам повноваження видавати обмежувальні заходи щодо кривдників[1]. Ці заходи спрямовані на негайне усунення ризиків для постраждалої сторони та передбачають, зокрема, заборону контакту або наближення до потерпілої особи, а також обов'язок залишити спільне місце проживання чи перебування. Виконання судових приписів значною мірою залежить від дій Національної поліції, яка виступає гарантом дотримання встановлених обмежень[2]. У своїй діяльності правоохоронні органи керуються Кримінальним процесуальним кодексом, Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими спеціальними нормативними актами, які визначають процедури реагування на порушення приписів. Поліція зобов'язана не лише здійснювати моніторинг виконання цих приписів, але й проводити профілактичну роботу з кривдниками, оперативно

втручатися у випадках порушень, а також фіксувати такі випадки для подальшого реагування з боку компетентних органів.

Попри наявність законодавчої основи, практика застосування судових заборонних приписів виявляє певні недоліки, які ускладнюють роботу правоохоронців. Однією з ключових проблем є недостатньо розроблені механізми взаємодії між судами та поліцією, що часто призводить до затримок у передачі інформації про видані приписі. Крім того, у нормативно-правових актах бракує чітких інструкцій щодо моніторингу виконання таких заходів, що створює прогалини у роботі правоохоронців та знижує ефективність захисту потерпілих. У зв'язку з цим, важливим напрямом удосконалення законодавчого регулювання є розробка процедур, які забезпечать безперебійний обмін інформацією між усіма залученими органами, а також чітке визначення повноважень та обов'язків кожного суб'єкта, залученого до реалізації судових приписів.

Практичний аспект моніторингу виконання судових заборонних приписів полягає у комплексі заходів, які реалізує Національна поліція для забезпечення захисту постраждалих осіб та контролю за поведінкою кривдників. Поліцейські регулярно перевіряють дотримання умов приписів шляхом відвідування місць проживання осіб, стосовно яких вони видані, спілкування з потерпілими для оцінки їхньої безпеки та збору інформації про можливі порушення. Особливу увагу приділяють оперативному реагуванню на виклики громадян, які можуть свідчити про повторні випадки насильства або ігнорування встановлених обмежень. Ефективність моніторингу значною мірою залежить від інформаційних ресурсів, доступних для правоохоронців. Використання централізованих баз даних, які містять дані про видані приписи, кривдників і постраждалих, дозволяє поліції швидко перевіряти наявну інформацію та координувати свої дії. Однак на практиці робота ускладнюється через технічні проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем цифровізації процесів і обмеженим доступом до актуальних даних. Додатковим викликом є організаційні проблеми, зокрема недостатня узгодженість дій між судовими органами, соціальними службами та поліцією[3]. Невчасне інформування про винесення нових приписів або зміни в умовах чинних обмежень створює ризики для безпеки постраждалих. Кадрові обмеження в правоохоронних органах, зокрема нестача спеціально підготовлених співробітників, також негативно впливають на ефективність виконання контрольних функцій. Окремою проблемою є низький рівень обізнаності самих постраждалих про їхні права та доступні засоби захисту. Це призводить до того, що потерпілі не завжди повідомляють про порушення приписів, боячись ескалації конфлікту або через недовіру до правоохоронної системи. У такій ситуації особливо важливою є робота з громадами, роз'яснювальні кампанії та співпраця з організаціями, які підтримують жертв домашнього насильства.

Ми вважаємо, що підвищення ефективності моніторингу можливе через впровадження спеціалізованих тренінгів для поліцейських, які включатимуть вивчення особливостей реагування на випадки домашнього насильства, ознайомлення із сучасними технічними засобами моніторингу та алгоритмами взаємодії з іншими установами. Такі навчальні заходи, доповнені покращенням технічного забезпечення та розробкою чітких інструкцій, сприятимуть зміцненню захисту постраждалих та ефективнішому виконанню судових заборонних приписів.

Отже, Національна поліція України відіграє важливу роль у забезпеченні виконання судових заборонних приписів, що спрямовані на захист постраждалих від домашнього насильства. Ефективний моніторинг таких приписів передбачає чітко налагоджену діяльність із перевірки дотримання обмежень, оперативне реагування на порушення та тісну взаємодію з іншими органами і службами. Водночас ця діяльність стикається з низкою викликів, серед яких недосконала комунікація між установами, кадровий дефіцит і недостатнє технічне забезпечення. Для покращення результатів необхідно вдосконалити нормативно-правове регулювання, впровадити сучасні технології моніторингу та забезпечити підвищення кваліфікації працівників поліції. Такий підхід дозволить створити ефективну систему захисту постраждалих, попередити повторні випадки насильства і забезпечити дотримання прав кожного учасника цього процесу.

Список використаних джерел

1.Зінченко Д. А. Загальні питання розвитку адміністративного права в запобіганні домашньому насильству. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 234-238.

2.Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України*. МВС України. Харків. Нац. акад. НГУ. 2022. С. 79-81.

3.Зінченко Д. А. Розробка інноваційних методик навчання персоналу Національної поліції для роботи в умовах підвищеного ризику домашнього насильства. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану.* МВС України. Харків. ХНУВС. 2024. С. 130-132.

Макарова Олена Павлівна,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології,
кандидат психологічних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Preventive rehabilitation - restoration of health reserves of essentially Проблема домашнього насильства залишається актуальною у всьому світі, включаючи Україну. Ефективне реагування на такі випадки вимагає від правоохоронців не лише професійної компетентності, а й специфічної психологічної підготовки. Працівники поліції часто стикаються з емоційно напруженими ситуаціями, що вимагають миттєвих рішень, емпатії та здатності нейтралізувати конфлікт. Тому якісна психологічна підготовка є ключовим елементом їхньої професійної діяльності.

Психологічна підготовка працівників поліції для ефективного реагування на випадки домашнього насильства є ключовим елементом у забезпеченні їхньої професійної компетентності. Цей процес передбачає формування комплексу навичок, спрямованих на управління стресовими ситуаціями, розуміння емоційного стану учасників конфлікту та забезпечення безпеки як жертви, так і самого поліцейського. Умови роботи з випадками домашнього насильства вимагають від працівника поліції вміння аналізувати ситуацію в динаміці, передбачати можливі ризики та ефективно їх мінімізувати[1]. Однією з важливих компетенцій у цьому контексті є здатність до саморегуляції. Поліцейські часто стикаються з емоційною напругою, яка може впливати на прийняття рішень. Вміння контролювати власні емоції дозволяє уникати конфронтації, підтримувати професійний тон і сприяти вирішенню конфлікту без насильства. Робота з постраждалими потребує високого рівня емпатії, адже багато жертв домашнього насильства стикаються зі страхом, соромом чи небажанням довіряти правоохоронцям. У такому випадку важливо не лише вислухати, але й створити атмосферу підтримки, що допоможе зменшити психологічний бар'єр. Навички ведення переговорів дозволяють ефективно спілкуватися як з потерпілими, так і з кривдниками[2]. Останнє є особливо важливим для уникнення ескалації конфлікту, оскільки нерідко кривдники демонструють агресію або намагаються виправдати свою поведінку.

На нашу думку, суттєвим аспектом є врахування культурних, соціальних та гендерних особливостей учасників конфлікту. Відсутність розуміння таких нюансів може поглиблювати недовіру до поліції або

навіть провокувати повторні інциденти насильства. Інтеграція цих знань у психологічну підготовку допомагає зменшувати напруженість і сприяє пошуку конструктивних рішень. Особливу увагу слід приділяти роботі з дітьми, які стали свідками або безпосередніми жертвами насильства. Взаємодія з дітьми вимагає від поліцейських не тільки базового розуміння дитячої психології, але й використання особливих методик, які дозволяють встановити довіру і уникнути повторної травматизації. У таких випадках важливо зберігати чуйність і не тиснути на дитину, створюючи відчуття безпеки та захищеності.

Сучасна психологічна підготовка працівників Національної поліції України стикається з численними викликами, що впливають на її ефективність у боротьбі з домашнім насильством. Хоча теоретична основа цього процесу розвинена, практичне впровадження залишається недостатньо системним. Однією з основних проблем є обмеженість фінансових ресурсів, які суттєво впливають на доступ до новітніх тренінгових програм та спеціалізованих психологічних послуг[3]. Ця ситуація призводить до того, що багато правоохоронців позбавлені можливості отримати необхідні знання та навички, що відповідали б сучасним викликам. Крім того, існує проблема недостатньої адаптації навчальних програм до реальних умов діяльності поліції. Формальність у підходах до підготовки може спричиняти розрив між теорією і практикою, що, своєю чергою, впливає на ефективність роботи з постраждалими[4]. Поліцейські часто опиняються в ситуаціях, які потребують швидкого реагування, здатності впливати на емоційно нестабільних осіб та приймати зважені рішення. Якщо підготовка не враховує ці реалії, її результати стають менш корисними. Попри ці труднощі, останніми роками спостерігаються позитивні зрушення. До навчальних програм поступово впроваджуються тренінги з розвитку емоційного інтелекту, що дозволяють працівникам краще розуміти власні емоції та емоції інших. Значна увага також приділяється роботі з травматичним досвідом потерпілих, що дає можливість зменшувати ризик повторної травматизації під час взаємодії. Особливу роль у цих змінах відіграє співпраця з міжнародними партнерами та громадськими організаціями. Завдяки цим ініціативам поліцейські отримують доступ до сучасних методик, розроблених на основі міжнародного досвіду, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Серед викликів, які залишаються актуальними, варто виділити особистісні установки самих поліцейських[5]. Певні стереотипи, наприклад, щодо відповідальності жертв за насильство, суттєво ускладнюють процес роботи з такими випадками. Для подолання цієї проблеми до програм навчання включають питання етичної поведінки, принципів толерантності та антидискримінаційного підходу. Це сприяє формуванню більш професійного ставлення до потерпілих, незалежно від їхнього соціального чи культурного бекграунду.

Ми вважаємо, що сучасні підходи до психологічної підготовки в Україні поступово інтегрують міжнародний досвід, але водночас залишаються обмеженими через низку викликів. Розвиток цього напряму потребує як збільшення фінансування, так і переосмислення методології навчання, орієнтованої на практичні потреби поліцейських.

Отже, ефективне реагування на випадки домашнього насильства потребує комплексного підходу до підготовки працівників Національної поліції України. Зокрема, необхідно акцентувати увагу на розвитку стресостійкості, емоційного інтелекту та комунікативних навичок, враховуючи специфіку роботи з різними категоріями постраждалих. Подолання наявних викликів можливе через удосконалення навчальних програм, збільшення фінансування та активну співпрацю з міжнародними та громадськими організаціями. Лише за таких умов можна досягти підвищення ефективності роботи поліції в контексті протидії домашньому насильству та захисту постраждалих.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Загальні питання розвитку адміністративного права в запобіганні домашньому насильству. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 234-238.

2. Зінченко Д. А. Надання психологічної допомоги жертвам які постраждали від домашнього насильства під час військового стану в Україні. *Особистість, суспільство, війна*. МВС України. Харків. 2023. С. 101-105.

3. Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України*. МВС України. Харків. Нац. акад. НГУ. 2022. С. 79-81.

4. Зінченко Д. А. Розробка інноваційних методик навчання персоналу Національної поліції для роботи в умовах підвищеного ризику домашнього насильства. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану.* МВС України. Харків. ХНУВС. 2024. С. 130-132.

5. Зінченко Д.А., Скомороха Р.Ю. Дотримання прав людини органами поліції під час фіксування правопорушення психологічного насильства в сім'ї. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 50-51.

Макарова Олена Павлівна,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології,
кандидат психологічних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

Гавриш Валерій Ігорович,
слухач магістратури ННІ № 5-ПЗЗБ-23-5м
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0007-7866-0278

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство є глобальною соціальною проблемою, яка вимагає уваги з боку правоохоронних органів та суспільства загалом. Жертви такого насильства часто стикаються з серйозними психологічними травмами, що значно ускладнює їх комунікацію з офіційними особами, зокрема працівниками поліції. Психологічний аспект комунікації у таких ситуаціях відіграє ключову роль, оскільки саме від професійної поведінки поліцейських залежить довіра жертви, ефективність збору інформації та надання необхідної допомоги.

Жертви домашнього насильства стикаються з численними психологічними проблемами, які значно впливають на їхню здатність спілкуватися та звертатися за допомогою. Вони часто перебувають у стані хронічного стресу, що може супроводжуватися розвитком тривожних розладів, депресії або посттравматичного стресового розладу. Ці емоційні стани посилюються почуттям сорому, безпорадності та страху, які виникають через тривалий вплив насильства. Жертви нерідко вважають себе відповідальними за ситуацію, що склалася, що ще більше ускладнює їхню готовність шукати допомогу. Часто вони уникають контактів із представниками правоохоронних органів через страх перед кривдником або побоювання бути нерозумілими чи осудженими. Додатковим бар'єром у комунікації є низька самооцінка, яка формується під впливом тривалих принижень і маніпуляцій з боку агресора. Це може проявлятися у невпевненості в собі, нерішучості та труднощах у формулюванні думок. У багатьох випадках жертви втрачають здатність відстоювати свої права чи навіть розуміти, що вони мають право на допомогу та захист[1]. Емоційна нестабільність, яка є наслідком тривалого насильства, може виражатися у вигляді перепадів настрою, апатії або розгубленості. Кожна ситуація насильства має унікальні обставини, і психологічний стан постраждалих значною мірою залежить від інтенсивності агресії, її форм, тривалості та особистісних характеристик потерпілої особи. Наприклад, у випадках, коли

насильство носить систематичний характер, постраждалі можуть демонструвати сильну емоційну замкненість і недовіру до будь-яких сторонніх осіб. У таких умовах навіть простий процес розмови може стати важким завданням через нездатність жертви відкритися чи висловити свої почуття.

На нашу думку, розуміння цих особливостей є важливим для ефективної роботи правоохоронців, оскільки комунікація з такими особами потребує не лише професійного підходу, а й глибокого усвідомлення психологічного стану жертви. Інтеграція емпатії, тактовності та підтримки у спілкування з постраждалими може суттєво сприяти їхній довірі до представників правоохоронних органів, що є основою для надання дієвої допомоги та захисту.

Ефективна взаємодія працівників поліції з жертвами домашнього насильства є важливим аспектом, який впливає на результативність роботи та психологічний стан постраждалих. Для досягнення успіху в такій комунікації поліцейські повинні володіти високим рівнем емоційного інтелекту, проявляти емпатію та застосовувати адаптивний підхід у залежності від ситуації. Жертви домашнього насильства, перебуваючи у вразливому стані, потребують особливого підходу, який базується на розумінні, підтримці та тактовності. Одним із ключових елементів є емпатійне слухання. Поліцейський має створити безпечну атмосферу, в якій жертва почуватиметься зрозумілою та прийнятою[2]. Це досягається за допомогою щирої уваги до слів постраждалої особи, а також використання невербальних сигналів, таких як кивок головою, підтримання зорового контакту чи спокійна поза. Важливо дати людині можливість виговоритися, не перебиваючи її, навіть якщо історія виглядає емоційно складною або неструктурованою. Критично важливим є уникнення будь-якого осуду чи критики. Замість звинувачувальних питань або коментарів слід вживати висловлювання, які підтримують і заохочують жертву[3]. Наприклад, замість того щоб запитувати, чому вона не звернулася раніше, доцільніше відзначити її сміливість та готовність зробити цей крок. Такий підхід допомагає уникнути створення відчуття провини чи сорому, які часто є перешкодою для відвертості. Комунікація повинна бути максимально зрозумілою та структурованою. Жертви часто перебувають у стані розгубленості або страху, через що їм може бути складно сприймати складну чи юридично насичену мову. Тому важливо пояснювати кожен етап дій простими словами, не перевантажуючи інформацією, але водночас даючи чітке уявлення про те, що відбувається і що буде далі[4]. Прогнозованість ситуації сприяє зниженню тривоги та формуванню довіри до поліцейського. Значну роль відіграє психологічна підтримка. Поліцейський має бути здатним виявляти ознаки сильного стресу чи емоційного потрясіння у жертви. У таких випадках необхідно проявити терпіння та дати час людині заспокоїтися, а за потреби залучити кваліфікованого психолога. Важливо, щоб постраждала особа відчула, що

вона не залишиться наодинці з проблемою і що їй надаватиметься допомога на всіх етапах[5]. Варто також звернути увагу на стан самих працівників поліції, які часто стикаються зі складними та емоційно напруженими ситуаціями. Постійний контакт із жертвами домашнього насильства може призводити до емоційного вигорання, що впливає на якість виконання службових обов'язків. Тому необхідно забезпечувати поліцейським регулярне психологічне навчання, тренінги з управління емоціями та можливості для отримання професійної підтримки. Це допоможе не лише зберегти їхню працездатність, але й сприятиме ефективнішій взаємодії з постраждалими.

Ми вважаємо, що психологічний аспект комунікації працівників поліції з жертвами домашнього насильства вимагає комплексного підходу, що включає емпатію, професійні навички та увагу до психологічного стану як постраждалих, так і самих правоохоронців.

Отже, комунікація працівників поліції з жертвами домашнього насильства є складним процесом, який вимагає від правоохоронців не лише професійних навичок, але й психологічної готовності до взаємодії з людьми у кризових станах. Ефективність такої взаємодії залежить від здатності поліцейських створити атмосферу довіри, демонструвати емпатію та надавати необхідну підтримку. Для покращення цієї роботи важливо впроваджувати спеціалізовані тренінги, спрямовані на розвиток навичок емоційної стійкості та комунікації. Таким чином, комплексний підхід до вирішення питання комунікації з жертвами домашнього насильства сприятиме як ефективнішому розслідуванню таких справ, так і психологічній реабілітації постраждалих.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Загальні питання розвитку адміністративного права в запобіганні домашньому насильству. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 234-238.
2. Зінченко Д. А. Надання психологічної допомоги жертвам які постраждали від домашнього насильства під час військового стану в Україні. *Особистість, суспільство, війна*. МВС України. Харків. 2023. С. 101-105.
3. Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України*. МВС України. Харків. Нац. акад. НГУ. 2022. С. 79-81.
4. Зінченко Д. А. Розробка інноваційних методик навчання персоналу Національної поліції для роботи в умовах підвищеного ризику домашнього насильства. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС України*. Харків. ХНУВС. 2024. С. 130-132.
5. Зінченко Д.А., Скомороха Р.Ю. Дотримання прав людини органами

поліції під час фіксування правопорушення психологічного насильства в сім'ї. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 50-51.

Макарова Олена Павлівна,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології,
кандидат психологічних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

Довженко Анастасія Миколаївна,
курсант навчально-наукового інституту № 2-22-302
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0003-6970-9026

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є глобальною проблемою, яка негативно впливає на фізичне, психічне та соціальне благополуччя постраждалих. В Україні боротьба з цим явищем набула особливого значення у зв'язку з ухваленням низки законодавчих актів, зокрема Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству". Одним із ключових елементів цієї системи є взаємодія Національної поліції з іншими суб'єктами протидії, такими як соціальні служби, заклади охорони здоров'я, освітні установи та громадські організації

Національна поліція України відіграє ключову роль у протидії домашньому насильству, адже саме вона здійснює оперативне реагування на заяви про такі випадки, забезпечуючи захист постраждалих та притягнення кривдників до відповідальності. Одним із основних напрямів роботи поліції є виявлення і припинення актів насильства. Це включає як прийняття заяв і повідомлень, так і реалізацію заходів негайного реагування, таких як винесення термінових заборонних приписів для мінімізації ризиків для постраждалих осіб[1]. Ефективна робота поліції забезпечується її здатністю діяти у кризових умовах. Наприклад, впровадження мобільних груп реагування, до складу яких входять спеціально підготовлені співробітники, дозволяє швидко вирушати на місце події, фіксувати обставини правопорушення, документувати факти та забезпечувати первинну підтримку постраждалим[2]. Такі групи також виконують важливу функцію координації із суміжними структурами, що сприяє комплексному підходу до вирішення проблеми домашнього насильства. Втім, результативність дій поліції значною мірою залежить від якісної співпраці з іншими органами та організаціями, залученими до процесу протидії насильству[3]. Зокрема, важливо забезпечити чіткий механізм обміну інформацією між поліцією, соціальними службами, закладами охорони здоров'я та громадськими організаціями. Без належної

взаємодії може виникати низка проблем, серед яких затримки в наданні допомоги постраждалим, недостатнє документування фактів насильства чи навіть уникнення кривдниками відповідальності.

На нашу думку, недостатнє забезпечення ресурсами або недостатня підготовка персоналу можуть обмежувати можливості поліції в оперативному реагуванні. Важливо також враховувати психологічний аспект: довіра до поліції серед постраждалих є вирішальним чинником у процесі звернення за допомогою. Тому постійне вдосконалення підходів до роботи, підвищення професійної кваліфікації співробітників та впровадження сучасних технологій є невід'ємними елементами ефективної боротьби з домашнім насильством.

Взаємодія Національної поліції з іншими суб'єктами у сфері протидії домашньому насильству є важливим елементом забезпечення комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми. Ефективність таких дій залежить від злагодженості та координації між усіма учасниками процесу. Одним із ключових партнерів поліції виступають соціальні служби, які забезпечують подальшу підтримку постраждалих. Ці служби допомагають організувати тимчасовий притулок, надають психологічну і соціальну підтримку, а також супроводжують потерпілих під час їхньої реабілітації. Важливо, щоб поліція оперативно передавала інформацію про зафіксовані випадки до соціальних служб, адже це дозволяє своєчасно надати необхідну допомогу. Заклади охорони здоров'я також відіграють важливу роль у цьому процесі. Вони забезпечують первинну медичну допомогу, фіксують тілесні ушкодження, що може бути використано як доказова база в судових процесах, та спрямовують потерпілих до профільних спеціалістів. Співпраця між медичними закладами та поліцією має бути безперебійною, щоб забезпечити максимально швидке реагування та ефективне документування фактів насильства. Освітні установи здатні виявляти випадки насильства серед дітей, які є однією з найвразливіших категорій. Школи та дитячі садки нерідко стають першими місцями, де проявляються ознаки насильства вдома, тому важливо, щоб педагоги та вихователі знали, як діяти у таких ситуаціях, та мали підтримку з боку поліції. Окрім цього, освітні установи можуть відігравати профілактичну роль, організовуючи інформаційні кампанії та тренінги для дітей і їхніх батьків.

Громадські організації є важливим елементом у боротьбі з домашнім насильством. Вони поширюють інформацію про права постраждалих, сприяють створенню кризових центрів і надають психологічну допомогу. Залучення громадського сектору дозволяє не лише посилити довіру до поліції, але й розширити можливості допомоги за рахунок додаткових ресурсів та інноваційних підходів. Основним викликом для такої багатосторонньої взаємодії залишається відсутність чіткого механізму координації, що може призводити до дублювання функцій або неефективного виконання завдань[4]. Для вирішення цієї проблеми

необхідно розробити єдині стандарти та алгоритми дій, а також впровадити сучасні цифрові інструменти для обміну інформацією між усіма суб'єктами. Створення інтегрованої інформаційної системи дозволить не лише спростити комунікацію, але й підвищити швидкість реагування на випадки домашнього насильства, забезпечуючи належний рівень підтримки постраждалих осіб.

Отже, протидія домашньому насильству є складним завданням, яке вимагає скоординованої роботи Національної поліції та інших суб'єктів. Ефективність взаємодії залежить від чіткості алгоритмів, довіри між партнерами та постійного підвищення кваліфікації учасників процесу. Інтеграція сучасних технологій і розробка національних стандартів співпраці здатні суттєво покращити захист прав і свобод постраждалих осіб. Дослідження та впровадження нових підходів до взаємодії залишаються важливим напрямом подальшої роботи.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Загальні питання розвитку адміністративного права в запобіганні домашньому насильству. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 234-238.

2. Зінченко Д. А. Надання психологічної допомоги жертвам які постраждали від домашнього насильства під час військового стану в Україні. *Особистість, суспільство, війна*. МВС України. Харків. 2023. С. 101-105.

3. Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України*. МВС України. Харків. Нац. акад. НГУ. 2022. С. 79-81.

4. Зінченко Д.А., Гопко Д.О. Особливості взаємодії національної поліції з іншими органами державної влади в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 230-231.

Сулятицька Юлія Романівна,
студентка Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, спеціальність 053 "Психологія"

Науковий керівник: Вдович Світлана Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Чим старшими ми стаємо, тим частіше в нас на слуху новини про випадки вчинення насильства. На жаль, люди – істоти, яким може бути властива жорстокість, агресія, неповага, емоційна холодність і т. ін. Існування у світі такого явища, як війна, уже є фактом несправедливості, звірства, озлоблення та інших негативних проявів.

Мабуть, найстрашніше те, що живучи в дійсності, де в будь-який момент може розпочатися світова війна, у когось вона триває у власній хатині, серці чи в розумі. Випадки домашнього насильства (сексуального, психологічного, економічного, гендерно зумовленого) – не така вже й рідкість. Саме тому це явище постійно досліджується, фіксується, запобігається.

Перші згадки про насильство припадають на часи до нашої ери, отже, вже тоді люди усвідомлювали деструктивний вплив на суспільство та людину, зокрема в XVII ст. Т. Гоббс у своїй книзі «Левіафан» (1651 р.) пояснював, що без державного контролю людина перебуває у стані «війни всіх проти всіх» [8, с. 153]. Він вважав, що насильство є природним людським станом. Е. Дюркгейм у своїх працях «Про розподіл праці в суспільстві» (1893 р.) та "Самогубство» (1897 р.) вивчав соціальні причини існування насильства, зокрема в рамках аномії – стану, коли суспільні норми слабшають. На початку ХХ століття З. Фройд розглядав насильство як результат внутрішнього конфлікту між ід, его та суперего. У своїх працях він пояснював агресію як частину інстинктів виживання (інстинкт смерті – танатос) [7, с. 70 – 73].

Мета статті – розглянути основні підходи до проблеми насильства в сучасній зарубіжній науковій літературі.

Сучасні зарубіжні автори підходять до вивчення насильства з різних точок зору. Дослідження проблем насильства проводяться в соціологічному, психологічному та медійному контексті. Розглядається вплив економічної та гендерної нерівності, насильницького радикалізму на психічне здоров'я особистості.

В. А. Тол досліджує вплив міжособистісного насильства на психічне здоров'я через призму соціальної справедливості. Вчений наголошує, що

насильство не лише призводить до травматизації, а й впливає на соціальну ізоляцію та нерівність, а також вказує, що інтеграція жертв у соціум через терапевтичні програми є своєрідним ключем до подолання наслідків [5]. У статті «Міжособистісне насильство та психічне здоров'я: основа соціальної справедливості для просування досліджень і практики» розглянуто, як насильство впливає на формування особистості, включаючи розвиток посттравматичних стресових розладів. Увага акцентується на необхідності підходу, який поєднує психологічну допомогу, соціальну підтримку та правові ініціативи. Також наголошується на важливості врахування культурних і соціальних контекстів задля ефективності вирішення проблем насильства. Такий підхід дозволяє сприймати насильство не як індивідуальну проблему, а як системне явище, яке потребує комплексних рішень.

У статті «Транснаціональна оцінка шкали симпатії до насильницької радикалізації: вимірювання ставлення населення до насильницької радикалізації у двох країнах», опублікованій у 2021 році, Р. Л. Фроунфелкер, Т. Фріссен, Д. Міконі та інші досліджували, як соціальні, культурні та політичні контексти впливають на радикалізацію. Насильницька радикалізація – це поєднання особистісних вразливостей, соціальних умов і групових процесів, які формують готовність до насильства як способу вирішення конфліктів чи реалізації ідеології. Метою даного дослідження виступала розробка підходу до вивчення радикалізації, який враховує культурні особливості. Дослідники акцентують увагу на тому, що насильницький радикалізм часто виникає через відчуття несправедливості та соціального виключення. Також наголошується на важливості інтеграції виключених спільнот у суспільне життя та створення умов для їхньої повноцінної участі у соціальних, політичних та економічних процесах [2].

У статті «Матриця ризиків насильницької радикалізації: підхід машинного навчання» К. Івашкевича та Й. Халлера аналізуються психологічні процеси, які лежать в основі радикалізації, включаючи когнітивні упередження, емоційні тригери та соціальну ідентифікацію. Метою даного дослідження було вивчення того, яким чином особистісні та групові фактори сприяють переходу від звичайного обурення до насильницької ідеології. Дослідники наголошують, що радикалізація часто виступає так званою відповіддю на сприйняття загрози, саме тому існує необхідність працювати над розвитком критичного мислення та забезпечувати позитивні міжгрупові взаємодії [3].

Обидва дослідження підкреслюють, що вирішення проблеми насильницького радикалізму вимагає комплексного підходу. З психологічної перспективи важливо розвивати у людей критичне мислення, стійкість до екстремістських ідеологій і здатність будувати здорові міжгрупові зв'язки. Важливий тут і соціальний бік цих досліджень,

який показує нам необхідність політики, що сприяє зменшенню нерівності та інтеграції маргіналізованих груп.

Сучасні дослідження проблем насильства також демонструють нам вплив насильницького контенту на підвищення рівня агресії та тривоги, особливо серед молоді. С. Вінні у своєму дослідженні «Як медіанасильство може вплинути на ваше психічне здоров'я» зазначає, що часте споживання насильницьких медіа підвищує ймовірність прояву агресії в дорослому віці [6].

Варто також згадати про статтю «Жорстоке використання медіа та агресія: два поздовжні мережеві дослідження» М. Делхова та Т. Грайтемейера, представників кафедри психології Інсбруцького університету. Дане дослідження вказує на вплив насильницьких медіа на прояви агресії, особливо коли він поєднаний з іншими соціальними факторами. Такими умовами може виступати сімейна динаміка та/або особливості характеру особистості. Дослідження підкреслює, як насильство в медіа може нормалізувати явище насильства загалом і агресивну поведінку зокрема. Таким чином знижується чутливість людей, особливо підлітків, у силу їхньої вразливості, що врешті призводить до більш виражених насильницьких тенденцій вже в реальних взаємодіях [1].

Крім того, Американська психологічна асоціація (APA) продовжує висловлювати занепокоєння щодо відеоігор та іншого насильницького контенту в медіа. APA неодноразово встановлювала, що насильницьке медіа, зокрема відеоігри, має шкідливі психологічні ефекти, такі як десенсибілізація до насильства, зростання агресії та зменшення емоційної реакції на насильство в реальному житті.

Набирає популярності й дослідження гендерно зумовленого насильства. Гендерно зумовлене насильство – це дії, вчинені стосовно людини виключно через її приналежність до певної статі. У статті «Гендерне насильство щодо жінок під час пандемії COVID-19: рекомендації на майбутнє» досліджується вплив пандемії на зростання гендерно-зумовленого насильства [4]. Метою дослідження було окреслення причин збільшення насильства та надання рекомендацій для вирішення актуальної проблеми. У даній статті описуються різні види насильства, такі як сексуальне, фізичне, економічне, психологічне. Автори аналізують причини цього, звертаючи увагу на ізоляцію, стрес через економічну нестабільність та посилення патріархальних структур. Локдаун суттєво обмежив можливість жінок звертатися за допомогою. Жертви насильства опинились у замкнутому просторі з кривдниками, що збільшувало виникнення фізичного, психологічного чи економічного насилля. Також виникнення пандемії поглибило економічну нерівність, що стало додатковим чинником залежності жінок від своїх партнерів. Постійний стрес через обмеження свободи та невизначеність майбутнього виступали фактором збільшення агресії в сім'ях. Як наслідок, жінки зіштовхнулись із

такими наслідками, як психологічні травми, ПТСР, почуття власної безпорадності, депресія, підвищення тривожності.

Це дослідження демонструє, як ізоляція, стрес та економічна залежність стають умовами для агресії. Підкреслюється й те, що для подолання наслідків жертвам необхідні не лише правове забезпечення, але й комплексна психологічна допомога, аби подолати травми та знову мати відчуття контролю над власним життям.

Отже, сучасні зарубіжні дослідники, які вивчають проблеми насильства, приділяють увагу різним аспектам цього явища. З огляду на розглянуті вище статті можна зробити висновок, що насильство часто виникає в контексті соціальних конфліктів, нерівності. Воно стає наслідком невирішених травм, психічних розладів або стресових умов. Жертви насильства зазнають глибинних психологічних травм, зіштовхуються з підвищенням рівня тривожності, апатією, соціальною ізоляцією, емоційною відстороненістю, посттравматичним стресовим розладом, зловживанням психоактивними речовинами. З урахуванням цього в довгостроковій перспективі існує ризик виникнення суїцидальних думок, ба більше – спроб. Саме тому психотерапія є надзвичайно важливим інструментом для допомоги жертвам насильства. Вона допомагає відновити емоційну рівновагу, пропрацювати травми, повернути відчуття контролю над власним тілом чи життям.

Список використаних джерел

1. Delhove M., Greitemeyer T. Violent media use and aggression: Two longitudinal network studies. *The Journal of Social Psychology*. 2021. № 161 (6). P. 697–713. URL: https://doi.org/10.1080/00224545.2021.1896465.
2. Frounfelker R. L, Frissen T., Miconi D. et al. Transnational evaluation of the Sympathy for Violent Radicalization Scale: Measuring population attitudes toward violent radicalization in two countries. *Transcultural Psychiatry*. 2021. № 58 (5). P. 669-682. URL: https://10.1177/13634615211000550.
3. Ivaskevics K., Haller J. Risk Matrix for Violent Radicalization: A Machine Learning Approach. *Frontiers in psychology*. 2022. T. 13. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.745608.
4. Ostadtaghizadeh A., Zarei M., Saniee N., Rasouli M. A. Gender-based violence against women during the COVID-19 pandemic: recommendations for future. *BMC women's health*. 2023. T. 23 (1). URL: https://doi.org/10.1186/s12905-023-02372-6.
5. Tol W. A. Interpersonal violence and mental health: a social justice framework to advance research and practice. *Global mental health (Cambridge, England)*. 2020. T. 7. e10. URL: https://doi.org/10.1017/gmh.2020.4.
6. Vinney C. How Violent Media Can Impact Your Mental Health. Verywell Mind. URL: https://www.verywellmind.com/what-is-the-impact-of-violent-media-on-mental-health-5270512.

7. Герасимчук О. М. Теоретичний аналіз підходів у вивченні природи агресії в структурі особистості. *Освіта і наука - 2023: зб. наук. пр. учасників звітнонаук. конф. студентів та аспірантів Ф-ту психології*, м. Київ, 3–7 квіт. 2023 р. Київ, 2023. С. 338.

8. Гоббс Т. Левіафан: пер. з англ. К.: Дух і Літера, 2000. 606 с.

Філонова Анастасія Олександрівна,
студентка бакалаврату факультету соціології та управління, фахівець Центру освітніх послуг для іноземців та осіб без громадянства Запорізького національного університету

Науковий керівник: Масюк Олег Петрович,
професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0003-3853-5863

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КАНАДИ ЯК СВІТОВОГО ЛІДЕРА ПРИ БОРОТЬБІ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЛЯМ

Канада є визнаним світовим лідером у боротьбі з домашнім насильством. Усі провінції та території країни дотримуються принципу «нульової терпимості» до будь-яких проявів насильства. Правоохоронні органи та судова система діють оперативно й ефективно, постійно підвищуючи кваліфікацію поліцейських, суддів, прокурорів, працівників пенітенціарних установ і фахівців соціальних служб, які працюють із постраждалими. Ключовими елементами успішної політики Канади є міжвідомча співпраця, сучасні технології захисту та соціальні ініціативи. Отже, аналіз канадського досвіду боротьби із домашнім насильством є актуальною темою дослідження, результати якого можна застосувати в Україні.

Метою данного дослідження є аналіз впровадження світового досвіду передової країни у боротьбі із домашнім насиллям.

Федеральний уряд ухвалює закони, обов'язкові для виконання в усій країні, зокрема в сфері кримінального права. Провінції займаються розслідуванням злочинів та винесенням вироків, тоді як федеральні органи забезпечують правосуддя на територіях і у випадках злочинів національного масштабу. Такий підхід визначає механізм боротьби з домашнім насильством у Канаді.

У провінції Вінніпег із 1990 року функціонує спеціалізований суд із сімейного насильства, який розглядає справи, пов’язані з насильством між подружжям, щодо дітей та літніх членів сім’ї. Також діє програма захисту жінок, що підтримує постраждалих на всіх етапах взаємодії із судовою системою. В Онтаріо застосовується дворівнева система сімейних судів: перший рівень охоплює легкі справи у форматі медіації, другий розглядає серйозні злочини в сім’ї [1, с.183]. Завдяки цим ініціативам випадки домашнього насильства стали розглядатися як серйозні порушення, які вирішуються професіоналами.

Основні напрями підтримки постраждалих включають гнучку систему ордерів і приписів, які дозволяють оперативно втручатися у ситуації насильства, забезпечувати захист постраждалих, організовувати

спостереження за місцем проживання. Також до основних напрямів можна віднести систему екстреного реагування на домашнє насильство (DVERS), яка дозволяє постраждалим використовувати портативні пристрої для негайного зв’язку з поліцією у разі загрози. DVERS стала першою такою системою у Північній Америці й діє в багатьох містах Канади та США.

З 1970-х років у Канаді активно створюються притулки для постраждалих жінок і дітей. Сьогодні їх кількість перевищує 400, і вони пропонують широкий спектр послуг: терапевтичне консультування, психологічну реабілітацію, 24-годинні гарячі лінії, юридичну допомогу, професійне навчання та соціальну підтримку. Шелтери також навчають жінок навичкам соціальної адвокації, що дозволяє їм допомагати іншим постраждалим у своїх громадах.

Фінансування шелтерів у Канаді забезпечується переважно федеральною та муніципальною владою, але важливу роль відіграють і недержавні джерела: благодійні внески, гранти, лотереї та інші форми підтримки. Крім того, в Канаді діють різноманітні соціальні та освітні програми, спрямовані на подолання домашнього насильства.

Кризові центри служать місцем, де постраждалі можуть отримати підтримку для подолання насильства та прийняття рішень щодо свого майбутнього. Вони активно займаються просвітницькою діяльністю, організовують тренінги та беруть участь у законотворчому процесі. Їх робота ґрунтується на таких принципах:

забезпечення конфіденційності;

рівна повага до всіх відвідувачів незалежно від їх соціального статусу, етнічної належності, сексуальної орієнтації чи особливостей поведінки;

створення атмосфери довіри між працівниками та волонтерами;

активна громадянська позиція у боротьбі з насильством.

У провінціях, таких як Ньюфаундленд, Лабрадор, Манітоба та Вінніпег, впроваджені сімейні конференції, які об'єднують всіх членів родини, включаючи старше покоління, для спільного вирішення проблем насильства в сім'ї [2, с.112]. Для корінного населення працюють програми відновного правосуддя, які включають переклад послуг на мови корінних народів і забезпечення комплексної допомоги постраждалим жінкам.

Програми допомоги та самодопомоги на основі Дулуцької моделі, наприклад, в Едмонтоні (Альберта), спрямовані на створення груп підтримки для постраждалих, а також корекції поведінки агресорів. У Манітобі, Альберті та інших регіонах впроваджені програми для кривдників, які включають: групові консультації на шести мовах; інтенсивну терапію для умовно звільнених (84 години); 300-годинну програму для засуджених за насильницькі злочини, а також індивідуальні консультації.

Окремо функціонують програми довготермінової реабілітації дітей, які стали жертвами чи свідками насильства [3, с.65]. Вони передбачають не

лише співпрацю з опікунськими службами, лікарями, освітянами, але й оцінку потенціалу біологічних батьків для прийняття рішення про повернення дитини в сім'ю чи позбавлення батьківських прав.

У Канаді діють програми з навчання та профілактики цієї соціальної проблеми, зокрема вони стосуються: розвитку виховного потенціалу батьків; розробки процедур і критеріїв для раннього виявлення насильства та підтримки жінок, які мають обмежений доступ до допомоги (сільські мешканки, мігрантки, представниці корінного населення та жінки з інвалідністю).

Досвід Канади став зразком для багатьох країн світу. Її моделі кризового реагування, системи притулків і програми реабілітації активно адаптуються іншими державами. Попри складнощі з фінансуванням, Канада продовжує демонструвати, як можна ефективно протидіяти домашньому насильству, інтегруючи сучасні технології, міжвідомчий підхід і підтримку громади.

Україна може використати досвід Канади у боротьбі з домашнім насильством, адаптуючи успішні практики до місцевих умов. Зокрема, це може бути впровадження принципу «нульової терпимості». Канадський підхід до безкомпромісної боротьби з насильством можна застосувати через: розробку чітких протоколів реагування правоохоронців на будь-які випадки домашнього насильства та забезпечення оперативного реагування поліції та судів.

В Україні ще існує культура замовчування насильства або його недооцінювання як злочину. Принцип «нульової терпимості» допоможе змінити суспільне ставлення до цього питання та забезпечити невідворотність покарання.

Також в нашій країні необхідно розвивати мережу шелтерів та притулків для постраждалих від домашнього насильства і саме канадська модель притулків (шелтерів) для жінок і дітей є гарним прикладом. В Україні критично бракує притулків для постраждалих від насильства, особливо у віддалених регіонах. Розширення цієї інфраструктури допоможе забезпечити базову безпеку жертвам.

В нашій країні необхідно розвивати практику боротьби із домашнім насильством стосовно дітей. Зокрема, сьогодні система соціальної реабілітації дітей, які постраждали від насильства в сім'ї, потребує якісних змін, нових підходів і методик роботи з представниками цільової групи, задля покращення роботи із зазначеною категорією і задля мінімізації наслідків домашнього насилля.

Доречним буде удосконалити програми задля роботи із вразливими верствами населення. Канадський досвід показує важливість адаптації програм для сільського населення, мігрантів та національних меншин, а також людей із інвалідністю. В Україні багато жінок у віддалених селах або представниць національних меншин не мають доступу до програм підтримки. Диференційований підхід допоможе охопити ці групи.

Також можна запозичити такий досвід як поширення громадської просвіти. Канадські кризові центри активно проводять тренінги та інформаційні кампанії, спрямовані на зміну суспільного ставлення до домашнього насильства. Це дійсно важливо, оскільки в Україні важливо не лише розвивати інфраструктуру, але й підвищувати рівень обізнаності населення про проблему домашнього насильства, його наслідки та механізми захисту.

Як підсумок, канадський досвід цінний своєю комплексністю. В Україні доцільно адаптувати такі напрями: широкий доступ до шелтерів та кризових центрів, підтримка дітей-жертв насильства, використання сучасних технологій для екстреного виклику допомоги, а також розробка просвітницьких кампаній. Всі ці наведені приклади допоможуть знизити рівень насильства в суспільстві, а також надаватимуть змогу удосконалити допомогу жертвам та запобігти повторенню випадків насильства.

Список використаних джерел

1. Дорош А.О. Протидія насильству над дітьми. Досвід США. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) : *зб. тез доп. уч. XXI студ. наук.-практ. конф. іноземними мовами* (м. Харків, 9 квітня 2020 року). Харків, 2020. С. 181-185.

2. Довгунь К.О. Досвід США та Канади у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. *Науково-практичний юридичний журнал Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С.111-114.

3. Бакаїм М.В. Досвід зарубіжних країн у подоланні насильства в сім'ї. *Науково-практичний правовий журнал Європейські Преспективи*. 2021. №1. С. 60-68.

Чіпчик Іван Миколайович,
курсант,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: Пундик Тетяна Володимирівна,
старший викладач кафедри українознавства
та міжкультурної комунікації,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЦИФРОВЕ НАСИЛЬСТВО: ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СВІТУ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Цифрова епоха принесла значні переваги у спілкуванні, обміні інформацією та доступі до знань. Однак й зросли ризики цифрового насильства — явища, що набуває все більшої актуальності. Це охоплює такі форми, як кібербулінг, онлайн-сталкінг, поширення інтимних матеріалів без згоди, шантаж, мова ворожнечі та інші деструктивні дії у віртуальному просторі. На сьогодні, зафіксовано багато випадків такого насильства, і часто зловмисники залишаються не притягнутими до відповідальності.

У віртуальному просторі часто набагато складніше вислідити зловмисників. Вони використовують різні методи обману та шантажу, що призводить до того, що людина іноді добровільно передає кіберзлочинцям потрібну їм інформацію, на підозрюючи до чого це може призвести. Також відчуття непокаранності негативно впливає на булінг. Люди часто можуть відкрито ображати інших осіб в соцмережах, і не понести за це ніякої відповідальності.

Тому метою нашої доповіді є аналіз сучасних форм цифрового насильства, визначення ефективних практик запобігання та протидії цьому явищу на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Існує декілька типів цифрового насильства. Одним з них є кібербулінг, що означає булінг із застосуванням цифрових технологій. Він може відбуватися в соціальних мережах, платформах обміну повідомленнями (месенджерах), ігрових платформах та мобільних телефонах. Це неодноразова поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований. Наприклад:

- поширення брехні про когось або розміщення фотографій, які компрометують когось, у соціальних мережах;
- надсилання повідомлень або погроз, які ображають когось або можуть завдати комусь шкоди, через платформи обміну повідомленнями;
- видання себе за когось іншого/іншу і надсилання повідомлень іншим людям від його/її імені.

Особистий булінг та кібербулінг часто пов’язані між собою, але кібербулінг залишає цифровий слід – записи, який може слугувати доказами, що дозволять зупинити цькування. [1]

Наступним типом є кіберсталкінг. Це особлива форма діяльності, яка характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет. Згідно з деякими дослідженнями можемо виділити 4 види кіберсталкерів:

- мстивий кіберсталкер;[2]
- стриманий кіберсталкер;[2]
- інтимний кібермталкер;[2]
- групові кіберсталкери.[2]

Також було виявлено три типи кіберсталкінгу за критеріями моделі поведінки кіберсталкерів, кожен з яких має свої підтипи:

- перша модель поведінки – таємний кіберсталкінг. Підтипом у цієї моделі є моніторинг/ стеження за оновленнями/ відстеження без згоди. Відсутня пряма комунікація (повідомлення, онлайн-коментарі, зворотній зв’язок) між кіберсталкером і жертвою.[2]
- другою моделлю є непрямий кіберсталкінг. До нього відносять декілька підтипів: умисне пошкодження даних або обладнання/ пошкодження майна жертви; крадіжка персональних даних/ створення фейкових профілів під ім’ям жертви/ виготовлення фальшивих документів; помилкові звинувачення/ фейкові фотографії/ розповсюдження чуток. Немає прямого зв’язку між кіберсталкером і жертвою.[2]
- остання модель – прямий кіберсталкінг. Характеризується наступними підтипами: фальшиві відносини до експлуатації особи/ експлуатація неповнолітніх; небажані непристойні повідомлення/ порнографія/ сексуальні домагання; погрози/ залякування людини; прямий кібербулінг: образи/ цькування/ груба/ агресивна поведінка. Існує прямий зв’язок (миттєве повідомлення, електронні листи, коментарі в Інтернеті, відгуки) між кіберсталкером і жертвою.[2]

Існує ще один тип цифрового насильства – це до́ксинг, що означає практику збирання та публікацію дентифікуючої інформації про певну особу чи організацію.[3]

Доксинг у свою чергу поділяється на 4 основні категорії:

1. IP-логгінг: Кожен пристрій має IP-адресу, за якою можна дізнатися ваше місцезнаходження. IP-логгінг працює через електронні листи, в які логгер закладає невидимий код. Якщо ви відкриваєте цей лист, ваша IP-адреса надсилається доксеру.[4]
2. Сніффінг пакетів: Якщо доксер зумів зламати засоби захисту мережі WI-FI, то він зможе перехопити файли, що пересилаються по мережі. Також він зможе отримати доступ до адреси вашої пошти, паролів і банківських даних.[4]

3. Пошук за номером стільникового телефону: Із номером мобільного пов’язано багато іншої інформації, яку доксери можуть знайти, дізнавшись лише ваш номер: облікові записи, ваші ім'я, прізвище, вік тощо.[4]

4. Аналіз акаунтів у соцмережах: Багато інформації про нас уже знаходиться у відкритому доступі на наших сторінках у соцмережах. Доксери використовують це, щоб отримати дані про родичів, дати народження, відвідані місця тощо.[4]

Згідно проведеного нами дослідження та аналізуючи інформацію вищезгадану, ми пропонуємо ряд практичних рекомендацій для запобігання та ліквідації цифрового насильства в різних сферах життєдіяльності людини.

Законодавцям, по перше, варто прийняти чіткі норми права, що регулюють відповідальність за різні форми цифрового насильства. По друге, створити спеціалізовані державні органи або підрозділи, що розслідують кіберзлочини. По третє, узгодити українське законодавство з міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність.

Для запобігання цифрового насильства у сфері освіти варто розробити інтерактивні курси із цифрової безпеки для школярів і студентів. Також важливо проводити тренінги для вчителів і батьків щодо розпізнавання ознак цифрового насильства.

Для громадських організацій та активістів необхідно створити гарячі лінії і чат-боти для оперативної допомоги жертвам, а також – інформаційні кампанії, спрямовані на демістифікацію цього явища та заохочення постраждалих до звернення по допомогу.

Для подолання цифрового насильства у сфері технологічних компаній вважаємо за необхідне наступне: впровадити інструменти штучного інтелекту для моніторингу та блокування шкідливого контенту; забезпечити прозорість алгоритмів модерації та відповідності міжнародним стандартам етики.

Загалом, для протидії кібербулінгу та інших видів цифрового насильства необхідно відкрито обговорювати проблеми в медіа, популяризувати історії успіху в боротьбі з цифровим насильством.

Отож, як висновок можемо сказати, що цифрове насильство є глобальним викликом, оскільки інтернет-платформи стають основним простором взаємодії для мільйонів людей. Запропоновані нами методи протидії можуть стати шляхом вирішення проблеми. На сьогодні, вже існує велика кількість успішних судових справ проти кіберзловмисників, розроблені численні програми боротьби з цифровим насильством, а також розробляються нові законодавчі акти та програми для врегулювання відносин в Інтернеті. Усі ці факти свідчать про правильний вектор розвитку, як і суспільства, так і світу загалом.

Список використаних джерел

1. Кібербулінг – що це та як це зупинити? URL: https://www.unicef.org/ukraine/cyberbulling.

2. Understanding and Predicting Cyberstalking in Social Media: Integrating Theoretical Perspectives on Shame, Neutralization, Self-Control, Rational Choice, and Social. *International Conference on Systems Sciences*. 2013. URL:https://www.researchgate.net/publication/268597303_Understanding_and_predicting_cyberstalking_in_social_media_Integrating_theoretical_perspectives_on_shame_neutralization_self-control_rational_choice_and_social_learning.

3. Lindvall, Alexander J. Political Hacktivism: Doxing & the First Amendment . *Creighton Law Review*. Omaha, Nebraska: Creighton University School of Law. 2019. 53 (1): pp. 1—15. URL: https://cdr.creighton.edu/items/9e5db594-81a3-4c3e-b940-0c23c3cc4c62.

4. Що таке доксінг та як від нього захиститися. *Інтернет Свобода*. URL: https://netfreedom.org.ua/article/shcho-take-doksing-ta-yak-vid-nogo-zahistitisya. URL: https://netfreedom.org.ua/article/shcho-take-doksing-ta-yak-vid-nogo-zahistitisya.

СЕКЦІЯ 6: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Бігунець *Василь Васильович,*
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Національна академія управління»

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Міграційну політику держави слід розглядати як комплексну систему, що включає концептуальну основу, нормативну базу, інституційну структуру та інструменти реалізації. Більшість науковців акцентують увагу на важливості гнучкої та адаптивної політики для ефективного управління міграційними процесами. В таблиці 1 представимо визначення міграційної політики, яке надається вітчизняними науковцями.

Таблиця 1.

Трактування поняття «міграційна політика»

№	Науковець	Трактування
1	Масьондз С.О.	комплекс правових, фінансових, адміністративних та організаційних заходів, з використанням яких держава цілеспрямовано впливає на регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного складу міграційних потоків та їх структури у сфері державного управління
2	Денисюк С.Ф.	комплекс заходів, які відносяться до сфери публічного управління, і включають процес прийняття рішень, який врегульований правовими нормами, контрольований представницькою владою і спрямований на упорядкування міграційних процесів
3	О.Г. Бабенко	система заходів, ресурсів та механізмів, з використанням яких держава і суспільство цілеспрямовано впливають на соціальні переміщення та соціальну мобільність як свого автохтонного населення, так в всіх іноетників
4	А.Л. Шевцов	система загальноприйнятих на рівні державного регулювання ідей та концептуально об'єднаних засобів, за допомогою яких, перш за все держава, а

		також її суспільні інститути, дотримуючись певних принципів, планують досягнення цілей, адекватних як цьому, так і наступному етапу розвитку суспільства
5	О.І. Шапоренко	система концептуально об'єднаних інструментів, з допомогою яких держава та її соціальні інститути передбачають досягнення цілей розвитку процесів зовнішньої міграції, відповідних перспективним завданням соціально-економічного розвитку суспільства

Джерело: 1, 2,3,4,5.

Розглянемо на чому ж базуються ключові аспекти міграційної політики:

1. ***Концептуальна основа:*** передбачає врахування економічних, демографічних, політичних та соціальних умов.

2. ***Регулятивна база:*** потребує інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство для забезпечення прав мігрантів.

3. ***Інституційна структура:*** включає створення спеціалізованих органів для координації та моніторингу міграційних процесів.

4. ***Інструменти реалізації:*** адміністративні, економічні та правові методи, зокрема цільові програми, спрямовані на підтримку іммміграції, реемміграції та інтеграції.

Наразі в Україні склалася ситуація, яка зазнає значних викликів, пов'язаних із війною рф проти України. Повномасштабне вторгнення рф спровокувало масштабну еміграцію та внутрішнє переміщення населення. Саме тому важливим завданням є розробка стратегій для реемміграції та інтеграції громадян у поствоєнний період.

Станом на кінець вересня 2024 року понад 6 мільйонів українців перебували під тимчасовим захистом у країнах Європи. Ще приблизно 600 тисяч отримали подібний статус за межами європейського континенту. Найбільшу кількість біженців прийняли Польща та Німеччина. У Німеччині тимчасовий захист мають 1,2 мільйона громадян України. У Польщі зараз під захистом перебувають 970 тисяч осіб, хоча з початку війни цей статус отримали понад 1,8 мільйона українців.

Станом на кінець липня 2024 року в країнах ЄС тимчасовий захист отримали 4,1 мільйона українців. Найбільше біженців зареєстровано в Німеччині та Польщі. Серед них майже половина — жінки, приблизно третина — діти, а чоловіки складають менш ніж чверть. [6]

Комплексний підхід до формування міграційної політики є необхідним для забезпечення сталого розвитку суспільства. Важливим є аналіз існуючих викликів, застосування успішних міжнародних практик та адаптація стратегій до національних умов.

Список використаних джерел

1. Бабенко О.Г. Міграційна політика Української держави на сучасному етапі (політологічний аспект): дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бабенко Олексій Георгійович. – Київ, 1997. – 195 с.

2. Денисюк С.Ф. Напрямки розвитку міграційної політики в Україні / С.Ф. Денисюк – Х.: Форум права. – 2008. – № 3. – С. 111-115.

3. Мосьондз С.О. Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Мосьондз Сергій Олександрович. – Київ, 2003. – 21 с.

4. Шапоренко О.І. Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи / О.І. Шапоренко // Право та державне управління. – 2019. – № 2 (35). – Том 2. – С. 252-257.

5. Шевцов А.Л. Державне регулювання міграційних процесів як основна функція міграційної політики // А.Л. Шевцов // Серія: Державне управління. – 2013. – № 3 (43). – С. 41-46.

6. https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c93px84133jo

Ботнаренко Олексій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0008-0776-8828

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

Здійснюючи державне регулювання, підтримуючи та сприяючи розвитку протимінної діяльності з метою забезпечення ефективності, конкурентоспроможності, стабільності та соціальної справедливості в межах даної сфери діяльності держава, поряд з іншими, реалізує і економічну функцію. Вона відіграє ключову роль у створенні правової та інституційної бази, яка дозволяє цьому виду діяльності функціонувати та розвиватися, а також забезпечує відповідність загальнонаціональним цілям і пріоритетам.

В умовах ринкової економіки зазначена функція держави конкретизується в цілому ряді напрямків діяльності. Передусім йдеться про розробку економічної політики в масштабах країни; управління підприємствами і організаціями, які становлять державну власність і мають загальнодержавне значення (ядерна енергетика, діяльність у космосі, загальнодержавний транспорт, зв'язок та ін.); встановлення правових основ ринку, зокрема для забезпечення рівноправності усіх форм власності, правового захисту власника, припинення недобросовісної конкуренції (монополізму), охорони прав споживача від недобросовісного виробника тощо; здійснення дотацій, фінансування окремих форм економіки; регулювання в опосередкованій формі ціни і заробітної плати (податки, встановлення мінімуму заробітної плати і т. ін.); здійснення контролю за дотриманням законності підприємцями, юридичними особами, а також різними організаціями, які займаються підприємницькою діяльністю тощо [9; с. 68].

Економічні функції держави присутні в будь-якій галузі суспільної діяльності, в будь-якій сфері і в окремих суб'єктах господарювання. Їх перелік, зміст і завдання тісно пов'язані з розвитком виробничих сил і потребами суспільства, його окремих колективів і жителів. Державний апарат, організуючи суспільне господарське життя, визначає економічні потреби населення, що стимулює появу відтворювальних процесів виробництва, продукції, товарів і послуг, економічних процесів і економічних функцій. При цьому останні розглядаються як самостійні елементи формування і розвитку економічних систем [1].

Мотиль І. зазначає, що сприяючи розвитку ринкових відносин, соціальна, правова держава реалізує свою економічну функцію шляхом створення економічних програм, прийняття соціально спрямованого бюджету, впливу на процеси ціноутворення, ліквідації монополії у галузі

виробництва і торгівлі, зваженого економічно ефективного та соціально справедливого оподаткування, справедливого перерозподілу доходів населення тощо [3, с. 224].

Держава, здійснюючи економічну функцію, відіграє важливу роль у підтримці та розвитку протимінної діяльності, що є критичною в умовах військових конфліктів. Це включає в себе створення правової та інституційної бази, управління державними підприємствами, що забезпечують стратегічні сфери, регулювання ринку, захист прав власності та споживачів, а також контроль за дотриманням законності.

Війна суттєво змінює економічну роль держави. В умовах збройного конфлікту держава змушена переорієнтовувати свої зусилля на підтримку обороноздатності, забезпечення внутрішньої безпеки та збереження життєдіяльності населення. Це потребує перерозподілу ресурсів, спрямування значних коштів на військові потреби, а також впровадження надзвичайних заходів для стабілізації економіки. Війна спричиняє значні втрати фізичних і людських ресурсів, що ускладнює економічне відновлення в майбутньому.

Руйнування економічного середовища України, її суб'єктів господарювання та інфраструктури внаслідок воєнних дій суттєво загострили й ускладнили вирішення питань щодо підвищення ефективності державного управління процесами економічної стабілізації та економічного зростання, погіршили умови управління процесами забезпечення якості суспільного життя. Ускладнились процеси розширення і поглиблення економічної взаємодії та співпраці в міжнародному вимірі і визначення їх перспективних трендів для побудови процесів реалізації в умовах економічної глобалізації [1].

Протимінна діяльність є одним із важливих напрямків, де економічна функція держави реалізується через підтримку безпеки, відновлення інфраструктури та створення умов для подальшого економічного розвитку в постконфліктних регіонах. Це дозволяє не тільки знизити ризики для життя населення, але й сприяє довгостроковій стабільності та економічному відновленню країни в цілому. Державна підтримка у цій сфері забезпечує ефективне використання ресурсів, залучення інвестицій, та стимулює економічне зростання, що в кінцевому результаті сприяє стійкому розвитку національної економіки.

Кореляція між економічною функцією держави та розмінуванням проявляється через ряд ключових аспектів, що відображають взаємозв'язок між безпекою, економічною стабільністю та інфраструктурним розвитком.

Розмінування має важливе значення для відновлення економічної активності в постконфліктних регіонах. Наявність вибухонебезпечних предметів, залишених після бойових дій, значно обмежує доступ до важливих ресурсів, таких як сільськогосподарські угіддя, дороги, підприємства та житлові райони. Це створює бар'єри для економічного

розвитку, оскільки неможливо повернути ці території в нормальний економічний обіг. Така ситуація суттєво гальмує процес відновлення економіки, адже ресурси та інфраструктура залишаються недоступними для використання, що уповільнює загальне відновлення регіону та країни в цілому.

Відновлення безпечного середовище є необхідною умовою для початку економічної діяльності, відбудови інфраструктури та повернення людей до нормального життя. Без цього процесу інвестиції, розвиток промисловості та сільського господарства залишаються обмеженими.

Інфраструктурний розвиток є важливим аспектом державної економічної функції, яка сприяє розмінуванню територій, постраждалих від конфліктів. Успішне розмінування дозволяє безпечно відновлювати та розвивати критичну інфраструктуру та інші об'єкти життєзабезпечення загалом. Реалізація інфраструктурних проектів має суттєве значення у підтримці економічної активності та відновленні нормального життя в регіонах, що зазнали значних руйнувань.

Без розмінування реалізація таких проектів є неможливою, оскільки наявність мін та інших вибухонебезпечних предметів робить будь-які будівельні та ремонтні роботи вкрай небезпечними. Це не тільки затримує відновлення економіки, але й перешкоджає забезпеченню базових потреб населення, таких як доступ до чистої води, електрики, та безпечних транспортних шляхів.

Держава, виконуючи свою економічну функцію, інвестує у розмінування, створюючи умови для успішного здійснення інфраструктурних проектів. Це, у свою чергу, сприяє загальному економічному зростанню, поліпшенню якості життя та підвищенню рівня безпеки в країні.

Список використаних джерел

1. Бобровська О. Ю. Економічні функції держави і їх трансформація в повоєнний період. *Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки*. 2023. №9. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2164/2191.

2. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина, Харків : Право, 2009. 584 с.

3. Мотиль І. Внутрішні функції держави в реформуванні правової системи України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №10. С. 221–225.

Букатіна Вікторія Олексіївна,
здобувачка вищої освіти 1 курсу магістратури,
групи ЗМПР(АЦЮ)-241,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Литвиненко Валентина Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0000-0003-4206-0266

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

В сучасних умовах, коли наша держава перебуває в стані війни, соціальний захист ветеранів потребує особливої уваги, адже вони роблять вагомий внесок і виявляють героїзм у боротьбі за відновлення суверенітету країни. Згідно зі статтею 17 Конституції України, держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1]. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон) та інші спеціальні нормативні акти включають понад 40 пільг, доступ до яких ускладнюється бюрократичними перепонами. Окремі чинні законодавчі та підзаконні акти регулюють питання соціального захисту для ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції та інших осіб, що посилює бюрократичний безлад і ускладнює доступ до гарантованих пільг, а також реінтеграцію в мирне життя. Особливості соціального захисту окремих категорій громадян, зокрема ветеранів війни, хоча і стали предметом широких наукових дискусій та, зважаючи на свою актуальність, потребують детального дослідження.

Метою дослідження є розгляд особливостей соціального захисту ветеранів війни на сучасному етапі, а також визначення питань, що потребують додаткового законодавчого врегулювання.

Проблема формування ефективної системи соціального захисту для ветеранів війни нині привертає посилену увагу науковців, політиків та громадськості.

Досліджуючи особливості соціального захисту ветеранів війни, першочергово варто розпочати з правового аналізу норм національного законодавства, яке закріплює визначення поннять «ветеран війни», «соціальний захист» тощо. Закон закріплює, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини або в бойових діях на території інших держав. Згідно ст. 4 Закону до ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни [2]. Основний акцент у цьому понятті ставиться на участі осіб у захисті

Батьківщини, що можна трактувати по різному, але загалом це означає їхню активну участь у військових діях для захисту територіальної цілісності, незалежності та суверенітету країни. Розуміння такого визначення відображається і в науковій літературі. Наприклад Р. Погосян визначає ветеранів війни як осіб, що брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях, миротворчих місіях, а також медичних працівників, волонтерів, інвалідів війни, ліквідаторів диверсійних груп, вояків УПА, які зазнали фізичних та психологічних наслідків і потребують підтримки від держави. Основні ознаки ветеранів війни, згідно з його визначенням, включають: участь військової особи в збройних конфліктах, бойових діях та інших формах збройної боротьби на боці України або інших дружніх країн; підтверджена участь військової особи в збройному конфлікті, бойових діях та інших формах збройної боротьби, що була здійснена відповідно до вимог законодавства; факт отримання поранень, контузій, травм або інвалідності внаслідок участі в збройних конфліктах, бойових діях та інших формах збройної боротьби (факультативна ознака); строк проходження служби в збройних силах, поліції, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України та інших військових формуваннях; підтвердження ветеранства відповідними документами (військовий білет, посвідчення про ветеранство, свідоцтво про поранення чи інвалідність тощо); потребують спеціальних пільг та підтримки від держави; введення спеціального обліку ветеранів війни відповідно до законодавства [3, с. 111]. Таким чином, визначення ветерана війни включає широкий спектр осіб, які зробили значний внесок у захист країни, і базується як на юридичних, так і на соціальних характеристиках.

Соціальний захист є однією з основ соціальної політики держави та конституційним правом громадян України. Це комплексна категорія, яка не має єдиного визначення ані в законодавстві, ані в науковій літературі. У широкому значенні соціальний захист – це діяльність держави для розвитку особистості та створення умов для її самовизначення, а у вузькому – це економічні та правові гарантії дотримання соціальних прав громадян. Одні визначають соціальний захист як механізм підтримки мінімального рівня життя, інші розглядають його як систему заходів для забезпечення добробуту працюючих і підтримки непрацездатних та вразливих верств населення [4, с. 102]. Тобто, соціальний захист – це система заходів, що забезпечує підтримку і допомогу громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають обмежені можливості або потребують соціальної підтримки через вік, стан здоров'я, економічні чи інші причини, правою основою якого виступає Закон.

Державна політика соціального захисту ветеранів війни спрямована на забезпечення їхніх прав, гарантій та компенсацій. Система підтримки ветеранів охоплює їхню адаптацію та психологічну реабілітацію, санаторно-курортне лікування, забезпечення засобами реабілітації, житлом, освітніми послугами, захист трудових прав, а також надання пільг

на певні послуги та пенсійне забезпечення. На соціальний захист за Законом мають право також члени сімей загиблих ветеранів, постраждалі учасники Революції Гідності, а також особи з особливими заслугами перед Батьківщиною, зокрема Герої України та нагороджені орденами [2]. Зміст і обсяг пільг для цих категорій диференціюються залежно від їхнього конкретного статусу. Наприклад, учасники бойових дій мають право на додаткові виплати та послуги, які відрізняються від тих, що надаються особам з інвалідністю внаслідок війни чи членам сімей загиблих. Така диференціація дозволяє враховувати специфічні потреби кожної групи та забезпечувати адресну підтримку.

Основними законодавчими нововведеннями, які впроваджені в умовах воєнного стану, та впливають на соціальний захист ветеранів війни, є: підвищення грошового забезпечення військовослужбовців (Постанова КМУ від 28.02.2022 № 168); закріплення права на одноразову допомогу сім'ям загиблих (ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту»); спрощення отримання статусу учасника бойових дій в автоматичному режимі (Постанова КМУ від 10.09.2024 № 1041) тощо. Попри позитивні зміни, залишаються проблеми із захистом прав, виплатами компенсацій у разі загибелі військових, страхуванням життя, реабілітацією учасників бойових дій, реформуванням пільг, доступом до житлових кредитів та соціальним забезпеченням демобілізованих військових.

Так Пінчук Р. С. наголошує на тому, що отримання соціальних послуг та пільг залишається проблематичним: понад третина опитаних не змогли ними скористатися. Серед основних труднощів є забезпечення автомобілем осіб з інвалідністю внаслідок війни, покращення житлових умов, участь у державних програмах з безоплатної професійної адаптації, курсах з підвищення кваліфікації та професійне навчання, залишення на роботі при скороченні чи реорганізації підприємства, працевлаштування в разі ліквідації підприємства, організації, отримання безкоштовних ліків, санаторно-курортне лікування, зубопротезування, першочергове відведення земельної ділянки [6, с. 177].

У Верховній Раді України розглядається низка законопроектів, спрямованих на посилення соціального захисту ветеранів війни. Зокрема, варто відзначити такі проекти: проект Закону №11479 та №11479-1, які передбачають можливість позбавлення статусу ветерана війни або члена сім’ї загиблого в разі вчинення умисного злочину, а також удосконалення механізму застосування пільг для ветеранів [7]; пропозиції щодо створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, яка дозволить оптимізувати надання соціальних послуг ветеранам та їхнім сім’ям [8]. Безперечно, від швидкості й якості ухвалення законопроектів залежатиме ефективність державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни. Такі зміни спрямовані на забезпечення справедливості у наданні статусу та пільг, оптимізацію соціальних послуг, удосконалення системи

реабілітації та професійної адаптації, а також на підвищення доступності сучасних засобів протезування й психологічної підтримки для військовослужбовців і членів їхніх сімей. Це дозволить не лише поліпшити якість життя ветеранів, а й сприяти їхній інтеграції в суспільство.

Дослідивши обрану тему варто зазначити, що правове регулювання соціального захисту ветеранів війни в Україні базується на Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який визначає категорії ветеранів війни та закріплює їхні основні права, пільги й гарантії. Система соціального захисту ветеранів війни, попри значку кількість нормативно-правових актів, залишається фрагментарною та потребує подальшого вдосконалення для забезпечення комплексного підходу до реалізації їхніх прав особливо в умовах воєнного стану. Нещодавно впроваджені новели, спрямовані на покращення соціального захисту через розширення пільг і спрощення процедур визнання статусу, потребують прискорення реалізації законодавчих ініціатив щодо підтримки ветеранів, систематизації нормативних актів та створення інтегрованої системи соціального захисту для забезпечення ефективної державної політики.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 02.12.2024).

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 року № 3551-XII. 1993. № 45. Ст. 425. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 02.12.2024).

3. Погосян Р.Е. Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1. С. 109-113.

Вейц Аркадій Михайлович,
доктор філософії, старший помічник начальника відділу забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти Військової академії
ORCID ID: 0000-0002-7454-1534

Ісаєва Юлія Сергіївна,
студентка 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету "Одеська юридична академія"

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМИ СУДАМИ

Відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності та охорони прав інтелектуальної власності, регулюються Господарським кодексом України, а також низкою нормативно-правових актів, серед яких важливу роль відіграє Цивільний кодекс України. У цьому контексті актуальним є визначення об'єктів права інтелектуальної власності, які використовуються у господарській сфері. До них, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи (нові технічні рішення, що мають інноваційний характер та можуть бути використані у виробництві або інших сферах діяльності), корисні моделі (спрощені технічні рішення, що також підлягають правовій охороні), промислові зразки (зовнішній вигляд продукції, що відрізняється оригінальністю та новизною і може включати форму, рисунок, кольорове рішення тощо); компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин та породи тварин (підлягають охороні прав інтелектуальної власності у випадках, якщо вони відповідають вимогам новизни, відмінності, однорідності та стабільності); комерційні (фірмові) найменування (це імена або найменування підприємств, які використовуються для позначення їх діяльності на ринку та для залучення клієнтів), торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці (інформація, яка має комерційну цінність завдяки її конфіденційності та не є загальнодоступною для третіх осіб) [1].

Виходячи з вищевикладеного, інтелектуальною власністю можна назвати право на створені результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [2, с. 105]. Аналіз судової практики вказує на непоодинокі випадки відновлення такого права, коли воно було порушено.

Так, Господарським судом Одеської області було розглянуто низку справ у спорах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності: у

зв’язку з порушенням укладеного між сторонами договору про забезпечення правомірного використання об’єктів авторського права [3, 4, 5, 6, 7]; у зв’язку з порушенням порядку використання торговельних марок (знаків для товарів і послуг) [8]. Ухвалені рішення переважно задовольняють позовні вимоги у випадках доведеного порушення прав інтелектуальної власності, за умови, що таке порушення підтверджено у встановленому порядку, при цьому наявність договору не має вирішального значення.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go.435-15 (дата звернення: 24.11.2024).
2. Гордієнко С. Г. Захист інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах : курс лекцій. Київ : Гранмна, 2011. – 480 с.
3. Рішення Господарського суду Одеської області від 08.06.2023 по справі № 916/928/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111456471 (дата звернення: 24.11.2024).
4. Рішення Господарського суду Одеської області від 01.02.2024 по справі № 923/1572/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116767095 (дата звернення: 24.11.2024).
5. Рішення Господарського суду Одеської області від 13.11.2023 по справі № 916/2582/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115162992 (дата звернення: 24.11.2024).
6. Рішення Господарського суду Одеської області від 26.09.2024 по справі № 916/5687/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122020611 (дата звернення: 24.11.2024).
7. Рішення Господарського суду Одеської області від 26.09.2024 по справі № 916/5687/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118219276 (дата звернення: 24.11.2024).
8. Рішення Господарського суду Одеської області від 03.10.2024 по справі № 916/1814/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122187535 (дата звернення: 24.11.2024).

Войцеховська Дар'я Миколаївна,
капрал поліції, курсант 305 н.г.
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

Гусєва Катерина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану права людини здатні піддаватись безпрецедентному тиску та обмеженню. Мільйони українців зіштовхнулись із порушеннями міжнародного гуманітарного права, масовими вбивствами цивільного населення, руйнуваннями інфраструктури, тощо. В сьогоднішніх реаліях права людини спроможні обмежуватись, однак, державі необхідно забезпечити їх дотримання та найголовніше захист. Тому, забезпечення прав і свобод людини – це процес, який неможливо припинити за жодних політичних і соціальних обставин.

Органи Національної поліції України (далі – НПУ) відіграють одну із ключових ролей у дотриманні прав і свобод людини [1]. Зокрема, у своїй роботі правоохоронці зобов'язані керуватись Конституцією України, законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Поліції за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до усіх форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів неналежного ставлення до людини поліцейськими, керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. Відповідно, для того щоб якісно виконувати свої повноваження, поліції необхідно взаємодіяти з органами державної влади. Така взаємодія передбачена статтею 5 Закону України «Про Національну поліцію» [1]. Додатково зміст взаємодії розкрито у пункті 8 «Положення про Національну поліцію», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 877 [2].

Зокрема, зазначено, що: «Національна поліція під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями» [2]. Окрім органів державної влади, поліція співпрацює із іншими органами правопорядку, а також, органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

Проте, до нормативно-правових актів, які стосуються діяльності НПУ були внесені суттєві зміни. Статтю 8 Закону України «Про Національну поліцію» було доповнено частиною четвертою, а саме «Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України "Про правовий режим воєнного стану"» [1].

Загалом під час воєнного стану було прийнято три закони, які стосувались Національної поліції України :

1. Закон України «Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» – діє тимчасово, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України та 60 днів після цього [8];
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти" та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [6];
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану» [7].

Також, варто звернути увагу на Указ Президента України № 392 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» визначає, що одним із завдань сектору безпеки і оборони є забезпечення громадської безпеки [3].

Зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» зазначено, що НПУ – є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, а також підтримує публічну безпеку і порядок [1]. Це вживання термінів може свідчити про їх

синонімічне використання, що не зовсім коректно, оскільки, терміни «публічна безпека» і «публічний порядок» не отримали чіткого визначення в Конституції України та інших нормативно-правових актах. Наприклад, у Порядку взаємодії Національної гвардії України (далі – НГУ) та НПУ, затвердженому наказом Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), ці терміни використовуються як синоніми [9], однак, в Законі «Про Національну гвардію України» застосовується термін «громадська безпека» та «громадський порядок» [10].

Відповідно до пункту 4 наказу МВС України від 10.08.2016 року № 773, основними формами взаємодії НПУ та НГУ під час забезпечення (охорони) публічної та громадської безпеки і порядку є:

- спільного патрулювання нарядами вулиць, площ, парків, скверів, вокзалів, аеропортів, морських та річкових портів, інших публічних (громадських) місць;
- забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових та спортивних заходів, а також під час заходів у публічних (громадських) місцях за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона;
- проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення в межах території однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць [4].

Поняття взаємодії органів НПУ з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування можна визначити, враховуючи загальне поняття взаємодії суб'єктів, які діють у суспільстві, з різних наукових точок зору, зокрема, з позиції управління і права. Згідно з статтею 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування визначається як гарантоване державою право та можливість територіальних громад (жителів села чи об'єднаних сіл, селища, міста) самостійно або через органи та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення, у межах Конституції та законів України [5]. Взаємодія в органах НПУ ґрунтується на законах та підзаконних актах і передбачає узгоджену діяльність різних підрозділів поліції для забезпечення публічної безпеки та порядку, а також боротьби зі злочинністю. НПУ взаємодіє з іншими суб'єктами, що забезпечують публічну безпеку та порядок, для підвищення ефективності та своєчасності виконання завдань.

Таким чином, на основі зазначеного, можна зробити висновок, що незважаючи на обмеження, НПУ залишається ключовим суб’єктом у захисті прав та свобод людини. Ефективна взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськістю є необхідною умовою для успішного виконання цих завдань. Нормативно-правова база, що регулює діяльність поліції в умовах воєнного стану, зазнала значних змін, підкреслюючи необхідність

адаптації до нових реалій. Однак, незважаючи на ці зміни, основним завданням поліції залишається захист прав і свобод громадян, а також підтримка публічної безпеки і порядку.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.
2. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 877. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#n16.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80++%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8#Text.
4. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 р. № 773. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.
6. Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти" та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов’язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 14.04.2022 р. № 2191-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2191-20#Text.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2151-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2151-20#Text.
8. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text.
9. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: Закон України від 10.08.2016 р. № 1223/29353. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text.

Гаврись Андрій Петрович,
кандидат технічних наук, доцент,
заступник начальника кафедри цивільного захисту,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID: 0000-0003-2527-7906

Філіппова Вікторія Володимирівна,
ад'юнкт денної форми навчання ад'юнктури, докторантури,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID: 0000-0003-0771-1975

ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД ТЕХНОГЕННИХ ТА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ БАЗОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Техногенні та природні катастрофи становлять серйозну загрозу для життя, здоров'я, безпеки та добробуту людей. У сучасному світі ці виклики набувають все більшої актуальності через зростання урбанізації, кліматичні зміни, погіршення стану екосистем та зношеність інфраструктури. Захист населення в умовах надзвичайних ситуацій є не лише технічним і організаційним завданням, але й основоположним аспектом реалізації базових прав людини, зокрема права на життя, здоров'я, житло та інформацію.

Водночас практика показує, що у багатьох країнах, зокрема й в Україні, існують значні прогалини у системах запобігання катастрофам, реагування на них та подолання їхніх наслідків. Це включає недостатнє фінансування, слабку координацію між органами влади, низький рівень обізнаності населення про ризики та відсутність інтеграції прав людини у процеси планування і реагування.

Проблеми також посилюються вразливістю окремих категорій населення, таких як діти, люди з інвалідністю, люди похилого віку та ті, хто мешкає у віддалених регіонах. Часто ці групи залишаються без належного захисту, що є порушенням їхніх базових прав.

Таким чином, актуальним стає питання створення ефективних механізмів, які забезпечуватимуть повагу, захист і реалізацію прав людини у сфері цивільного захисту, зокрема шляхом впровадження міжнародних стандартів, розвитку національного законодавства та посилення оперативної спроможності системи реагування.

Значення захисту прав людини в умовах катастроф

Права людини є універсальними й непорушними, однак під час надзвичайних ситуацій ці права часто зазнають серйозних порушень. Перш за все, це стосується права на життя, яке піддається ризику через стихійні лиха, такі як землетруси, повені, урагани, а також техногенні катастрофи, включно з аваріями на промислових об'єктах, транспортними катастрофами та викидами небезпечних речовин.

Права людини на здоров’я та безпечне довкілля також перебувають під загрозою через вплив токсичних речовин, руйнування медичної інфраструктури та погіршення екологічної ситуації. Водночас порушується право на житло, коли люди залишаються без даху над головою через руйнування будівель.

Правові основи забезпечення прав людини в умовах катастроф

Міжнародне право передбачає численні механізми захисту прав людини у кризових ситуаціях. Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, а також численні резолюції ООН зобов’язують держави вживати заходів для запобігання катастрофам та мінімізації їхніх наслідків[1-3].

У контексті природних та техногенних катастроф вагому роль відіграють також міжнародні документи з прав цивільного захисту, такі як Сендайська рамкова програма зі зниження ризику катастроф 2015–2030 років. Цей документ акцентує увагу на необхідності посилення національних систем захисту, інтеграції прав людини у стратегії реагування та забезпечення рівного доступу до допомоги для всіх верств населення.

На національному рівні, наприклад, в Україні, правовою базою є Конституція, яка гарантує право кожного на життя і здоров’я, а також закони про цивільний захист населення, охорону здоров’я та екологічну безпеку [4].

Вразливі категорії населення

Особливу увагу в умовах катастроф слід приділяти захисту вразливих груп, таких як діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та ті, хто мешкає в зонах підвищеного ризику. Ці групи часто стикаються з додатковими перешкодами, такими як обмежений доступ до інформації, труднощі з евакуацією та недостатній рівень соціального захисту.

Виклики та проблеми

Одним із ключових викликів є відсутність належного фінансування системи цивільного захисту та недостатня інтеграція міжнародних стандартів у національні програми. Координація між різними органами влади та громадськими організаціями також часто є недостатньо ефективною, що ускладнює оперативне реагування на катастрофи.

Інформаційна обізнаність населення про ризики залишається низькою, що знижує готовність до надзвичайних ситуацій. Крім того, відсутність чітких процедур забезпечення прав людини в умовах кризових ситуацій призводить до дискримінації окремих груп, наприклад, під час розподілу гуманітарної допомоги.

Шляхи вирішення

Для ефективного забезпечення прав людини під час техногенних та природних катастроф необхідно перш за все

- посилити національні системи цивільного захисту. Це

передбачає розбудову інфраструктури, забезпечення матеріальних і технічних ресурсів, а також створення ефективної системи прогнозування та попередження катастроф;

- підвищити обізнаність населення шляхом організації навчань, кампаній з інформування про ризики та дії у разі надзвичайних ситуацій для підвищення готовності громадян до кризових умов;
- інтегрувати права людини у всі етапи управління катастрофами. Тому, під час розробки стратегій запобігання, реагування та відновлення необхідно враховувати принципи рівності, недискримінації та доступності для всіх верств населення, а також співпрацювати з міжнародними організаціями, адже впровадження міжнародних стандартів і передового досвіду дозволить підвищити ефективність реагування на надзвичайні ситуації.

Висновок

Забезпечення прав людини в умовах надзвичайних ситуацій, спричинених техногенними або природними катастрофами, є одним із ключових завдань сучасної держави. Право на життя, безпеку, житло, здоров’я та доступ до інформації є базовими правами, реалізація яких стає особливо актуальною у кризових умовах.

Інтеграція правозахисних принципів у діяльність системи цивільного захисту сприятиме не лише зниженню наслідків катастроф, але й зміцненню довіри до інституцій, підвищенню соціальної згуртованості та стійкості суспільства до нових викликів. Важливим завданням для держав і міжнародної спільноти є створення умов, за яких права кожної людини будуть надійно захищені, навіть у найскладніших умовах надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
3. Human Rights Committee UPL: https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr.
4. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

Гладій Володимир Сергійович,
в.о. завідувача сектору юридичного забезпечення Управління Державної міграційної служби України в Хмельницькій області

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ У СПРАВАХ НЕЛЕГАЛІВ

Повноваження органів державної влади визначаються статтею 19 Конституції України. Зокрема, відповідно до вищевказаної статті, Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Касаційний адміністративний суд у справі №800/513/16 зауважив, що: *«…26. Колегія суддів звертає увагу на те, що при наданні оцінки правомірності рішення суб'єкта владних повноважень суд повинен встановити відповідність такого рішення критеріям, визначеним частиною 2 статті 2 КАС України. Недотримання відповідачем - суб'єктом владних повноважень хоча б одного із таких критеріїв при прийнятті рішення може вказувати на неправомірність останнього»* [1].

Отже, частина 2 статті 2 КАС України встановлює вимоги, якими взагалі повинен керуватись суб’єкт владних повноважень при вчиненні будь-яких дій чи бездіяльності, невиконання яких призводить до того, що суди визнають рішення, дії чи бездіяльність органів публічної влади протиправними та такими, що підлягають скасуванню.

Пункт 8 частини 2 статті 2 КАС України визначає принцип пропорційності як дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія).

Верховний Суд у постанові від 18.05.2022 у справі №280/988/19 наголосив, що «дотримання необхідного (справедливого) балансу між суспільними (публічними) та приватними інтересами (принципу пропорційності) є важливою вимогою громадянського суспільства, демократичної, соціальної та правової держави та складовою принципу верховенства права. Критеріями дотримання такого балансу є: 1) втручання суб`єкта владних повноважень у приватне право особи є виправданим лише за умови, коли це є надзвичайно необхідним для захисту суспільних (публічних) інтересів; 2) можливість суб`єктів владних повноважень змінювати або відкликати окремі власні адміністративні рішення лише в інтересах суспільства, якщо це необхідно, але з урахуванням права та інтересів приватних осіб; 3) наявність обов`язкової та справедливої компенсації особі у разі втручання в її приватне право, що викликане суспільною необхідністю; 4) обов`язковість дотримання розумного співвідношення (пропорційність) між метою, досягнення якої

передбачається для захисту суспільного (публічного) інтересу, та засобами, які використовуються для її досягнення.» [2].

Частини 2, 3 Закону України «Про адміністративну процедуру» надають наступну дефініцію принципу пропорційності. Зокрема, частиною 2 вищевказаного Закону визначено, що *«…адміністративний акт повинен прийматися з дотриманням необхідного балансу між несприятливими наслідками для права, свободи чи законного інтересу особи і цілями, на досягнення яких спрямований адміністративний акт. Негативні наслідки для особи та публічних інтересів повинні бути найменшими»*.

Частиною 3 вищевказаного Закону визначено, що *«…адміністративний орган зобов'язаний використовувати свої повноваження з метою, з якою такі повноваження надані. Мета, з якою надано повноваження, визначається законом або випливає з його положень».*

Вказане законодавство та висновки Верховного Суду поширюються на всі органи публічної влади. Вищевказане є особливо важливим для Державної міграційної служби України, яка згідно частини 8 статті 18 Закону України «Про національну безпеку України» відноситься до сектору національної безпеки в ретроспективі протидії нелегальній міграції.

В постанові від 29.05.2023 по справі № 522/5683/22 Верховний суд дійшов наступного висновку: «З огляду на те, що на території України з 24.02.2022 триває військова агресія російської федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану, здійснення міграційним органом посиленого контролю у сфері дотримання іноземцями та особами без громадянства міграційного законодавства України є необхідним, виправданим, таким, у якому існує нагальна потреба та, що відповідає легітимній меті його здійснення - ефективного реагування держави на загрози її безпеці» [3].

У справі № 522/5661/22 про оскарження рішення про примусове повернення, Верховний Суд повернув справу на повторний розгляд, та дійшов наступного висновку:

«56. У своїй практиці Європейський суд з прав людини неодноразово робив визначення критерію «необхідності у демократичному суспільстві». Так, при визначенні питання «необхідності у демократичному суспільстві» держави користуються певною свободою розсуду, межі якої залежать від сфери, що вступає в конфлікт з гарантованим правом.

57. ЄСПЛ оцінює пропорційність обмежень, застосованих до права на повагу до сімейного життя, по відношенню до легітимної мети, якої прагнуть досягти сторони при застосуванні таких обмежень. А тому, Суд доходить висновку, що будь-яке непропорційне втручання з боку держави у фундаментальне право передбачене статтею 8 Конвенції не буде вважатися необхідним у демократичному суспільстві.

58. Проте судами не надано оцінки доводам позивача про недотримання відповідачем одного з елементів критерію «необхідності у демократичному суспільстві», а саме - принципу пропорційності, який, в свою чергу, вимагає встановлення балансу між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів позивача і цілями, на досягнення яких спрямоване оскаржуване рішення суб`єкта владних повноважень, що призвело до негативних наслідків для позивача за відсутності будь-якої, доведеної у встановленому законом порядку, вини останнього» [4].

Остаточне рішення в цій справі прийняте на користь ГУДМС в Одеській області, в постанові Пятий апеляційний адміністративний суд в цій справі дійшов наступного висновку стосовно застосування принципу пропорційності:

«Наприклад, у справі Jeunesse v. the Netherlands (no 12738/10) Європейський суд з прав людини відзначив, що: "коли держава-учасниця толерує присутність іноземця на своїй території... така держава-учасниця дозволяє іноземцю приєднатися до суспільства приймаючої країни, формувати стосунки та створити родину. Однак це не тягне за собою автоматично обов`язку влади держави-учасниці, внаслідок зобов`язань відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, дозволити йому чи їй оселитися в цій країні".

З огляду на наведене колегія суддів не може погодитися з доводами позивачки про недотримання відповідачем одного з елементів критерію "необхідності у демократичному суспільстві", а саме - принципу пропорційності, який, в свою чергу, вимагає встановлення балансу між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів позивача і цілями, на досягнення яких спрямоване оскаржуване рішення суб`єкта владних повноважень, що призвело до негативних наслідків для позивача за відсутності будь-якої, доведеної у встановленому законом порядку, вини останнього.

Додатково варто зауважити, що предметом цього спору є рішення органу ДМС, яким позивачку зобов`язано самостійного покинути територію України, отож її доводи про непропорційність застосування такого заходу не є належними та аргументованими» [5].

В той же час, іншого висновку дійшов Верховний Суд у справі №344/9604/23 стосовно застосування принципу пропорційності, вставши на сторону скаржника:

«80. Верховний Суд зазначає, що навіть в умовах воєнного стану для суб`єкта владних повноважень обов`язок застосування принципів статті 2 КАС України не скасовується, а навпаки набуває особливого значення, зокрема коли йдеться про застосування пропорційності обмежень в умовах гостроти становища в країні (військової агресії) щодо осіб, яких вони стосуються.

81. У разі застосування до особи процедури примусового повернення, видворення тощо, державні органи (ДМС) зобов`язані перевірити чи не

порушуватимуть такі процедури універсального й абсолютного принципу заборони вислання. Така перевірка передбачає оцінку ризику, яка має проводитися ex nunc, тобто станом на момент прийняття рішення та повинна концентруватися на передбачуваних наслідках повернення заявника в країну походження з урахуванням загальної ситуації в цій країні та особистих обставин заявника» [6].

Однак, Восьмий апеляційний адміністративний суд в цій справі встав на сторону суб'єкта владних повноважень та постановив наступні висновки:

«Виходячи з презумпції правомірності дій і рішень державного органу (в даному випадку - звернення УСР в Івано-Франківській області), у Відповідача відсутні об`єктивні підстави сумніватися у наданій правоохоронним органом інформації і вимагати додаткові докази на її підтвердження, оскільки матеріали слідства складають закриту інформацію і не можуть бути витребувані нашим органом.

Факт надходження до Відповідача звернення правоохоронного органу із повідомленням у ньому про факт вчинення іноземцем дій, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, для територіального органу ДМС є достатньою і беззаперечною підставою для вжиття заходів, визначених законодавством щодо порушника, а саме, прийняття рішення про примусове повернення особи за межі України.

Ігнорування надходження інформації від правоохоронного органу, який ініціює проведення відповідних заходів, становитиме бездіяльність міграційного органу щодо виконання свої основних обов`язків та в свою чергу порушенням ним законодавства, що регулює діяльність органів та підрозділів ДМС, а тим більше в умовах воєнного часу державні органи функціонують як єдина скоординована система, покликана захищати інтереси держави і її безпеку».

Із вказаного можна зробити наступні висновки:

1. При прийнятті будь-яких рішень, дій, складення постанов про накладення адміністративного стягнення чи при вчиненні бездіяльності стосовно будь-яких обставин, уповноваженому органу на виконання державної політики у сфері протидії нелегальної міграції необхідно звертати увагу на пропорційність вчинення таких дій відповідно до мети законодавства стосовно осіб, відносно яких приймаються такі рішення. Формальний підхід до прийняття рішень, посилаючись виключно на правове регулювання у таких правовідносинах, не є достатнім для прийняття рішення в судовому процесі на користь суб'єкта владних повноважень. В свою чергу, враховуючи, що тягар доказування в адміністративному процесі покладено на суб'єкт владних повноважень, юридичним службам відповідних органів необхідно обґрунтовувати пропорційність вчинених дій у кожній судовій справі, оскільки саме дотримання принципу пропорційності гарантує, що у кожній конкретній

справі держава діє на досягнення легітимної мети не порушуючи права людини.

2. Адміністративне судочинство, оцінюючи пропорційність вчинених дій суб'єктом владних повноважень, у випадку якщо у висновках доходить, що суб'єктом владних повноважень вищевказаний принцип не дотримано, може повністю скасувати такі рішення, дії, постанови, визнати дії або бездіяльність протиправними, навіть якщо суб'єктом владних повноважень формально дотримано норми законодавства та обґрунтовано мету його застосування в конкретному випадку, що є належним гарантом дотримання прав людини державною зі сторони судової гілки влади. Дотримання пропорційності у вчиненні дій та належне обґрунтування в судовому процесі вищевказаного принципу, що може мати наслідком збільшення відсоткової кількості прийняття рішень на користь держави, забезпечує як дотримання інтересів держави, так і не порушення в таких провадженнях прав людини.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20 червня 2018 року у справі №800/513/16 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74991830.

2. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 18 травня 2022 року у справі №280/988/19/ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104360996.

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 травня 2023 року у справі № 522/5683/22 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111170552.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 16 березня 2023 року у справі № 522/5661/22 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601762.

5. Постанова Пятого апеляційного адміністративного суду від 17 серпня 2022 року у справі №522/5661/22 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105807235.

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 01 лютого 2024 року у справі №344/9604/23/ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116740833.

Гура Олексій Петрович,
помічник судді Вищого антикорупційного суду,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-0399-9625

МНОЖИННІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ЗМІСТУ ЗАБОРОНИ ПРОВОКАЦІЇ В ДОКТРИНІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Як свідчить аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР), одним із прав людини, на порушення якого найчастіше скаржиться сторона захисту в своїх касаційних скаргах у такій категорії справ як білокомірцеві злочини, є порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). В свою чергу, серед усього розмаїття можливих порушень за ст. 6 Конвенції, чільне місце посідають скарги на провокацію (провокування) правоохоронних органів до вчинення злочину.

Для дослідників питання провокацію не є таємницею, що правозастосовча практика Верховного Суду (далі – ВС) з самого моменту початку своєї діяльності й по цей день, базується на тих векторах та орієнтирах, які задані прецедентною практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Вплив практики ЄСПЛ на континентальне право є беззаперечним і цілком логічним, разом із тим, якщо вести мову про такий інститут як заборона провокації злочину, то судова практика його застосування в загальному праві (англ. common law), має набагато більшу історію.

Відтак, про по-справжньому ефективне застосування інституту заборони провокації в межах континентального права ми можемо говорити лише з початком висвітлення ЄСПЛ цього питання, початком якого стало рішення у справі «Тайшейро (Таксейра) де Каштро проти Португалії» (Teixeira de Castro v. Portugal) №44/1997/828/1034 від 09.06.1998 р.

Разом із тим, історія питання провокації правоохоронних органів, як явища, що порушує права людини, в Сполучених Штатах Америки (далі – США) бере свій початок з судових справ: «Woo Wai v. United States» (1915 р.), «Casey v. United States» (1928 р.), та «Sorrells v. United States» (1932 р.).

На сьогодні США мають майже 100 річну судову історію в питаннях провокації правоохоронцями злочину, або як це визначає сама американська доктрина – втягнення правоохоронцями осіб в пастку (entrapment - англ.).

Не зупиняючись докладно на історичному аспекті становлення питання заборони провокації в судовій практиці та доктрині США, зауважимо, що більшість дослідників сходяться на думці, що передумови для того, аби питання провокації гостро постало перед судовою

практикою, почали формуватись після громадянської війни. Саме після війни почали активно зростати уряди штатів, а з ними почали зростати і обсяги правоохоронних сил. З часом, правоохоронні системи як окремих штатів так і федеральна, почали на скільки активно порушувати кордони особистого життя громадян, що люди потребуючи захисту від цього правоохоронного велетня, почали шукати його в судах [1, с. 258]. Численні операції під прикриттям, що почали широко використовуватись під час сухого закону, зокрема «агентами сухого закону» (prohibition agents – англ.), призвели до того, що суди почали масово реагувати на такі дії правоохоронців. Такою відповіддю судової системи на свавілля слідчих інституцій стала саме заборона провокації, або заборона втягнення правоохоронцями законослухняних громадян в пастку.

Незважаючи на тривалу історію питання провокації в судовій системі США й до сьогодні відсутній єдиний підхід до методу детекції судом провокації, що застосовувався би усіма штатами. Зрештою, як і в європейській доктрині та практиці, в США втягнення в пастку (або провокація) має місце тоді, коли урядовими агентами використовуються тактики неналежного впливу на особу, з метою вселити в його свідомість переконання вчинити злочин. Разом із тим, американська доктрина фокусується на походженні злочинного наміру таким чином, що якщо злочинний намір походить від уряду (правоохоронців чи їх агентів), то обвинувачений, втрапляє в їх пастку, і може бути виправданий. Якщо ж злочинний намір походить від самого обвинуваченого, то він підлягає засудженню [2].

У рамках судових процедур США, як вже було зазначено раніше, не існує єдиного підходу до суті втягнення в пастку. Загальноприйнятим є застосування двох тестів (або ж підходів): суб’єктивного та об’єктивного. Федеральний уряд та більшість штатів визнають суб’єктивний підхід, що ґрунтується на прецедентній практиці Верховного Суду. Меншість же штатів використовують об’єктивний підхід [2].

1) «Суб’єктивний» або «сутнісний» підхід («subjective», «substantive»). Суб'єктивний тест на втягнення в злочинну діяльність фокусується на індивідуальних особливостях обвинуваченого, його попередній схильності до вчинення злочину, хоча й включає 2 елементи: (а) спонукання або підбурювання з боку поліції та (б) невинуватість обвинуваченого. Перший елемент стосується ролі, яку відігравав правоохоронець: чи була вона активною, а не пасивною? Чи призвела вона до вчинення злочину? Другий елемент, який також повинен бути дотриманий, відображено в терміні «попередня схильність» (pre-disposition – англ.). Отже, якщо можна встановити, що обвинувачений був схильний до вчинення злочину, той факт, що конкретний інцидент був спровокований правоохоронцями, не є достатнім для ефективного захисту. Простіше кажучи, попередньо схильні особи є «законною ціллю» правоохоронці, в той час як доброчесність «попередньо не схильних» громадян, не повинна перевірятися. [3, с. 296].

При цьому, питання спонукання є першочерговим, але не основним. Тягар доказування спонукання, покладається на обвинуваченого, після чого, вже уряд має доводити наявність попередньої схильності обвинуваченого. Єдиного підходу щодо визначення попередньої схильності теж не визначено. Фактори, що вказують на попередню схильність, можуть варіюватися від попередніх дій до пізніших, від бажання обвинуваченого до доказів його репутації. Всі вони можуть бути належним чином враховані при оцінці душевного стану підсудного для цілей оцінки втягнення в пастку. [4, с. 1001]

Головний меседж прихильників суб'єктивного підходу полягає в тому, що ті, хто не вчинив би злочину самостійно (не мали до нього попередньої схильності), не повинні бути покарані за його вчинення виключно через активний вплив державних органів. Оскільки суб'єктивний підхід зосереджується на тому, чи вчинив би обвинувачений злочин, він спрямований на покарання лише тих, хто вчинив би злочин незалежно від дій влади.[4, с. 1029]

Згаданий підхід іноді називається дослідниками «обвинувачено-орієнтованою» моделлю (defendant-centred model - англ.). [3, с. 296]

2) «Об'єктивний» або ж «процесуальний» підхід («objective», «procedural», англ.).

Об'єктивний підхід до розуміння провокації зосереджується на поведінці правоохоронних органів, а не на особі обвинуваченого. Якщо правоохоронці використовують методи вмовляння (переконування) чи спонукання (стимулювання), до вчинення злочину, то такий обвинувачений може посилатись на провокацію правоохоронних органів. Обгрунтування доцільності застосування такого підходу полягає в тому, щоб вцілому утримати правоохоронців від застосування подібних «шокуючих» методів правоохоронної діяльності, незалежно від того на який тим особистості вони спрямовані (довірливі громадяни чи порушники, що прагнуть чинити злочини). [3, с. 296]

Цей підхід до провокації ще називають «офіційно орієнтованою моделлю», оскільки вона міститься в Модельному (типовому) кримінальному кодексі США (Model Penal Code), який є модельним актом, що створений Американським інститутом права (The American Law Institute) та покликаний стимулювати і допомагати законодавчим органам штатів оновлювати і стандартизувати кримінальне законодавство. [3, с. 296]

Параграф 2.13. Модельного кримінального кодексу прямо визначає, що посадова особа правоохоронного органу, або особа яка діє у співпраці з нею, вчиняє втягнення в пастку (провокацію), якщо з метою отримання доказів вона спонукає або заохочує іншу особу до вчинення дій, що становлять такий злочин, шляхом: (а) завідомо неправдивих заяв, спрямованих на те, щоб викликати переконання, що така поведінка не заборонена або (б) застосування методів вмовляння (переконування) чи

спонукання (стимулювання), які створюють значний ризик того, що такий злочин буде вчинено особами відмінними від тих, які вже готові його вчинити. [5]

3) Гібридний підхід (Hybrid Test).

Гібридний підхід виник в доктрині як відповідь на недоліки суб'єктивного та об'єктивного підходів і покликаний виправити їх.

Згідно цього підходу, втягнення в пастку або ж провокація, вимагає, щоб дії поліції створювали значний ризик того, що злочин буде скоєно особами, які не є попередньо схильними до його вчинення, і щоб саме дії поліції були причиною, яка змусила обвинуваченого вчинити злочин. Зазначений підхід характерний для не багатьох штатів, проте на рівні закону, закріплений в штатах Нью-Гемпшир та Нью-Джерсі. [6, с. 34-36]

Порівнюючи американську доктрину інституту провокації з доктриною континентального права, що базується на практиці ЄСПЛ, відзначимо, що спільними для них є ряд елементів, що підлягають оцінці судом під час детекції провокації правоохоронних органів, зокрема: надмірна активність правоохоронців; специфічна мета дій правоохоронців – втягнути особу у вчинення злочину, який би вона не вчинила; спрямованість дій правоохоронців на особу, яка не є схильною до злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Rebecca Roiphe. The Serpent Beguiled Me: A History of the Entrapment Defense. *Seton Hall.* L. Rev. 2002. 33 P. 257-302. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2244281_code300961.pdf?abstractid=2244281&mirid=1&type=2 (дата звернення: 01.12.2024).

2. Criminal Law, Sec. 6.3 Entrapment. University of Minnesota Libraries Publishing. 17 December 2015. ISBN 9781946135087. Retrieved 25 October 2017. URL: https://open.lib.umn.edu/criminallaw/chapter/6-3-entrapment/ (дата звернення: 01.12.2024).

3. Ashworth, Andrew. What is wrong with entrapment. *Singapore Journal of Legal Studies*. 1999. P. 293-317. URL: https://law.nus.edu.sg/sjls/wp-content/uploads/sites/14/2024/07/1654-1999-sjls-dec-293.pdf (дата звернення: 01.12.2024).

4. Paton, Scott C. Governement Made Me Do It: A Proposed Approach to Entrapment Under Jacobson v. United States». Cornell L. Rev. 79.1993. P. 995-1044. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/216738505.pdf (дата звернення: 01.12.2024).

5. Model Penal Code. URL: https://www.law.upenn.edu/faculty/paul-robinson/clrgcodes/MPC.html (дата звернення: 01.12.2024).

6. Marcus, Paul. *The development of entrapment law*. Wayne L. Rev. 33. 5-37. 1986. P. 5-37. URL: https://scholarship.law.wm.edu/facpubs/572/ (дата звернення: 01.12.2024).

Жукова Ірина Віталіївна,
кандидат наук з державного управління, доцент,
старший викладач кафедри публічного управління і проектного менеджменту,
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»,
директор Видавничої групи «Наукові перспективи»
ORCID ID: 0000-0003-4927-0610

ЮРИДИЧНИЙ СПОСІБ ЕФЕКТИВІЗАЦІЇ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛІВ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ ПРАВОВОГО ПОЛЯ

Аналіз сутнісного розуміння поняття та безпосередньо процесів, спрямованих на отримання дозволів у сфері загальної середньої освіти, актуалізує думку про необхідність ефективізації функціонування освітнього простору, в межах правового поля, загалом.

Такий формат конкретизації, у першу чергу, полягає у двоетапності та двовимірності нормативної структури – Закон України «Про освіту» № 2145-VIII встановлює узагальнені положення щодо забезпечення якості освіти (Розділ V), тоді як Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX – конкретні положення щодо забезпечення якості загальної середньої освіти (Розділ VI).

Зазначений підхід є своєрідною «демонстрацією» переходу «від цілого – до частини» та, на мій погляд, що акцентує увагу на залежності партикулярних елементів регулювання наданням дозволів у сфері загальної середньої освіти від загальних елементів регулювання останньої. Ідея із позиціюванням Розділу VI Закону України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX та Розділу V Закону України «Про освіту» № 2145-VIII як такими, що мають спільні важелі регулювання у питаннях забезпечення якості освіти, має логічний вимір –– адже дозволи у сфері загальної середньої освіти спрямовані безпосередньо на забезпечення належного рівня надання освітніх послуг.

Водночас, у наявних на сьогодні, наукових працях не схарактеризовано дозволи у сфері освіти та, зокрема, сфері загальної середньої освіти з позиції саме юридичної науки. Формулювання «юридичний спосіб ефективізації освітнього простору в межах правового поля» не надає чіткого розуміння призначення дозвільної діяльності для закладів загальної середньої освіти, тому ми пропонуємо розширити його за критеріями приналежності останніх до правового поля, із акцентом на їх правовому характері.

Отже, у контексті виокремлення характеристик дозволів у сфері загальної середньої освіти пропоную таку концептуальну дефініцію: «дозвіл у сфері загальної середньої освіти є юридично значущим актом, що покликаний надавати закладу загальної середньої освіти право на здійснення освітньої діяльності в, установлених законом, межах та на

засадах відповідності законодавству України ,підзвітності відповідальним інституціям».

У такому вигляді, одразу, можна визначити ключові характеристики дозволів у сфері загальної середньої освіти : 1) юридично значущий акт; 2) надає закладу загальної середньої освіти право на здійснення освітньої діяльності; 3) надається в, установлених законом, межах; 4) передбачає відповідність діяльності закладу загальної середньої освіти нормам закону та інституційне підпорядкування в освітніх галузях (Міністерство освіти і науки України та його структурні підрозділи).

Іншим прикладом наукового розуміння характеристик дозволів у сфері освіти, що може бути застосований і до сфери надання дозволів у галузі загальної середньої освіти, є розуміння елементів даного процесу – ліцензування та акредитації, що були запропоновані українською вченою О. Ярою [1, с. 35-38].

Оглядаючи ліцензування та пов’язану із ним акредитацію в сфері освіти як складові юридичного регулювання та спрямування якісних освітніх характеристик, дослідниця вказує на подвійну функцію дозвільної діяльності у сфері освіти на усіх рівнях, включно із загальною середньою освітою [1, с. 36].

На переконання дослідниці, ліцензування у галузі освітніх послуг є законодавчою вимогою, що виходить із необхідності наявності ліцензії на проведення освітньої діяльності, декларованої у ст. 41 та ст. 43 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII, в той час як акредитація в освіті стосується перевірки освітніх програм на відповідність вимогам щодо конкурентності, затребуваності та ринкової спроможності останніх [1, с. 37]. Обидва зазначених положення підлягають застосуванню і до сфери загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Яра, О. Акредитація освітніх програм як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія : Юриспруденція*. № 48 (2). 2020. С. 35-38. С. 37.

Керноз Неля Євгеніївна,
старший викладач кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Суярко Ксенія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти 4-го курсу,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВІДНОВЛЕННЯ НАЛЕЖНОГО ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМІСТЬ

Гальмування впровадження в Україні положень конституційної судової реформи 2016 року зумовлено низкою наявних проблем, не тільки у самій судовій системі, а й кризовими явищами в самому суспільстві, що посилилися наслідками збройної агресії з 24.02.2022 року. Задля розв'язання цих проблем, необхідно прискорити процес укомплектування суддівського корпусу саме доброчесними суддями [1, с. 679]. На цьому шляху важливим є набрання чинності 27.12.2023 року Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України» № 3481-IX від 21.11.2023 р. (далі - Закон № 3481-IX) [2], назва якого, свідчить про фундаментальні правові прогалини, що спробували законодавчо усунути, зокрема:

по-перше, Верховний Суд (далі - ВС) діє на матеріально-технічній базі ВС України, Вищого спеціалізованого суду (далі – ВСС) України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду (далі-ВГС) України, Вищого адміністративного суду (далі - ВАС) України (п.5);

по-друге, судді ВС України, обрані на посади до 30.09.2016 року, продовжують здійснювати свої повноваження як судді ВС відповідної спеціалізації до звільнення або припинення їхніх повноважень з підстав, визначених Конституцією України;

по-третє, Голова ВС після 27.12.2023 у двадцятиденний строк мав зарахувати цих суддів до штату ВС - у касаційний суд тієї спеціалізації, яка відповідає спеціалізації судової палати ВС України, в якій такий суддя здійснював правосуддя - за умови їх перебування у штаті ВС України (п. 4-1);

по-четверте, зазначені судді оцінюються першочергово Вищою кваліфікаційною комісією суддів (далі – ВККС) України на відповідність займаній посаді за критеріями компетентності (лише шляхом проведення співбесіди), професійної етики та доброчесності за сприянням Громадської ради доброчесності …(п. 7-1);

по-п’яте, суддя ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ, ВГС України, ВАС України може бути переведений до апеляційного суду чи місцевого суду, що відповідає його спеціалізації, у порядку, передбаченому ст. ст. 53, 82 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (далі- Закон № 1402-VIII), без проведення конкурсу, з урахуванням таких особливостей:

5.1 переведення такого судді здійснюється Вищою радою правосуддя (далі - ВРП) протягом 30 днів з дня надходження його особистої заяви, що подається протягом 30 днів з 27.12.2023, незалежно від наявності у відповідному суді вакантної посади судді;

5.2 у разі неподання заяви про переведення ВРП пропонує такому судді переведення до апеляційного суду, що відповідає спеціалізації такого судді, визначеного нею самостійно, з врахуванням вакантних посад судді; незгода судді з таким переведенням є підставою для звільнення його з посади відповідно до п. 5 ч. 6 ст. 126 Конституції України;

5.3 рішення про переведення судді приймається ВРП без надання рекомендації ВККС України (п. 14-1);

5.4. судді ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ, ВГС України, ВАС України, переведені до інших судів відповідно до п. 14-1, оцінюються ВККС України на відповідність займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики та доброчесності у порядку, визначеному Законом № 1402-VIII, першочергово (п.14-2);

по-шосте, гарантії статусу суддів ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ, ВГС України, ВАС України виписані в п. п. 14-3, 14-4, 57 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII [2].

Протягом понад семи років з моменту підписання Указу Президентом України 29.09.2017 року так і не діє в Україні Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Але до кінця 2024 року, як надважлива необхідність на виконання «Плану реформ від Білого дому», що повинна зробити Україна для продовження надання їй допомоги: створення Вищого адміністративного суд України (ВАСУ) [1, с. 677], щодо статусу законодавчого врегулювання якого ведуться «законодавчі бої» через наявність альтернативних проектів Законів про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» за №12206 від 14.11.2024 [3] та № 12206-1 від 22.11.2024 [4], для спрощеного сприйняття запропонованих нововведень у їх порівнянні пропонуємо табл.1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця положень законопроектів щодо статусу нового Вищого спеціалізованого суду

Вищий суду з публічно-правових спорів (ВСППС) за проектом №12206 від 14.11.2024 [3]	Вищий спеціалізований адміністративний суд (ВСАС) за проектом №12206-1 від 22.11.2024 [4], що був відхилений 29.11.2024
Повноваження суду	

1) щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Кабінету Міністрів України, міністерства чи іншого ЦОВВ, НБУ України чи іншого СВП, повноваження якого поширюються на всю територію України, крім випадків, справ ВАКС; 2) щодо оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель та рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання; 3) щодо оскарження рішень Національного агентства з питань запобігання корупції про відмову у наданні державного фінансування статутної діяльності політичної партії або про зупинення (припинення) державного фінансування статутної діяльності політичної партії; 4) про скасування реєстрації політичної партії; 5) щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з організації та проведення конкурсу на посаду посадових осіб Генерального прокурора (керівника САП та інших); 6) щодо оскарження рішень комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора НАБУ, Комісії з проведення ЗНО(аудиту) ефективності діяльності НАБУ; 7) щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з відбору на посаду Голови Національного агентства з питань запобігання корупції; 8) щодо оскарження рішень конкурсної комісії з відбору на посаду Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; 9) про оскарження актів, дій чи бездіяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів[3,4].	
Формування суду	
32 суддів, у т. ч. щонайменше 9 із яких мають бути суддями Апеляційної палати.	щонайменше 35 суддів у штаті суду; у складі буде діяти як ВСАС, так і Апеляційна палата.

1) має стаж роботи *на посаді судді не менше п'яти років*; 2) має стаж проф. діяльності у сфері права на посадах держслужби в ОДВ, повноваження яких діють на всю територію України, щонайменше *сім років*; 3) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше *сім років*; 4) має досвід професійної діяльності адвоката, у т. ч. щодо здійснення представництва в суді в адмінспрравах щонайменше *сім років*; 5) має сукупний стаж (досвід) роботи (проф. діяльності) відповідно до вимог, визначених п.п. 1 – 4 цієї частини, щонайменше *сім років*; 6) відбір відбуватиметься шляхом конкурсу, який організовуватиме ВККС України за участю міжнародних експертів [3,4].
Строки та організація
18 місяців з дня набрання ЗУ чинності / 12 місяців з дня набрання ЗУ чинності
+ протягом 3 років діє Експертна рада, яка утворюється ВККС України… та є її допоміжним органом; Громадська рада доброчесності на час діяльності Експертної ради не залучається [3,4].

Згідно стратегії щодо судової реформи до 2029 року планується заснування Вищого адміністративного суду, який займатиметься розглядом частини справ, що раніше входили до компетенції Окружного адміністративного суду (далі - ОАС) міста Києва, ліквідованого 13.12.2022 р.

В супереч положень Порядку передачі судових справ, нерозглянутих ОАС міста Києва від 16.09.2024 р., що затверджений ДСА України на виконання вимог Закону України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» в оновленій редакції відповідно до Закону України № 3863-IX від 16.07.2024 [5], справи не були передані до окружних адміністративних судів, про що повідомили 08.11.2024 р Донецького ОАС та 14.11.2024 р. Дніпропетровського ОАС, через що вони залишаються нерозподіленими та нерозглянутими судами. Лише після публікацій в медіа, зокрема в Судово-юридичній газеті про ненадходження відповідних справ до ОАС гальмування передачі справ зрушило з місця: згідно протоколу автоматичного розподілу справ від 08.11.2024 року щодо передачі справ ОАС міста Києва здійснено автоматичний розподіл 19 479 справ серед інших 22 окружних адміністративних судах [6]. Це важливий етап для реалізації здійснення правосуддя в адміністративних справах щодо захисту прав осіб, які не були позбавлені можливості отримати ефективний захист своїх порушених прав своєчасно, чим булі порушені засади ст. ст. 6,13 Європейської Конвенції.

Тож, підсумовуючи вищевикладене, всі нововведення обумовлені необхідністю виконання плану щодо реформування судової системи України та реалізації ініціативи Європейського Союзу Ukraine Facility. Крім того, створення такого суду є одним із зобов'язань України, передбачених меморандумом з Міжнародним валютним фондом, але наскільки це сприятиме відновленню належного доступу до правосуддя особи у публічно-правових спорах в Україні?

Список використаних джерел

1. Керноз Н.Є., Присяжний В.В. Стан суддівського корпусу й доступ до правосуддя під час воєнного стану: реалії сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 676-680.
2. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України: Закон України № 3481-IX від 21.11.2023 р. Набрання чинності: 27.12.23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3481-20#n5 (дата звернення: 01.12.2024).
3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо діяльності Вищого суду з публічно-правових спорів №12206 від 14.11.2024. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/d85f34f1-6380-4155-af04-cd458b3979df (дата звернення: 01.12.2024).
4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо діяльності Вищого спеціалізованого адміністративного суду № 12206-1 від 22.11.2024. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/94d46b63-c477-4c6e-84b4-3dec44ba0bcf (дата звернення: 01.12.2024).
5. Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду: Закон України № 2825-IX від 13.12.2022. Дата оновлення: 26.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2825-IX#Text (дата звернення: 01.12.2024).
6. Хрипун В. Справи ліквідованого Окружного адміністративного суду міста Києва нарешті розподілені між судами та вже скоро будуть передані до судів. *Судово-юридична газета в Україні від 24.11.2023*. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/316177-dela-likvidirovannogo-okruzhnogo-administrativnogo-suda-goroda-kieva-nakonets-to-raspredeleny-mezhdu-sudami-i-uzhe-skoro-budut-peredany-v-sudy (дата звернення: 01.12.2024).

Луговий Ігор Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
помічник Голови Національної поліції Україн,
ORCID ID: 0000-0002-1758-9240

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ОСОБОЮ ПРАВИЛ ПАРКУВАННЯ

Процесуальне закріплення порядку застосування заходів забезпечення провадження важливе для дотримання передбачених законом прав учасників провадження по справах про адміністративні правопорушення, викорінення випадків порушення законності, суб'єктивного підходу з боку посадових осіб, що здійснюють провадження по справі. Заходи забезпечення провадження застосовуються або в процесі вчинення правопорушення (що дозволяє його припинити), або після його вчинення [1, с. 7].

В контексті предмета нашого дослідження нас в першу чергу цікавить такий захід забезпечення провадження, як тимчасове затримання транспортного засобу, оскільки саме при вчиненні досліджуваних правопорушень він має найбільше особливостей застосування і, водночас, найбільше проблемних питань.

Важливий аспект, на який ми хочемо звернути увагу, це встановлення законодавцем обов'язкової умови (ч. 3 ст. ст. 265-4 КУпАП) для застосування тимчасового затримання транспортного засобу у разі вчинення порушення, передбаченого ч. 1 152-1 КУпАП. Мова йде про таку властивість транспортного засобу як «суттєво перешкоджає дорожньому руху або створює загрозу безпеці руху».

Слід зазначити, що до недавнього часу ні в КУпАП, ні в Правилах дорожнього руху та інших нормативно-правових актах не було визначено поняття «суттєве перешкоджання дорожньому руху», що зумовлювало неоднозначне сприйняття норми права суб'єктами, уповноваженими на тимчасове затримання транспортного засобу, ускладнювало їх роботу та могло призводити до порушення прав громадян.

Однак, наразі КУпАП визначає перелік місць, а також способи розташування транспортного засобу, які характеризують його як такий, що «суттєво перешкоджає дорожньому руху або створює загрозу безпеці руху». Причому слід акцентувати увагу на тому, що цей перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Такий підхід чітко окреслює межі повноважень правозастосовного органу і не залишає йому можливостей для зловживання і ведення потенційної дискусії з порушником про те перешкоджає транспортний засіб дорожньому руху чи ні [2, с. 189].

Аналіз норм Кодексу України про адміністративні правопорушення дозволяє серед переліку ознак розташування транспортного засобу як такого, що перешкоджає дорожньому руху або створює загрозу безпеці руху, виокремити ті які безпосередньо можуть бути застосовані для можливості застосування тимчасового затримання транспортного засобу саме за порушення правил паркування транспортних засобів:

1. Поставлено на проїзній частині у два і більше рядів.

Це стосується виключно відведених майданчиків для паркування, оскільки вони розміщуються в межах проїзної частини вулиці або дороги. Відповідно до вимог п. 15.4. Правил дорожнього руху [3] транспортні засоби не дозволяється ставити на проїзній частині в два і більше ряди. Однак інспектори з паркування повинні пам'ятати, що це не стосується велосипедів, мопедів і мотоциклів без бокового причепа, які дозволяється ставити на проїзній частині не більше ніж у два ряди.

2. Розташовано на позначених відповідними дорожніми знаками та/або дорожньою розміткою місцях, призначених для паркування транспортних засобів, оснащених електричними двигунами (одним чи декількома).

3. Своїм розташуванням робить неможливим рух інших транспортних засобів або створює перешкоду для руху пішоходів, у тому числі осіб з інвалідністю на спеціальних засобах пересування та пішоходів із дитячими колясками.

4. Перешкоджає руху або роботі снігоприбирального та іншого технологічного комунального транспорту у разі запровадження надзвичайного стану або у разі оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації.

Слід відмітити, що законодавець встановлює дві умови, за яких може застосовуватись дана підстава:

- у разі запровадження надзвичайного стану;
- оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування,

захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

В свою чергу, відповідно Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», зона надзвичайної екологічної ситуації – окрема місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація, тобто надзвичайна ситуація, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави. Негативні зміни в навколишньому природному середовищі – це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах [5].

5. Порушує схему паркування транспортних засобів таким чином, що він блокує проїзд по двох або більше смугах руху.

Зазвичай схема організації паркування транспортних засобів на майданчиках для паркування зазначається у паспорті майданчика для паркування.

Паспорт майданчика для паркування – графічний документ, на викопіюванні з генерального плану міста у масштабі М 1:500, у якому зазначається площа земельної ділянки, її місцезнаходження, технічне облаштування, кількість місць для паркування (у тому числі для інвалідів), режим роботи, спосіб поставлення транспортних засобів, схема розміщення дорожніх знаків та дорожньої розмітки [6].

Таким чином, нами розглянуто окремі проблемні аспекти застосування тимчасового затримання транспортного засобу у якості заходу забезпечення провадження під час провадження у справах про адміністративні порушення правил паркування транспортних засобів.

Список використаних джерел

1. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Європейські перспективи*. 2014. № 4. С. 5-11.

2. Луговий І. О., Даниленко І. В. Окремі аспекти застосування тимчасового затримання транспортного засобу за порушення правил паркування. *Юридична наука*. 2019. № 12 (102). Т. 2. С. 184–193.

3. Про Правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF.

4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text.

5. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text.

6. Правила в'їзду та паркування транспортних засобів: Протокол загальних зборів ОСББ. *Голосіївська фортеця.* 2017. № 2/17. URL.: https://golosievo.org/wp-content/uploads/2020/02Правила-руху-та-паркування-ТЗ-.pdf.

Манукало В’ячеслав Олександрович,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору стандартизації,
Український гідрометеорологічний інститут
ДСНС України та НАН України
ORCID ID: 0000–0002–3214-6229

Самойленко Наталія Анатоліївна,
науковий співробітник сектору стандартизації,
Український гідрометеорологічний інститут
ДСНС України та НАН України
ORCID ID: 0009–0003–1314–8485

РОСІЙСЬКА ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ ЯК ЧИННИК, ЩО ПОРУШУЄ ПРАВО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ОТРИМУВАТИ ЯКІСНЕ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВСТУП

У світі є загальновизнаним, що метеорологічні, кліматичні, гідрологічні та інші пов'язані з ними умови навколишнього природного середовища впливають на соціально-економічний розвиток країни та безпеку життєдіяльності населення. Збільшення чисельності населення, зростання урбанізації і розширення господарської діяльності в районах, схильних до прояву небезпечних явищ, пов'язаних з погодою, кліматом і водою, зумовлюють необхідність вдосконалення можливостей національних метеорологічних та гідрологічних служб щодо попередження про ці явища[1]. Відповідно до Конвенції Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО), яка є міжурядовою організацією ООН, національні метеорологічні та гідрологічні служби є основоположним елементом національної інфраструктури і відіграють важливу роль в забезпеченні прийняття рішень при функціонуванні урядів. Україна є повноправним членом ВМО з початку заснування цієї організації (1950 р.), яка нараховує вже близько 200 країн-членів.

У 2021 р. національна гідрометеорологічна служба в Україні відзначила 100 років свого створення. Протягом цього періоду вона пройшла складний, але славний шлях, на кожному з періодів якого слід було вирішувати нові завдання, які поставали згідно з вимогами часу: від створення мереж і програм спостережень на початку заснування до розбудови національної гідрометеорологічної служби в незалежній Україні. Зараз гідрометеорологічні організації підпорядковуються МВС України, яке забезпечує формування державної політики у сфері гідрометеорологічної діяльності, та ДСНС України, яка забезпечує реалізацію державної політики у сфері гідрометеорологічної діяльності.

Процес становлення та розвитку гідрометеорологічної служби в незалежній Україні відбувався в непростих умовах. Проте, завдяки підтримці держави та самовідданій роботі працівників всіх ланок гідрометеорологічні службі вдалось не лише "вистояти" в складних економічних умовах, але й забезпечити поетапний розвиток системи спостережень, прогнозування та обслуговування [1].

Нажаль, війна, яку росія "де-факто" веде проти України з 2014 року спричинила величезні матеріальні збитки гідрометеорологічним організаціям ДСНС України, позбавила житла, здоров'я, а в деяких випадках і життя її працівників, що ускладнило виконання завдань і функцій, які покладає суспільство на гідрометеорологічну службу щодо забезпечення його права на отримання якісної гідрометеорологічної інформації та прогнозів .

Метою доповіді є надати стислу інформацію про збитки, які понесла державна система гідрометеорологічних спостережень, прогнозування та забезпечення внаслідок військової агресії росії, і як це позначилось на гідрометеорологічному обслуговуванні користувачів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Починаючи з 1991 року в складних економічних умовах гідрометеорологічна служба забезпечила розвиток в багатьох напрямках своєї діяльності, щоб досягти рівня гідрометеорологічного обслуговування органів державного управління, галузей економіки та населення відповідно до їх динамічно зростаючих потреб:

- було розроблено, а на державному рівні прийнято низку законодавчих та нормативних актів, які врегульовували організаційні та соціальні питання гідрометеорологічної діяльності, зокрема, вперше на пост-радянському просторі в Україні було прийнято закон «Про гідрометеорологічну діяльність»;
- розширялись мережі спостережень, особливо в паводко-небезпечних регіонах;
- здійснювалось поетапне технічне переоснащення мереж спостережень за рахунок коштів державних цільових програм, прийнятих Урядом;
- вирішувались соціальні питання з метою зміцнення кадрового потенціалу гідрометеорологічної служби;
- підвищився рівень наукових досліджень в Українському гідрометеорологічному інституті, зокрема, були отримані важливі результати в рамках виконання Державної цільової кліматичної програми України.

Це сприяло підвищенню якості гідрометеорологічної продукції та послуг, зміцненню авторитету гідрометеорологічної служби в українському суспільстві та серед міжнародної гідрометеорологічної спільноти. Так, відповідно до договорів про співробітництво, гідрометеорологічна служба України забезпечувала в повному обсязі

надання інформації та прогнозів сусіднім країнам, включаючи росію та білорусь.

З першого дня повномасштабного російського вторгнення гідрометеорологічна служба стала однією з цілей агресорів. Було зруйновано метеорологічне обладнання ДП «Український авіаметеорологічний центр» (рисунок), авіаційних і наземних метеорологічних станцій, річкових, морських і озерних постів. Була пошкоджена значна кількість будівель, втрачено два експедиційних судна та багато транспортних засобів [2].

Внаслідок військової агресії росії та тимчасової окупації території України гідрометеорологічна служба втратила близько 20% інфраструктурного потенціалу мережі спостережень; повністю припинені авіаційні метеорологічні та аерологічні спостереження. Збитки, які понесла мережа спостережень гідрометеорологічної служби, можна порівняти зі збитками, понесеними під час Другої світової війни.

(a)

(b)

Рисунок. *Фото метеорологічного радіолокатора (Український авіаметеорологічний центр, аеропорт «Бориспіль») до початку військової агресії Росії (a) і за станом на кінець лютого 2022р.(b)*

Фактично, росія, зневажаючи нормами міжнародного права зруйнувала або вкрала у нашої держави гідрометеорологічну інфраструктуру, на створення і підтримку функціонування якої витрачено мільярди гривень з державного бюджету.

Це значно ускладнило обслуговування широкого кола споживачів інформацією, прогнозами і попередженнями, зокрема, про загрозу стихійних гідрометеорологічних явищ. Тобто, були порушено право народу України на отримання якісної інформації про стан навколишнього природного середовища, чинники, які створюють загрозу безпечним умовам життєдіяльності.

Слід зазначити, що така ситуація негативно позначається на обсягах і якості даних, які необхідні для складання прогнозів не лише в гідрометеорологічних організаціях ДСНС України, а й у провідних європейських центрах прогнозування погоди [2].

Зараз, не зважаючи на те, що військова агресія росії продовжується, ДСНС України, Український гідрометцентр ДСНС України спільно з міжнародними партнерами України пророблюють питання відбудови мережі спостережень, щоб не лише відновити, а й технологічно їх розвинути, що дозволить підвищити якість гідрометеорологічного обслуговування користувачів.

Одним із джерел фінансування заходів в цьому напрямку є залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги. Так, на 19-му Всесвітньому метеорологічному конгресі (червень 2023 року) був представлений проєкт у цій сфері між Українським гідрометеорологічним центром та Фінським метеорологічним інститутом. Зараз цей проєкт знаходиться в стадії реалізації. За проєктом гідрометеорологічні організації ДСНС України отримують прилади і обладнання для мереж спостережень, технології прогнозування, а фахівці організацій проходять стажування у Фінляндії.

В Українському гідрометеорологічному інституті ДСНС України та НАН України спільно з ЮНЕСКО пророблюється проєкт зміцнення наукового потенціалу інституту щодо прогнозування екологічного стану річки Дніпро з врахуванням наслідків військової агресії росії.

ВИСНОВКИ

Військова агресії росії нанесла величезні збитки нашій державі у різних сферах суспільства, порушила права українського народу не лише на самовизначення, а й на гарантії безпеки життєдіяльності. Мережа спостережень гідрометеорологічної служби стала ціллю агресора з перших годин вторгнення. Не зважаючи на складні умови роботи, працівники гідрометеорологічної служби продовжують виконувати свої професійні обов’язки щодо забезпечення права суспільства на отримання інформації, прогнозів та попереджень про поточний та очікуваний стан природного середовища.

Список використаних джерел

1. Осадчий В.І., Хільчевський В.К., Манукало В.О. Національна гідрометеорологічна служба в Україні – століття системних спостережень і прогнозів (1921 – 2021). *Український географічний журнал*. 2021. №3. С. 3-11.

2. Kulbida M., Manukalo V., Kutsyi A. How the Russian Federation is destroying the Hydrometeorological Service of Ukraine. *EAGE Conference – Monitoring – 22*. 2022, Kyiv, Ukraine, Conf. proceedings. P. 64 – 70.

Матвійчук Тарас Дмитрович,
кандидат соціологічних наук,
Доцент кафедри практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0009-0009-0425-6349

МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

У сучасному суспільстві права людини є невід'ємним атрибутом справжнього демократичного устрою, якості життя, можливості вільного вибору та самореалізації особистості. Беручи свій початок в площині моральних цінностей та норм, права закріплюються законодавчо та уможливлюють налагодження ефективних форм взаємодій та співіснування. Поряд із гарантією основних свобод, право також виконує функцію захисту, адже забезпечення та дотримання прав людини мало б мінімізувати ризики, пов'язані з збереженням життя та здоров'я кожного та кожної з нас.

У Конституції України формулювання "має право на ..." згадується більше двох десятків разів, зокрема у контексті права на вільний розвиток своєї особистості, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, свободу світогляду і віросповідання, підприємницьку діяльність, працю, належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, на відпочинок, на житло, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на освіту, результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, професійну правничу допомогу, на захист [1].

Водночас Стаття 3 Розділу 1 Конституції України визначає життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку людини, найвищою соціальною цінністю [1].

У цій доповіді особлива увага буде приділена безпеці дорожнього руху, відсутність, чи низький рівень якої становлять пряму загрозу здоров'ю та життю людей. Також метою доповіді є представлення прикладу того, яким чином можна впливати на ситуація з метою забезпечення максимально можливого рівня безпеки учасників дорожнього руху за неефективної діяльності чи пасивної бездіяльності відповідних служб, відомств та органів державної влади і місцевого самоврядування.

За даними Департаменту Патрульної Поліції щодо статистики ДТП в Україні за 2023 рік, усього за період з 01.01.2023 року по 31.12.2023 року зареєстровано 23642 дорожньо-транспортні пригоди, у яких загинуло 3053 особи та травмовано 29502 особи. Відповідно до даних цього ж звіту, у Львівській області за період з 01.01.2023 року по 31.12.2023 року зареєстрована 2001 дорожньо-транспортна пригода, у яких загинуло 220 осіб, травмовано 2625 осіб [2].

Згідно даних відповіді на офіційний запит публічної інформації (лист управлінні патрульної поліції у Львівській області Департаменту патрульної поліції №214 зі/41/12/02-2024 від 11.10.2024 року), на відрізку автодороги М-06 "Київ – Чоп" 532 км. + 1000 м., відповідно до інформаційної підсистеми "ДТП" інформаційно-комунікаційної системи "ІПНП", за за період з 01.01.2023 року по 31.12.2023 року, трапилося 17 дорожньо-транспортних пригод [3].

Відрізок автодороги Київ – Чоп (на м. Будапешт через мм. Львів, Мукачево і Ужгород) , що має індекс та номер М-06 і протяжність 902,2 км. [4], а саме 532 км. + 1000 м. (відрізок між 533 та 534 кілометровими стовпчиками) є місцем особливої концентрації дорожньо-транспортних пригод, що зумовлено сукупністю чинників, які за певних умов роблять цю ділянку особливо небезпечною.

Відповідно до листа №277 зі/41/12/03-2020 від 12.11.2020 "Про розгляд запиту" що надійшов у відповідь на мій запит від Національної поліції України Управління патрульної поліції у Львівській області Департаменту патрульної поліції" на відрізку автодороги М-06 Київ – Чоп 532 км. – 533 км., в межах адміністративної території села Ямпіль, Львівської області, з 31.08.2016 року до 01.09.2020 року, відповідно до інформаційної підсистеми "ДТП" інформаційно-телекомунікаційної системи "ІПНП", відбулася 71 (сімдесят одна) дорожньо-транспортна пригода, внаслідок яких 2 (двоє) осіб загинуло та 33 (тридцять три) особи, травмовано." [5].

З метою зміни наявної на той час катастрофічної ситуації із значною кількістю дорожньо-транспортних пригод на цій ділянці автодороги, а також з метою здійснення впливу на органи місцевого самоврядування та на відповідні державні служби, з огляду на їх бездіяльність, 17 березня 2021 року було започатковано соціальну ініціативу "Ямпіль М-06".

Основним первинним досягненням цієї соціальної ініціативи було переведення громадської думки про дорожньо-транспортні пригоди на цій ділянці автодороги з площини "з цим нічого не можна вдіяти" у площину "з цим потрібно щось робити"!

Соціальна ініціатива "Ямпіль М-06" на своєму початковому етапі включала наступні кроки: підготовка електронної петиції до Львівської обласної ради; започаткування сторінки для створення інформаційного приводу; проведення опитування на тему "Безпека на дорозі"; аналіз інформації про аварійно-небезпечні ділянки Львова (з метою порівняння

статистики); замір часу світіння зеленого світла світлофора для пішоходів; формулювання перших висновків про позицію активних і небайдужих краян; доєднання до ініціативи активно небайдужих представники сусідніх громад; публікація звернення до колег з академічних спільнот; аеровідеозйомка аварійно-небезпечної ділянки перехрестя поблизу села Ямполя; публікація інформації про петицію; публікація рекламівки з QR кодом, яку можна завантажити, роздрукувати та поширити; публікація подяки Інтернет-спільнотам громад, що активно підтримують ініціативу; підтримка збору підписів за петицію народною депутаткою України IX скликання Софією Романівною Фединою; здійснення нумерації переліку аварій та аналіз окремих випадків по метрах, де вони сталися; публікація перших результатів аналізу детальної інформації з відповіді на інформаційний запит про дорожньо-транспортні пригоди; розсилка інформаційних матеріалів на сторінки однойменних населених пунктів з проханням підтримати петицію; періодична публікація результатів голосування за петицію; розміщення інформації про соціальну ініціативу на сторінці порталу ГУРТ (Ресурсний центр ГУРТ: Портал суспільно активних громадян); публікація відеозапису руху на перехресті; здійснення порівняння аварійної ділянки з зображеннями на картах XVIII-XIX століть (для врахування під час можливої майбутньої реконструкції перехрестя); телефонна розмова з народною депутаткою України IX скликання Галиною Іванівною Васильченко; отримання відповідь на офіційний запит інформації від Служби автомобільних доріг у Львівській області (в тому числі Копії плану кільцевої розв'язки від ДП "Фінінпро" (Державне підприємство фінансування інфраструктурних проектів)); отримання відповіді на черговий запит інформації, зокрема про те що дану ділянку проїжджають 23240 авто за добу!; проведення виїзної зустрічі з народною депутаткою Верховної Ради України Галиною Іванівною Васильченко за участі старости Ямпільського старостівського округу, начальника сектору безпеки дорожнього руху Департаменту дорожнього господарства, транспорту та зв'язку Львівської обласної державної адміністрації та провідного інженера відділу будівництва, капітального ремонту та реконструкції доріг Служби автомобільних доріг у Львівській області; отримання дат дорожньо-транспортних пригод з серіями аварій з інтервалом у день, або в тиждень; з'ясування, що відповідно до генерального плану села Ямполя, ділянка автодороги міжнародного значення М-06 Київ – Чоп проходить територією села.

Перше досягнення – встановлення інформаційного панно з жовтим тлом та написом на ньому: "Увага! Аварійно-небезпечна ділянка!" із нанесенням на нього дорожнього знаку 1.39 "Інша небезпека (аварійно-небезпечна ділянка)". Рекомендації щодо встановлення цього знака Служба автомобільних доріг у Львівській області отримала від ДП "ДерждорНДІ" ще у 2020 році.

У випадку з системно небезпечним відрізком автодороги М-06 Київ – Чоп на перехресті поблизу села Ямпіль Львівської області, соціальна ініціатива “Ямпіль М-06” [6] стала дієвим інструментом консолідації зусиль громади та усіх небайдужих громадян у збереженні життя та здоров'я учасників дорожнього руху.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Верховна Рада України, Закон від 28.06.1996. №254к/96-ВР, Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX : станом на 22 листопада 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 22.11.2024).

3. Статистика ДТП в Україні за 2023 рік. Дорожньо-транспортні пригоди за період з 01.01.2023 по 31.12.2023. Патрульна поліція. URL: https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/ (дата звернення 22.11.2024).

4. Лист №214 зі/41/12/02-2024 від 11.10.2024 р. Відповідь Тарасу Матвійчуку на запит публічної інформації. Національна поліція України. Департамент патрульної поліції. Управління патрульної поліції у Львівській області. 5 с.

5. Про затвердження переліку автомобільних доріг загального користування державного значення. Постанова Кабінету Міністрів України №1318 від 15.12.2023. Ідентифікатор: 1318-2023-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1318-2023-%D0%BF#Text (дата звернення 22.11.2024).

6. Лист “Про розгляд запиту на інформацію” №277 зі/41/12/03-2020 від 12.11.2020 р. Національна поліція України. Управління патрульної поліції у Львівській області Департаменту патрульної поліції. 1 с.

7. Сторінка соціальної ініціативи “Ямпіль М-06”. URL: https://www.facebook.com/YampilM06?locale=uk_UA (дата звернення 22.11.2024).

Мацько Віта Андріївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-4149-8744

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Система соціального захисту поліцейських в Україні включає в себе низку заходів, які направлені на: пенсійне, медичне, грошове, житлове забезпечення; встановлення службового часу і часу відпочинку; виплату одноразової грошової допомоги тощо.

Серед низки вищеперерахованих заходів соціального захисту поліцейських одним з ключових є саме житлове забезпечення.

Сутність житлового забезпечення поліцейського в першу чергу полягає у захищеності його як громадянина, що знаходить відображення у Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право на житло. Поліцейським, законодавством України додатково передбачено пільги та гарантії у сфері житлового забезпечення у зв'язку зі специфічними умовами проходження служби та усіма негативними ризиками пов'язаними зі специфікою служби.

Окремі проблемні питання житлового забезпечення поліцейських були предметом досліджень чисельних вітчизняних науковців, зокрема: М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, М.С. Бідюкова, Д.О. Марусевич та інших.

Нормативно-правову основу забезпечення житлом поліцейських складає Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (далі – Закон № 580-VIII). Відповідно до ст. 96 Закону № 580-VIII поліцейські забезпечуються житлом на підставах і в порядку, визначених житловим законодавством. Крім того, встановлено, що:

– поліцейським, які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлова площа надається в першочерговому порядку (ч. 2 ст. 96 Закону № 580-VIII);

– особам, які звільнені зі служби в поліції і визнані особами з інвалідністю I групи внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних під час виконання службових обов'язків під час служби в поліції, або захворювання, одержаного під час проходження служби в поліції, і які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлові приміщення надаються позачергово (абз. 2 ч. 2 ст. 96 Закону № 580-VIII);

– членам сім'ї (дружині (чоловіку), дітям) поліцейського, який загинув під час виконання службових обов'язків, які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов та на момент

загибелі поліцейського перебували на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у відповідному населеному пункті, житлове приміщення надається в позачерговому порядку (абз. 3 ч. 2 ст. 96 Закону № 580-VIII);

– поліцейським та членам їхніх сімей можуть надаватися житлові приміщення в гуртожитках та службові житлові приміщення (ч. 3 ст. 96 Закону № 580-VIII);

– керівники органів поліції мають право виплачувати поліцейським, які не мають власного житла в населеному пункті, де вони проходять службу, і винаймають житло на підставі договору житлового найму, компенсацію за найм (ч. 5 ст. 96 Закону № 580-VIII)[1].

Позитивним у сфері забезпечення житла є те, що поліцейські можуть отримувати грошову компенсацію за найм ними житла. Так, відповідно до частини п'ятої статті 96 Закону № 580-VIII «керівники органів поліції мають право виплачувати поліцейським, які не мають власного житла в населеному пункті, де вони проходять службу, і винаймають житло на підставі договору житлового найму, компенсацію за найм…». Не дивлячись на важливість та актуальність цієї норми, вона, на жаль, не позбавлена недоліків. В першу чергу доречно звернути увагу на її формулювання, а саме, що «керівники органів поліції мають право виплачувати поліцейським… компенсацію за найм ними жила…». На нашу думку, словосполучення «керівники органів поліції мають право виплачувати…» є не коректним та таким, що дозволяє трактувати його так, ніби виплата компенсації залежить лише від волі керівника. З урахуванням цього, доречно виплату компенсації за найм житла визначити обов'язком керівників органів поліції та відповідно внести зміни до частини п'ятої статті95 Закону № 580-VIII шляхом заміни словосполучення «мають право» на «зобов'язані».

Крім Закону № 580-VIII більш детальний порядок виплати такої компенсації визначений у постанові Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 року № 866 «Про затвердження Порядку виплати та визначення розміру грошової компенсації поліцейським за найм ними житла»[2]. Відповідно до цього порядку, розмір грошової компенсації, наприклад у місті Києві, складає два прожиткових мінімуми. Станом на листопад 2024 року, ця сума складає – 6056 гривень (3 028 гривень). Складність реалізації цієї гарантії полягає в тому, що зазначена сума не покриває повної вартості найму житла. За даними Державної служби статистики України, середня вартість оренди житла в Києві постійно зростає і станом на листопад 2024 року вона складає майже 9 500 тисяч гривень, а якщо переглянути інформацію з безкоштовних сайтів оголошень, то середня ринкова вартість оренди квартири взагалі перевищує 13 тисяч гривень, що не є пропорційним сумі компенсації.

Враховуючи, що динаміка вартості цін за оренду житла, зокрема в місті Києві, стрімко зростає, на нашу думку, розмір грошової компенсації за

найм житла повинен періодично (наприклад щоквартально) переглядатися та змінюватися з урахуванням інфляційних процесів та умов сучасності.

Іншим способом реалізації права поліцейського на отримання житла, є його придбання на умовах фінансового лізингу. Загальні правові й економічні засади фінансового лізингу визначено в положеннях постанови Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 року № 1201 «Про затвердження Порядку забезпечення поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань житлом на умовах фінансового лізингу» (надалі – Постанова № 1201). Як встановлено в абзаці п'ятому пункту 2 цього Порядку, забезпечення житлом на умовах фінансового лізингу – це отримання від лізингодавця житла у платне користування з подальшим переходом права власності на це житло за умови повного виконання зобов'язань за договором фінансового лізингу[3].

Прийняття цієї постанови стало важливим кроком на шляху до вирішення питання про забезпечення житлом поліцейських. Однак проаналізувавши її положення та погляди окремих науковців, ми прийшли до висновку, що деякі положення цієї постанови потребують удосконалення. Зокрема це стосується переліку об'єктів нерухомості, які передаються у фінансовий лізинг.

Відповідно до абзацу четвертого пункту 2 Постанови № 1201, житло – квартира в житловому будинку, прийнятому в установленому порядку в експлуатацію, призначена та придатна для постійного проживання та в якій виконані всі передбачені проектною документацією роботи згідно з будівельними нормами, стандартами і правилами[3]. Тобто у фінансовий лізинг може передатися тільки квартира в житловому будинку. Однак, враховуючи, що більшість поліцейських проходять службу в обласних або районних центрах, невеликих містах, селищах чи селах, з метою забезпечення таких поліцейських житлом, варто поняття «житло» доповнити такими об'єктами нерухомості, як приватний житловий будинок (танхаус).

Таким чином, для реалізація основоположного для поліцейського закріпленого конституцією права на житло, варто внести зміни до абзацу четвертого пункту 2 Постанови № 1201 та викласти його в такій редакції «житло – приватний житловий будинок (танхаус), квартира в житловому будинку…».

Крім вищезазначених способів забезпечення поліцейських житлом існує ще один, це доступне іпотечне кредитування. Механізм, критерії та умови надання іпотечного кредитування, а також особливості та процедури компенсації процентної ставки за кредитами регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 року № 856 «Деякі питання забезпечення приватним акціонерним товариством

«Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України»[4].

Програма доступного іпотечного кредитування «єОселя» запроваджена з метою надання можливості поліцейським одержувати іпотечні кредити в українських банках з можливістю подальшої компенсації державою процентної ставки. Такі ініціативи держави, спрямовані за забезпечення якраз «доступності» житла, зважаючи на особливе значення останнього для кожного у суспільстві, а особливо для поліццейських. Ця програма користується великим попитом, і ті поліцейські, які підпадають під усі умови цієї програми уже мають власне житло. Крім того, на відміну від умов фінансового лізингу, умови програми «єОселя» поширюються не тільки на такі житлові об'єкти як квартири, а й на приватні житлові будинки або таунхауси.

Здійснивши аналіз стану житлового забезпечення поліцейських в Україні можна зробити висновок, що система реалізації зазначеного права з моменту проведення поліцейської реформи значно розширилася. Проте, не дивлячись на впровадження певних змін у цій сфері, вона залишається недосконалою та такою, яка потребує внесення певних змін з урахуванням реалій сьогодення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#top (дата звернення: 20.11.2024).

2. Про затвердження Порядку виплати та визначення розміру грошової компенсації поліцейським за найм ними житла: постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.11.2024).

3. Про затвердження Порядку забезпечення поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань житлом на умовах фінансового лізингу: постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 року № 1201. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2018-%D0%BF#top (дата звернення: 20.11.2024).

4. Деякі питання забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України: постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 року № 856. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2022-%D0%BF#top (дата звернення: 20.11.2024).

Мирошкін Володимир Сергійович,
ад'юнкт денної форми навчання, докторантури, ад'юнктури
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0003-3907-6945

Баланюк Володимир Мірчович,
доктор технічних наук, доцент,
начальник кафедри фізики та хімії горіння
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0003-0853-4229

Пазен Олег Юрійович,
кандидат технічних наук,
начальник кафедри наглядово-профілактичної діяльності
та пожежної автоматики
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0003-1655-3825

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ШЛЯХІВ ЕВАКУАЦІЇ НА ДІЮЧИХ ОБ'ЄКТАХ В УКРАЇНІ

Відповідно до п. 6.3.3.1 ДБН В.2.2-40:2018 [1 с. 15]для забезпечення інклюзії житлові будівлі та громадські будівлі слід обладнувати ліфтами та підйомниками.

Такі підйомники - це механічні засоби для підйому та спуску по сходах. Колія сходового підйомника кріпиться або до сходів, або до стіни на сходовому майданчику. Сходовий підйомник має платформу для крісла або інвалідного візка і, як правило, керується людиною, яка ним користується.

Однак виходячи з вимог п. 7.3.22 ДБН В.1.1-7:2016 [2 с. 9]у сходових клітках, на сходах не дозволяється розміщувати обладнання яке виступає за площину стін на висоті до 2.2м. від поверхні сходових маршів та сходових площадок. Подібні обмеження передбачені також відповідно до розділу ІІ глави 2 пункту 2.37 НАПБ 01.001.2014 [3 с. 18] а саме: не допускається влаштовувати на шляхах евакуації пороги, виступи, турнікети, двері розсувні, підйомні, такі що обертаються та інші пристрої, які перешкоджають вільній евакуації людей.

Отже виходячи з норм законодавства у сфері пожежної безпеки, встановлення таких підйомників на шляхах евакуації є забороненим.

Суперечливість будівельних норм, недостатня інформованість, відсутність нагляду, контролю у сфері пожежної та техногенної безпеки через обмеження військового стану, фінансові обмеження спричиняють те що на діючих об'єктах замість повноцінної реконструкції будівель для забезпечення інклюзивності шляхів евакуації впроваджуються технічні

рішення які суттєво знижують безпеку людей при евакуації.

З відкритих джерел [4 с. 1, 5] відомо про багато випадків встановлення конструкцій похилих підйомників з грубими порушеннями вимог пожежної безпеки. Такі конструкції встановлюються у громадських закладах з масовим перебуванням людей, начальних закладах та укриттях рис.1-3.

Рис. 1 Встановлення похилого підйомника на шляху евакуації дошкільному навчальному закладі

Рис. 2 Встановлення похилих підйомників на двох рівнях у загальноосвітній школі

Рис. 3 Встановлення похилого підйомника на шляху евакуації в укритті.

Досвід гасіння пожеж та проведення евакуації людей показує, що використання таких підйомників в умовах реальної пожежі може створити перешкоди для людей що евакуюються з будівлі. При виникненні таких перешкод на декількох шляхах евакуації одночасно може заблокувати велику кількість людей в будівлі та призвести до непоправних наслідків.

Також такі платформи є травмонебезпечні особливо під час їх використання в дитячих дошкільних та навчальних закладах. Існує ризик самовільного розкриття та падіння платформи або зажовування одягу або частин тіла людини платформою під час руху.

Використання таких підйомників у світі суворо обмежується та регулюється законодавством. Відповідно до будівельних норм Нової Зеландії, стандарту NZS 4121:2001 [6 с. 104] сходові підйомники не повинні використовуватися як засіб забезпечення доступу. Однак вони можуть розглядатися для використання в приватних будинках.

У нормативах зазначено що люди з інвалідністю зазвичай уникають користуватися сходовими підйомниками в громадських місцях, оскільки вони привертають увагу під час роботи. Багато хто сприймає їх як "спеціальне пристосування для людей з інвалідністю", і вони можуть заважати іншим користувачам сходів. Також сходовий підйомник зменшує доступну ширину сходів - оскільки більшість сходів вбудовані в шляхи евакуації, що створює небезпеку; Також сходові ліфти схильні до вандалізму та зловживань у громадських місцях Вони вимагають якісного технічного обслуговування яке часто не виконується.

Також відповідно до розділу II п. 206.7 стандартів США ADA 2010 року щодо проектування доступності [7 с.109] обмежуються місця використання похилих сходових підйомників. Їхнє використання дозволене лише у приватних будинках, зонах виступів та платформах для спікерів, підсобних приміщеннях, судових приміщеннях, зонах перед розважальними атракціонами, ігровими зонами, зонами спортивної діяльності.

Результати дослідження:

Більшість будівель в Україні не проєктувалися з урахуванням потреб людей з інвалідністю, що створює значні бар’єри для їхньої безпечної евакуації.

Реалізація заходів з інклюзії на діючих об’єктах в Україні здійснюється з порушенням вимог пожежної безпеки, що в свою чергу значно знизило пожежну безпеку людей на діючих об'єктах особливо в останні роки.

Зокрема це відбулося через впровадження на об'єктах похилих підйомників без розробки проєктно-кошторисної документації де були б враховані нормативні вимоги. Це створює додаткові ризики для людей під час евакуації та несе загрозу їх життю і здоров'ю.

Висновки: проблема забезпечення інклюзивності шляхів евакуації є комплексною і вимагає системного підходу. Необхідна розробка заходів які дозволять підвищити безпеку та комфорт для всіх категорій населення. Такими заходами можуть бути удосконалення нормативної бази через розробку національних стандартів, які регламентуватимуть вимоги до пожежної безпеки при використанні похилих підйомників. Нормативи повинні чітко визначати умови, за яких дозволяється використання похилих підйомників, та встановлювати жорсткі вимоги до їх конструкції та встановлення. При цьому необхідно вивчити досвід інших країн, та адаптувати кращі практики до українських реалій.

Необхідно підвищувати рівень обізнаності та проводити навчання для проєктувальників, будівельників, власників будівель та інших зацікавлених сторін щодо вимог доступності та безпеки. Проводити інформаційні кампанії для широкого кола громадськості з метою підвищення обізнаності про права людей з інвалідністю та необхідність забезпечення їхньої безпеки.

Окремим аспектом є необхідність проведення регулярних перевірок дотримання норм доступності та пожежної безпеки на об'єктах та посиленням відповідальності власників та користувачів будівель за недотримання вимог.

Список використаних джерел

1. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Чинні від 2019-04-01. Київ : Мінрегіон України, 2018. 63 с.
2. Пожежна безпека об’єктів будівництва. Загальні вимоги: ДБН В.1.1-7:2016. Чинні від 2017-06-01. Київ : Мінрегіон України, Державне підприємство «Укрархбудінформ», 2017. 47 с.
3. НАПБ А.01.001-2014 Правила пожежної безпеки в Україні. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15.
4. Похилі підйомники для інвалідів виробництво Україна, купити сходовий інвалідний підйомник в Києві, Дніпрі – завод Форстор Індастрі. URL: https://forstor.ua/ua/c-naklonnij-podjemnik-dlya-invalidov-7/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw0aS3BhA3EiwAKaD2ZcvAMKI9ntxSZMlLBdnpr30oiP73CIJM9ntFOplLowNmhzVRriHzGBoCN9gQAvD_BwE.
5. Прозоро. URL https://prozorro.gov.ua.
6. Access Standard NZS 4121:2001. *Building Performance*. URL: https://www.building.govt.nz/building-code-compliance/d-access/d1-access-routes/public-accommodation-access/access-standard-nzs-41212001.
7. 2010 ADA Standards for Accessible Design. ADA.gov. URL: https://www.ada.gov/law-and-regs/design-standards/2010-stds/#:~:text=The%202010%20Standards%20set%20minimum,usable%20by%20individuals%20with%20disabilities.

Михайлюк Сергій Сергійович,
аспірант юридичного факультету
Вищого навчального закладу «Національна академія управління»
ORCID ID: 0009-0006-3500-9242

ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Важливим аспектом реформування прокуратури стало запровадження в Україні прокурорського самоврядування, яке відбулося відносно нещодавно – Законом України «Про прокуратуру» 2014 року. На сьогодні прокурорське самоврядування є важливим чинником організації та функціонування прокуратури. В аспекті забезпечення належного правового регулювання цього правового інституту важливим є питання визначення кола тих правових джерел, які містять норми про прокурорське самоврядування, визначення ймовірних прогалин у відповідному правовому регулюванні, та як наслідок формування певних пропозицій по вдосконаленню відповідного правового інституту.

Конституція України є загальним актом, який визначає існування прокурорського самоврядування. Не дивлячись на усю загальність положень Конституції, як не дивно, але вона містить безпосереднє положення про прокурорське самоврядування.

Так, ст.131 Конституції визначає, що в Україні діє Вища рада правосуддя, яка складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох - обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох - призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох - обирає з'їзд адвокатів України, двох - обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох - обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Відтак, вбачається що функціонування прокурорського самоврядування в Україні носить конституційний характер, а його функціональне призначення, зокрема, бачимо в необхідності брати участь у формуванні конституційно визначених органів.

Закон України «Про прокуратуру», звичайно, є одним з найбільш важливих галузевих правових джерел прокурорського самоврядування, яке регулюванню прокурорського самоврядування приділяє значну увагу. На важливість прокурорського самоврядування вказує вже сама преамбула цього Закону, яка у переліку об'єктів правового регулювання цього Закону поряд, наприклад, з правовими засадами організації і діяльності прокуратури України, статусу прокурорів, системи прокуратури України, визначає також і порядок здійснення прокурорського самоврядування.

Закон «Про прокуратуру» за прокурорським самоврядування фактично вбачає засадниче значення – ст.7 Закону, зокрема, визначає, що єдність системи прокуратури України забезпечується вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського

самоврядування, а ст.16 вказує на функціонування органів прокурорського самоврядування як одну з гарантій незалежності прокурора.

Безпосередньо питанням прокурорського самоврядування присвячено розділ VIII Закону, який має назву «Прокурорське самоврядування та органи, що забезпечують діяльність прокуратури». Глави 1 «Загальні засади прокурорського самоврядування» та 2 «Органи прокурорського самоврядування» цього розділу безпосередньо врегульовують питання прокурорського самоврядування, а саме визначають його завдання та організаційні форми, а також особливості формування та діяльності органів прокурорського самоврядування. Ними визначаються статус та повноваження Всеукраїнської конференції прокурорів, порядок її скликання, обрання делегатів на цю конференцію, порядок проведення, особливості формування, складу та повноважень Ради прокурорів України, питання забезпечення діяльності органів прокурорського самоврядування.

Частина 2 ст.66 Закону «Про прокуратуру» визначає також, що порядок здійснення прокурорського самоврядування визначається цим Законом, іншими законами, а також регламентами і положеннями, які приймаються органами прокурорського самоврядування відповідно до цього Закону. Таким чином, однією групою актів, але вже джерел підзаконного рівня, які врегульовують прокурорське самоврядування, є акти органів прокурорського самоврядування.

На сьогодні актами, які приймаються органами прокурорського самоврядування, та які врегульовують питання прокурорського самоврядування, зокрема, є такі акти: 1) Регламент всеукраїнської конференції прокурорів, прийнятий всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017 року (із змінами) [1]; 2) Положення про Раду прокурорів України, затверджене Всеукраїнською конференція прокурорів 27.04.2017 року (із змінами) [2]; 3) Регламент Ради прокурорів України, затверджений рішенням Ради прокурорів України від 12.12.2017 року № 53 (із змінами) [3].

Вважаємо, що важливим аспектом при прийнятті органами прокурорського самоврядування власних актів є необхідність не лише забезпечити їх відповідності положенням чинного законодавства, насамперед, Закону «Про прокуратуру», як положень актів більш вищої юридичної сили, а й забезпечити прийняття таких актів та врегулювання ними відповідних відносин у сфері прокурорського самоврядування лише у тих випадках, де така можливість визначена Законом.

Так, як уже зазначалося, ч.2 ст. 66 Закону «Про прокуратуру» визначає, що порядок здійснення прокурорського самоврядування визначається цим Законом, іншими законами, а також регламентами і положеннями, які приймаються органами прокурорського самоврядування відповідно до цього Закону (виділено нами – С.М.). Таким чином, цей Закон чітко визначає можливість прийняття органами

прокурорського самоврядування лише тих регламентів і положень, які визначені цим Законом.

Закон «Про прокуратуру» визначає також, що повноваження та порядок роботи Ради прокурорів України визначаються цим Законом та положенням про Раду прокурорів України (ч.8 ст.71 Закону), яка затверджується всеукраїнською конференцією прокурорів (п.4 ч.2 ст.67 Закону). Жодних повноважень всеукраїнської конференції прокурорів, як і самої Ради прокурорів України, приймати ще й регламент, який би визначав порядок роботи Ради прокурорів України, Закон не передбачає, як і не передбачає можливість врегулювати її порядок роботи ще й регламентом загалом. Порядок її роботи, крім Закону, повинен визначатися виключно таким єдиним актом прокурорського самоврядування, яким є Положення про Раду прокурорів України, яке й було затверджене Всеукраїнською конференція прокурорів 27.04.2017 року.

Натомість, як вбачається, всеукраїнська конференція прокурорів у п.1.3 затвердженого 27.04.2017 року Положення про Раду прокурорів України визначила, що Рада прокурорів у своїй діяльності керується поряд з актами законодавства ще й Регламентом Ради прокурорів України. Такий Регламент був затверджений самим рішенням Ради прокурорів України №53 від 12.12.2017 року. Зазначене, як обґрунтовано вище, не передбачено Законом «Про прокуратуру». Таким чином, вважаємо, що існують об'єктивні сумніви у законності затвердження Радою прокурорів України своїм рішенням від 12.12.2017 року № 53 такого акта органу прокурорського самоврядування як Регламент Ради прокурорів України, як і законності п.1.3 Положення про Раду прокурорів України, яке передбачає можливість прийняття такого акта загалом.

Міжнародні стандарти прокурорського самоврядування складають ще одну групу самостійних правових джерел прокурорського самоврядування.

Важливу складову міжнародних стандартів прокурорського самоврядування складають акти органів, які безпосередньо присвячені прокуратурі та прокурорському самоврядуванні. Такими, зокрема, є висновки Консультативної ради європейських прокурорів з питань прокурорського самоврядування (КРЄП). Ця організація була заснована Комітетом Міністрів Ради Європи 13.07.2005 року, а метою її створення була підготовка висновків стосовно питань, які стосуються органів прокуратури, сприяння ефективній імплементації Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи (2000) від 6 жовтня 2000 року про роль державного обвинувачення в системі кримінального судочинства [4]. Надзвичайно важливими для розуміння окремих положень прокурорського самоврядування є Висновок КРЄП № 18 (2023) про Ради прокурорів як ключові органи прокурорського самоврядування від 20 жовтня 2023 року

[5], висновок КРЄП № 9 (2014) «Європейські норми та принципи щодо прокурорів» від 17 грудня 2014 року [6].

Список використаних джерел

1. Регламент всеукраїнської конференції прокурорів, прийнятий всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017 року (із змінами). URL: https://www.gp.gov.ua/storage/files/10/рада%20прокурорів/2024/29.08./Reglament_VKP-27.08.2024.pdf.

2. Положення про Раду прокурорів України, затверджене Всеукраїнською конференція прокурорів 27.04.2017 року (із змінами). URL: https://www.gp.gov.ua/storage/files/10/рада%20прокурорів/2024/29.08./Rolojennja_pro_RPU__zi_zminamy_27.08.2024.pdf.

3. Регламент Ради прокурорів України, затверджений рішенням Ради прокурорів України від 12.12.2017 року № 53 (із змінами). URL: https://rpu.gp.gov.ua/userfiles/file/reglament_rpu_zmin_23_(1).06.23.docx.

4. Консультативна рада європейських прокурорів. URL: https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322.

5. Висновок Консультативної ради європейських прокурорів №18 від 20.10.2023 «Про Ради прокурорів як ключові органи прокурорського самоврядування». URL: https://rm.coe.int/opinion-no-18-2023-ukrainian/1680aee41f.

6. Висновок Консультативної ради європейських прокурорів №9 від 17.12.2014 «Європейські норми та принципи щодо прокурорів». URL: https://rm.coe.int/16807481f4.

Міхлін Максим Михайлович,
аспірант кафедри права,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ОХОРОНА І ЗАХИСИТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах господарювання ринок туристичних послуг стає все більш насиченим, характер послуг стає складнішим, вони поєднують в собі різні комбінації послуг та ризики, які несуть суб'єкти туристичної діяльності. Успішна діяльність на ринку туристичних послуг потребує як задоволення потреб туристів, так і належного захисту прав споживачів у сфері надання туристичних послуг. Так, туристична галузь є однією з прибуткових і доходи від неї постійно зростають, то держава повинна впроваджувати активну політику щодо створення якісного туристичного продукту і підтримки туристичної галузі.

В умовах євроінтеграційних процесів в Україні розробляються нові законопроєкти, вносяться зміни до чинних нормативно-правових актів з урахуванням кон'юктури ринку туристичної індустрії та міжнародних стандартів. Проте, формування системи правового забезпечення туристичної діяльності суттєво не відчувається [1, с 6].

Зазначимо, що турист, який вважає, що турфірма обійшлася з ним несправедливо, може оскаржити порушення своїх законних прав, відновити справедливість і домогтися покарання порушника. За чинним законодавством України є такі способи вирішення цивільно-правових спорів у сфері надання туристичних послуг: позасудовий, судовий та спеціальних захист: адміністративний захист (ст. 17 Цивільного кодексу України); захист цивільних прав нотаріусом (с. 18 Цивільного кодексу України) [2, с. 24].

Найкращий для клієнта та турфірми спосіб вирішення цивільно-правового спору – медіація. Для цього бажано до штату кожної турфірми включити юрисконсульта, який буде роз'яснювати туристам їхні права й обов'язки, права турфірми та способи вирішення цивільно-правових спорів у сфері надання турпослуг.

Однак, найбільш дієвим є судовий захист. Проте, він використовується вкрай рідко. Причинами цього є незначний розмір завданої матеріальної шкоди, значна тривалість розгляду справи, доволі значна вартість судових витрат, послуг адвоката тощо.

Аналіз правозастосовної практики останніх років свідчить, що сучасна нормативно-правова база, яка регулює відносини захисту прав споживачів у сфері надання туристичних послуг є недосконалою. По-перше, проблеми відшкодування шкоди, завданої споживачеві виникають через неврегульованість питання про відповідальність у сфері надання туристичних послуг. Так, чинний Закон України «Про туризм» не

передбачає правову основу співробітництва та взаємну відповідальність перед клієнтами туристичних фірм та авіакомпаній, а встановлює лише загальне правило, відповідно до якого відповідальність за недоліки роботи авіакомпаній (затримки авіарейсів) покладається на туроператорів. Ця норма суперечить повітряному, цивільному законодавству та законодавству про захист прав споживачів. Це призводить до виникненню судових спорів та неправильному тлумаченню судами різних інстанцій норм законодавства. Так, у постанові від 05 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 243/9071/18 зробив висновок про те, що у правовідносинах, пов'язаних із перевезенням, туроператор виступає посередником між туристом та перевізником. Встановивши скасування рейсу з причин, не пов'язаних з форсмажорними, саме авіаперевізник зобов'язаний відшкодувати компенсацію пасажиру. За матеріалами справи суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги до авіаперевізника. Суд апеляційної інстанції скасовуючи позовні вимоги до авіаперевізника, виходив із того, що відповідальність за порушення істотних умов договору з надання туристичних послуг несе туроператор. Договір перевезення між позивачами та авіаперевізником не укладався, ніяких зобов'язань перед позивачами авіакомпанія не мала, а тому на неї не може покладатись відповідальність за неналежне виконання умов договору. Крім того, авіаперевізник не є суб`єктом, що здійснює та/або забезпечує туристичну діяльність в розумінні статті 5 Закону України про туризм. Верховний Суд не погодився з таким висновком суду апеляційної інстанції та вважав, що авіаперевізник, надаючи туроператору авіаквитки, які в подальшому на виконання останнім договору на туристичне обслуговування були передані позивачам, вступило з позивачами у договірні правовідносини. Ч. 16 статті 100 Повітряного кодексу України (далі ПК України) передбачено, що пасажир має право на компенсацію від авіаперевізника і надання допомоги у разі відмови у перевезенні, скасування чи тривалої затримки рейсу, зниження класу обслуговування пасажиру в порядку, встановленому цим Кодексом, авіаційними правилами України та міжнародними договорами України. Відповідно до ч. 3 статті 105 ПК України перевізник не зобов`язаний виплачувати компенсацію, передбачену ч. 5 і 6 статті 104 цього Кодексу, якщо він може надати підтвердження того, що причиною скасування рейсу була дія непереборної сили або надзвичайна ситуація, якій не можна було запобігти, навіть якби було вжито усіх заходів. Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що договір перевезення між позивачами та авіаперевізником не укладався та про те, що ніяких зобов'язань перед позивачами у авіаперевізника немає.

По-друге, в Законі України «Про туризм» відсутні положення, що регулюють питання організації та здійснення дитячого туризму. Практика показує, що досить поширеними є ситуації виїзду груп дітей без батьків за

межі України з метою відпочинку, здійснення авіаційних та автомобільних перевезень дітей, тому належне правове регулювання даних питань є необхідним та нагальним.

По-третє, нагальною є необхідність удосконалення правових норм щодо страхування громадян, які користуються туристичними послугами у сфері виїзного туризму. А саме це стосується питання заподіяння шкоди при форсмажорних обставинах.

По-четверте, в Законі України «Про туризм» відсутні терміни та визначення «екскурсія», «екскурсійне обслуговування» та «екскурсовод», хоча і врегульований порядок укладення договору на екскурсійне обслуговування (ст. 21 Закону України «По туризм»).

По-п'яте, в судах різного рівня розглядається значна кількість суперечок щодо захисту прав споживачів у сферах туризму, тривалість розгляду яких часто займає півроку та рік. Зараз ми маємо проблему з судовим захистом прав споживачів туристичних послуг, яка полягає в довготривалому вирішенні спору [3, с. 172-173].

Досить сумнівною видається можливість захисту прав туристів нотаріусом (наприклад, порівнюючи вартість послуг нотаріуса і турпутівки, важко знайти споживача, який захоче посвідчувати договір про надання туристичних послуг нотаріально) [4].

Вважаємо, що на сьогодні найбільш ефективним органом адміністративного захисту прав споживачів є Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів та її територіальні підрозділи [5].

Отже, охорону і захист прав споживачів у сфері надання туристичних послуг забезпечує значна кількість нормативно-правових актів, деякі з них є недосконалими, породжують цивільно-правові спори, розбіжності і вимагають подальшого доопрацювання та узгодження.

Список використаних джерел

1. Козловський Є.В. Правове регулювання туристичної діяльності: навч. посіб. Київ. «Центр учбової літератури». 2015. 272 с.

2. Нелін О.І. Охорона і захист прав споживачів у сфері надання туристичних послуг. Юридична Україна. 2022. № 9. С. 22-26.

3. Василенко Л.П. Захист прав споживачів у сфері надання туристичних послуг. Юридичний науковий електронний журнал.2022. № 11. С. 171-173.

4. Нелін О.І. Реалії сучасного нотаріату на шляху до сталого функціонування окремого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. . Юридична Україна. 2016. № 7-8. С. 46-50.

5. Про захист прав споживачів: Закон України. № 1023-XXII від 12.05.1991 р. (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 1991. № 30. Ст. 379.

Ольховик Людмила Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та правосуддя,
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЯК ВІДНОСНЕ

Серед усіх прав людини право на життя посідає найвижче місце. Без життя втрачають сенс будь-які інші цінності. Українці як ніхто це усвідомили з огляду на події останніх років у країні. З початком збройної агресії рф у більшості людей в Україні відбулася колосальна переоцінка цінностей: прийшло усвідомлення того, що ніякі матеріальні цінності не вартують життя, бо воно безцінне. Сьогодні проблема права на життя звучить по новому, адже «життя- це передумова реалізації всіх прав і свобод людини» [1], без життя не мають сенсу інші цінності людини.

Проблема, що склалася, цікавила вчених-юристів різних галузей права. Вагомий внесок у дослідження права людини на життя, а також проблемних питань, зробили Михальов В.О., Бунчук О., Колодій А.М., Олійник А.Ю., Стефанчук Р.О., Ромовська З.В., Слома В. М., Ковальов М.І., Баліцька О., Джуська А. В., Палюх А. Я., Рабінович П.М.

Дана робота має на меті розглянути конституційне право людини на життя як відносне.

Життя досліджували з точки зору філософії, релігії, біології, хімії, фізики та інших наук. Спробуємо дати дефініцію життя з позиції права. А.М. Колодій та А. Ю. Олійник наголошували на тому, що життя людини об'єднує в собі дві складові: біологічне та соціальне. Вони стверджують, що життя за своєю сутністю є поняття складне, що включає в себе два основних аспекти: біологічне існування людини та її соціальний розвиток як розумної істоти у часі та просторі [2, с. 169]. З.В. Ромовська звертає увагу на виділення духовної складової в структурі життя [3, с. 49]. Цю думку підтримує Р.О. Стефанчук, роблячи акцент на тому, що духовна складова пов'язана з мораллю та моральністю людини, а враховуючи невисокий рівень загальної духовності в суспільстві дослідник стверджує, що дана складова знаходиться на стадії формування [4, с.271]. Із цим слід погодитись. Дані ознаки слід розглядати в комплексі щодо поняття життя. «Основними ознаками життя є наявність біологічного існування, духовного (морального) начала та соціального функціонування людського організму як єдиного цілого» [4, с. 271].

Сам вислів «право на життя» в юридичній літературі зазнав критики. З точки зору З.В. Ромовської, ця назва є неточною. Більш правильним, на її думку, було б називати це право правом на недоторканність життя, «оскільки лише шляхом порушення права на тілесну недоторканність людина може позбутися життя» [3, с. 49]. Не можна погодитись із такою думкою, бо, наприклад, якщо у випадку хвороби лікарі будуть

дотримуватись права на тілесну недоторканність людини, то це може призвести до того, що людина позбудеться життя.

Ю.О. Заіка визначає право на життя — природне право людини з моменту, коли держава створює умови для її народження, унеможливлює штучне припинення розвитку плоду, конституційно гарантує гідне існування людини до моменту настання природної смерті, охороняє життя людини від протиправних посягань [5, с. 54].

Говорячи про право на життя, слід особливу увагу звернути на ряд міжнародних документів: Декларацію прав людини і громадянина 1789 р., яку прийняв революційний Конвент Франції і котра аж до нинішнього століття була одним із найпрогресивніших документів у галузі прав людини, а актуальність її зберігається й у наші дні. Саме в ній чи не найперше у світі юридично закріплене право людини на життя. Підтримуючи це положення 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було прийнято Загальну декларацію прав людини, яка законодавчо на міжнародному рівні закріпила право на життя, наголошуючи на тому, що кожна людина має право на життя [6, с. 90]. Загальна декларація прав людини 1948 року у статті 6 наголошує, що «Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» [7]. Розвиваючи ідеї Загальної декларації, уряди держав, що є членами Ради Європи, 4 листопада 1950 р. підписали у Римі Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод, ст. 2.1, якої встановлює, що «право кожної людини на життя охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя…» [8]. Цю думку підтримують ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р.: «Право на життя є невід'ємним правом будь-якої людини. Воно охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» [9]. «Відповідно до ст. 2 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини (1995 р.) право кожної людини на життя охороняється законом. Ніхто навмисно не може бути позбавлений життя. Смертна кара, доки вона не відмінена, може застосовуватись тільки за вироком суду за особливо тяжкі злочини» [10, с. 77].

Право на життя, що захищається міжнародно-правовими документами, в юридичній літературі розглядається у двох аспектах: абсолютне та відносне право на життя. Зміст права на життя по-різному визначається в різних державах. Для держав, де смертну кару як засіб покарання скасовано, право на життя означає, що жодна людина за будь-які вчинки не може бути позбавлена життя навіть державою, тобто йдеться про так зване абсолютне право на життя. У тих державах, де існують різні режими збереження смертної кари, під правом на життя розуміється те, що жодна людина не може бути позбавлена життя свавільно, без відповідної правової процедури. Це так зване відносне право

на життя [11, с. 74].Із змісту розглянутих нами міжнародних документів видно, що вони закріплюють відносне право на життя.

Про право на життя говорять лише як про абсолютне право в тих випадках, коли людину не можна позбавити життя за будь-які вчинки, тобто не можна обмежити це право. Про відносний характер права на життя йдеться тоді, коли держава передбачає можливість застосування смертної кари як міри покарання.

У сучасному розумінні право на життя розглядається перш за все як конституційне право фізичної особи, що виникає з приводу особливого нематеріального блага, яким є життя кожної людини. «Характерною особливістю права на життя є те, що його виникнення чи припинення у більшості випадків не залежить від волі управомоченої особи. Адже народження та смерть людини – особливий різновид юридичних фактів, що належать до подій» [12, с. 117].

Тлумачення права на життя за Конституцією України є можливим у контексті принаймні двох її статей – 3 і 27. Зокрема, ст. 3 формує основоположний ціннісний підхід Української держави до людини, її життя і здоров'я як до найвищої соціальної цінності в Україні, а в ст. 27 закріплено загальний зміст особистого права на життя [13, с. 49].

Ст. 21 Конституції України відмічає, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними». Це положення є ключовим у визнанні права людини на життя за Конституцією України. Право на життя належить людині від народження і захищається державою. «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» (ст. 27 Конституції України). Академічний тлумачний словник української мови слово «сваволя» трактує як «воля, не узгоджена із законами соціальної природи, тобто природними законами життя людей у суспільстві й, зокрема, законами природного права. Проявляється у вчинках, що суперечать законам соціальної природи і не відповідають здоровому глузду. Свавільний,який діє на власний розсуд, не зважаючи на волю й думку інших; самовільний» [14, с. 63]. Саме свавільно військовослужбовці рф вже третій рік знищують мирне населення України: жінок, дітей, літніх людей, попри положення міжнародного законодавства.

Зміст ст. 27 Конституції України, на думку фахівців конституційного права, свідчить про те, що в Україні діє принцип не абсолютного, а відносного права на життя: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя», тобто людина може бути позбавлена життя за наявності певних підстав, передбачених законом. В Конституції України відбулося «проголошення невід'ємності права на життя, яке належить кожній людині незалежно від раси, кольору шкіри, політичних переконань, громадянства тощо. Невід'ємність права на життя слід розглядати як наслідок природності цього права» [13, с. 49]. А у ст. 281 ЦК України ідеться про абсолютне право на життя: «Фізична особа не може бути

позбавлена життя». Таке формулювання в ст. 281 ЦК України не зовсім відповідає положенню Конституції України, яке ми вище розглянули. Безперечно, що скасування смертної кари в Україні, шляхом ратифікації протоколу №13 до Конвенції про захист прав та основних свобод людини, внесло певні гарантії щодо здійснення цього права. Але ж смертна кара не є єдиним узаконеним способом обмеження права на життя людини. До таких способів, наприклад, можна віднести самозахист, необхідну оборону, самогубство, евтаназію, аборт.

Отже, ми з'ясували, що конституційне право на життя розглядається як відносне право. Встановили що відповідно до Конституції держава захищає право людини на життя. Виявили розбіжності в ст. 27 Конституції та ст. 281 ЦК України. Звертаючи увагу на те, що Конституція України має вищу законодавчу силу, можемо стверджувати, що людина не може бути свавільно позбавлена життя. Пропонуємо ліквідувати суперечність, що виникла між Конституцією (ст. 27) та ЦК України (ч. 2, ст. 281), шляхом внесення змін до ч. 2, ст. 281 ЦК «фізична особа не може бути свавільно позбавлена життя».

Список використаних джерел

1. Право на життя в умовах війни?!. Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича. URL: https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/.
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні/ А.М. Колодій, А.Ю. Олійник К.: Юрінком Інтер, 2003. С.169.
3. Ромовська З.В. Особисті немайнові права фізичних осіб. *Українське право*. 1997. No1. С.49.
4. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб. Поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту. Київ : КНТ, 2008. С.271.
5. Заіка Ю.О. Право на життя: сутність поняття : *зб. матеріалів XIX Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання реформування правової системи».* Луцьк, 22-23 жовтня 2022 р. С.54.
6. Баліцька О. Як я розумію право на життя. *Право України*. 1999. №7. С. 90.
7. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

10. Слома В. М.Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи. *Юридичний вісник* 2012.№ 1(22).С.77.

11. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

12. Ольховик Л.А. Визначення моменту початку життя. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.33.Одеса.2007. С.117.

13. Джуська А. В., Палюх А. Я. Конституційне право людини на життя в Україні: сучасний підхід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4. С.48.

14. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. К. 1978. Том 9.С. 63.

Остапович Інна Петрівна,
здобувач вищої освіти третього рівня,
Інститут психології НАПН України
ORCID ID: 0000-0002-5025-539X

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна та наслідки пов'язані з нею є стресом не тільки для дорослих, але й для дітей. Діти є однією з найбільш вразливих категорій населення до впливу таких факторів як різке порушення звичного способу життя, емоційна напруга у суспільстві, руйнування безпечності оточуючого середовища, емоційне виснаження, тощо. Враховуючи це, одним із пріоритетів в цих умовах має бути захист і поліпшення їхнього психічного здоров'я та підтримка психосоціального благополуччя.

Захист прав дітей, які постраждали від воєнних дій в Україні, здебільшого регулюється Законом України «Про охорону дитинства», яким передбачено, що «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [1].

Так, згідно із статтею 30-1 цього Закону, держава має вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. Відповідні уповноважені органи повинні створювати умови для їх реабілітації у сфері охорони здоров'я, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції. Усі дії держави стосовно захисту дітей, повинні здійснюватися відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Вирішення проблем пов'язаних з питаннями соціально-психологічного супроводу дітей в умовах повномасштабного російського вторгнення на територію України, залишаються актуальними. Існує потреба в комплексному системному супроводі, який би об'єднував різноманітні підходи. Актуальності набуває система супроводу, яка об'єднуватиме адресну психосоціальну підтримку та допомогу службами захисту дітей. Відповідні служби мають вирішувати та запобігати наявним проблемам з якими зіткнулася дитини та можливим зловживанням з цього питання, а також реалізувати заходи, спрямовані на сприяння покращення добробуту дитини. Система допомоги має поєднувати в собі комплекс заходів, які діятимуть на різних рівнях соціально-психологічного

супроводу дитини. Через обмеженість ресурсів, на сьогоднішній день, існує розрив між можливістю надавати соціально психологічні послуги та наявною потребою на них, а тому, будь-яка допомога повинна бути комплексною, а не разовою.

Згідно з етичними принципами соціальної роботи, на рівні практики має бути реалізоване наступне: 1) недопущення дискримінації; 2) визнання різноманіття; 3) справедливий розподіл ресурсів; 4) недопущення несправедливої політики та практики; 5) солідарність у реалізації завдань. Тобто варто прагнути максимального рівня справедливості щодо наявності та доступності психічної та соціально-психологічної підтримки дитини відповідно до виявлених у неї потреб.

Важливість захисту прав дітей, зокрема в період збройних конфліктів, визначається роллю молодого покоління в життєздатності суспільства та прогнозуванні його розвитку. Прихована проблема будь-якої війни полягає в тому, що під час цього періоду формується нове покоління, виховання якого здійснюється з урахуванням цінностей актуальних для воєнного часу. Негативні наслідки, пов’язані зі збройними конфліктами, є дуже тривалими (фізична та психологічна травматизація, розвиток культури ненависті, знищення сімейних та соціальних зв’язків, загибель батьків та опікунів, зниження якості освіти та, як наслідок, рівня життя у дорослому віці), і спричиняють негативний вплив на майбутні покоління [2].

Особливої уваги та першочерговості під час соціально-психологічного супроводу слід приділяти таким категоріям дітей як: діти, що залишилися сиротами; діти, піклувальники чи опікуни, яких загинули; діти, що стикнулися з воєнними злочинами; діти, котрі загубилися під час бомбардувань, евакуації з зон бойових дій; діти, які повернулися після насильного вивезення на територію країни-агресора.

Система соціально-психологічного супроводу має складатися з таких основних ознак: комплексності у наданні послуг; тривалості та послідовності; залучення інших фахівців і волонтерів за потреби; сприяння одержувача послуг та його активна участь у покращенні ситуації. Крім того вона має базуватися на індивідуальному підході до кожного, оцінці потреб одержувачів послуг і спільному визначенні шляхів подолання або пом’якшення проблем.

Методи допомоги, які застосовуються на етапі реалізації плану соціально-психологічного супроводу, є досить різноманітними. Вони обираються залежно від конкретних завдань та особливостей ситуації. Ці методи можуть використовуватися окремо або комбіновано, одночасно або послідовно. Усе буде залежати від специфіки випадку, можливостей соціальних або психологічних служб та їх співпраці з фахівцями інших відомств, установ та організацій.

Отже, соціально-психологічний супровід дитини постраждалої від війни має бути спеціально організованою діяльністю, спрямованою на

вирішення потреб дитини. Специфіка супроводу як медіатора конструктивних особистісних трансформацій має полягати, насамперед, у тривалості та систематичності впливів, з урахуванням їх напрямку та характеру, а також обов'язковій безпосередній взаємодії учасників процесу. Обов'язковим має бути залучення до співпраці, у кожному конкретному випадку соціально-психологічного супроводу, фахівців відповідного профілю, а саме: соціальних педагогів, психологів, дефектологів, медиків, юристів, економістів тощо.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top.

2. Черненко А. А. Щодо захисту прав дітей під час збройних конфліктів. *Матеріали учасників науково-освітнього круглого столу «Україна майбутнього»*. Суми, 15-17 вересня 2017 р. С. 144-145.

3. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.

4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери.- 2-ге видання / За аг. ред. проф. І.Д. Звєрєвої.- Київ, Сімферополь: Універсум, 2013.-536с.

5. Miller, K. E., & Jordans, M. J. D. (2016). Determinants of children's mental health in war-torn settings: Translating research into action. *Current Psychiatry Reports*. 18(6), 58.

Пахомов Ілля Володимирович,
старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
ORCID ID: 0000-0002-6101-9384

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні, в умовах нової парадигми освіти в Україні значення і роль гуманізації виховного процесу надзвичайно зросли. Подальший розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О в Україні значною мірою залежить від застосування інноваційних виховних технологій в освітній процес. Важливим є пошук і обґрунтування нових методів виховної діяльності гуманістичного спрямування.

Одним з напрямів виховної роботи є правове виховання, яке має на меті формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О. Високий рівень правосвідомості сприяє профілактиці негативних явищ у середовищі здобувачів: алкоголізму, наркоманії, агресії, булінгу, злочинів та правопорушень, аморальної поведінки.

Метою нашого дослідження є систематизація інформації щодо сучасних методів та технологій правового виховання здобувачів П(ПТ)О, які повинні забезпечувати ефективність формування правосвідомості майбутніх робітничих кадрів в умовах реформування галузі.

Для цього нами підготовлено навчально-методичний посібник «Правове виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», який може бути корисним як здобувачам П(ПТ)О, так і педагогічним працівникам закладів П(ПТ)О. У ньому висвітлено особливості різних напрямів, форм, методів та заходів правового виховання здобувачів П(ПТ)О. У додатках наведено сценарій заходу правового виховання, тестові завдання з метою визначення рівня знань з теми, глосарій тощо.

Посібник входить до структури комплексного методичного забезпечення вибіркового спецкурсу «Застосування технологій превентивного виховання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» за варіативною складовою навчального модулю 5 «Інноваційні технології в професійній діяльності викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти» на курсах підвищення кваліфікації у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти.

Основними завданнями навчального посібника є: визначення основних завдань, методів та заходів правового виховання здобувачів П(ПТ)О; розуміння їх основних прав та обов'язків з метою недопущення порушень їх прав та виконання обов'язків; формування у них відчуття відповідальності за скоєні вчинки; а також систематизація знань щодо

сучасних технологій формування їх правосвідомості з метою профілактики правопорушень.

Навчально-методичний посібник «Правове виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» складається з п’яти розділів: «Основи правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», «Права здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», «Обов’язки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», «Відповідальність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», а також «Сучасні технології правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти».

У першому розділі «Основи правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» міститься інформація про мету, завдання, методи та засоби формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О. Визначено, що основним заданням правового виховання здобувачів П(ПТ)О є формування їх правосвідомості, під якою ми розуміємо наявність у них знань про те, що він має законне право на здійснення певних дій; здатність вирішувати проблеми та конфлікти з правової точки зору, приймати юридично правильне рішення; знань, як вжити необхідних заходів, щоб уникнути проблем; як і де знайти інформацію про закон, коли і як отримати відповідну юридичну допомогу; впевненість, що за допомогою права можна вирішити проблеми; розуміння та віра в силу правосуддя.

У цьому розділі наведені приклади різноманітних методів формування правосвідомості та правослухняної поведінки: переконання, приклад, психолого-педагогічний «вибух», привчання, вправа, вимога, контроль, доручення, змагання, критика, покарання, заохочення та довіра. Також у цьому розділі охарактеризовані методи діагностики рівня правосвідомості здобувачів П(ПТ)О: спостереження, анкетування, бесіда, інтерв’ювання, тестування, експеримент, аналіз незалежних характеристик, результатів діяльності та документації. Також цей розділ містить приклади різноманітних заходів правового виховання здобувачів П(ПТ)О: індивідуальних, групових та масових, інформаційних та практичних, активних, пасивних та інтерактивних, тощо.

Другий розділ «Права здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» містить інформацію про громадянські, соціальні, економічні, політичні та культурні права здобувачів П(ПТ)О та порядок їх реалізації та захисту у відповідності до міжнародного та вітчизняного законодавства. Особливу увагу ми звернули на реалізацію прав здобувачів П(ПТ)О на здобуття освіти та на працю. В цьому ж розділі висвітлюється роль правоохоронних та правозахисних органів у захисті прав здобувачів П(ПТ)О.

Звичайно, прав не може бути без обов’язків. Тому у третьому розділі «Обов’язки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» ми описали конституційні обов’язки здобувачів П(ПТ)О та їх обов’язки під час

освітнього процесу. Особливу увагу ми звернули на обов'язки щодо захисту Вітчизни та сплати податків та зборів. Обов'язки здобувачів П(ПТ)О під час освітнього процесу докладно вказані у Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (ст. 39). За їх невиконання передбачена дисциплінарна відповідальність навіть до звільнення із закладу П(ПТ)О.

Четвертий розділ «Відповідальність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» містить інформацію про адміністративну та кримінальну відповідальність здобувачів П(ПТ)О, враховуючи, що їх переважна більшість є неповнолітніми. Адміністративна відповідальність їх передбачена ст. 24-1 Кодексу Україну про адміністративні правопорушення, а кримінальна – ст. 98 Кримінального кодексу України. Права неповнолітніх під час суду та слідства передбачені ст. 42 Кримінально-процесуального кодексу України, а запобіжні заходи – ст. 176 Кримінально-процесуального кодексу України

У п'ятому розділі посібника «Сучасні технології правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» висвітлюється інформація про сучасні європейські технології формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О: мотиваційне інтерв'ювання, когнітивно-поведінкове втручання та просоціальне моделювання.

Мотиваційне інтерв'ювання – це спланований та свідомий спосіб спілкування зі здобувачем П(ПТ)О, який зменшує опір та заохочує знайти рішення його проблем самостійно. Це допомагає йому визначитись з конкретними особливостями поведінки, які потребують зміни, а також закріпити особисту мотивацію і готовність до змін. Головною перевагою мотиваційного інтерв'ювання є те, що здобувач П(ПТ)О самостійно приходить до потрібного рішення щодо позитивних змін поведінки, тому робить максимум зусиль для цього.

Основні методи мотиваційного інтерв'ювання прийнято позначати акронімом на англійській мові OARS (укр. ВПВР): Open-ended questions (Відкриті запитання), Affirmations (Підбадьорювання), Reflective listening (Відзеркалююче слухання), Summarizing (Резюмування). Вони дозволяють здобувачу П(ПТ)О критично осмислити власну поведінку і свідомо прийняти рішення про її зміну.

Когнітивно-поведінкове втручання – це метод впливу на поведінку здобувача П(ПТ)О шляхом зміни його свідомості, що передбачає сфокусованість на його думках та емоціях. Він спонукає їх до когнітивних (лат. Cognitio: «пізнання, вивчення, усвідомлення») змін, тобто перебудови їх думок і системи поглядів і переконань, для того щоб досягти стійких емоційних і поведінкових покращень.

Як правило, мотиваційне інтерв'ювання застосовується на першому етапі правовиховної роботи зі здобувачами П(ПТ)О (вивчення мотивації до змін), у подальшому для підтримання і досягнення стійких результатів позитивних змін необхідно використовувати техніки (прийоми)

когнітивно-поведінкового втручання. Саме цей метод найбільш доцільно застосовувати при безпосередній реалізації профілактичних, розвивальних, корекційних та реабілітаційних програм. Основними принципами когнітивно-поведінкового втручання є: спосіб мислення впливає на почуття та поведінку; зміна поведінки відбувається шляхом зміни способу мислення; на процес мислення можна впливати. Основними методами його є: когнітивне реструктурування; поведінкові стратегії та формування когнітивних навичок.

Просоціальне моделювання – це процес та манера втручань, яка зосереджується на відносинах педагогічний працівник – здобувач П(ПТ)О, коли формування позитивної поведінки здобувачів освіти здійснюються поступово шляхом досягнення конкретних цілей, спрямованих на утримання його від спокуси вчинити правопорушення.

Просоціальне модулювання правослухняної поведінки здобувачів П(ПТ)О передбачає: рішучість та негайність змін; чіткі причини втручання; занепокоєння та зацікавленість у змінах; співчутливе та доброзичливе ставлення.

Таким чином, формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О є надзвичайно важливою проблемою для закладів П(ПТ)О. До цього процесу залучаються насамперед викладачі громадянської освіти, а також інші викладачі, майстри виробничого навчання, психологи, соціальні педагоги, заступники директорів з виховної роботи. Відбувається співпраця з державними та громадськими інституціями, насамперед підрозділами Ювенальної превенції Національної поліції України, органів пробації Державної кримінально-виконавчої служби України, інших правоохоронних та правозахисних органів.

Підгірна Тетяна Володимирівна,
здобувачка магістерського освітнього ступеня юридичного факультету,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ

Професійна етика являє собою набір моральних принципів, норм і цінностей, які регулюють поведінку фахівця в його професійній діяльності. Це своєрідний кодекс поведінки, що визначає, як професіонал має діяти в різних ситуаціях, враховуючи особливості своєї роботи та суспільні очікування. Оскільки питання етики в державних органах України має регулюючий характер, було затверджено загальні правила етичної поведінки для всіх рівнів державних службовців через нормативні акти. Кожна галузь державної служби також має свій спеціалізований кодекс етики, що відповідає специфіці її діяльності.

Норми професійної поведінки для працівників Державної митної служби викладені в Кодексі етичної поведінки працівників Державної митної служби України [1]. Основою цього документа є визначення доброчесності як ключового принципу та стандарту поведінки працівників. Крім того, у Правилах етичної поведінки в Державній митній службі України, затверджених 09 вересня 2021 року, встановлені чіткі вимоги до етичної поведінки посадових і службових осіб, а також інших працівників Держмитслужби, митниць та її територіальних органів, яких вони повинні дотримуватись під час виконання своїх посадових чи представницьких обов’язків [2].

Крім Кодексу, основи професійної етики посадових осіб митних органів визначаються низкою нормативних актів, таких як Конституція України [3], Митний кодекс України [4], Закон України «Про державну службу» [5] та Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [6].

Під час вступу на державну службу громадянин України складає присягу державного службовця, в якій зобов’язується виконувати всі покладені на нього обов’язки, включно з дотриманням правил етичної поведінки та підтримкою репутації державного органу влади. Порушення цих правил тягне за собою дисциплінарну відповідальність, що підкреслює важливість їх неухильного дотримання. Таким чином, етика державно-службових відносин має виховний та регулюючий характер.

Етичний кодекс, яким керуються державні службовці, не лише спирається на загальноприйняту мораль, але й уточнює її вимоги відповідно до специфіки службової діяльності та особливих обов'язків, що покладаються на посадовців. Дотримання принципів етики державної служби сприяє формуванню позитивного іміджу державного службовця та державного органу влади, що є основою довіри громадян України.

Особливість професії митника полягає в тому, що його діяльність детально регламентована нормативно-правовими актами, і всі їхні дії та рішення мають відповідати вимогам закону як за змістом, так і за формою. Професійна етика посадових осіб митних органів базується на тісному взаємозв'язку між правовими та етичними нормами, які визначають їхню діяльність та передбачає дотримання таких принципів, як чесність, прозорість, відповідальність і повага до прав людини, згідно з Кодексом. Чесність, прозорість та сумлінність вимагають від посадових осіб діяти у межах закону та нормативів і забезпечувати відкритість у процесі ухвалення рішень. Відповідальність передбачає готовність працівників Держмитслужби відповідати за свої дії та їхні наслідки, що сприяє забезпеченню справедливості та законності в їхній роботі [1].

Варто додати, що особливо важливим аспектом етики є дотримання гідності кожної людини. Це означає, що посадові особи зобов'язані забезпечувати належне ставлення до громадян і дотримуватися стандартів не лише під час здійснення своїх посадових обов'язків, а й у позаробочий час. Також у Кодексі зазначено, що працівники зобов'язані запобігати та врегульовувати конфлікт інтересів, дотримуватися вимог фінансового контролю та не використовувати своє службове становище для особистої вигоди [1]. Вони несуть моральну відповідальність перед країною, суспільством, оточуючими та своєю совістю.

Таким чином, працівники Держмитслужби, як носії етичних якостей, виступають щонайменше у трьох аспектах:

- як людина взагалі (носій загальнолюдської моралі);
- як працівник сфери державної служби (носій професійної моралі);
- як працівник митних органів (носій специфічної професійної моралі) [7, с.71].

Підсумовуючи вищесказане, професійна етика посадових осіб Державної митної служби є ключовим чинником у забезпеченні ефективної роботи митної служби. Дотримання чесності, відповідальності, об'єктивності та поваги до прав громадян сприяє зниженню корупційних ризиків, підвищенню довіри громадян та професійному розвитку посадовців. Взаємодія з громадськістю та прозорість у роботі є невід'ємними складовими етичної поведінки, що забезпечують успішну діяльність митної служби та сприяють загальному благу суспільства.

Список використаних джерел

1. Кодекс етичної поведінки працівників Державної митної служби України : Наказ від 02.09.2021 № 668. URL: https://customs.gov.ua/web/content/4850?unique=9d03ce4a055b0d224b.

2. Правила етичної поведінки в Державній митній службі України : Наказ від 02.09.2021 № 668.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 18.11.2024).

4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012р. №4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 18.11.2024).

5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 30 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text (дата звернення: 19.11.2024).

6. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI : станом на 1 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17#Text (дата звернення: 19.11.2024).

7. Повняк І. І. Ефективність діяльності митних служб України та країн Європейського Союзу : Дипломна робота. Тернопіль, 2014. 108 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1448/1/POVNYAK_FMOzm51.pdf.

Підлісний Василь Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Національна академія управління»

БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Події 24 лютого 2022 року з новою силою активізували питання важливості забезпечення та охорони державного кордону. Вкотре виявилось, що безпека державного кордну це важливий елемент незалежності, суверенності та цілісності нашої країни. Наразі вітчизняна наука та практика багато досліджень присвячено аналізу викликів сучасних геополітичних реалій. Україна відчула на собі увесь спектр наслідків повномасштабного вторгнення рф. До військової агресії додались такі супутні проблеми як міграційна криза, контрабанда, втрата контролю над частиною кордону тощо. Відповідно сучасні дослідники пропонують шляхи вдосконалення політики управління кордонами, орієнтуючись на європейський досвід. Питання визначення основних елементів державної політики в сфері безпеки кордонів та виявлення механізмів для її вдосконалення з урахуванням сучасних загроз набули особливої актуальності.

З огляду на військову агресію рф та гібридні загрози, державний кордон України набув стратегічного значення як складова національної безпеки. Відповідно, такі напрямки забезпечення безпеки на державному кордоні потребують особливої уваги:

- **законодавче регулювання державної політики у сфері прикордонної безпеки. Потребується** забезпечення чіткої нормативної бази, що охоплює порядок перетину кордону, прикордонний контроль і санкції за порушення.
- і**нституційна система державної політики у сфері прикордонної безпеки.** Передбачає функціонування та координацію прикордонних служб, митниці та спецслужб.
- **технологічне забезпечення державної політики у сфері прикордонної безпеки. Потребується** впровадження інновацій, таких як дрони, біометричні системи та автоматизація процесів контролю.
- **міжнародне співробітництво держав у сфері прикордонної безпеки. Важливим є подальша** інтеграція України в європейські системи безпеки, участь у спільних програмах і обмін досвідом.
- **гуманітарний аспект державної політики у сфері прикордонної безпеки. Передбачає** підтримку громад, які проживають у прикордонних регіонах, зокрема внутрішньо переміщених осіб.
- **протидія транскордонній злочинності у сфері прикордонної безпеки. Передбачається** боротьба з нелегальною міграцією, контрабандою та іншими загрозами.

- **адаптація до нових викликів у сфері прикордонної безпеки. Включає** розвиток механізмів реагування на кіберзагрози, тероризм та інформаційні атаки.

Загалом використовуючи системний підхід до аналізу прикордонної безпеки, а також розглядаючи правові, технологічні, соціальні та міжнародні аспекти як частини єдиної системи національної безпеки зазначимо важливість удосконалення та покращення таких елементів **державної політики у сфері прикордонної безпеки:**

1. **необхідність інтеграції європейського досвіду:** адаптація передових практик управління кордонами з використанням автоматизованих систем і біометричних даних.
2. **розвиток інституційної спроможності:** модернізація технічного обладнання, навчання персоналу та вдосконалення координації між органами влади.
3. **міжнародне співробітництво:** зміцнення зв'язків з європейськими країнами та залучення до спільних ініціатив.
4. **гнучкість державної політики:** адаптація до мінливих умов, таких як гібридна війна та інші сучасні виклики.

Розробка стратегій зміцнення прикордонної безпеки України є критично важливим у контексті збереження її суверенітету та стабільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Панько, А., & Пивовар, М. Удосконалення державного управління у сфері національної безпеки України: цілі, виклики та стратегія. *С 89 Сучасний конституціоналізм та євроінтеграційні процеси в Україні (Збірник матеріалів учасників П'ятої міжнародної науково-практичної конференції)[Текст]/Львів: ПП" Видавництво" БОНА", 2023. 274 с.*, 267.

2. Саладрай , Є. (2024). Дослідження державної політики у сфері безпеки державного кордону України. *Економіка та суспільство*, (65). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-99

3. Чумакова, Г., Парапан, Н., & Квашенко, В. (2024). Сучасні виклики та шляхи вдосконалення системи національної безпеки України. *Суспільство та національні інтереси*, (7 (7)).

Подопригор Катерина Русланівна,
здобувачка фахового молодшого бакалавра, відділення права та економіки Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства

Науковий керівник: Бобокал Олена Миколаївна,
викладач-методист, спеціаліст вищої категорії, циклової комісії правових дисциплін Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства

ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Право на підприємницьку діяльність є одним з основних прав людини, закріплених в конституціях і міжнародних договорах багатьох країн. Це дає кожному можливість самостійно організовувати свою економічну діяльність, створювати підприємства, виробляти товари або надавати послуги з метою отримання прибутку. До того ж, в умовах глобалізації та постійних змін економічного середовища, право на підприємництво набуває особливої актуальності.

Згідно із статтею 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1]. Підприємницька діяльність, що зазначається у статті 42 Господарського Кодексу України (далі – ГК України), є самостійною та ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2].

Більше того, підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом [1].

Умови, що висуває держава до особи, яка має намір займатися підприємницькою діяльністю, включають наступні основні елементи:

1. Дотримання конституційних обов'язків;
2. Виконання вимог господарського та цивільного законодавства України, а саме: – наявність повної дієздатності особи, яка наступає з 18 років, а у виняткових випадках (заняття підприємницькою діяльністю з відома батьків, усиновлювачів або опікуна) – з 16 років; – дотримання встановлених державою обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні (за колом осіб, за дієздатністю і правоздатністю, за вироком суду, за видом діяльності тощо); – проходження легалізації

підприємницької діяльності; – здійснення підприємницької діяльності у будь-яких організаційних формах, що передбачені законом, за вибором підприємця; – встановлення чіткого напряму діяльності із зазначенням цього виду діяльності у реєстраційних документах. На деякі види господарської діяльності законом встановлена заборона; – наявність відповідного «стартового» (початкового) капіталу для здійснення підприємницької діяльності; – вибір місця здійснення підприємницької діяльності; – законом закріплене право підприємців укладати з громадянами договори щодо використання їх праці; – самостійна і ініціативна підприємницька діяльність, а саме самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; – здійснення підприємницької діяльності на постійній основі; – головна мета – отримання прибутку; – представництво своїх інтересів від свого імені; – несення ризику від підприємницької діяльності за рахунок свого майна; – самовідповідальність за результати своєї праці. За завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність [5, с. 213].

Також доцільним буде зазначити саме хто є суб’єктами підприємницької діяльності. Суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути, зокрема, громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності, крім категорій громадян [6]. У контексті прав людини слід розглядати саме фізичну особу як суб’єкта підприємницької діяльності. Право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюються Конституцією України та законом (ст. 50 ЦК України) [3, с. 30].

Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом. Громадянин може здійснювати підприємницьку діяльність: безпосередньо як підприємець або через приватне підприємство, що ним створюється; із залученням або без залучення найманої праці; самостійно або спільно з іншими особами (ст. 128 ЦК України). Громадянин здійснює управління заснованим ним приватним підприємством безпосередньо або через керівника, який наймається за контрактом [4, с. 226].

Що до свободи підприємницької діяльності то вона є досить важливою, оскільки дозволяє особі вибирати сферу діяльності, формувати власні ідеї тощо. Стаття 43 ГК України визначає свободу підприємницької діяльності. Отже, свобода підприємницької діяльності характеризується такими можливостями: 1) підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не

заборонено законом; 2) особливості здійснення окремих видів підприємництва встановлюються законодавчими актами; 3) перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню та тих, підприємництво в яких забороняється, встановлюються виключно законом; 4) здійснення підприємницької діяльності забороняється органам державної влади та органам місцевого самоврядування і у певних випадках обмежується законом [2].

Також, війна в країні вносить значні корективи в реалізацію права на підприємницьку діяльність. З одного боку, війна створює виклики для підприємств та для бізнесу загалом, а от з іншого боку, відкриває й нові можливості. Викликами для підприємства є в першу чергу руйнування інфраструктури, а особливо енергетичної оскільки без світла ускладняється виробничий процес. Окрім цього є ще постійна зміна законодавства. Що до можливості для підприємства то це: нові ринки, оскільки воєнний стан створює попит на більш нові товари та послуги. Ще необхідність пристосування до зовсім нових умов, що буде стимулювати підприємства до прийняття нових рішень та впровадження інновацій.

Отже, право на підприємницьку діяльність є одним із ключових елементів сучасної концепції прав людини. Це створює можливість для кожної людини реалізувати свій економічний потенціал, тим самим сприяючи самореалізації та прискоренню розвитку суспільства в цілому. Це право ґрунтується на свободі вибору, рівності та можливостей. Реалізація цього права залежить від належного дотримання законодавства та етичних норм, які гарантують баланс економічних інтересів особи, суспільства та держави. Без ефективної правової бази та захисту прав підприємців — неможлива повна реалізація права людини на підприємницьку діяльність.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 30.11.2024).

2. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 30.11.2024).

3. Олійник А.Ю. Конституційне та законодавче регулювання свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. Вип. 38. С. 28-31.

4. Погорілко В.Ф., федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. проф. в.л. федоренка. 3-вид., перероб. і доопр.;

передмова проф. В.В. Коваленка. Київ : КНТ, видавництво ліра-К, 2011. 532 с.

5. Право людини на підприємництво. *Часопис Київського університету права.* 012. № 2. С. 212-215. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_2_52.

6. Чи має право засновник і одночасно директор приватного підприємства бути зареєстрований як фізична особа - суб'єкт підприємницької діяльності?. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/p0517697-03#Text (дата звернення: 30.11.2024).

Полонка Іванна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін ПВНЗ «Буковинський університет»
ORCID ID:0000-0001-8928-9098

ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ: ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Серед різноманітних регуляторів, які діють у суспільстві (моральних, релігійних, політичних), правова поведінка посідає одне з найголовніших місць. Вона виступає інструментальною складовою багатьох понять в теорії права, таких як правопорядок, законність, правовідносини, реалізація права, правосвідомість, правова культура, правова діяльність, залишаючись одночасно найважливішою складовою соціальної характеристики особистості, що виражається в законодавстві.

Благополуччя та достаток сучасної держави залежить від різних факторів правової поведінки. Особливої актуалізації набуває дане питання під час трансформації ціннісного ставлення суспільства до державно-правових явищ. Численні, гострі та багатогранні проблеми, з якими зіткнулися українці охопили практично всі сфери суспільного життя. У результаті людина змушена змінювати та переглядати свої уявлення про правову поведінку.

У цей період важливо вчасно органам державної влади скоригувати поведінку громадян, створити можливості для інформування широких верст населення про розробку і впровадження нових норм права, які діятимуть в умовах воєнного часу. Відповідно, держава зуміє попередити дезінформацію та паніку у суспільстві, підвищити довіру до органів державної влади та соціально згуртувати населення країни.

Вплив на правову поведінку людини потрібно здійснювати із залученням інших інститутів права, які взаємодіють між собою, доповнюють одне одного, і тільки при синхронному режимі функціонування можуть принести бажаний результат. Серед визначальних чинників, які впливають на правову поведінку слід виділити правові цінності, правову культуру та правосвідомість.

Не викликає заперечень той факт, що дані правові явища змінилися у період воєнного часу і, як наслідок, це позначилося на правовій поведінці громадян України.

Серед основних інструментів упорядкування правових відносин, регулювання поведінки людей, нарівні із нормами права, слід виділити правові цінності.

Сьогодні українці вступили в активну фазу перегляду цінностей та формування нових ціннісних орієнтацій. Правова система України довоєнного часу не тільки затримала розвиток нашої держави, а ще й

спровокувала численні проблеми у сфері ідеологічної невизначеності суспільства.

Правові цінності тільки тоді будуть виконувати свою роль на правовому полі, якщо вони будуть відповідати національній правовій ідеї суспільства сучасної часово-просторової дійсності. Хоча українці протягом багатьох років переймали європейський досвід щодо формування правових цінностей, однак кардинальний вектор змін відбувся після повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Правові цінності індивідуального характеру переросли в колективні інтереси та безпеку країни в цілому. Звичайно, права людини на життя, свободу та особисту недоторканність залишаються ключовими цінностями у державі, але поряд з ними визначальне місце займає колективна оборона та безпека.

Водночас воєнна ситуація у державі сильно впливає на психологічний стан населення. Обмеження прав і свобод громадян, переживання на власну безпеку, складні економічні та соціальні умови у країні викликають суперечливі емоції. Якщо одні громадяни розуміють усі наслідки даної ситуації, є свідомими щодо своїх обов'язків перед державою, то деякі починають сумніватися у справедливості та ефективності правових заходів держави.

Для розв’язання цієї проблеми потрібно залучити інші чинники впливу на правову поведінку, а саме: правову культуру та правосвідомість, які в кризовий період країни можуть соціально згуртувати населення, забезпечити законність та правопорядок.

Підвищення рівня правової культури неможливе без належної роботи над вдосконаленням культури загальної. Знання законів (інтелектуальний зріз) не забезпечує у повній мірі їх виконання, людина повинна їх розуміти і підтримувати (емоційно-психологічний зріз) та користуватися правовим інструментарієм у практичній діяльності (поведінковий зріз). Проведення належним чином інформування громадян про причини та наслідки воєнного стану та наведення об’єктивних факторів необхідності обмеження їхніх прав може позитивно вплинути на рівень правової культури громадян та соціально об’єднати населення проти спільного ворога та донести до нього вагомість колективної оборони.

У сучасний, хоча і кризовий період, потрібно перевиховувати суспільство на засадах загальнонаціональних інтересів та національної ідеї. Ключовою умовою даного процесу є освідченість, розвинена свідомість у людини та небажання підкорюватися процесам, які суперечать людській гідності.

Правосвідомість громадян в правовому просторі сьогодення характеризується новим баченням держави, у якій визначну роль відіграють права людини та громадянина відповідно до європейських стандартів. Основною перешкодою до високого рівня правосвідомості

громадян є поширення антисуспільних поглядів та культивування цінностей прибічників попередньої ідеології, які є явними жертвами російської пропаганди.

Отже, з одного боку, українське суспільство переживає найскладніший період за роки незалежності нашої держави, а з іншого — розпочався процес формування ідеології на основі інтеграції та акультурації європейських та національних цінностей, у результаті чого формується правова культура та правосвідомість, яка на практичному рівні виявляється у правовій поведінці населення.

Продовжуючи тенденцію консолідації суспільства потрібно, враховуючи різні економічні, воєнні, політико-правові і соціально-психологічні умови, за допомогою правового інформування, проводити правове навчання та виховання населення із орієнтиром на втілення цінностей свободи і демократії.

Примаченко Віталій Федорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-9907-0820

Чеханюк Борис Євгенович,
старший офіцер відділу,
Центр досліджень Державної спеціальної служби транспорту
ORCID ID: 0009-0004-1727-1883

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

З веденням в Україні правового режиму воєнного стану, зумовленого повномасштабним вторгненням РФ на нашу територію, закономірно зросли у кількісному та якісному вимірі і сили оборони України, що відповідно викликало нагальну потребу у створенні нових та вдосконаленні існуючих механізмів забезпечення їх діяльності. У цьому контексті особливо важливе значення має забезпечення прав людини як у силах оборони в цілому, так і окремих їх складових, зокрема і Державної спеціальної служби транспорту.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України від 5 лютого 2004 року «Про Держану спеціальну службу транспорту» Державна спеціальна служба транспорту є спеціалізованим військовим формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України, призначеним для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період [1]. Тобто, фактично Державна спеціальна служба транспорту (далі – ДССТ) є військовим формуванням яке координується Міністерством оборони України і на яке розповсюджуються більшість нормативно-правових актів які визначають його діяльність на рівні із Збройними Силами України (далі – ЗСУ) та іншими військовими структурами. У частині забезпечення прав людини військовослужбовці ДССТ знаходяться в одному вимірі із ЗСУ та іншими військовими формуваннями і тому проблематика цієї сфери має багато спільних підходів у її вирішенні. Ми ж окремо хотіли б зупинитися на проблемі забезпечення прав людини-військовослужбовця через призму існуючої національної системи військової юстиції та шляхах вдосконалення цього напрямку, що безпосередньо впливає і на ДССТ.

Стаючи військовослужбовцем, людина добровільно або примусово на виконання конституційного обов'язку, обмежується у використанні частини прав, якими користується цивільне населення (зокрема право

вести бізнес, займатися політикою) та стає частинкою дуже чіткої системи з жорсткою вертикальною ієрархією. Водночас присвячуючи якийсь період свого життя військовій службі, людина продовжує мати право на життя та здоров'я, справедливий суд, правову допомогу.

Кримінальне провадження щодо військових має те ж комплексне завдання, що й стосовно цивільних осіб. Воно полягає не лише у захисті суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а й у захисті самого військовослужбовця. У цьому випадку мова йде як про притягнення до відповідальності співмірної з виною військовослужбовця, який вчинив кримінальне правопорушення, так і про уникнення випадків обвинувачення чи засудження невинуватих осіб. Саме тому до військовослужбовця має бути застосована належна правова процедура шляхом охорони його прав, свобод та законних інтересів як учасника кримінального провадження [2, с. 6].

На сьогодні в Україні система військової юстиції перебуває лише у стадії свого формування, яке відбувається доволі повільно і не досить логічним шляхом відповідно до потреб часу. Позитивно що, досить серйозно вже обговорюється питання створення у нашій державі інституту військового омбудсмена, а в Міністерстві оборони України створено Центральне управління захисту прав військовослужбовців, відзначимо, що всі ці заходи досить важливі і потрібні. Проте, до цих пір не вирішено питання щодо створення повноцінної військової поліції, військової прокуратури, військових судів тощо. Це питання звичайно досить складне і комплексне, але воно давно на часі.

Для втілення в реальну площину створення системи військової юстиції першочерговим ініціатором цієї справи бачиться саме Міністерство оборони України, яке вже має багато напрацювань у цьому напрямку і є по суті основним суб'єктом, що повинен реалізовувати відповідні заходи на рівні держави, оскільки, як вірно відзначає Богуцький П.П., саме Міністерство оборони України головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва в мирний час та в особливий період, має забезпечити також формування та реалізацію державної політики з питань організації правоохоронної діяльності у сфері оборони, охорони прав і свобод військовослужбовців, резервістів, військово-зобов'язаних, призваних для проходження зборів, і членів їхніх сімей, підтримання правопорядку в силах оборони, а також державної політики щодо взаємодії з органами судової влади з організаційних питань здійснення правосуддя у воєнній сфері, що потребує відповідного законодавчого вирішення [3, с. 14-15].

Як вірно відзначають деякі дослідники у мирній країні з відносно невеликою кількістю військовослужбовців, за відсутності воєнної загрози питання про створення і утримання військових судів, військової

прокуратури тощо, як правило, не постає, а військова поліція існує як частина державного поліцейського відомства (як-от у ФРН Військова поліція Бундесверу – федеральне поліцейське відомство).

Саме тому у Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, про військові суди і військову прокуратуру не згадувалось, а йшлося лише про перетворення військової служби правопорядку у військову поліцію, яка мала здійснювати запобігання, виявлення, розкриття злочинів та досудове розслідування справ про злочини проти встановленого порядку несення військової служби. На той час кількість військовослужбовців в Україні зменшилась з 780 тисяч у 1992 році до 150 тисяч, а кількість засуджених військовослужбовців у 2008 році становила лише 390 осіб.

Проте це питання надзвичайно актуалізувалось з початком широкомасштабної війни в Україні [4, с. 6].

Так, наприклад, за статистичними даними Офісу Генерального прокурора та судовою статистикою порівняно з 2013 роком у 2023 році кількість облікованих кримінальних правопорушень збільшилась з 369 до 28 666 (у 78 разів), а кількість засуджених військовослужбовців – з 184 до 2 585 (в 14 разів). Слід врахувати також і військові адміністративні правопорушення. У 2013 році їх ще не існувало як таких, а у 2015 році, коли у Кодексі України про адміністративні правопорушення з'явились статті 17210–17220, що передбачали такі правопорушення, кількість військовослужбовців, щодо яких були розглянуті відповідні справи з накладенням стягнень, становила 13 991, а в 2023 році їхня кількість досягла 89 922, збільшившись у 6,5 разів [5].

Враховуючи таку ситуацію вбачається необхідним, як найшвидше створити максимально широку систему військової юстиції України, яка включала б в себе:

- військові суди;
- військову прокуратуру;
- військовий орган досудового розслідування як відповідних військових кримінальних проступків, так і військових злочинів;
- військову контррозвідку;
- військову поліцію із повним спектром оперативно-розшукової діяльності;
- військову адвокатуру;
- військову пенітенціарну службу.

У головному штабі ДССТ, а також в штабах командувань ЗСУ та інших військових формувань, доцільно ввести посади незалежних юридичних радників, як це, наприклад передбачено в системі військової юстиції США. Основне завдання таких радників полягає в оцінюванні наслідків правових наслідків будь-якої діяльності командира та наданні їм відповідної юридичної оцінки.

Крім того, для більш ефективної роботи органів системи військової юстиції важливо створити окремий Воєнно-кримінальний кодекс України, як матеріально-правовий законодавчий акт, а також науково дослідити потребу у створенні Воєнного кримінального процесуального кодексу України та Воєнного кримінально-виконавчого кодексу України. Альтернативним варіантом може бути прийняття єдиного Кодексу військової юстиції України, як це наприклад є в США.

Список використаних джерел

1. Про Державну спеціальну службу транспорту: Закон України від 05.02.2004 р. № 1449-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-15#Text (дата звернення: 30.11.2024).

2. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / [А. Володенкова, Л. Галан, Д. Гаценюк, А. Заволока, А. Крикун-Труш, А. Пашкіна]; За заг. ред. А. Крикуна-Труша та Л. Галан. Київ, 2023. 111 с.

3. Богуцький П.П. Воєнна політика і система військової юстиції: синергія воєнної безпеки. Наука і оборона. 2022. № 1. С. 10-15.

4. Військова юстиція в Україні. Зелена книга. Парламентський центр та Лабораторія законодавчих ініціатив. 2024. 76 с.

5. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 30.11.2024).

6. Судова влада України. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 30.11.2024).

Пузирна Наталія Станіславівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-7297-0829

Ромащенко Катерина Юріївна,
здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Адміністративна відповідальність відповідно до законодавства України – це відповідальність за вчинення адміністративного проступку (правопорушення). Вона характеризується негативною реакцією держави на не правомірні та протиправні прояви певних фізичних осіб (інколи і юридичних) через встановлення відповідних правил та заборон. Адміністративна відповідальність має всі ознаки юридичної відповідальності, вважається різновидом останньої. З одного боку виражається державним примусом, мірою стягнення за вчинене правопорушення, а з іншого – обов'язок винної особи зазнавати негативних для неї наслідків. Варто зауважити, що відповідальність настає тільки у випадках, коли це передбачено відповідною нормою права. Наявність відповідного органу, який застосовує норму є тільки передумовою, адже вони недостатні для накладення стягнення тому, що для притягнення до адміністративної відповідальності обов'язково підставою є вчинення адміністративного проступку.

Характерні риси адміністративної відповідальності проявляються в тому, що:

1. Підставою для її настання є вчинення адміністративної відповідальності;
2. Реалізується за умов неслужбової непідлеглості;
3. Існує чисельна кількість уповноважених органів та їх посадових осіб, що мають повноваження накладати адміністративні стягнення;
4. Порядок накладення вищезазначених стягнень визначаються чинними нормами адміністративного права [1, с. 509-510].

Тому, сутність адміністративної відповідальності виявляється в тому, що на особу, яка вчинила протиправне діяння, яке виражається в дії або бездіяльності накладається адміністративне стягнення.

Класично варто розпочати дослідження з понятійного апарату адміністративного стягнення. Необхідно зауважити, що актуальною залишається дискусія щодо дефініції адміністративного стягнення їх мети та сутності. Адже на законодавчому рівні, зустрічається не розкрите повністю поняття, так, згідно до ст. 23 КУпАП, адміністративним

стягненням є міра відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, у дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [2]. Однак доктринальні визначення дають змогу більш повно зрозуміти сутність та мету адміністративного стягнення, тому варто навести погляди науковців щодо даного питання, але і вони потребують доповнення.

Так, на думку Остапенко О.І. адміністративним стягненням є визначена в законодавстві міра покарання у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального або ж фізичного характеру, що застосовується до суб'єкта адміністративного проступку за його протиправне діяння [1, с. 511].

Галунько В. зазначає, що під адміністративним стягненням варто розуміти матеріалізований вияв адміністративної відповідальності, негативний правовий наслідок неправомірної поведінки осіб, які вчинили адміністративний проступок, у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального та фізичного характеру [3, с. 497].

Дослідниця Білоус-Осінь Т.О., адміністративним стягненням називає засіб, що використовується уповноваженими суб'єктами до осіб, яких визнано в офіційному порядку такими, що вчинили адміністративний проступок [4, с. 32].

Вчена Панасюк О.В. доречно характеризує поняття адміністративного стягнення, під яким розуміє міру відповідальності, зафіксовану в санкції порушеної адміністративно-деліктної норми, що застосовується суб'єктами адміністративної юрисдикції до делінвента в адміністративному порядку [5, с. 228].

Як правильно вважає вчена Панасюк О. В., адміністративне стягнення – це міра відповідальності, зафіксована в санкції порушеної адміністративно-деліктної норми, що застосовується суб'єктами адміністративної юрисдикції до делінквента в адміністративному порядку.

Враховуючі дані визначення, варто зазначити те, що більша частина дослідників вважає, що адміністративне стягнення є реакцією компетентних органів на скоєний адміністративний проступок шляхом реалізації адміністративної санкції в конкретних охоронних правовідносинах. Тобто є підсумковим актом процесу притягнення до адміністративної відповідальності [6, с. 39]. Раніше адміністративним стягненням були суто з каральним характером (штрафними санкціями), за рахунок яких здійснювались виховні та профілактичні заходи. Беручи до уваги умови сьогодення така позиція не є доцільною тому, що чисельність осіб, які систематично та умисно вчиняють адміністративні проступки, з кожним етапом державотворення збільшується, а превентивна та профілактична роль застосування адміністративних стягнень є не надто прогресивною. Тому необхідно наголосити на тому, що дієвість

адміністративної відповідальності повною мірою залежить, з одного боку, від чітко прописаних у нормативно-правових актах, дієвих адміністративних санкцій. А з іншого боку від законослухняності громадян, додержання принципів верховенства права, законності, гуманності та підтримання правопорядку в суспільстві. До того ж, потрібно віднести панування вихованості, правової культури серед громадян, адже більшість частина правопорушень вчиняється саме в громадських місцях та щодо інших осіб, через порушення громадського порядку, моралі та вчинення морального, фізичного чи матеріального насильства.

Також, рівень ефективності адміністративної відповідальності залежить від компетентних правоохоронних органів для яких в Україні створені всі умови для законної реалізації своїх повноважень. Додатково слід підкреслити, що адміністративне покарання не може мати на меті приниження людської гідності суб'єкту адміністративного правопорушення, або ж заподіяння йому фізичних страждань з боку правоохоронних органів.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що адміністративні стягнення становлять цілісну впорядковану систему, як правило, полягають у позбавленні або обмеженні певних благ та можливостей. Вони є формою та мірою юридичного осуду винного, протиправної поведінки, у результаті якої суб'єкт вчинення адміністративного правопорушення обмежується та позбавляється певних благ чи цінностей, і на нього з моменту виконання санкції здійснюється каральний та профілактичний вплив. За рахунок цього досягається мета покарання порушника, а також забезпечується запобігання вчиненню нових адміністративних правопорушень. Це, своєю чергою, впливає на правосвідомість та волю правопорушника, тому така особа буде спрямовувати свою поведінку та діяльність на те, аби не повторювати вчинення протиправних дій, для того, щоб уникнути певних адміністративних обмежень.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України: навч. посіб. Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.;Вид. 2-е, доп. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 31.10.2024).

3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

4. Білоус-Осінь Т. І. Правова природа адміністративних стягнень. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 26 квітня 2024 р.) НУ "ОЮА" ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 32-34.

5. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: Дис… канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДДУВС. Дніпро, 2021. 535 с.

6. Перова Л., Євменчук В. Адміністративні стягнення як правове явище в сучасних умовах. *Пріоритетні напрями розвитку наукової думки у XXI столітті : зб. матеріалів 6-ї Міжна. наук.-практ. конф. з нагоди Дня науки України, присвяченої 35-річчю Міжрегіональної Академії Управління Персоналом* (17 травня 2024 р., м. Одеса). Наукові редактори: Іренеуш Жуховський, Олена Каракасіді, Золотарьова Олена. Видавництво: MANS в Ломжі, 2024. С. 38-42.

Пузирна Наталія Станіславівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-7297-0829

ЩОДО ПОНЯТТЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Спадковий договір – це цивільно-правовий інститут, тісно пов'язаний із відносинами щодо посмертної передачі майна, і особлива форма волевиявлення спадкодавця на випадок смерті, що передбачає безоплатне відчуження майна, обтяженого зобов'язанням набувача.

Доречно зазначити, що спадковий договір з такою назвою був відомий і використовувався на українських землях задовго до того, як отримав своє законодавче підтвердження в сучасному розумінні. Поняття спадкового договору почало поширюватися з 1811 р., коли на території західноукраїнських земель, які на той час входили до складу Австрійської монархії, почали поширюватися положення Цивільного кодексу Австрії. Згідно з чинним на той час законодавством, спадковий договір вважався однією з підстав спадкування поряд зі спадкуванням за законом та заповітом і вважався дійсним лише тоді, коли був укладений між подружжям. Проте сучасне розуміння та нормативно-парове регулювання інституту спадкового договору принципово відрізняються від того, яким він був під час перебування західноукраїнських земель у складі Австрійської монархії [1, с. 135-136].

Спадковий договір є однією з підстав виникнення прав та обов'язків осіб на майно померлого, що поєднує в собі елементи речового та зобов'язального правочину, внаслідок чого виникає право власності на майно померлого. Таке право може виникнути після смерті відчужувача, але до виконання зобов'язання набувачем. Суть спадкового договору, укладеного подружжям з третьою особою, вбачається у переході права на спадщину до тих осіб, які визначені їх спільною волею, і водночас у збереженні за тими, кому призначено померти.

Спадковий договір розрізняють «за ознакою особливого характеру волевиявлення, складності елементів різних правовідносин, ретроспективності виникнення правовідносин, невідповідності загальноприйнятому розумінню договірних відносин цивільного законодавства» [2, с. 15].

На сучасному етапі правового регулювання юридична природа спадкового договору полягає у визнанні його нетиповим речово-обов’язковим правом на відчуження послуги, предметом якої є надання послуг набувачем на користь відчужувача або третьої особи за передачу майна у власність набувача у разі смерті відчужувача.

Спадковий договір доцільно розглядати як інститут, з яким тісно пов’язані відносини з посмертною передачею майна, а також особлива форма волевиявлення спадкодавця на випадок смерті, яка передбачає безоплатне відчуження майна, обтяженого обов'язком набувача надати невизнану допомогу. як вид спадкування, що регулює відносини, пов'язані зі спадкуванням.

Отже, визнання спадкового договору особливим, самостійним видом спадкування можливе в подальшому з формуванням відповідних умов за результатами правозастосовної практики цього інституту. Враховуючи те, що до складу спадщини не входить майно, щодо якого укладено спадковий договір, та наявність загрози порушення права на обов’язкову частку, то доцільно застосувати аналогію закону та поширити дію норм спадкового права, що регулюють право на обов'язкову частку спадщини, на відносини, що випливають із спадкового договору.

Слід також зазначити, що положення про спадковий договір за аналогією із законом можуть підпорядковуватися положенням про договір безоплатної оренди, якщо інше не випливає із закону або із суті цього обов’язку.

Досліджуючи сутність цього договору, зазначимо, що договір, який відповідно до Цивільного кодексу України називається спадковим, є підставою виникнення зобов’язання між набувачем та відчужувачем. Оскільки зобов'язання є різновидом цивільних правовідносин і підставою його виникнення в даному випадку є спадковий договір, то для нього характерні всі ті елементи, які є у правовідносинах в цілому. Тому буде доцільно проаналізувати правовідносини, що виникають на підставі укладення спадкового договору, щодо окремих його елементів – змісту, суб’єктів та об’єкта зобов’язання [3, с. 33].

Спадковий договір вважається укладеним з моменту досягнення сторонами в належній формі згоди з усіх істотних умов договору і не може вважатися укладеним з моменту передачі речі, оскільки його досконалість не пов'язана з передачею майна. Це пов’язано з тим, що майно, визначене спадковим договором, переходить у власність набувача лише після смерті відчужувача, а якщо укладення спадкового договору пов’язане саме з цим моментом, то відчужувач не має підстав вимагати від набувача виконання своїх зобов’язань, оскільки договір ще не укладено, а значить, договірного зобов’язання не було.

Спадковий договір є двостороннім договором і змістом зобов'язання, що виникає на підставі його укладення, з одного боку, є обов'язок набувача вчинити передбачені договором дії і, відповідно, право відчужувача. вимагати від набувача вчинення цих дій, а не навпаки, право набувача вимагати від відчужувача передати йому майно, визначене спадковим договором, і, відповідно, обов’язок відчужувача передати зазначене майно. Набувач щодо майна, визначеного спадковим договором, має право лише вимагати від відчужувача не відчужувати таке майно,

якщо інші обов'язки не покладені самим договором відчужувача. Отже, за способом укладення спадковий договір відноситься до консенсуальних договорів.

За наявністю зустрічного задоволення спадковий договір відноситься до компенсованих договорів. Таке твердження не викликає жодних сумнівів, оскільки саме формулювання поняття спадкового договору (ст. 1302 ЦК України) [4] свідчить про відплату спадкового договору, згідно з яким набувач після смерті відчужувача, набуває право власності на майно, визначене спадковим договором, в обмін на яке необхідно вчинити певні дії. А договір, за яким сторона повинна отримати платіж або інше взаємне забезпечення для виконання своїх зобов’язань за договором, є компенсаційним.

Таким чином, спадковий договір - це угода, за якою одна сторона (набувач) зобов’язується виконувати певні дії на користь іншої сторони (відчужувача), а у випадку смерті відчужувача отримує у власність його майно або частину майна. Цей договір є альтернативою заповіту, оскільки спадковий договір також визначає порядок передачі майна після смерті власника, але має свої особливості.

Основні особливості спадкового договору:

1) Двосторонній характер: спадковий договір укладається між двома сторонами - відчужувачем і набувачем. Відчужувач передає майно у власність після своєї смерті, а набувач зобов'язується виконувати певні обов'язки (наприклад, доглядати за відчужувачем або фінансово його підтримувати).

2) Неможливість односторонньої зміни: на відміну від заповіту, який власник майна може змінювати або скасувати за життя, спадковий договір можна змінити або розірвати лише за згодою обох сторін.

3) Нотаріальне посвідчення: спадковий договір підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, щоб набрати юридичної сили.

4) Відсутність права на обов’язкову частку у спадщині: на відміну від заповіту, за спадковим договором набувачі можуть не враховувати право на обов’язкову частку в спадщині інших осіб, які за законом мали б право на частину майна (наприклад, неповнолітні діти, утриманці).

5) Припинення обов’язків із смертю відчужувача: після смерті відчужувача його майно переходить до набувача, і зобов'язання виконувати певні дії припиняється, якщо це не було прописано інакше в умовах договору.

Переваги спадкового договору:

- Власник майна може за життя забезпечити себе підтримкою від набувача.
- Заздалегідь встановлюються чіткі умови переходу майна.
- Відчужувач захищений від зміни умов без його згоди.

Недоліки спадкового договору:

- Неможливість внесення змін до договору в односторонньому порядку.

- Можливі конфлікти між набувачем і спадкоємцями за законом (якщо такі є).

Спадковий договір широко використовується в ситуаціях, коли літні або хворі люди хочуть передати майно певній особі, яка зобов'язується їх підтримувати чи доглядати. Це забезпечує певну юридичну та матеріальну стабільність для обох сторін.

Отож, спадковий договір є ефективним юридичним механізмом, який забезпечує відчужувачеві стабільність та підтримку за життя, а набувачеві - чіткі гарантії отримання майна після смерті відчужувача. На відміну від заповіту, договір передбачає двосторонню домовленість, що не може бути змінена без згоди обох сторін, і не надає обов’язкової частки у спадщині іншим спадкоємцям.

Основними перевагами спадкового договору є передбачуваність, захист інтересів відчужувача та можливість врегулювання правовідносин ще за життя власника майна. Однак, недоліками виступає складність у зміні його умов та потенційні конфлікти з іншими спадкоємцями.

Список використаних джерел

1. Калюжний Р.А., Вовк В.М. Римське приватне право: підр. для вищ. навч. закл. К.: Атіка, 2012. 408 с.

2. Мазуренко С. В. Спадковий договір у цивільному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 17 с.

4. Майданик Р.А. Спадковий договір у цивільному праві України. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2007. № 2 (22). С. 32-37.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 21.11.2024).

Риковський Сергій Костянтинович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національна академія управління

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Питання та проблеми релокації підприємств набули особливої актуальності в умовах війни в Україні, зокрема у зв'язку з агресією рф. Виклики, що стоять перед бізнесом у зоні бойових дій вимагають відповідних юридичних, економічних та адміністративних шляхів вирішення.

Власники бізнесу вирішують проблеми релокації підприємств, що виникають через окупацію рф або загрозу обстрілів у регіонах східної та південної частин України, а науковці здійснюють аналіз та визначення механізмів відновлення діяльності підприємств на нових місцях.

Загалом варто виділити кілька важливих базових аспектів повязаних з правовим забезпеченням релокації підприємств.

По перше, релокація застосовується як стратегія виживання. Військові дії та руйнування змушують підприємства переміщуватися в більш безпечні регіони, зокрема до західної частини України.

По друге, юридичні аспекти. Наразі законодавство України суворо регулює діяльність підприємств на окупованих територіях, забороняючи будь-яку економічну співпрацю з окупаційною владою. Ті підприємства, які ігнорують ці вимоги та здійснюють підприємницьку діяльність на окупованих територіях в подальшому можуть бути визнані колаборантами.

Врахуємо також виклики з якими стикається підприємство при здійсненні процедур з релокації:

1. Логістичні труднощі, адже постають питання перевезення обладнання, матеріалів, сировини, кадрів.
2. Фінансові труднощі, адже будь-яке переміщення це зупинка виробництва, кошти на транспорт та освоєння на новому місці. Звичайно для підприємств, які перебувають наокупованих територіях і не мають можливості здійснювати господарську діяльність – це додатковий фінансовий тягар.
3. Організаційні труднощі, пов’язані з освоєнням та реєстрацією на новому місці. Питання релокації підприємств «тягне» за собою наступний крок - пошук відповідних приміщень і налагодження взаємодії з місцевими органами влади, завоювання ринку, тощо.

На час дії воєнного стану Уряд України надає посильну всебічну підтримку релокованим підприємствам. Механізми підтримки полягають у застосуванні таких заходів:

1. Урядові програми фінансування (наприклад, кредити за схемою 5–7–9%).

2. Звільнення від оподаткування, або застосування пільгових режимів оподаткування.

3. Грантові програми.

4. Приватизація через електронні торги.

Вказаний перелік не є вичерпним, наведені механізми підтримки релокованих підприємств можуть бути як доповнені так і застосовуватись до підприємств у різних варіантах.

Разом з тим варто вказати низку невирішених проблем, які виникають в процесах релокації підприємств (табл.1.)

Таблиця 1

Ключові проблеми, що виникають при релокації підприємств

Суть проблеми	Ризики та наслідки	Рекомендації для усунення проблеми
Недостатня кількість ресурсів для безкоштовної релокації підприємств.	*Ризики:* - відсутність фінансових можливостей у підприємств; - недостатність державного фінансування; - логістичні та організаційні виклики; - бюрократичні перешкоди. *Наслідки проблеми:* - зупинка діяльності бізнесу. - втрати для економіки. - соціальні наслідки.	1. Збільшення обсягів фінансування урядових програм релокації. 2. Надання безвідсоткових або пільгових кредитів підприємствам. 3. Спрощення процедур участі в програмах релокації. 4. Розширення доступу до міжнародної допомоги та грантів для фінансування переміщення бізнесу.
Відсутність уніфікованого підходу до налагодження постачання сировини у нових регіонах для релокованих підприємств	Проблема полягає в тому, що після релокації підприємства стикаються з труднощами у забезпеченні сировиною через відсутність єдиного підходу до організації	1.Розробка та впровадження державної стратегії 2. Підтримка місцевих кластерів 3. Фінансова та логістична підтримка 4. Інформаційна та консультаційна допомога

	постачання. Нові регіони часто мають обмежені ресурси або іншу спеціалізацію економіки, що ускладнює пошук постачальників. Крім того, відсутність координації між державою, місцевими органами влади та бізнесом призводить до логістичних збоїв і зростання витрат, що ускладнює відновлення виробничої діяльності.	5. Інтеграція з міжнародними партнерами
Проблеми із забезпеченням кадрами через мобілізацію та евакуацію населення для релокованих підприємств	Релоковані підприємства стикаються з нестачею кадрів через мобілізацію, евакуацію населення та відсутність необхідних фахівців у нових регіонах. Це ускладнює відновлення та стабільну діяльність бізнесу.	1. Державна підтримка. 2. Мотивація працівників. 3. Аутсорсинг. 4. Залучення молоді та фрилансерів. 5. Міжнародна допомога.

Джерело: укладено автором за даними: 1, 2, 4.

Отже, релокація підприємств є невід'ємною частиною адаптації бізнесу до умов війни. Відповідно, необхідна активніша участь держави в наданні правової, фінансової та адміністративної допомоги підприємствам. Законодавчі ініціативи щодо підтримки підприємств мають бути спрямовані на створення сприятливого середовища для їх розвитку в нових регіонах.

Список використаних джерел

1. Баргесян А., Теплюк М. Релокація пілприємства: ключові передумови та наслідки. Програмний комітет. 2023. с. 477.

2. Мариненко Н. Ю., Кутко Т. Релокація підприємств в умовах воєнного стану: успіхи та виклики : *Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах».* 2023. С. 63-64.

3. Яроменко О. В. Релокація підприємств України в умовах воєнного стану: географічний аспект. *Природнича освіта та наука*. 2024. (2). С. 76-81.

4. Яковець О. В. Релокація підприємств в Україні в умовах воєнного стану. Організаційний комітет. Голова оргкомітету. 2023. с. 313.

Свинаренко Наталія Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри української філології та історії
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця
ORCID ID: 0000-0002-8972-0025

ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ПОЛЯКІВ В УКРАЇНІ ДО 2022 р.

В Україні, окрім українців, проживають представники різних національностей, зокрема, і поляки. Відповідно до Конституції України, Українська держава гарантує представникам всіх національностей право на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур. Метою даної роботи є надання загальної характеристики стану забезпечення реалізації національно-культурних прав українських громадян польського походження, що проживали на території Львівської області до 2022 р.(початку російської повномаштабної збройної війни).

Тема вказаного дослідження не нова. На думку сучасних дослідників М.А. Бучина та Х.І. Дутчака, варто зазначити, що державна політика України та Польщі у сфері захисту прав національних меншин має як спільні, так і відмінні риси. Зокрема, до спільних характеристик можна віднести такі: високий рівень актуальності проблематики захисту прав національних меншин; високу політичну активність національних меншин; однаковий період формування національних меншин, який припав на 1919-1939 рр.; приблизний початок реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин та ін.; а щодо відмінних характеристик державної політики у сфері захисту прав національних меншин в Україні та Польщі можна віднести такі: різні кількісні етнічні характеристики держав (більш висока моноетнічність Польщі у порівнянні з Україною); різний рівень відповідності політики щодо захисту прав національних меншин міжнародним стандартам та ступінь задоволеності інформаційних потреб національних меншин (ситуація в Польщі виглядає більш позитивною для національних меншин у порівнянні з Україною) та ін. [1, с.69].

Як вважає інший вітчизняний дослідник О.Моравський, основними напрямками діяльності польського національно-культурного товариства на сучасному етапі стали: видання преси, літератури рідною мовою; створення художньо-мистецьких колективів; відкриття шкіл (окремих класів) із навчанням польською мовою; відзначення пам’ятних історичних дат, релігійних свят, обрядових звичаїв та традицій; поглиблення співпраці із органами місцевого самоврядування тощо [3, с.236].

Найбільше історичний аспект реалізації національно-культурних прав поляків в Україні до 2022 р. досліджував професор О. Калакура [2]. Деякі аспекти реалізації національно-культурних прав українців польського походження в Україні частково висвітлені у роботах Н.Свинаренко та Л.Добрунової [4; 5].

Як відомо, на території Львівської області здавна проживала значна кількість громадян, що мають польське походження. Тут діє польське національно-культурне товариство, яке опікується питаннями збереження етнічної самосвідомості громадян польського походження через масове відкриття польськомовних шкільних та позашкільних навчальних закладів, роботу радіо та телебачення, діяльність аматорських та професійних творчих колективів.

У маленьких етнічних поляків є зацікавлення з дитинства вчити рідну мову. Варто зазначити, що на Львівщині є багато класів, де поглиблено і у значній кількості навчального навантаження вивчають польську мову, а як факультативи діти охоче обирають «Історію Польщі» та «Географію Польщі» [3, с.236]. Окрім Львова, подібні шкільні та позашкільні навчальні заклади є у містах Дрогобич, Стрий, Самбір та у населених пунктах Мостиського, Самбірського, Золочівського, Старосамбірського та Яворівського районів. Це свідчить про посилений інтерес до Польщі, як до європейської держави, польської культури, їх традицій, релігійних свят та обрядів, економіки, розвитку їх суспільства.

Храмів римо-католицького сповідання теж значна кількість на території Львівської області. Їх, за потреби, відвідують всі охочі.

З постійною регулярністю Львівська телерадіокампанія ставить до відома своїх слухачів про культурно-мистецькі, релігійні акції польської національної громади. Львівські видавництва з року в рік видають значну кількість польськомовної літератури, що свідчить про суттєве зростання питомої ваги тих, хто читає цю літературу.

Товариство польської культури, що має свої постійні осередки у містах Стрий, Самбір, Дрогобич, Мостиськах, Жовкві, Бориславі опікується діяльністю музичних колективів, такими як «Веселий Львів», дитячого ансамблю «Львівські мікруси» і т.д. Серед вагомих подій музичного життя краю варто згадати, що у період з 8 по 10 вересня 2017 р. у Львові відбувся VI українсько-польський «Фестиваль партнерства» за участі українських та польських гуртів (Klang, Port Przemysl, Mlodziezowa Akademia Musicalowa, Czerwony Tulipan, Big Day, «Капела Ганки Вуйцяк», Angela Gaber Trio) [6].

Активно ведеться співпраця Галичини і регіонів Польщі з обміну театральними колективами, експозиціями музеїв, бібліотек. Став доброю традицією театральний фестиваль «Золотий лев», що кожні два роки проводиться у Львові [7]. Польські театральні колективи поряд з колективами інших європейських країн є постійними та активними учасниками цього театрального дійства. Подібні спільні українсько-

польські проекти покликані не тільки зберегти та популяризувати культурну спадщину, але й вивести українсько-польську співпрацю у гуманітарній сфері на більш прагматичний та якісний рівень [4, с.308].

У Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. І. Франка багато років поспіль працює Полоністичний центр з бібліотекою. У Львівському національному університеті імені Івана Франка функціонує кафедра польської філології. Від 2009 р. науковці кафедри опрацьовують тему «Стан і розвиток полоністики в сучасній Україні». Наші спеціалісти ведуть активну співпрацю зі Школою польської мови та культури Силезького університету. У грудні 2009 р. зусиллями викладачів кафедри було проведено міжнародну студентську конференцію, присвячену 200-й річниці від дня народження Ю.Словацького «Юліуш Словацький: погляд з перспективи XXI ст.» [7].

Висновки. Таким чином, можна дати досить позитивну оцінку стану забезпечення реалізації національно-культурних прав українських громадян польського походження, що проживали на території Львівської області до 2022 р. (початку російської повномасштабної збройної війни). Це підтверджують і постійне зростання чисельності польськомовних класів у школах та групи у дошкільних закладах Львова та Львівської області; досить активне творче життя театральних, музичних колективів; зростання накладів публікаці польськомовної літератури; насичена важливою науковою роботою діяльність Полоністичного центру м.Дрогобич та кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Частина заходів цієї політики фінансувалася нашою державою, частина - коштами благодійних фондів Польської Республіки чи приватних осіб. Зрозуміло, що на час повномасштабної збройної агресії пріоритети суспільства змінилися, та після закінчення війни варто очікувати активність у заходах щодо реалізації національно-культурних прав українських громадян польського походження, що мешкають на території Львівської області. Це сприяє духовному зближенню наших народів і сприяє розвитку політики добросусідства.

Список використаних джерел

1. Бучин М. А., Дутчак Х. І., Особливості формування та реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин (на прикладі України та Республіки Польща). В*існик ДонНУ імені Василя Стуса, Серія: Політичні науки.* 2019. С.68-73. DOI 10.31558/2617-0248.2019.4.11.

2. Калакура О. Польська меншина як чинник україно-польської співпраці на сучасному етапі. *Історичний архів*. 2011. Вип.6. С.73-79.

3. Муравський О. Товариство польської культури Львівщини: Історія і сучасність. *Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність*. 2010-2011. Вип. 3-4. С.234-239.

4. Свинаренко Н.О. Польсько-українська співпраця на основі освітніх, культурних, економічних здобутків: проблеми і перспективи. *Multidimensionality of Ukrainian-Polish cooperation: genesis, particularities and prospects : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing. 2022. P. 302-315. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-232-6-23.

5. Свинаренко Н.О., Добрунова Л.Е. Про польсько-українську гуманітарну співпрацю. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : *матеріали ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 травня 2022 р.)*. Полтава : ПДАУ, 2022. С.75-79.

6. Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами за жовтень 2017 р. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culturne_spivrobitnitstvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf (дата звернення 20.11.2024).

7. Про культурне співробітництво України із зарубіжними країнами за вересень 2017 р. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Culturne_spivrobitnitstvo_Ukraini/2017/Spiv10.pdf (дата звернення 20.11.2024).

Соляр Костянтин Володимирович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Національна академія управління»
https://orcid.org/0009-0003-9600-5665

ЮРИДИЧНА ПОМИЛКА: ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

Помилки виникають у всіх сферах напрямках діяльності і правова сфери тут не вийняток. Причини виникнення помилки можуть бути різні, як умисні як і випадкові, як усвідомлені так і неусвідомлені, як очевидні так і приховані тощо. Тому завданням нашого дослідження є спроба розібратися у трактуванні змісту та поняття юридичної помилки, її правової характеристики та причин виникнення.

Базуючись на дослідженнях, які здійснені в цій сфері відзначимо, що юридична помилка - це складне явищем, яке впливає на якість правозастосування та справедливість судочинства. До такої думки доходять більшість вчених та практиків, які вивчають це складне та багатоаспектне поняття. Д.ю.н., проф. А.М. Шульга визначає, що «юридична помилка – це правозначуща дія (бездіяльність) у стані добросовісної омани, результат якої не відповідає її меті (цілям), може або має бути виправленим, не спричинює або спричинює юридичну відповідальність». [3] Також автор зазначає, що «при такому підході до розуміння ЮП, за основними об'єктивними і суб'єктивними ознаками юридична помилка є:

- правозначущою поведінкою у формі дії або бездіяльності;
- є поведінкою у стані добросовісної омани (є станом психічної діяльності особи);
- є поведінкою, результат якої не відповідає її меті (цілям);
- є поведінкою, негативний (небажаний) результат якої може бути або має бути виправленим;
- є поведінкою, що не спричинює або спричинює юридичну відповідальність». [3]

Як бачимо поняття «юридична помилка» охоплює різноманітні аспекти правової практики, від помилкової інтерпретації норм до неправильного застосування закону в конкретних випадках.

Щодо правової кваліфікації, то юридичну помилку можна класифікувати як дефект пізнання чи застосування норм права. Юридична помилка може виникати на різних рівнях, зокрема у сфері законотворчості, правозастосування чи судового розгляду. Варто зазначити, що юридичні помилки в судових процесах зустрічаються найчастіше та стосуються кількох основних процесів. Загалом найбільш часто юридичні помилки при судовому розгляді трапляються при:

- неправильному тлумаченні матеріальних норм права;
- невірному застосуванні процесуальних норм;

- недостатньому врахуванні фактичних обставин справи;

Що стосується причин виникнення юридичних помилок, то відзначимо, що юридичні помилки можуть бути як ненавмисними (такими, які викликані складністю норм чи обмеженням інформації тощо) так і свідомими (такими, які виникають через упередження чи корупцію тощо). Відповідно причини виникнення помилок теж різні. Серед ключових причин виникнення юридичних помилок виділяють:

- недосконаліть законодавства. Юридичні помилки можуть виникати як ненавмисно так і свідомо через суперечності, прогалини, складність правових норм;

- людський фактор. Юридичні помилки можуть виникати через недостатню кваліфікацію юристів чи суддів, а також при підготовці матеріалів справи;

- суб'єктивність оцінки доказів або фактів. Юридичні помилки можуть виникати через ненавмисну або свідому заміну інформації, її трактування та подання;

- влив соціальних, економічних і політичних чинників. Юридичні помилки можуть виникати як результат впливу зовнішніх чинників, серед котрих виділяють соціальні, економічні і політичні показники.

Особливу увагу привертає зв'язок помилок із правовою культурою суспільства. Низький рівень правової обізнаності громадян та виконавців права посилює ризик їх виникнення.

Отже, юридична помилка є невід'ємним, хоча й небажаним аспектом правозастосування. Для її мінімізації потрібно здійснювати постійні кроки вдосконалення законодавства, підвищення професійної підготовки юристів та розробка ефективних механізмів виправлення помилок. Тільки за умов постійного та змістовного оновлення законодавства, вчасного реагування на виявлені «прогалини» та якісну роботу усіх долучених фахівців можна суттєво зменшити виникнення юридичних помилок у всіх сферах та галузях права. Також очевидним є те, що усвідомлення причин виникнення юридичних помилок є першим кроком до їх запобігання, виправлення та, в підсумку, підвищення якості правосуддя.

Список використаних джерел

1. Коршун, А. О., & Мережко, Б. І. (2022). Причини виникнення юридичних помилок. Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Льотної академії Національного авіаційного університету (протокол № 8 від 15 червня 2022 р.), 115.

2. Шин, Е. С., & Чорна, А. Г. (2022, August). Помилки в кваліфікації кримінальних правопорушень. In The 5 th International scientific and practical conference—Modern research in world science‖(August 7-9, 2022) SPC—Sci-conf. com. ua‖, Lviv, Ukraine. 2022. 1067 p. (p. 1065).

3. Шульга А.М. Юридична помилка як поняття загальнотеоретичної юриспруденції// Вісник Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». Випуск 35, 2023. Doi: 10.26565/2075-1834-2023-35-05 УДК. 340.132.1

Тополь Ігор Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Національна академія управління»
https://orcid.org/0009-0005-4692-5863

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНУ УКРАЇНИ "ПРО ВОЛОНТЕРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ"

Статус волонтера кричущої значущості набув 24 лютого 2022 року з початком повномасштабного вторгнення рф на територію України. До того часу волонтери хоч і здійснювали свою діяльність, проте їх робота на державному рівні «зводилась» до діяння схожого за змістом на хоббі, захоплення чи щось подібне. Запереченням цьому твердженню є те, що волонтери ще з часів АТО (антитерористичної операції на сході України) та ООС (Операції Об'єднаних Сил). Підтвердженням цьому твердженню є те, що перша спроба врегулювати діяльність волонтерського руху була якраз напередодні проведення в Україні футбольного чемпіонату ЄВРО-2012. Тобто вважалось, що волонтерська діяльність – це залучення добровольців до проведення різного роду заходів, в тому числі спортивних. Саме тоді - 19 квітня 2011 року і прийнятий Закон України "Про волонтерську діяльність" №3236-VI. Наразі його суть та зміст дуже змінились і цей закон є ключовим нормативно-правовим актом, що визначає правові засади організації, здійснення та підтримки волонтерської діяльності в Україні.

Закон України "Про волонтерську діяльність" регулює відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні, регламентує права, обов'язки волонтерів та організацій, які залучаються до волонтерської діяльності, а також створює нормативну базу для сприяння розвитку цього напряму в суспільному житті.

Загалом Закон України "Про волонтерську діяльність" було ухвалено з метою систематизації діяльності волонтерів в Україні, враховуючи потребу в їх ефективній підтримці, особливо в умовах зростаючих соціальних викликів. Зміни та доповнення до Закону України "Про волонтерську діяльність" були внесені для адаптації до нових реалій, таких як військовий конфлікт на сході України та повномасштабна війна. З часу прийняття Закон України "Про волонтерську діяльність" зазнавав змін 14 разів.

Основні розділи Закон України "Про волонтерську діяльність" стосуються найважливіших сторін здійснення волонтерської діяльності. Розглянемо основні розділи:

- Розділ 1. Загальні положення. Закон визначає поняття волонтерської діяльності як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Окреслено основні принципи волонтерської

діяльності, серед яких: законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

- Розділ 2. Особливості правового статусу волонтерів та діяльності волонтерської організації. Закон визначає організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, їхні права та обов’язки, регулює виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера, встановлює статус волонтера, їхні прав та обов’язків, визначає отримувачів волонтерської допомоги, їх права та обов'язки, встановлює договір про провадження волонтерської діяльності, договір про надання волонтерської допомоги, регулює відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги, визначає фінансування та витрати на забезпечення волонтерської діяльності, визначає відповідальність за порушення законодавства у сфері волонтерської діяльності
- Розділ 3. Прикінцеві положення. Визначено день набуття чинності Закону та порядок дії окремих положень у період дії воєнного стану.

Стисло основні тези Закону України "Про волонтерську діяльність" можна охарактеризувати наступним чином:

- По перше, волонтерство – важливий елемент громадянського суспільства. Закон України "Про волонтерську діяльність" визначає волонтерство як невід’ємну складову формування соціальної свідомості.
- По друге, держава підтримує волонтерів. Створюються умови для розвитку волонтерських ініціатив через державне сприяння.
- По третє, гарантії захисту. Закон України "Про волонтерську діяльність" забезпечує безпеку, страхування та юридичний захист волонтерів.
- По четверте, спеціальні умови в кризові часи. Волонтерська діяльність адаптована до роботи в умовах надзвичайного стану або війни.

Отже, Закон України "Про волонтерську діяльність" є важливим інструментом для підтримки громадянських ініціатив та створення умов для активної участі волонтерів у суспільному житті. Особливого значення Закон України "Про волонтерську діяльність" набув у контексті російської агресії, коли волонтерський рух став одним із ключових факторів підтримки Збройних Сил України, гуманітарної допомоги населенню та подолання викликів.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про волонтерську діяльність" https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text
2. Тернавська, В. М. Правовий статус волонтера в Україні (теоретико-правовий аналіз). Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету (2023): 133-135.

3. Яцюк Т.С. Особливості правового статусу волонтера в Україні: нормативно-правовий аналіз// Право і суспільство. – №1/2024. Том. 2.. с. 41-45

4. Кравцова, Є. О. (2024, April). Права та обовязки волонтера за законодавством України // The 5 th International scientific and practical conference “Science and society: modern trends in a changing world”(April 15-17, 2024) MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. 492 p. (p. 450).

Шиман Євген Олександрович,
аспірант юридичного факультету,
Національна академія управління
ORCID ID: 0009-0007-5191-6886

ПРИНЦИП ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ЧИ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принципом виконавчого провадження п.9 ч.1 ст.2 Закону «Про виконавче провадження» визначає принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. Зазначений принцип ґрунтується на положеннях ст.55 Конституції України, згідно з якою кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців знаходить свій розвиток у статтях 23, 57, 74 Закону «Про виконавче провадження», а також врегульовується відповідними положеннями процесуальних кодексів щодо судового контролю за виконанням судових рішень – розділу VII ЦПК, розділу VI ГПК, статей 287, 382 КАС.

Згідно з ч.1 та 2 ст.74 Закону «Про виконавче провадження» рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом. Рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.

У судовій практиці виникла низка проблем з розмежуванням юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. При цьому слід зауважити, що проблема юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців існує вже багато років. Так, В.М.Бевзенко ще у 2011 році справедливо вважав, що стан правового регулювання оскарження рішень, дій, бездіяльності державної виконавчої служби та обґрунтування їх розгляду загальними, господарськими, адміністративними судами в Україні нагадує нам намагання членів великої родини розділити спадщину [1, с. 9]. На сьогодні існують чисельні правові позиції вищих судів стосовно того, до

якого суду слід оскаржувати рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. При аналізі цієї практики можна зробити важливий висновок про те, що які б зусилля вищі суди (на сьогодні – насамперед, Верховний Суд) щодо вирішення цієї проблематики не прикладали, у практиці вони постають знову і знову. Такий стан судової практики викликає цілком зрозумілий висновок про необхідність запровадження нових підходів до вирішення проблеми юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців, запровадження якихось універсальних критеріїв розмежування відповідних юрисдикції.

На думку В.М.Бевзенка єдиним шляхом забезпечення однакового й справедливого застосування законодавства про оскарження рішень, дій, бездіяльності державної виконавчої служби є визначення єдиного суду загальної юрисдикції, уповноваженого здійснювати правосуддя у таких справах [1, с. 9]. М.І.Смокович в розвиток цієї думки пропонує, щоб всі спори, які виникають з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби під час примусового виконання, розглядалися адміністративними судами, оскільки вони виникають під час здійснення суб'єктами владних повноважень своїх владних функцій у сфері публічно-правових відносин. На його думку саме такий підхід призведе до рівності учасників виконавчого провадження щодо захисту їх прав, свобод та інтересів у судовій процедурі та однаковості їх прав і обов'язків у адміністративному судочинстві [2, с. 13].

На наш погляд, така думка М.І.Смоковича викликає певні заперечення.

Так, дійсно, якщо виходити з характеристики правовідносин, які виникають між виконавцем та іншими суб'єктами у межах виконавчого провадження, то вони загалом є відносинами, які виникають під час здійснення суб'єктами владних повноважень своїх владних функцій у сфері публічно-правових відносин. Виходячи з цієї ознаки такі спори повинні були б вирішуватися в межах адміністративного судочинства. Однак, не варто забувати, що виконавче провадження з виконання рішення суду певної юрисдикції загалом розглядається і як стадія відповідного судочинства. Так, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece) СЄПЛ наголосив, що виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина «судового розгляду» [3]. Відтак, якщо мова йде, наприклад, про виконання рішення загального суду – то виконавче провадження варто розглядати стадією судочинства, що здійснюється у загальному суді.

Крім того, оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців з виконання рішення суду є проявом судового контролю за виконанням рішення, який здійснює той суд, який постановив рішення. Суд, який постановив рішення, повинен брати участь

у його виконанні, а не бути позбавлений цього. Через це, на наш погляд, не можна загалом усувати той суд, який виніс рішення, з процесу його виконання. Зазначене суперечить сутності правосуддя як певного процесу, який завершується виконання рішення, та принесе більше шкоди, аніж навіть користі від чіткості визначення юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців за адміністративними судами. Крім того, варто звернути увагу, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців досить часто пов'язане з вирішенням судами й інших процесуальних питань, визначених процесуальними кодексами, яке здійснюється судами тієї ж юрисдикції, яка винесла рішення. Таким чином, на наш погляд, слід розглянути можливість запровадження єдиної підсудності з розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність державних чи приватних виконавців, але підсудність того суду, який виніс рішення.

В аспекті забезпечення реалізації права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців як реалізації відповідного принципу виконавчого провадження досить важливою складовою цього принципу виглядає забезпечення права особи на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців не як єдиного виду оскарження, а саме як системи різних способів та видів оскарження.

У науці досить поширеним є поділ оскарження дій державного виконавця у виконавчому провадженні на два основні види оскарження: 1) адміністративний порядок оскарження та 2) судовий порядок оскарження [4, с. 12; 5, с. 295; 6, с. 313]. Крім того, існують думки про існування загалом навіть чотирьох видів такого оскарження. Так, наприклад, О.О.Чумак додатково до наведених адміністративного та судового видів оскарження виокремлює ще й такі самостійні види оскарження дій (бездіяльності) державного виконавця як оскарження в рамках провадження омбудсмана (3) та в наднаціональному порядку [7, с. 241-242].

На наш погляд, якщо з першими двома видами оскарження беззаперечно варто погодитися, то виокремлення таких самостійних видів оскарження як оскарження в рамках провадження омбудсмана та в наднаціональному порядку викликає заперечення. Оскарження особою рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців в рамках провадження омбудсмана та в наднаціональному порядку не призводить безпосередньо до зміни у правовідносинах з примусового виконання рішення, а відтак не може розглядатися як самостійним видом оскарження.

Список використаних джерел

1. Бевзенко В.М. Особливості оскарження адміністративних актів державної виконавчої служби. *Часопис Національного університету*

«Острозька академія». Серія «Право». 2011. № 2 (4). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11bvmdvs.pdf.

2. Смокович М.І. Оскарження в адміністративних судах рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12smidvs.pdf.

3. Рішення Європейського суду з прав людини від 19 березня 1997 року у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079/conv.

4. Щербак С.В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2002. 16 с.

5. Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. К. : Атіка, 2002. 480 с.

6. Солоха О. Проблеми оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал суду у цивільних справах: прикладний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3 (124). С. 312-318.

7. Чумак О. О. Адміністративно-правові засади діяльності Державної виконавчої служби в Україні в умовах реформування органів виконавчої влади: дис…д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2016. 484 с.

Якубчик Тетяна Василівна,
старший науковий співробітник відділу науково-інформаційної та редакційно-видавничої діяльності,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0003-1415-5372

Пшенична Аліна Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-5678-5180

АСЕРТИВНІСТЬ ЯК КЛЮЧ ДО ВНУТРІШНЬОГО КОМФОРТУ ТА ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ З ОТОЧУЮЧИМИ (ТЕХНІКИ ДЛЯ ЇЇ РОЗВИТКУ)

10 грудня 1948 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у Парижі проголосила Загальну декларацію прав людини «загальним стандартом досягнення для всіх народів і націй. Сьогодні цей документ вважається одним із найважливіших в історії прав людини. Над текстом працювали уповноважені представники з різними юридичними та культурними знаннями з багатьох частин світу. Декларація є наслідком реального досвіду Другої світової війни і є першою універсальною заявою про основні права всіх людей. Документ перекладено понад 500 мовами. Загальна декларація прав людини відкрила шлях для ухвалення понад 70 договорів стосовно прав людини, що зараз діють на глобальному та регіональному рівнях» [1].

Загальна декларація стала певним еталоном для національного законодавства багатьох країн у сфері захисту прав людини. «Це дуже важливо, оскільки саме національне законодавство – це те, з чим перш за все стикається людина під час захисту своїх прав» [1]. Не випадково у преамбулі цього документа чітко зазначено: «права людини повинні захищатися законом» [2].

Стаття 1 Загальної декларації прав людини проголошує: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [2]. Щоб ставитися до інших «у дусі братерства», необхідно мати певні риси характеру та постійно їх розвивати.

Однією із таких характеристик людини є асертивність, «яка передбачає баланс між правами та відповідальністю; між повагою до себе, своїх бажань та особистих меж, а також аналогічною повагою до інших» [3]. Інакше кажучи, асертивність – це «здорова» впевненість у собі, позбавлена агресії у бік інших людей. Вона не передбачає замовчування

своїх емоцій та думок, а неагресивну форму їх вираження. «Бути асертивним означає:

виражати свої думки, бажання, потреби та емоції екологічним шляхом без страху осуду / нерозуміння;

поважати думки, бажання, потреби та емоції інших людей;

бути відкритим/ою до інших людей;

усвідомлювати, що ти несеш відповідальність за свої дії та слова, проте не несеш відповідальність за дії, слова та емоції інших людей;

використовувати активне слухання;

вміти толерувати свої помилки, а також помилки інших людей;

усвідомлювати свої особисті межі та право на «ні»;

усвідомлювати чужі особисті межі та право інших людей на «ні» [3]

У 1975 році американський клінічний психолог Мануель Сміт видав книгу «Коли я кажу ні, я відчуваю провину: як з цим впоратись, використовуючи навички систематичної асертивної терапії» (англ. When I Say No, I Feel Guilty: How to Cope, Using the Skills of Systematic Assertive Therapy), у якій «запропонував «білль» асертивних прав із 10 пунктів:

1. Ти маєш право оцінювати власну поведінку, думки та емоції, а також брати відповідальність за їхнє вираження та наслідки цього.
2. Ти маєш право не пояснювати причини своєї поведінки або виправдовуватись.
3. Ти маєш право обдумати, чи ти взагалі відповідальний/а за пошук рішень до проблем інших людей.
4. Ти маєш право змінити свою думку.
5. Ти маєш право робити помилки і нести відповідальність за них.
6. Ти маєш право сказати: «Я не знаю».
7. Ти маєш право не залежати від ставлення до тебе інших людей.
8. Ти маєш право робити рішення, які здаються нелогічними.
9. Ти маєш право сказати: «Я не розумію».
10. Ти маєш право сказати: «Мене це не турбує».

Ти маєш право сказати «ні» без почуття провини» [3].

Важливим є те, що асертивній особистості характерна впевнена поведінка, яка своєю чергою має такі ознаки: «цілеспрямованість; орієнтованість на подолання перешкод, а не на переживання; гнучкість, адекватність реакцій на обстановку, що швидко змінюється; соціальна орієнтованість, спрямованість на конструктивні стосунки з оточенням; поєднання спонтанності з можливістю довільної регуляції; наполегливість, що не переходить в агресію; спрямованість на досягнення успіху, а не на уникнення невдач» [4].

Серед корисних технік для розвитку асертивності спеціалісти радять ненасильницьке спілкування Маршала Розенберга. «У цьому підході чотири складові елементи:

1. Зазначати свої спостереження і факти: «Коли я бачу, коли я чую…»

2. Озвучувати свої емоції: «Я відчуваю…»
3. Пояснювати потребу: «Оскільки мені важливо, …»
4. Озвучувати прохання: «Чи міг би ти…»

Цю послідовність можна змінювати» [5]

Ще одна ефективна техніка для розвитку асертивності – «Метод зупинки думки». «Він допомагає усвідомити та перервати негативні або самокритичні думки, які можуть перешкоджати асертивній поведінці.

Ось як це працює:

1. Усвідомлення. Коли ви опиняєтесь у ситуації, що вимагає асертивної відповіді, зверніть увагу на те, що ви думаєте. Часто негативні думки автоматично заповнюють наш розум. Наприклад, «Я не зможу це зробити» або «Мене не зрозуміють».
2. Зупинка думки. Як тільки ви усвідомлюєте наявність негативної думки, уявно скажіть собі «Стоп!» (або уявіть знак зупинки). Це допоможе «перезавантажити» вашу думку і перервати ланцюжок негативного мислення.
3. Заміна думок. Після того, як ви зупинили негативну думку, спробуйте замінити її більш позитивною або реалістичною. Наприклад, замість «Я не зможу це зробити», скажіть собі «Я можу спробувати зробити це найкращим чином».
4. Планування дій. Замість того, щоб зациклюватися на страхах чи переживаннях, сконцентруйтеся на плануванні конкретних дій. Як ви можете висловити свою думку або потребу? Які слова ви використаєте? Візуалізуйте собі, як ви асертивно висловлюєтесь.
5. Практика. Практикуйте цю техніку регулярно» [5].

У період гострої фази війни рф з Україною асертивність набуває особливого значення як для пересічних громадян, особливо прифронтових зон, та і для працівників правоохоронних органів та інших фахівців, чия діяльність прямо пов’язана із роботою з населенням. Окрему увагу також варто приділяти асертивності керівників, адже від них залежить моральний клімат у колективі, а отже, працездатність працівників.

Список використаних джерел

1. Середенко В. В. Роль та значення Загальної декларації прав людини у сфері права на охорону здоров’я. *Міжнародні науково-практичні та інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування*. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3355 (дата звернення: 23.11.2024).

2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 23.11.2024).

3. П’ять питань про асертивність. URL: https://www.dosebe.com.ua/blog/assertiveness (дата звернення: 24.11.2024).

4. Особливості спілкування поліцейських з різними категоріями громадян. Львівський державний університет внутрішніх справ. URL: https://www.naiau.kiev.ua/news/osoblivosti-spilkuvannya-policejskogo-z-riznimi-kategoriyami-gromadyan.html (дата звернення: 24.11.2024).

5. Що таке асертивність та як розвивати цю навичку у своїх співробітниках: поради L&D фахівців. URL: https://itexpert.work/uk/shho-take-asertyvnist-ta-yak-rozvyvaty-czyu-navychku-u-svoyih-spivrobitnykah-porady-ld-fahivcziv/ (дата звернення: 24.11.2024).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇНАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З НАГОДИ ВІДЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

(м. Київ, 5 грудня 2024 року)

Електронне видання
(авторська редакція)

Відповідальний за випуск: А. Рямзіна
Технічне редагування, макетування: В. Барко, А. Рямзіна

Видавець і виготовлювач
Державний науково-дослідний інститут МВС України
Адреса: 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4А
Телефон: (044) 254-95-21
Факс: (044) 280-01-84
Електронна адреса: dndi@mvs.gov.ua